

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI**

**SOSYAL YARDIM VE İSTİHDAM İKİLEMİNDE YOKSULLUKLA MÜCADELE:
DİYARBAKIR ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

AMMAR SEVGİLİ

DANIŞMAN: PROF. DR. BEDRETTİN KESGİN

**YALOVA
ARALIK 2025**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

SOSYAL YARDIM VE İSTİHDAM İKİLEMİNDE YOKSULLUKLA MÜCADELE:
DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

AMMAR SEVGİLİ
207303016

DANIŞMAN: PROF. DR. BEDRETTİN KESGİN

YALOVA
ARALIK 2025

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün **207303016** numaralı Doktora öğrencisi **AMMAR SEVGİLİ** ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**SOSYAL YARDIM VE İSTİHDAM İKİLEMİNDE YOKSULLUKLA MÜCADELE: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde sunmuş ve başarılı bulunmuştur.

İmza / **Kanaati**
(Kabul/Ret)

Prof. Dr. Bedrettin KESGİN
Danışman, Yalova Üniversitesi

..... /

Prof. Dr. Ali Rıza ABAY
Jüri Üyesi, Yalova Üniversitesi

..... /

Prof. Dr. Ersin KAVİ
Jüri Üyesi, Yalova Üniversitesi

..... /

Prof. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN
Jüri Üyesi, Sakarya Üniversitesi

..... /

Doç. Dr. Sami KALAYCI
Jüri Üyesi, Aksaray Üniversitesi

..... /

Tez Savunma Tarihi: 30.12.2025

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım “Sosyal Yardım Ve İstihdam İkileminde Yoksullukla Mücadele: Diyarbakır Örneği” başlıklı bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Ammar SEVGİLİ

ÖNSÖZ

Sunmuş olduğum bu doktora tezi çalışması, akademik kariyerimin en önemli kilometre taşlarından birini temsil etmektedir. Bu süreçte emeği geçen, katkıda bulunan ve desteklerini esirgemeyen herkese en içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Doktora eğitimim boyunca bana rehberlik eden, bilimsel bilgi ve deneyimlerini aktararak doğru yolu gösteren, akademik anlamda daima destek olan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Bedrettin Kesgin'e ve değerli hocam Prof. Dr. Ali Rıza Abay'a şükranlarımı sunarım.

Tez İzleme Komitesi (TİK) aşamasındaki değerli katkıları ve yapıcı eleştirileri ile çalışmama yön veren kıymetli hocam Prof. Dr. Ersin Kavi'ye ayrıca teşekkür ederim. Tezin savunma sürecinde jüride bulunarak değerli görüşleriyle çalışmanın olgunlaşmasına katkı sağlayan sayın hocalarım Prof. Dr. Hasan Hüseyin Taylan ve Doç. Dr. Sami Kalaycı'ya da teşekkürü bir borç bilirim.

Lisansüstü eğitim hayatım boyunca gelişimime destek sunan, bilgi ve tecrübeleriyle ufkumu açan tüm değerli öğretim üyelerine en derin saygılarımla teşekkür ederim.

Bu tez çalışması, TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) 2211-Yurt İçi Lisansüstü Burs Programı kapsamında desteklenmiştir. Verilen bu destek için TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Doktora eğitimim süresince bilgi paylaşımını ve dayanışmayı eksik etmeyen, çalışmama motivasyon katan tüm eğitim ve çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Akademik zorluklar karşısında beni daima ayakta tutan, hayatımın her anında koşulsuz sevgilerini ve desteklerini hissettiren sevgili anneme, babama ve kardeşlerime minnettarım.

En büyük teşekkür ise, tüm bu meşakkatli sürecin başından sonuna kadar sabırla yanımda olan, destekleriyle bana güç veren sevgili eşim Bahar'a ve varlıklarıyla hayatıma anlam katan kıymetli çocuklarım Ahmet Yasin, Ali Emir ve Selim Emre'ye aittir. Onların varlığı, bu başarının temel kaynağıdır.

Aralık, 2025

Ammar SEVGİLİ

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	xxiii
TABLolar LİSTESİ	xxv
ÖZET.....	xxvii
ABSTRACT	xxix
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu	3
1.2. Çalışmanın Sorunu	3
1.3. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	3
1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları	4
1.5. Çalışmanın Hipotezleri (Nicel) ve Araştırma Soruları (Nitel)	4
1.6. Literatür İncelemesi.....	8
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	13
2.1. Sosyal Devlet İlkesi ve Sosyal Politika Kuramı.....	13
2.1.1. Tarihsel gelişim	14
2.1.2. Sosyal devletin temel ilkeleri	15
2.1.3. Sosyal politika kuramı.....	15
2.1.4. Sosyal hizmet disiplini açısından değerlendirme	17
2.1.5. Türkiye bağlamında sosyal devlet ilkesi	18
2.2. Esping-Andersen- Refah Rejimleri Kuramı	18
2.2.1. Refah rejimi tipolojileri	19
2.2.2. Kuramın ölçütleri	21
2.2.3. Sosyal hizmet perspektifi	22
2.2.4. Kurama yönelik eleştiriler	22
2.2.5. Türkiye'nin refah rejimi içindeki yeri	22
2.3. Yoksulluk Tuzağı ve Refah Bağımlılığı Kuramları	23
2.3.1. Yoksulluk tuzaklarının türleri	25
2.3.2. Sosyal yardım ve istihdam perspektifi	25

2.3.3. Yoksulluk tuzağı ve sosyal yardım–istihdam ikilemi.....	26
2.3.4. Politika yaklaşımları ve çıkış stratejileri	27
2.3.5. Türkiye bağlamında yoksulluk tuzağı tartışmaları	28
2.3.6. Uluslararası literatürde yoksulluk tuzağı.....	31
2.4. Enformel Emek Kuramı	32
2.4.1. Enformel ekonomi kavramı ve kuramsal arka plan	32
2.4.2. Neoklasik, yapısalcı ve kurumsalcı yaklaşımlar	33
2.4.3. Enformel emek–yoksulluk ilişkisi.....	34
2.4.4. Enformel istihdamın temel özellikleri.....	35
2.4.5. Enformel istihdam ve sosyal yardım arasındaki ilişki	35
2.4.6. Yoksulluk tuzağı bağlamında enformel emek	36
2.4.7. Türkiye’de enformel istihdamın yapısı	37
2.4.8. Uluslararası literatürde enformel emek tartışmaları	37
2.4.9. Sosyal hizmet perspektifinden enformel emek	39
2.5. Yetenekler Kuramı.....	39
2.5.1. Yetenekler yaklaşımının kuramsal arka planı.....	39
2.5.2. Refah, özgürlük ve fırsat eşitliği kavramları.....	40
2.5.3. Temel kavramlar: işlevler (functionings) ve yetenekler (capabilities).....	40
2.5.4. Yoksulluk ve yetersizlik bağlantısı.....	41
2.5.5. Bireysel ve yapısal engellerin yetenekleri sınırlayıcı etkisi	42
2.5.6. Sosyal politikalar ve yeteneklerin gelişimi	42
2.5.7. Sosyal yardımların yetenekleri güçlendirici ya da zayıflatıcı etkileri.....	42
2.5.8. Yeteneklerin artırılması için kamu müdahalesi ve sosyal hizmetin rolü	43
2.5.9. Yetenekler yaklaşımı bağlamında sosyal hizmet disiplini.....	43
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	45
3.1. Yoksulluk.....	45
3.1.1. Yoksulluk kavramının tanımı ve tarihsel gelişimi.....	45
3.1.2. Yoksulluk türleri	46
3.1.3. Yoksulluğun teorik yaklaşımları.....	47
3.1.4. Yoksulluğun ölçüm yöntemleri	48
3.1.5. Yoksulluğun nedenleri.....	50
3.1.6. Yoksullukla mücadele politikaları	51
3.1.7. Yoksulluğun sonuçları ve etkileri	52

3.1.8. Yoksulluk ve sosyal hizmet ilişkisi	53
3.1.9. Hak temelli yaklaşım.....	54
3.1.10. Kuşaklararası yoksulluk	55
3.2. İstihdam	57
3.2.1. İstihdamın tanımı ve kavramsal gelişimi	59
3.2.2. İstihdamın sosyal hizmet disiplindeki yeri.....	60
3.2.3. Kırılgan gruplar ve istihdam erişimi	61
3.2.4. Kayıt dışı istihdam	62
3.2.5. Türkiye’de istihdam politikaları: yapılar, aktörler ve uygulamalar.....	63
3.2.6. İstihdamın yoksullukla mücadeledeki rolü	64
3.2.7. Uluslararası modeller ve türkiye ile karşılaştırma.....	65
3.3. Sosyal Yardım.....	66
3.3.1. Sosyal yardım türleri ve uygulama modelleri	68
3.3.2. Nakdi sosyal yardımlar.....	69
3.3.3. Ayni sosyal yardımlar	70
3.3.4. Koşullu sosyal yardımlar.....	71
3.3.5. Süreli ve süresiz yardımlar	72
3.3.6. Sosyal yardımların hedef kitleleri ve uygulama kriterleri.....	74
3.3.7. Sosyal yardımın psikososyal ve sosyoekonomik etkileri.....	76
3.3.8. Sosyal yardımın özellikleri, nedenleri, amaçları ve işlevleri	78
3.3.9. Uluslararası yaklaşımlar ve türkiye’nin konumu	79
3.4. Sosyal Yardım Bağımlılığı	82
3.4.1. Kavramın tanımı ve tarihsel gelişimi	82
3.4.2. Teorik yaklaşımlar ve ampirik bulgular	83
3.4.3. Eleştiriler ve türkiye’deki yansımalar	84
4. SOSYAL YARDIM-İSTİHDAM-YOKSULLUK İLİŞKİSİ.....	87
4.1. İstihdam – Yoksulluk İlişkisi.....	87
4.1.1. İşsizlik ve yoksulluk ilişkisi	88
4.1.2. Çalışan yoksulluk kavramı ve boyutları.....	89
4.1.3. Diyarbakır’da istihdam yapısı ve yoksulluk profili	90
4.1.4. İstihdamda kalite ve yoksulluk.....	91
4.2. Sosyal Yardım – İstihdam İlişkisi.....	92
4.2.1. Sosyal yardımların istihdam üzerindeki “teşvik–engel” dinamikleri.....	92

4.2.2. Sosyal yardım ve istihdam ikilemi	93
4.2.3. Sosyal yardım programlarının yoksulluk azaltmadaki etkinliği	94
4.3. Sosyal Yardım ve Yoksulluk İlişkisi	96
4.3.1. Sosyal yardımların kısa ve uzun vadeli yoksulluk etkileri	96
4.3.2. Sosyal yardımlarda hedefleme ve kapsama sorunları	97
4.4. SH Disiplininin Sosyal Yardım, İstihdam ve Yoksulluk İlişkisindeki Rolü	98
4.4.1. SH müdahalelerinin SY–istihdam–yoksulluk ilişkilerini düzenlemedeki yeri	99
4.4.2. SH uygulayıcılarının sosyal yardım ve istihdam süreçlerindeki işlevi	100
4.4.3. Sosyal hizmetlerin yoksullukla mücadelede bütüncül yaklaşımı	101
5. TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI	103
5.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	103
5.1.1. Bakanlığın kurumsal yapısı	104
5.1.2. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları (sydv)	105
5.1.3. Aile sosyal destek programı (ASDEP)	107
5.1.4. Sosyal hizmet merkezleri (SHM)	108
5.1.5. Aile destek merkezleri (ADEM)	108
5.1.6. Sosyal yardım bilgi sistemi (SOYBİS)	109
5.1.7. Bütünleşik sosyal yardım bilgi sistemi (BSYBS)	110
5.1.8. Sosyal yardımlar ile ilgili mevzuatlar	111
5.1.9. Aile ve sosyal hizmetler bakanlığı sosyal yardım programları	112
5.1.10. İstihdama yönelik yardımlar	113
5.1.11. Aile yardımları	114
5.1.12. Barınma ve gıda yardımları	117
5.1.13. Engelli ve yaşlı yardımları	119
5.1.14. Sağlık yardımları	120
5.1.15. Eğitim yardımları	121
5.1.16. Sosyal yardımlara ilişkin sayısal veriler	123
5.2. Diğer birimlerin sosyal yardım uygulamaları	126
5.3. Milli Eğitim Bakanlığı	126
5.4. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	127
5.5. Sağlık Bakanlığı	128
5.6. Gençlik ve Spor Bakanlığı	128
5.7. Tarım ve Orman Bakanlığı	129

5.8. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	130
5.9. Kültür ve Turizm Bakanlığı.....	130
5.10. İçişleri Bakanlığı (AFAD) ve KIZILAY	130
5.11. Vakıflar Genel Müdürlüğü.....	131
5.12. Diyanet İşleri Başkanlığı.....	132
5.13. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı	132
5.14. Genel Değerlendirme ve Analiz	132
6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	135
6.1. Araştırma Modeli.....	135
6.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	137
6.3. Araştırma Veri Toplama Araçları.....	138
6.3.1. Etik kurul izni.....	138
6.3.2. Sosyal bağımlılık ölçeği	138
6.3.3. Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi anketi	139
6.3.4. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu	141
6.4. Araştırma veri toplama süreci	142
6.5. Araştırma veri analiz yöntemleri	142
7. BULGULAR ve YORUM.....	145
7.1. Diyarbakır.....	145
7.1.1. Diyarbakır hakkında genel bilgiler.....	145
7.1.2. Tarihçe	145
7.1.3. Nüfus	146
7.1.4. Sosyoekonomik yapı	146
7.2. Araştırmanın Nicel Bulguları	148
7.2.1. SYB düzeylerinin bağımsız değişkenlere göre etkisi.....	152
7.2.2. Demografik değişkenlerin syb ölçeğine göre puan dağılımları	155
7.2.3. Aile durumunun SYB ölçeğine göre puan dağılımları	160
7.2.4. Çalışma bilgilerinin SYB ölçeğine göre puan dağılımları	162
7.2.5. Gelir bilgilerinin SYB ölçeğine göre puan dağılımları	164
7.2.6. Sosyal yardım türlerinin SYB ölçeğine göre puan dağılımları	167
7.2.7. SY-İ düzeylerinin bağımsız değişkenlere göre etkisi	169
7.2.8. Demografik değişkenlerin SY-İ algı düzeylerine göre puan dağılımları.....	172
7.2.9. Çalışma durumunun SY-İ algı düzeylerine göre puan dağılımları	174

7.2.10. Gelir bilgilerinin SY-İ algısına göre puan dağılımları.....	175
7.2.11. Sosyal yardım türlerinin SY-İ algısına ölçeğine göre puan dağılımları	176
7.3. Nicel Analizlerin Yorumlanması	178
7.3.1. Cinsiyete göre sosyal yardım bağımlılığı.....	178
7.3.2. Yaşa göre sosyal yardım bağımlılığı	178
7.3.3. Eğitim düzeyine göre sosyal yardım bağımlılığı.....	178
7.3.4. Medeni duruma göre sosyal yardım bağımlılığı	179
7.3.5. Engellilik durumuna göre sosyal yardım bağımlılığı.....	179
7.3.6. Çalışma durumuna göre sosyal yardım bağımlılığı.....	179
7.3.7. Gelir durumuna göre sosyal yardım bağımlılığı	179
7.3.8. Gelir kaynaklarına göre sosyal yardım bağımlılığı	180
7.3.9. Sosyal yardım türlerine göre sosyal yardım bağımlılığı	180
7.3.10. Cinsiyet değişkeni ve SY-İ ilişkisi	180
7.3.11. Yaş değişkeni ve SY-İ ilişkisi	180
7.3.12. Medeni durum değişkeni ve SY-İ ilişkisi	181
7.3.13. Eğitim durumu değişkeni ve SY-İ ilişkisi	181
7.3.14. Çalışma durumu ve SY-İ ilişkisi.....	181
7.3.15. Gelir düzeyi ve gelir kaynağı değişkeni ile SY-İ ilişkisi.....	181
7.3.16. Sosyal yardım türü değişkeni ve SY-İ ilişkisi	181
7.4. Nicel Bulguların Temalara Göre Değerlendirilmesi.....	182
7.4.1. Sosyal yardım bağımlılığı düzeyinin genel değerlendirmesi	182
7.4.2. Tembellik etkisi alt boyutu	182
7.4.3. İstihdam motivasyonu	183
7.4.4. Koşullu sosyal yardım algısı	183
7.4.5. İstihdamı kolaylaştırıcı etki	183
7.4.6. Yoksullukla mücadele.....	183
7.4.7. Cinsiyet, eğitim, gelir gibi değişkenlere göre farklılıklar	184
7.5. Araştırmanın Nitel Bulguları	184
7.5.1. Sosyal yardım alan bireylere yönelik görüşmeler	184
7.5.2. Sosyal Yardım Alanlara Dair Temalar	186
7.5.3. Tema 1: demografik yapı ve hane durumu	186
7.5.4. Tema 2: gelir kaynakları ve istihdam durumu	189
7.5.5. Tema 3: sosyal yardım deneyimi	193
7.5.6. Tema 4: sosyal yardım ve istihdam ilişkisi	198

7.5.7. Tema 5: sosyal yardım bağımlılığı	202
7.5.8. Tema 6: istihdam ve eğitim fırsatları.....	204
7.5.9. Tema 7: sosyal yardım politikalarına yönelik algı	207
7.5.10. Tema 8: gelecek beklentileri ve bağımsızlaşma	210
7.5.11. Tema 9: sosyal yardım ve kayıt dışılık	212
7.5.12. Sosyal yardım alanlara dair genel değerlendirme	214
7.5.13. Sosyal yardım uygulayıcılarına yönelik görüşmeler	217
7.5.14. Sosyal yardım uygulayıcılarına yönelik temalar	218
7.5.15. Tema 1: sosyal yardım bağımlılığına dair uygulayıcı algısı.....	218
7.5.16. Tema 2: sosyal yardıma dair uygulayıcı algısı ve tanımları	224
7.5.17. Tema 3: sosyal yardım ve istihdam ilişkisi	229
7.5.18. Tema 4: kayıt dışı çalışma ve yardım ikilemi.....	233
7.5.19. Tema 5: sosyal yardım politikalarının değerlendirilmesi	235
7.5.20. Tema 6: uygulayıcıların deneyimleri ve strateji önerileri	238
7.5.21. Genel değerlendirme	240
7.5.22. Uygulayıcıların deneyimleri ve politika önerileri	241
7.6. SYA ve SYU arasında karşılaştırmalı analiz	242
7.6.1. Tema 1: Sosyal yardımın anlamı ve algısı.....	243
7.6.2. Tema 2. sosyal yardım bağımlılığı	245
7.6.3. Tema 3. tembellik algısı	246
7.6.4. Tema 4: sosyal yardımın istihdam üzerindeki etkisi	248
7.6.5. Tema 5: kayıt dışı çalışma ve yardım ikilemi.....	249
7.6.6. Tema 6: yoksullukla mücadele etkisi	250
7.6.7. Tema 7: sosyal yardım politikalarının etkililiği ve adaleti	252
7.6.8. Tema 8: istihdam ve eğitim fırsatları.....	253
7.6.9. Tema 9: gelecek beklentileri ve bağımsızlaşma arayışları	254
7.7. SYA ve SYU görüşlerine dayalı genel sonuç ve politika önerileri	255
7.7.1. Politika önerileri.....	257
7.8. Çalışmanın Nitel ve Nitel Bulgularının Sentezi	258
7.8.1. Sosyal yardım bağımlılığı	259
7.8.2. Tembellik algısı ve gerçekliği	260
7.8.3. Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi.....	262
7.8.4. Kayıt dışılık	264
7.8.5. Demografik değişkenler	266

7.8.6. Gelecek beklentileri ve sistemden çıkış arzusu.....	268
7.8.7. Nicel-nitel sentezinin bütüncül genel değerlendirmesi	270
8. TARTIŞMA	273
8.1. Sosyal yardım bağımlılığı tartışması.....	273
8.2. Yoksulluk tuzağı ve istihdam	274
8.3. Sosyal yardımlar ve istihdam ilişkisi	275
8.4. Kayıt dışılık.....	277
8.5. Demografik farklılıklar.....	278
8.5.1. Uluslararası karşılaştırma	279
8.6. Sosyal hizmet disiplini açısından değerlendirme	280
9. SONUÇ VE ÖNERİLER	283
9.1. Sonuç.....	283
9.1.1. Sosyal yardım bağımlılığı ve algısı.....	284
9.1.2. Sosyal yardım-istihdam ilişkisi	285
9.1.3. Kayıt dışılık ve yoksulluk tuzağı.....	285
9.1.4. Demografik farklılaşmalar	285
9.1.5. Sosyal yardımın anlamı ve toplumsal algı	286
9.1.6. İstihdam motivasyonu ve gelecek beklentileri	286
9.1.7. Sosyal hizmet perspektifi ve politika gereksinimleri	286
9.1.8. Çalışmanın teorik katkıları	287
9.1.9. Çalışmanın uygulamaya yönelik katkıları.....	287
9.1.10. Çalışmanın literatüre katkıları	287
9.2. Öneriler.....	288
9.2.1. Çalışmanın sınırlılıkları.....	288
9.2.2. Gelecek araştırmalar.....	288
9.2.3. Politika yapıcılara yönelik öneriler	288
9.2.4. Sosyal hizmet uzmanları ve uygulayıcılara yönelik öneriler	289
9.2.5. Akademiye ve gelecek araştırmalara yönelik öneriler	289
9.3. Bulgular Işığında Bir Model Önerisi.....	290
9.3.1. Kademeli sosyal destek ve bağımsızlaşma modeli (KSD-BM)	290
9.3.2. KSD-BM'nin üç aşamalı yapısı (yararlanıcı odaklı rehber)	290
9.4. Son Söz Yerine	293
KAYNAKLAR.....	295

EKLER.....	321
ÖZGEŞMİŞ.....	331

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ADEM	: Aile Destek Merkezleri
AEP	: Aile Eğitim Programı
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AFDC	: Bağımlı Çocuklu Ailelere Yardım Programı
ALMP	: Aktif İşgücü Piyasası Politikaları
ASDEP	: Aile Sosyal Destek Programı
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BSYBS	: Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
CCT	: Koşullu Nakit Transferi
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
HDI	: İnsani Gelişme Endeksi
HTY	: Hak Temelli Yaklaşım
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IPS	: Bireysel Yerleştirme ve Destek Modeli
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
MPI	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
SBB	: Strateji Bütçe Başkanlığı
SED	: Sosyal Ekonomik Destek
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezi
SHU	: Sosyal Hizmet Uzmanı
SOYBİS	: Sosyal Yardım Bilişim Sistemi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SUY	: Sosyal Uyum Yardımı
SYA	: Sosyal Yardım Alanlar
SYB	: Sosyal Yardım Bağımlılığı
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SY-İ	: Sosyal Yardım İstihdam İlişkisi
SYU	: Sosyal Yardım Uygulayıcıları
ŞEY	: Şartlı Eğitim Yardımı
ŞSY	: Şartlı Sağlık Yardımı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 5.1. Düzenli sosyal yardım harcamaları ve hane sayıları (2012–2023)	124
Tablo 5.2. Sosyal yardım harcamaları ve yararlanıcı dağılımı	125
Tablo 5.3. Karma yöntemin güçlü ve zayıf yönleri güçlü yönleri zayıf yönleri	135
Tablo 6.1. Sosyal yardım bağımlılığı ölçeği puanlama, normallik ve güvenilirlik	139
Tablo 6.2. Sosyal yardım-istihdam ilişkisi puanlama, normallik ve güvenilirlik testleri	141
Tablo 7.1. Demografik dağılım	148
Tablo 7.2. Aile bilgileri.....	149
Tablo 7.3. Çalışma bilgileri	150
Tablo 7.4. Birey gelir durumu	151
Tablo 7.5. En çok hangi yardım türünden faydalaniyorsunuz?	152
Tablo 7.6. Sosyal yardım bağımlılığına dair tanımlayıcı istatistikler.....	152
Tablo 7.7. Ölçek değerlerinin yorumlanmasında kullanılan puan aralıkları	154
Tablo 7.8. Cinsiyet grubu değişkenine göre puan dağılımları.....	155
Tablo 7.9. Yaş grubu değişkenine göre puan dağılımları	156
Tablo 7.10. Medeni durum değişkenine göre puan dağılımları.....	157
Tablo 7.11. Eğitim durumu değişkenine göre puan dağılımları	159
Tablo 7.12. Engellilik durumu değişkenine göre puan dağılımları	160
Tablo 7.13. Çalışma bilgileri değişkenlerine göre puan dağılımları	162
Tablo 7.14. Gelir durumu değişkenlerine göre puan ortalamaları.....	164
Tablo 7.15. Sosyal yardım türü değişkeni	167
Tablo 7.16. Sosyal yardım-istihdam ilişkisine dair tanımlayıcı istatistikler	170
Tablo 7.17. Eğitim durumu değişkenine göre puan dağılımları	173
Tablo 7.18. Çalışma bilgileri değişkenlerine göre puan dağılımları	174
Tablo 7.19. Gelir durumu değişkenlerine göre puan ortalamaları.....	175
Tablo 7.20. Sosyal yardım türü değişkeni	177
Tablo 7.21. SYA tema ve alt kodlar.....	184
Tablo 7.22. SYA nitel demografik veriler.....	185
Tablo 7.23. SYU tema ve alt kodlar	217
Tablo 7.24. SYU nitel demografik veriler.....	218
Tablo 7. 25. SYA ve SYU karşılaştırmalı analiz temaları	242
Tablo 7.26. Sosyal yardım bağımlılığı: nicel-nitel sentez	260
Tablo 7.27. Tembellik: nicel-nitel sentez	261
Tablo 7.28. SY-İ ilişkisi: nicel nitel sentez	263
Tablo 7.29. Kayıt dışılık: nicel-nitel sentez.....	265
Tablo 7.30. Demografik değişkenler: nicel-nitel sentez.....	267
Tablo 7.31. Gelecek beklentileri: nicel-nitel sentez	269
Tablo 9.26. Aşama 1	291
Tablo 9.27. Aşama 2	291
Tablo 9.28. Aşama 3	292

SOSYAL YARDIM VE İSTİHDAM İKİLEMİNDE YOKSULLUKLA MÜCADELE: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de merkezi hükümetin sosyal yardım politikalarının istihdam üzerindeki etkilerini Diyarbakır ili örneğinde incelemektedir. Çalışma, sosyal yardım–istihdam ilişkisinin bireylerin ekonomik katılımı, sosyal bütünleşmesi ve yoksullukla mücadele süreçleri üzerindeki çok boyutlu etkilerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Sosyal yardım bağımlılığı, yoksulluk tuzağı, kayıt dışı istihdam ve istihdam motivasyonu gibi kavramlar, sosyal hizmet disiplini ve refah devleti kuramları çerçevesinde ele alınmıştır.

Araştırma, karma yöntem yaklaşımıyla yürütülmüştür. Nicel boyutta, Diyarbakır’da sosyal yardım alan 505 kişiyle “Sosyal Yardım Bağımlılığı Ölçeği” ve “Sosyal Yardım–İstihdam İlişkisi Anketi” uygulanmıştır. Nitel boyutta ise 32 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir; bunların yarısı sosyal yardım yararlanıcıları, diğer yarısı ise uygulayıcı konumundaki sosyal hizmet uzmanı, sosyal incelemeci, kaymakam, müdür gibi kurum yöneticilerinden oluşmaktadır. Veriler SPSS 26 ve MAXQDA programlarıyla analiz edilmiştir.

Nicel bulgular, sosyal yardım bağımlılığı düzeyinin yüksek ($x=3,41$) olduğunu, özellikle yaşlı, engelli, kadın ve eğitim seviyesi düşük grupların bağımlılık etkisinin daha belirgin olduğunu göstermiştir. Tembellik algısının bireylerin motivasyon eksikliğinden ziyade yapısal ve sistemsel yetersizliklerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını göstermiştir. Yardımların istihdam motivasyonu üzerindeki etkisi sınırlı bulunmuştur. Nitel bulgular, sosyal yardımların kısa vadede yoksulluğu hafifletmekle birlikte uzun vadede yardım kaybı korkusu nedeniyle kayıt dışılığı artırdığını, istihdam edilebilirliği güçlendirmede yetersiz kaldığını ve yoksulluk tuzağı yarattığını ortaya koymuştur. Bireyler, yardımları hak olarak görmekte ve istihdamla birleştirilmesini (koşullu yardım) desteklemektedir.

Bu çalışma, sosyal yardım bağımlılığı konusundaki literatürde bireysel eğilimlere odaklanan yaklaşımların yapısal boyutu ihmal etmesi eksikliğini gidermektedir. Diyarbakır sahasından elde edilen karma yöntem verileriyle, bağımlılığın bireysel bir kusurdan ziyade yapısal bir zorunluluk ve rasyonel bir hayatta kalma stratejisi olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular, bu bağımlılığın sistemin kayıt dışılığı zımnen ve istemeden teşvik eden yapısından kaynaklandığını göstermektedir. Ayrıca çalışma, sosyal yardım bağımlılığı, istihdam motivasyonu ve kayıt dışılık arasındaki etkileşimi bütüncül biçimde analiz ederek, mikro düzeydeki bireysel deneyimleri yapısal politika dinamikleriyle ilişkilendiren çok boyutlu bir sosyal hizmet perspektifi sunmakta ve bu yönüyle literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Sonuç olarak çalışma, sosyal yardım sisteminin istihdam politikalarıyla entegrasyonunun güçlendirilmesi gerektiğini; yardımların yalnızca gelir desteği değil, aynı zamanda beceri geliştirme ve aktif istihdamı teşvik eden mekanizmalarla desteklenmesinin zorunlu olduğunu göstermiştir. Çalışma, sosyal hizmet disiplini açısından sosyal yardımların güçlendirme temelli, hak odaklı ve sürdürülebilir istihdam politikalarıyla bütünleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal yardım, İstihdam, Yoksulluk tuzağı, Enformel çalışma, Sosyal hizmet

COMBATING POVERTY IN THE DILEMMA OF SOCIAL ASSISTANCE AND EMPLOYMENT: THE CASE OF DİYARBAKIR

ABSTRACT

This doctoral dissertation investigates the impact of central government social assistance policies on employment within the context of Diyarbakır, Turkey. The study explores the multidimensional relationship between social assistance and employment, focusing on how welfare benefits influence individuals' economic participation, social inclusion, and capacity to escape poverty. Concepts such as welfare dependency, poverty trap, informal employment, and work motivation are analyzed through the theoretical lenses of the welfare state, capability approach, and social work discipline.

The research adopts a mixed-methods design, combining quantitative and qualitative approaches. Quantitative data were collected from 505 beneficiaries of social assistance using the *Social Assistance Dependency Scale* and the *Social Assistance–Employment Relationship Questionnaire*. Qualitative data were obtained through 32 semi-structured interviews with 16 social assistance recipients and 16 with implementers, including district governors, social workers, inspectors, and institutional directors. Quantitative data were analyzed using SPSS 26, while qualitative data were coded and interpreted through MAXQDA.

Quantitative findings indicate that the level of welfare dependency is high ($x = 3.41$), with the dependency effect being more pronounced among older adults, individuals with disabilities, women, and those with lower educational attainment. The results further reveal that the perception of laziness stems not from a lack of individual motivation but from structural and systemic deficiencies. The impact of social assistance on employment motivation was found to be limited. Qualitative findings reveal that while social assistance alleviates poverty in the short term, it increases informality in the long run due to the fear of losing benefits, remains insufficient in enhancing employability, and contributes to the formation of a poverty trap. Beneficiaries perceive social assistance as a right and support its integration with employment through conditional aid mechanisms.

This study addresses a key gap in the literature, which has largely focused on individual tendencies while neglecting the structural dimensions of welfare dependency. Drawing on mixed-method data collected in Diyarbakır, the study demonstrates that welfare dependency is not a personal flaw but rather a structural necessity and a rational survival strategy. The findings reveal that this dependency stems from systemic mechanisms that implicitly encourage informality. Furthermore, by holistically analyzing the interaction between welfare dependency, employment motivation, and informality, the study provides a multidimensional social work perspective that connects individual experiences with structural policy dynamics, thereby filling an important gap in the existing literature.

The study concludes that combating poverty effectively requires linking social assistance to empowerment-oriented and employment-based interventions. Strengthening coordination between social welfare and labor policies, alongside capability-enhancing social work practices, is essential for reducing welfare dependency and promoting sustainable social inclusion.

Keywords: Social assistance, employment, Poverty trap, Informal work, Social work

1. GİRİŞ

*“Yoksulluk, yalnızca gelir eksikliği değildir;
aynı zamanda bireyin kendi potansiyelini
gerçekleştirme fırsatından yoksun olmasıdır.”*

Amartya Sen,
Development as Freedom, 1999.

Yoksulluk, insanlık tarihi kadar eski bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Toplumların gelişim düzeyinden, ekonomik büyüklüğünden ya da siyasi rejiminden bağımsız olarak, her dönemde yoksulluk bir şekilde gündemde kalmıştır. Antik çağlarda kölelik düzeni, feodal dönemlerde toprak köleliği, sanayi devrimiyle birlikte işçi sınıfının yaşadığı sefalet ve günümüzde küreselleşmenin getirdiği eşitsizlikler; hepsi aynı köklü problemin farklı görünümelerini yansıtmıştır. Devletler de tarih boyunca bu soruna farklı şekillerde müdahale etmişlerdir. Sadaka kültüründen vakıf geleneğine, sosyal devlet anlayışından modern refah rejimlerine kadar yoksullukla mücadele, siyasal otoritenin meşruiyetini belirleyen önemli bir unsur olmuştur.

Peki, günümüz dünyasında yoksullukla mücadelede hangi yöntem daha etkilidir? Bireylere sosyal yardımlar yoluyla doğrudan destek sağlamak mı, yoksa onları işgücü piyasasına kazandırmak mı? Yoksa ikisi arasında dengeli bir yaklaşım mı? Bu sorular, yalnızca akademik tartışmaların değil, aynı zamanda milyonlarca insanın günlük yaşam mücadelesinin de merkezindedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (United Nations Development Programme [UNDP], 2023) verilerine göre dünya genelinde yaklaşık 700 milyon insan aşırı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. OECD ülkelerinde dahi gelir dağılımındaki bozulma ve iş güvencesizliği yeni yoksulluk biçimlerini ortaya çıkarmaktadır (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2022). Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2024 verilerine göre ise yoksulluk oranı hala yüzde 13’ün üzerinde seyretmekte, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde gelir düzeyi ülke ortalamasının oldukça altında kalmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2024a). Bu tablo, yoksulluğun yalnızca ekonomik bir olgu olmadığını; aynı zamanda toplumsal adalet, sosyal dışlanma ve insan onuru ile ilgili derin sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Türkiye’de 2000’li yıllarla birlikte sosyal yardım politikaları kurumsallaşmış, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın koordinasyonunda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla milyonlarca hane sosyal yardımlara erişmiştir. 2024 yılı itibarıyla merkezi

bütçeden sosyal yardımlara ayrılan kaynak 200 milyar TL'yi aşmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı [SBB], 2024). Eğitim, sağlık, barınma ve gıda yardımları, yoksul hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılamada kritik bir rol oynamaktadır. Sosyal yardımlar, özellikle kriz dönemlerinde (ekonomik durgunluk, pandemi, doğal afetler) toplumun en kırılgan kesimleri için bir sosyal güvenlik ağı işlevi görmektedir.

Ne var ki sosyal yardımlar, yalnızca destekleyici bir işlev görmekle kalmayıp beraberinde tartışmalı sonuçlar da doğurabilmektedir. Bir yandan yoksulluğun etkilerini hafifletirken, diğer yandan “sosyal yardım bağımlılığı” ya da “yoksulluk tuzağı” gibi kavramlarla açıklanan riskler gündeme gelmektedir. Yardımların uzun vadede bireylerin istihdam motivasyonunu azaltabileceği, kayıt dışı çalışmayı özendirebileceği ve devletle bağımlı bir ilişki yaratabileceği ileri sürülmektedir (Moffitt, 2015). Uluslararası literatürde ABD’de welfare dependency (sosyal yardım bağımlılığı), Avrupa’da işsizlik yardımlarının istihdam üzerindeki etkileri ve Latin Amerika’da koşullu nakit transferlerinin eğitim ve sağlıkla birlikte işgücüne katılım sonuçları yoğun şekilde tartışılmaktadır (Gallie ve diğ., 2003; Fiszbein ve Schady, 2009).

İstihdam ise yoksullukla mücadelede kalıcı çözümün anahtarı olarak öne çıkmaktadır. Bireylerin sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda sosyal bütünleşme, kimlik inşası ve onur duygusu açısından da işgücüne katılımı büyük önem taşımaktadır. Nitekim Amartya Sen’in “yetenekler yaklaşımı” (capability approach), bireylerin yalnızca gelir elde etmelerini değil, aynı zamanda kendi potansiyellerini gerçekleştirebilmelerini yoksullukla mücadelenin merkezine yerleştirmektedir (Sen, 1999). Bu açıdan bakıldığında, sosyal yardımlar ile istihdam politikaları birbirini tamamlayan araçlar olarak ele alınmalı; yardımlar bireyleri istihdama yönlendiren bir köprü işlevi görmelidir.

Türkiye bağlamında ise sosyal yardımlar ile istihdam arasındaki ilişki henüz tam olarak çözümlenebilmiş değildir. Özellikle Diyarbakır gibi yapısal işsizliğin ve kayıt dışılığın yoğun olduğu şehirlerde bu ilişki daha çarpıcı bir şekilde sorun teşkil etmiştir. Yardım alan bireyler, bir yandan geçimlerini sağlamak için yardımlara ihtiyaç duyarken, diğer yandan yardımın kesilmesi kaygısıyla kayıtlı istihdama yönelmekte tereddüt etmektedir. Bu ikilem, sosyal yardım–istihdam ilişkisini hem akademik hem de sosyal politika açısından incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Dolayısıyla bu çalışma, tarihten bugüne süregelen yoksulluk sorununu günümüz Türkiye’si özelinde yeniden tartışmayı, sosyal yardım ve istihdam arasındaki ilişkinin sahadaki somut görünümünü Diyarbakır örneği üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Buradan hareketle, araştırmanın temel sorusu şudur: *Sosyal yardımlar, bireyleri istihdamdan uzaklaştıran bir*

bağımlılık mı yaratmaktadır, yoksa yoksulluktan çıkış için gerekli bir köprü işlevi mi görmektedir?

1.1. Çalışmanın Konusu

Bu çalışma, yoksullukla mücadelede sosyal yardımların rolü ile istihdam arasındaki karmaşık ilişkiyi Diyarbakır örneğinde ele almaktadır. Sosyal yardım bağımlılığı, yoksulluk tuzağı, kayıt dışı istihdam ve istihdam motivasyonu gibi kavramlar araştırmanın merkezini oluşturmaktadır. Çalışma, yalnızca ekonomik bir meseleye değil; aynı zamanda bireylerin sosyal bütünleşme, insan onuru ve hak temelli yaklaşımlar açısından yaşadıkları deneyimlere odaklanarak sosyal hizmet disiplini bağlamında özgün bir değerlendirme yapmayı hedeflemektedir.

1.2. Çalışmanın Sorunu

Yoksulluk ve sosyal yardım ilişkisi üzerine yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar, sosyal yardımların bir yandan yoksulluğun etkilerini hafifletirken, diğer yandan istihdam motivasyonunu azaltabileceğini tartışmaktadır. ABD’de refah bağımlılığı tartışmaları (Moffitt, 1992), Avrupa’da sosyal yardım-istihdam ikilemi (Esping-Andersen, 1990; Gallie ve diğ., 2003) ve gelişmekte olan ülkelerde koşullu nakit transferleri (Fiszbein ve Schady, 2009) bu tartışmaların farklı bağlamlardaki örnekleridir. Türkiye’de yapılan araştırmalar ise sosyal yardımların yoksullukla mücadelede vazgeçilmez olduğunu, fakat kayıt dışılığı teşvik edebileceğini ortaya koymaktadır (Buğra ve Keyder, 2006). Literatürdeki çalışmalar kimi zaman sosyal yardımın bireyleri pasifleştirdiğini, kimi zaman ise istihdama geçişte kritik bir destek sağladığını ileri sürmektedir (Kalaycı, 2022). Bu karşıt argümanlar, sosyal yardımların yoksullukla mücadeledeki rolüne dair küresel ölçekte bir tartışmanın sürdüğünü göstermektedir.

1.3. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, sosyal yardım–istihdam ilişkisini Diyarbakır özelinde inceleyerek literatürdeki boşlukları doldurmayı amaçlamaktadır. Uluslararası literatürde “welfare dependency” genellikle bireysel tembellik ya da motivasyon eksikliğiyle açıklanırken, bu araştırma Türkiye’de sosyal yardım bağımlılığının daha çok yapısal engeller ve geçim zorunluluğu ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın önemi, sosyal yardımın yalnızca geçici bir gelir desteği değil, aynı zamanda bireylerin sosyal bütünleşmesini sağlayacak bir araç olarak yeniden kurgulanması gerektiğini göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle araştırma, sosyal hizmet disiplini ve sosyal politika tartışmalarına hem kuramsal hem de pratik düzeyde katkı sağlamaktadır.

1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Araştırma Diyarbakır iliyle sınırlı olup, elde edilen bulguların genellenebilirliği sınırlıdır. Çalışma kesitsel nitelikte olduğu için sosyal yardım–istihdam ilişkisini zamansal değişimlerle birlikte ele almak mümkün olmamıştır. Ayrıca analizde bireylerin deneyimlerine ve algılarına odaklanılmış, işveren davranışları, makro ekonomik göstergeler veya işgücü piyasasındaki yapısal dönüşümler kapsam dışında kalmıştır.

1.5. Çalışmanın Hipotezleri (Nicel) ve Araştırma Soruları (Nitel)

Çalışmanın sosyal yardım bağımlılığı ve istihdam ilişkisine dair (nicel araştırma kapsamında) geliştirilen toplam 39 hipotezi vardır. Her hipotez kendi başlığı altında analiz edildikten sonra tablolar ve yorumlamalar ışığında kabul veya reddedilmiştir. Hipotezlere, çalışmanın bulgular kısmında ayrıntılı şekilde değinilmiştir. Mevcut hipotezleri şunlardır:

- H1a: Tembellik etkisi alt boyutu cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H1b: Bağımlılık etkisi alt boyutu cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H1c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H2a: Tembellik etkisi alt boyutu yaş değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H2b: Bağımlılık etkisi alt boyutu yaş değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H2c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu yaş değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H3a: Tembellik etkisi alt boyutu medeni durum değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H3b: Bağımlılık etkisi alt boyutu medeni durum değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H3c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu medeni durum değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H4a: Tembellik etkisi alt boyutu eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H4b: Bağımlılık etkisi alt boyutu eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H4c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H5a: Tembellik etkisi alt boyutu ailedeki engelli birey sayısı değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H5b: Bağımlılık etkisi alt boyutu ailedeki engelli birey sayısı değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H5c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu ailedeki engelli birey sayısı değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H6a: Tembellik etkisi alt boyutu çalışma durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H6b: Bağımlılık etkisi alt boyutu çalışma durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır.

- H6c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu çalışma durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H6d: Tembellik etkisi alt boyutu sigortalılık durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H6e: Bağımlılık etkisi alt boyutu sigortalılık durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H6f: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu sigortalılık durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H7a: Tembellik etkisi alt boyutu aylık gelir durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır
- H7b: Bağımlılık etkisi alt boyutu aylık gelir durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır
- H7c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu aylık gelir durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H7d: Tembellik etkisi alt boyutu gelir kaynakları değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H7e: Bağımlılık etkisi alt boyutu gelir kaynakları değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H7f: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu gelir kaynakları değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H8a: Tembellik etkisi alt boyutu sosyal yardım türü değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H8b: Bağımlılık etkisi alt boyutu sosyal yardım türü değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H8c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu sosyal yardım türü değişkenine göre farklılaşmaktadır.
- H9a: SY-İ algısı, eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır
- H9b: SY-İ algısı, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H9c: SY-İ algısı, medeni durum değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H9d: SY-İ algısı, yaş grubu değişkenine göre farklılaşmaktadır
- H10a: SY-İ algısı, katılımcıların çalışıyor olup olmama değişkenine göre farklılaşmaktadır
- H10b: SY-İ algısı, katılımcıların sigortalı olup olmama değişkenine göre farklılaşmaktadır
- H11a: SY-İ algısı, aylık gelir durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H11b: SY-İ algısı, gelir kaynakları değişkenine göre farklılaşmaktadır
- H12: SY-İ algı düzeyi sosyal yardım türü değişkenine göre farklılaşmaktadır

Çalışmanın nitel araştırma yöntemine dair araştırma soruları hazırlanmıştır. Araştırma soruları belirlenen temalara paralel şekilde hazırlanmıştır. Sosyal yardım alanlara yönelik 9 temada 18 araştırma sorusu, sosyal yardım uygulayıcılarına yönelik 6 temada 12 araştırma sorusu ve her iki grubun verilerinin üçgenleştirilmesine uygun biçimde (SYA–SYU karşılaştırmalı temalar) 5 araştırma sorusu olmak üzere toplam 35 araştırma sorusu bulunmaktadır. Her araştırma sorusuna kendi başlığı altında değinilmiş, analiz edildikten sonra yorumlanmıştır. Araştırma

sorularına, çalışmanın nitel bulgular kısmında ayrıntılı şekilde değinilmiştir. Mevcut araştırma soruları şunlardır:

A. Sosyal yardım alan bireylere (SYA) yönelik nitel araştırma soruları

Demografik yapı ve hane durumu (1.tema -araştırma soruları)

- Hane büyüklüğü, bakım yükü ve eğitim düzeyi sosyal yardım ihtiyacını nasıl şekillendiriyor?
- Kadın ve erkek rollerinin aile içindeki dağılımı sosyal yardıma başvuru kararını nasıl etkiliyor?

Gelir kaynakları ve istihdam durumu (2.tema -araştırma soruları)

- Sosyal yardım alan bireylerin temel gelir kaynakları nelerdir ve bu gelirler istihdam kararlarını nasıl etkiler?
- Kayıt dışı istihdam, yardım alma davranışıyla nasıl ilişkilendirilmektedir?

Sosyal yardım deneyimi (3.tema -araştırma soruları)

- Sosyal yardımın anlamı ve yaşam üzerindeki etkisi bireylerce nasıl algılanmaktadır?
- Yardım türü, miktarı ve süresi bireylerin memnuniyet ve bağımlılık düzeylerini nasıl şekillendiriyor?

Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi (4.tema -araştırma soruları)

- Sosyal yardımlar, bireylerin iş arama motivasyonlarını nasıl etkiliyor?
- *Yardım-tembellik* algısı yardım alan bireylerde nasıl biçimleniyor?

Sosyal yardım bağımlılığı (5.tema -araştırma soruları)

- Yardımların sürekliliği bireylerde nasıl bir muhtaçlık veya bağımlılık hissi oluşturuyor?
- Yardım alan bireyler kendi yoksulluk durumlarını nasıl tanımlıyorlar?

İstihdam ve eğitim fırsatları (6.tema -araştırma soruları)

- Devletin sağladığı kurslar ve istihdam projelerine katılımı engelleyen faktörler nelerdir?
- Bireylerin istihdama yönlendirilmesinde eğitim düzeyi nasıl rol oynamaktadır?

Sosyal yardım politikalarına yönelik algı (7.tema -araştırma soruları)

- Katılımcılar mevcut sosyal yardım politikalarını nasıl değerlendiriyor?

- Yardımın hak mı lütuf mu olduğu konusundaki algı, devlet–vatandaş ilişkisini nasıl şekillendiriyor?

Gelecek beklentileri ve bağımsızlaşma (8.tema -araştırma soruları)

- Yardım alan bireylerin kendi geçimlerini sağlama konusundaki hedefleri nelerdir?
- Sosyal yardımın uzun vadede bireysel bağımsızlaşmayı destekleyip desteklemediği nasıl algılanmaktadır?

Sosyal yardım ve kayıt dışılık (9.tema -araştırma soruları)

- Sosyal yardımlar, kayıt dışı istihdam davranışını nasıl etkiliyor?
- Yardım alırken kayıt dışı çalışmanın toplumda normalleşmesi hangi sosyal dinamiklerle ilişkilendirilmektedir?

B. Sosyal yardım uygulayıcılarına (SYU) yönelik nitel araştırma soruları

Sosyal yardım bağımlılığına dair uygulayıcı algısı (1. tema – araştırma soruları)

- Uygulayıcılara göre sosyal yardım bağımlılığı hangi göstergelerle tanımlanabilir?
- Bağımlılığı azaltmaya yönelik hangi stratejiler uygulanmaktadır?

Sosyal yardıma dair algı ve tanımlar (2. tema – araştırma soruları)

- Uygulayıcılar sosyal yardımı hak olarak mı şartlı destek olarak mı görmektedir?
- Sosyal yardımın toplumsal dayanışma, adalet veya lütuf boyutları uygulayıcılar arasında nasıl algılanmaktadır?

Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi (3. tema – araştırma soruları)

- Yardımların istihdam üzerindeki etkisine dair uygulayıcıların gözlemleri nelerdir?
- *Yardım-tembellik* söylemi uygulayıcı pratiklerinde nasıl karşılık buluyor?

Kayıt dışı çalışma ve yardım ikilemi (4. tema – araştırma soruları)

- Kayıt dışı istihdamın sosyal yardım sistemindeki yansımaları nelerdir?
- Kayıt dışılığı azaltmak için önerilen kurumsal önlemler nelerdir?

Sosyal yardım politikalarının değerlendirilmesi (5. tema – araştırma soruları)

- Mevcut sosyal yardım politikaları uygulayıcılara göre hangi yönleriyle etkin veya yetersizdir?

- Hedefleme, adalet ve sürdürülebilirlik konularında ne tür iyileştirmeler önerilmektedir?
- **Uygulayıcı deneyimleri ve strateji önerileri (6. tema – araştırma soruları)**
- Sosyal yardım uygulamalarında en sık karşılaşılan zorluklar nelerdir?
- Sahadan gelen öneriler doğrultusunda sosyal yardım-istihdam entegrasyonu nasıl güçlendirilebilir?

C. Ortak veya karşılaştırmalı araştırma soruları

- Her iki grubun verilerinin üçgenleştirilmesine uygun biçimde (SYA–SYU karşılaştırmalı temalar) şu bütünleştirici sorular da kullanılabilir:
- Sosyal yardımın anlamı, yardım alanlar ve uygulayıcılar arasında nasıl farklılaşmaktadır?
- Sosyal yardım bağımlılığı ve tembellik algısı iki grup açısından nasıl karşıtlıklar göstermektedir?
- Kayıt dışı çalışma ve yardım alma arasındaki ilişki iki aktör grubunda nasıl yorumlanmaktadır?
- Sosyal yardım politikalarının etkinliği ve adaleti konusundaki algılar hangi açılardan örtüşmekte veya ayrışmaktadır?
- İstihdam ve eğitim fırsatlarına erişim konusunda bireylerin deneyimleri ile uygulayıcıların politika değerlendirmeleri arasında nasıl bir ilişki vardır?

1.6. Literatür İncelemesi

Uluslararası literatürde sosyal yardım–istihdam ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar, farklı refah rejimleri ve farklı ülkelerin deneyimleri ışığında tartışılmaktadır. ABD’de refah reformları, yardımın işgücü piyasasına geçişi nasıl etkilediğini sorgulamış (Blank, 2002; Moffitt, 2015), Avrupa’da sosyal yardımların çalışmayı teşvik etme işlevi üzerine yoğunlaşmıştır (Gallie ve diğ., 2003; Clasen ve Clegg, 2011). Gelişmekte olan ülkelerde ise koşullu nakit transferleri eğitimi ve sağlığı teşvik eden bir sosyal politika aracı olarak yaygınlaşmıştır (Fiszbein ve Schady, 2009; Hanlon ve diğ., 2010).

Sosyal yardım politikaları ile bunların işgücü piyasasına katılım üzerindeki etkileri arasındaki ilişki, çağdaş sosyal politika araştırmalarında kritik bir alan olmaya devam etmektedir. Koşullu nakit transferleri (CCT) ve gelir testine dayalı yardımlar, yoksulluğu hafifletmek ve işgücüne katılımı teşvik etmek için tasarlanmış araçlar olarak sıklıkla tartışılmaktadır; ancak aynı zamanda refah bağımlılığı risklerini de gündeme getirmektedir. Özellikle kayıt dışı istihdam oranlarının yüksek olduğu durumlarda sosyal yardım programları, ailelerin geçimini sağlarken

aynı zamanda işgücü piyasasına katılımı teşvik etmeyi hedeflemektedir. Örneğin Xiao ve diğerleri (2022), sosyal yardımların kimi zaman özellikle Çin gibi kayıt dışı emek sektörlerinin belirgin olduğu ülkelerde formel istihdam için istenmeyen caydırıcı etkiler yaratabileceğini göstermektedir. Nakit transferlerinin istihdamı teşvik edici politikalarla bağlantılı olmadığı durumlarda, yararlanıcıların bu yardımları geçici değil uzun vadeli bir çözüm olarak görme eğilimine girmeleri mümkündür. Bu algı, bireylerin tembel olarak etiketlenmesine veya refah bağımlılığı içinde görülmesine yol açabilmektedir (Xiao ve diğ. 2022; Bérgholo ve Cruces, 2021).

Literatür, yalnızca sosyal yardım verilmesinin, formel işgücü piyasasına erişim için güçlü politika ve uygulamalar olmadan, bağımlılığı pekiştirebileceğini göstermektedir. Heggebø ve diğ. (2020), uzun vadeli sosyal yardım alıcılarının karmaşık durumlarının anlaşılmasının etkili politikalar geliştirmek açısından hayati olduğunu vurgulamaktadır. Sağlık, sosyal ilişkiler ve psikolojik kaynaklar gibi bireysel özellikler, düzenli istihdama geçiş olasılığını önemli ölçüde etkilemektedir. Benzer şekilde, Waghode ve diğ. (2025) tarafından yapılan bir sistematik derleme, Güney Asya’da Sosyal Güvenlik Fonu ve Ulusal Sağlık Sigortası Programı gibi girişimlerin, kayıt dışı sektördeki işçilerin kayıtlı istihdama yönelik önemli katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır. Wang ve diğ. (2024) ise ABD’de uygulanan Self-Employment Assistance programının yoksul kesimlerin istihdam edilebilirliğini olumlu yönde etkilediğini belgelemektedir. Bérgholo ve Cruces (2021), nakit transferlerinin yoksulluğu hafifletmede gerekli olmakla birlikte, bağımlılığı istemeden sürdürmemesi için dikkatli biçimde dengelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Güney Afrika’da yapılan araştırmalar, sosyal yardım alanların iş bulma motivasyonlarının yüksek olduğunu ve bağımlılık kültürünün yaygın olmadığını, işsizlik ve bağımlılığın esasen yapısal işgücü piyasası koşullarından kaynaklandığını ortaya koymaktadır (Surender ve diğ., 2010). Ayrıca, sosyal yardımların uzun vadede bağımlılığı artırdığına dair yaygın endişelerin çoğunlukla anekdotlara dayandığı, ampirik bulguların ise sosyal yardımların insan sermayesi gelişimi, tasarruf ve istihdamı desteklediğini göstermektedir (Shepherd ve diğ., 2011).

Sosyal yardım ile istihdam arasındaki ilişki çok boyutludur ve refah bağımlılığı, iş motivasyonu ile tembellik gibi farklı yönleri içermektedir. Literatür, yardım alan bireylerin özellikle kayıt dışı istihdama yönelim gibi nedenlerle formel istihdama geçişte ciddi engeller yaşadıklarını, bunun da refah bağımlılığını pekiştirdiğini göstermektedir (Powers ve diğ., 2013). İstihdam politikaları ise yardımları azaltmakla birlikte gelir durumunu iyileştirmede yetersiz, istihdam ilişkileri karmaşık bir yapı arz etmektedir (Smedsvik ve Iacono, 2023). Yardımların

tembelleştirdiği ön kabulü, özellikle nakit transfer programlarına dair uluslararası çalışmalarda sorgulanmakta; bu çalışmalar yardımların iş motivasyonunu sistematik olarak zayıflatmadığını ortaya koymaktadır (Banerjee ve diğ., 2015). Bununla birlikte, sosyal koruma ile istihdam teşvikleri arasında denge kurma sorunu, sosyal politika alanında temel bir mesele olmaya devam etmektedir (Trlifajová ve Hurrele, 2019). Dolayısıyla, sosyal yardım programlarının etkileri yalnızca tasarımlarına değil, aynı zamanda yerel işgücü piyasası koşulları ve kültürel faktörlere de bağlıdır; bu nedenle tek tip çözümler yerine, farklı grupların ihtiyaçlarına duyarlı politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de ise sosyal yardım alanların, almayanlara kıyasla daha yüksek oranda işsiz veya kayıt dışı istihdamda olduğu, ancak sosyal yardımın tamamen işgücü piyasasından çekilmeye yol açmadığı, aksine bazı durumlarda işgücüne katılımı teşvik edici bir rol oynayabildiği saptanmıştır (Alcan ve diğ., 2016). Türkiye’de yapılan çalışmalar, sosyal yardımların yoksullukla mücadelede önemli olduğunu, ancak kayıt dışılığı ve bağımlılığı teşvik edebildiğini ortaya koymaktadır (Buğra ve Keyder, 2006; Aytaç, 2014).

Ayrıca Türkiye’de çalışma kapsamıyla ilgili yapılmış olan lisansüstü tezler de bulunmaktadır. Özellikle Aksanyar’ın (2015) doktora tezinde “sosyal yardım–istihdam bağlantısının etkinleştirilmesi programı” incelenmiş ve şartlı yardımların bağımlılık kültürünü kırma potansiyeli vurgulanmıştır. Urhan’ın (2014) doktora çalışması, sosyal yardım rejiminin yerel düzeyde örgütlenmesini tartışarak, merkezi ve yerel düzey arasındaki kurumsal koordinasyon sorunlarına işaret etmiştir. Balta (2019) Şırnak ili üzerine yaptığı yüksek lisans tezinde sosyal yardımların eğitim ve sağlık gibi alanlarda olumlu etkiler sağlarken, bireylerin çalışma isteklerini zayıflatarak istihdama katılımlarını sınırlayabileceğini göstermiştir. Benzer şekilde, Yazıcı (2017) ve Bilici’nin (2016) çalışmalarında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yoksullukla mücadelede önemli işlevler üstlendiği, ancak yardımların yeterlilik ve sürdürülebilirlik açısından sınırlı olduğu ortaya konmuştur.

Lisansüstü tezler, sosyal yardım–istihdam ilişkisinin yalnızca mikro düzeyde bireylerin motivasyonu ve davranışlarıyla değil, aynı zamanda kurumsal kapasite, yerel düzeyde örgütlenme ve makro politik çerçeve ile belirlendiğini de göstermektedir. Örneğin Yıldız (2020) ASDEP uygulamasını değerlendirerek, programın rehberlik ve yönlendirme kapasitesine rağmen personel iş yükü ve tanıtım eksikliği nedeniyle hedeflerine ulaşmakta zorlandığını ortaya koymuştur. Demir (2019) ise Türkiye genelinde yaptığı ampirik analizde, işgücüne katılım ile sosyal yardımlar arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulmuş; yardımların doğrudan istihdam yaratıcı etkisinin zayıf olduğunu göstermiştir. Dörtlemes’in (2019) Toplum

Yararına Programlar üzerine yaptığı yüksek lisans tezi, workfare (çalışma şartına bağlı yardım) temelli bu uygulamaların kısa vadede istihdam sağladığını ancak kayıt dışılığı azaltma ve kalıcı iş yaratma konusunda yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Tüm bu tezler birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’de sosyal yardım–istihdam ilişkisine dair literatürün koşullu yardım, bağımlılık riski, kayıt dışı istihdam ve kurumsal koordinasyon eksiklikleri gibi çok boyutlu bir tartışmayı içerdiği görülmektedir.

Literatürde görülen ortak nokta, sosyal yardımların yoksulluğu hafifletmede kısa vadeli etkili olduğunu; ancak istihdama geçişte tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Çelişen nokta ise yardımın bireyleri pasifleştirip pasifleştirmediği üzerinedir. Sosyal yardımların kayıt dışı istihdamı teşvik edici etkileri bulunsa da bu etkiler program tasarımı, yerel işgücü piyasası koşulları ve bireysel özelliklere bağlı olarak değişmekte; yardım bağımlılığı ve tembellik gibi olumsuz algılar ise ampirik olarak güçlü biçimde desteklenmemektedir. Bu araştırma, söz konusu tartışmalara Diyarbakır özelinde sahadan elde edilen verilerle katkı sunmaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesi verilecektir. Çalışmanın kapsamına ve amacına uygun olarak, sosyal politika, yoksulluk tuzağı, enformel emek, refah rejimleri ve yetenekler kuramına ayrıntılı şekilde değinilecektir.

2.1. Sosyal Devlet İlkesi ve Sosyal Politika Kuramı

Sosyal devlet, klasik hukuk devleti anlayışının ötesine geçerek, bireylerin yalnızca medeni ve siyasal haklarını değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik haklarını da güvence altına alan bir devlet modelidir (Marshall ve Bottomore, 1992). 19. yüzyılın sonlarında sanayileşmenin getirdiği yapısal dönüşümler, işçi sınıfı hareketleri ve kentleşme ile devletin sosyal risklere karşı aktif rol üstlenme gerekliliği ortaya çıkmıştır (Hu, 2010, s. 127). İlk kurumsal örnek, 1883–1889 yılları arasında Otto von Bismarck tarafından uygulamaya konulan ve zorunlu sağlık, iş kazası ve yaşlılık sigortalarını içeren korporatist (toplumsal uzlaşma) modelidir (Tulchinsky, 2018). Bu sistem, çalışan nüfusun sosyal güvenceye prim ödeyerek erişmesini sağlamış ve sosyal yardım–istihdam ilişkisini çalışma karşılığı hak anlayışı üzerine kurmuştur.

Yirminci yüzyıl ortalarında Beveridge Modeli, sosyal devlet anlayışına evrenselci bir boyut kazandırmıştır. Beveridge’in (2000) raporunda tanımlanan beş büyük düşman (yoksulluk, hastalık, cehalet, sefalet, işsizlik) ile mücadele, herkese eşit ve kapsamlı sosyal güvenlik sağlanması ilkesine dayandırılmıştır. Bu yaklaşım, sosyal hizmet disiplininde yardımın lütuf değil, evrensel bir hak olarak sunulmasını teşvik etmiştir (Bambra ve Smith, 2010). Keynesyen iktisat da sosyal devletin ekonomik altyapısını güçlendirmiş; kamu harcamalarının ve istihdam yaratıcı politikaların, toplumsal refahın artırılmasında temel araçlar olduğu savunulmuştur (Keynes, 1936, s. 124).

Sosyal politika kuramı, devletin toplumsal refahı artırma, eşitsizlikleri azaltma ve sosyal riskleri yönetme amacıyla yürüttüğü planlı müdahalelerin bütünüdür (Titmuss, 1974, s. 29). Titmuss, sosyal politikayı üç modele ayırır: artıkcı, sanayi-performans ve kurumsal-evrensel. Bu sınıflama, sosyal hizmetlerin hangi ideolojik ve yapısal çerçevede sunulduğunu anlamada temel bir referans niteliğindedir (Kwon, 2005). Günümüzde araştırmalar, sosyal devletin neoliberal dönüşüm sürecinde evrenselci anlayıştan hedefleme (targeting) temelli yardımlara doğru evrildiğini, bu durumun da sosyal hizmetlerde eşitsizlikleri artırabileceğini göstermektedir (Moreira ve Hick, 2021, s. 982).

Türkiye’de sosyal devlet ilkesi, 1982 Anayasası’nın 2. maddesinde “*demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti*” ifadesiyle tanımlanmıştır. Uygulamada ise Bismarckçı primli sistem ile

Beveridge tipi primsiz yardımların bir arada olduğu karma bir yapı söz konusudur (Buğra ve Keyder, 2003, s. 30). Diyarbakır gibi sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerde bu karma yapı hem hak temelli hem de ihtiyaç testine dayalı yardım mekanizmalarının bir arada yürütülmesine yol açmakta; sosyal yardım–istihdam ilişkisi, kayıt dışı istihdam ve yardım bağımlılığı tartışmaları bağlamında önem kazanmaktadır (Öktem, 2018).

2.1.1. Tarihsel gelişim

Sosyal devlet kavramı, sanayi devriminin yarattığı yapısal dönüşümlere verilen bir yanıt olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Sanayileşme süreci, bir yandan üretim kapasitesini ve ekonomik büyümeyi artırırken, diğer yandan işçi sınıfı için düşük ücret, uzun çalışma saatleri, iş kazaları, yoksulluk ve güvencesizlik gibi sosyal riskleri beraberinde getirmiştir (Hu, 2010, s. 127). Bu dönemde devletin yalnızca düzenleyici bir aktör olmasının yetersiz kaldığı görülmüş, sosyal risklere karşı doğrudan müdahalede bulunan koruyucu devlet anlayışı gelişmiştir.

Bu anlayışın ilk sistematik uygulaması, Otto von Bismarck tarafından Almanya’da başlatılan sosyal sigorta sistemi olmuştur. 1883’te sağlık sigortası, 1884’te iş kazası sigortası ve 1889’da yaşlılık ile malullük sigortası yasaları yürürlüğe girmiştir. Bismarck modeli, meslek temelli, prim ödemesine dayalı ve devletin sıkı denetimi altında yürütülen bir refah düzeni olarak, sosyal yardımlar ile istihdam arasındaki doğrudan bağın erken bir örneğini sunmuştur (Tulchinsky, 2018).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ise William Beveridge tarafından hazırlanan rapor, sosyal devletin evrenselci boyutunu güçlendirmiştir. Beveridge, savaş sonrası yeniden inşa sürecinde beş büyük düşman olarak adlandırdığı yoksulluk, hastalık, cehalet, sefalet ve işsizliğe karşı tüm vatandaşlara eşit ve kapsamlı sosyal güvenlik sağlanmasını önermiştir (2000). Beveridge Modeli, sosyal hizmet disiplinine, yardımın bir vatandaşlık hakkı olarak görülmesi gerektiği yönünde bir bakış açısı kazandırmıştır (Bambra ve Smith, 2010).

Türkiye’de sosyal devlet anlayışı, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan süreçte, 19. yüzyıl sonlarındaki vakıf ve hayır kurumlarından modern sosyal güvenlik sistemlerine evrilmiştir. Ancak, Cumhuriyet döneminde özellikle 1961 Anayasası ile sosyal devlet ilkesi anayasal güvence altına alınmış, 1982 Anayasası’nda ise devletin temel nitelikleri arasında sayılmıştır (Buğra ve Keyder, 2003, s. 30).

2.1.2. Sosyal devletin temel ilkeleri

Sosyal devlet, yalnızca ekonomik büyümeyi değil, toplumsal adaleti ve sosyal bütünleşmeyi de hedefleyen bir yönetim biçimidir. Temel ilkelerinden ilki gelir dağılımında adalet olup, sosyal transferler ve vergilendirme yoluyla ekonomik eşitsizliklerin azaltılmasını amaçlamaktadır (Marshall ve Bottomore, 1992). İkinci olarak, sosyal risklere karşı koruma ilkesi, işsizlik, hastalık, yaşlılık, engellilik gibi yaşam döngüsünde karşılaşılabilecek risklere karşı kamusal güvence sağlanmasını içerir (Hu, 2010, s. 131).

Üçüncü olarak, temel hizmetlere erişimde eşitlik, sağlık, eğitim, barınma gibi alanlarda tüm vatandaşların aynı standartlarda hizmet almasını öngörür (Beveridge, 2000). Dördüncü olarak, tam istihdamın teşviki ilkesi, bireylerin yalnızca gelir elde etmesi için değil, toplumsal kimlik ve aidiyet kazanması için de istihdam olanaklarının güçlendirilmesini içerir (Keynes, 1936, s. 124). Günümüzde yapılan çalışmalar, bu ilkelerin neoliberal dönemde aşındığını, hedefleme temelli yardımların evrensel eşitlik ilkesini zayıflattığını göstermektedir (Moreira ve Hick, 2021, s. 982).

2.1.3. Sosyal politika kuramı

Sosyal politika, toplumsal refahın artırılması, sosyal adaletin sağlanması ve sosyal risklerin azaltılması amacıyla devletin, kamusal otoritelerin ve kimi durumlarda gönüllü/özel sektör kuruluşlarının planlı müdahalelerini ifade etmektedir (Titmuss, 1974, s. 29; Alcock, 2016, s. 18). Literatürde sosyal politikanın farklı ideolojik ve yapısal çerçevelerini açıklayan çeşitli kuramlar geliştirilmiştir.

Temel Sosyal Politika Kuramları

a) *Artıkçı (Residual) Refah Kuramı*; Bu yaklaşım, refahın temel sağlayıcılarının piyasa ve aile olduğunu; devletin yalnızca bu iki kurumun başarısız olduğu durumlarda devreye girmesi gerektiğini savunur (Wilensky ve Lebeaux, 1965, s. 142). Yardımlar sınırlı ve geçici olup, genellikle yoksulluk sınırının altında gelir desteği şeklindedir. Anglo-Sakson ülkelerde yaygındır. Sosyal hizmetler, çoğunlukla son çare olarak görülür.

b) *Kurumsal-Yeniden Dağıtım (Institutional-Redistributive) Kuramı*; Richard Titmuss'un öncülüğünü yaptığı bu model, refah hizmetlerinin piyasa ve aileden bağımsız olarak tüm vatandaşların hakkı olduğunu savunur (Titmuss, 1974, s. 35). Sosyal politika evrensel hak temellidir ve sosyal hizmetler toplumun bütün üyelerine eşit koşullarda sunulur.

c) *Sanayi Başarı-Performans (Industrial Achievement-Performance) Modeli*; Bu model, sosyal hakların bireyin ekonomik sisteme katkısıyla orantılı olması gerektiğini ileri sürer (Titmuss, 1974, s. 37). Emek piyasasında çalışan bireyler, sosyal güvenlik sisteminden primli olarak yararlanır; bu nedenle istihdam, sosyal yardıma erişimin ön koşulu olarak görülür.

d) *Refah Devleti Tipolojileri*; Gösta Esping-Andersen'in (1990) üçlü tipolojisi (liberal, muhafazakar/korporatist ve sosyal demokrat) sosyal politikanın farklı ülkelerde aldığı biçimleri açıklar. Liberal rejimler hedefe yönelik ve artıkcı, sosyal demokrat rejimler evrensel, muhafazakar rejimler ise meslek temelli ve statü koruyucu niteliktedir.

e) *Hak Temelli Yaklaşım*; Amartya Sen ve Martha Nussbaum'un geliştirdiği yetenekler yaklaşımı (capability approach), sosyal politikayı bireylerin özgürlüklerini ve yapabilme kapasitelerini artırma aracı olarak görür (Sen, 1999, s. 87; Nussbaum, 2011, s. 33). Sosyal hizmetler yalnızca gelir transferi değil, aynı zamanda bireyin topluma tam katılımını sağlayacak güçlendirme araçlarıdır.

f) *Piyasa Topluma Karşı Koruma* (Polanyi Yaklaşımı); Karl Polanyi (1944, s. 76), piyasanın toplumsal dokudan kopmasının yarattığı yıkıcı etkileri azaltmak için sosyal politikanın koruyucu bir kalkan işlevi gördüğünü savunur. Sosyal yardımlar, piyasa mekanizmalarının yarattığı eşitsizlikleri hafifletme aracıdır.

g) *Neoliberal Sosyal Politika Eleştirisi*; 1980'lerden itibaren yükselen neoliberal anlayış, sosyal politikanın kapsamını daraltarak hedefleme, performans ölçütleri ve özelleştirmeyi öne çıkarmıştır (Moreira ve Hick, 2021, s. 982). Sosyal hizmetler, hak temelli evrensel hizmetler olmaktan çıkarılarak yardım almaya hak kazanmış sınırlı gruplara yönlendirilmiştir.

h) *Refah Bağımlılığı / Yoksulluk Tuzağı Teorisi*; Charles Murray'ın geliştirdiği bu yaklaşım, sosyal yardımların uzun vadede bireyleri istihdamdan uzaklaştırabileceğini ve yoksulluk kültürünü pekiştirebileceğini ileri sürer (1984, s. 45). Bu teori, özellikle yardım-istihdam ilişkisini inceleyen çalışmalar için önemli bir tartışma zeminidir.

Sosyal yardım-istihdam ilişkisini inceleyen bu çalışma açısından, yukarıdaki kuramlar arasından özellikle Sanayi Başarı-Performans Modeli, Hak Temelli Yaklaşım ve Refah Bağımlılığı Teorisi kritik önemdedir.

Sanayi Başarı-Performans Modeli, Türkiye'de primli sistemler (SGK, Bağ-Kur) ile istihdam arasındaki doğrudan ilişkiyi açıklamada faydalıdır. Diyarbakır'da kayıt dışı istihdam oranlarının yüksekliği, primli sistemden yararlanma kapasitesini sınırlamaktadır (Öktem, 2018).

Hak Temelli Yaklaşım, sosyal yardımların yalnızca geçici gelir desteği değil, bireylerin istihdam edilebilirliğini artıracak kapasite geliştirme araçlarıyla desteklenmesi gerektiğini savunur (Sen, 1999, s. 94). Diyarbakır'da işgücü piyasasına erişimde eğitim, beceri eksikliği ve toplumsal cinsiyet engelleri öne çıkmaktadır.

Refah Bağımlılığı Teorisi, uzun süreli sosyal yardım alan bireylerin işgücü piyasasına geri dönüşte yaşadığı motivasyon kaybını anlamada yararlıdır. Özellikle nakdi yardımların süreklilik kazandığı hanelerde, kayıt dışı ve geçici işlerin tercih edilmesi bu kuramın öngörülerini doğrulamaktadır (Murray, 1984, s. 52).

Bu bağlamda, tezin kuramsal çerçevesinde sosyal politika kuramlarının geniş bakış açılarından yararlanılarak hem hak temelli hem de istihdam odaklı yorumlar bütünleştirilmekte; ayrıca yardım bağımlılığı riskinin istihdam politikalarıyla dengelenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

2.1.4. Sosyal hizmet disiplini açısından değerlendirme

Sosyal devlet ve sosyal politika kuramları, sosyal hizmet disiplinine teorik hem de uygulamalı bir çerçeve sağlamaktadır. Bu bağlam, sosyal hizmetin yalnızca bireysel müdahalelerden ibaret olmadığını, aynı zamanda sosyal adaletin sağlanması bağlamında toplumsal yapılarla da etkileşim içinde olduğunu gösterir (Payne, 2020, s. 54).

Türkiye özelinde sosyal politika ile sosyal hizmet eğitim ve uygulama sürecinin kesişimi dikkat çekmektedir. Örneğin, Yeler (2019), sosyal politikanın sosyal hizmet mesleğinin kuramsal yapısını ve işlevini belirlemede en önemli araçlardan biri olduğunu vurgularken; sosyal hizmet eğitimi süreçlerinin, sosyal politika değişimlerine bağlı olarak biçimlendiğini belirtmektedir.

Ayrıca Türkoğlu (2013) çalışmasında, Türkiye'de sosyal devlet uygulamaları ve sosyal yardım/sosyal güvenlik sistemlerinin tarihsel gelişimini ele alırken, sosyal hizmet uygulamalarının da bu devlet politikasının bir parçası olarak yapılandığını ortaya koymaktadır. Osmanlı'dan günümüze uzanan bu süreçte, sosyal hizmetin, sosyal koruma ve yardım anlayışlarının kurumsallaşmasıyla birlikte dönüşüm geçirdiğini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, sosyal politika kuramlarının sosyal hizmetin hem eğitim hem de uygulama biçimlerini belirleyen önemli etkenler olduğu söylenebilir. Sosyal hizmet uzmanları hem bireyleri güçlendirme hem de hizmetlerin erişilebilir, kapsayıcı ve hak temelli olmasını sağlama görevini, sosyal politika araçlarını kullanarak yerine getirmektedirler.

2.1.5. Türkiye bağlamında sosyal devlet ilkesi

Türkiye’de sosyal devlet ilkesi, 1961 Anayasası ile anayasal güvence altına alınmış, 1982 Anayasası’nın 2. maddesinde ise “demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti” ifadesiyle devletin temel nitelikleri arasında açıkça belirtilmiştir. Bu ilke, bireylerin yalnızca medeni ve siyasi hak anlayışına değil, sosyal ve ekonomik haklarını da kapsayan bir vatandaşlık anlayışına dayanmaktadır (Şenkal ve Doğan, 2013).

Türkiye’nin sosyal politika yapısı, tarihsel olarak karma bir model özelliği taşımaktadır. Bismarckçı primli sosyal sigorta sistemi (SGK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) ile Beveridge tipi primsiz sosyal yardımlar (65 yaş aylığı, şartlı eğitim-sağlık yardımı, engelli aylıkları vb.) bir arada yürütülmektedir (Savcı Yörük, 2021). Bu yapı hem hak temelli hem de ihtiyaç testine dayalı uygulamaların eşzamanlı olarak işletildiği karma bir refah rejimi sunmaktadır.

Türkiye’de sosyal yardımlar, özellikle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla yürütülmekte ve merkezi hükümetin sosyal politika stratejisinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yeler (2019), sosyal devlet ilkesinin Türkiye’de sosyal hizmet uygulamalarının kurumsallaşmasında belirleyici olduğunu, sosyal yardımların yalnızca yoksullukla mücadele değil, aynı zamanda sosyal bütünleşme amacı taşıdığını vurgulamaktadır.

Ancak literatürde, Türkiye’de sosyal devletin uygulama biçiminin hedefleme (targeting) temelli bir yapıya kaydığı, bu durumun evrensel eşitlik ilkesini zayıflatabileceği yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Şenkal ve Doğan, 2013). Neoliberal ekonomi politikaları ile sosyal yardım sisteminin kapsamı genişlemiştir. Fakat yardımların koşullu ve kısa vadeli olması, uzun dönemli sosyal politika hedefleri ile çelişebilmektedir (Savcı Yörük, 2021).

Dolayısıyla Türkiye bağlamında sosyal devlet ilkesi hem anayasal bir taahhüt hem de uygulamada karma bir refah modeli olarak şekillenmiştir. Bu durum, sosyal yardım–istihdam ilişkisini inceleyen çalışmalara, hem yapısal (kurumsal) hem de uygulama düzeyinde zengin bir altyapı sunmaktadır.

2.2. Esping-Andersen- Refah Rejimleri Kuramı

Refah rejimi kavramı, 20. yüzyılın ikinci yarısında refah devleti çalışmalarında ortaya çıkan sınıflandırma ihtiyacına yanıt olarak gelişmiştir. Bu dönemde sosyal politika literatürü, refah devletlerini yalnızca harcama düzeyleri veya kurum tipleri üzerinden tanımlamak yerine, toplumsal eşitsizlikler, sınıf yapısı ve piyasa–devlet–aile ilişkileri bağlamında bütüncül olarak inceleme eğiliminde olmuştur (van der Veen ve van der Brug, 2012). Esping-Andersen’in

1990'da yayımladığı *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, bu ihtiyaca sistematik ve kuramsal bir yanıt sunarak literatürde dönüm noktası yaratmıştır.

Esping-Andersen, çalışmasında refah rejimlerini üç ideal tipe ayırmıştır: liberal, muhafazakar (korporatist) ve sosyal demokrat rejimler. Bu tipolojinin temelini “metalaşmadan çıkarma” (*decommodification*) ve “tabakalaşma” (*stratification*) ölçütleri oluşturmaktadır (Talme, 2014). Metalaşmadan çıkarma, bireylerin temel yaşam ihtiyaçlarını piyasa gelirine bağımlı olmaksızın karşılayabilme kapasitesini; tabakalaşma ise refah devletinin toplumsal sınıf yapısını yeniden üretme veya dönüştürme biçimlerini ifade etmektedir (Talme, 2014). Esping-Andersen'in analizi, bu iki ölçütü emeklilik, işsizlik ve hastalık sigortası gibi sosyal güvenlik programlarının kapsamı üzerinden puanlayarak yapmaktadır.

Kuramın ortaya çıktığı tarihsel bağlam, İkinci Dünya Savaşı sonrası sanayileşme dalgası, sosyal demokrat ve muhafazakar siyasi partilerin yükselişi, sendikal hareketlerin güçlenmesi ve sosyal hakların anayasal güvence altına alınması gibi faktörlerle şekillenmiştir (Manow, 2004). Bu dönemde özellikle Batı Avrupa'da sosyal refah sistemleri, ekonomik büyüme ile genişlemiş, farklı ülkelerde farklı kurumsal yollarla kurumsallaşmıştır.

Esping-Andersen'in yaklaşımı, kendisinden önce gelen Richard Titmuss'un “kurumsal-evrenselci, performans-muhtaç ve kalıntı” refah modeli ayırımından esinlenmiş olsa da (Seeleib-Kaiser ve Sowula, 2020), sınıf temelli güç ilişkilerini merkeze alarak onu daha kapsamlı ve karşılaştırmalı bir tipolojiye dönüştürmüştür. Ayrıca Weberyen “ideal tip” yönteminden yararlanarak, rejimleri analitik olarak ayırt edilebilecek saf biçimlerde tanımlamış; bu tipolojinin, ülkelerin tarihsel, siyasal ve kültürel farklılıklarını açıklamada işlevsel olacağını öne sürmüştür (Aspalter, 2017).

Bununla birlikte, kuramın erken dönemden itibaren eleştiriye açık bazı yönleri olmuştur. Örneğin, ölçütlerin geçerliliği, kadınların ve bakım emeğinin kuramda ihmal edilmesi, Avrupa-merkezci bakış açısı ve küresel güney ülkelerinin dışlanması, daha sonraki genişletme çalışmalarına zemin hazırlamıştır (van der Veen ve van der Brug, 2012). Yine de Esping-Andersen tipolojisi hem akademide hem de politika analizlerinde, refah devleti araştırmalarının temel başvuru noktalarından biri olmayı sürdürmektedir.

2.2.1. Refah rejimi tipolojileri

Esping-Andersen (1990) tarafından geliştirilen refah rejimi tipolojisi, refah devletlerini yalnızca sosyal harcama düzeyine göre değil, aynı zamanda *metalaşmadan çıkarma* düzeyi, toplumsal tabakalaşmayı yeniden üretme biçimi ve devlet–piyasa–aile arasındaki işlev

paylaşımı temelinde sınıflandırır (van der Veen ve van der Brug, 2012). Bu yaklaşım, ülkelerin sosyal politika mimarisini üç ideal tip altında toplar: *liberal rejim*, *muhafazakar/korporatist rejim* ve *sosyal demokrat rejim*.

Liberal Rejim

Liberal refah rejimi, piyasa mekanizmalarının baskın olduğu, devletin sosyal yardımları asgari düzeyde ve genellikle muhtaçlık testi ile sağladığı bir yapıya sahiptir. Bu modelde, sosyal yardımlar “artıkçı” (*residual*) nitelikte olup yalnızca piyasanın veya ailenin yetersiz kaldığı durumlarda devreye girmektedir. Yararlar sınırlı, hak kazanma koşulları katı, sosyal sigorta programları ise düşük kapsama oranına sahiptir (Powell ve Barrientos, 2004). Gelir dağılımında eşitsizlik görece yüksektir ve yoksulluğun önlenmesi piyasa istihdamına bağlıdır. ABD, Kanada, Avustralya bu rejimin başlıca örneklerini oluşturmaktadır.

Muhafazakar/Korporatist Rejim

Muhafazakar veya korporatist rejim, sosyal güvenlik haklarını mesleki statüye bağlayan ve aileyi refah üretiminde merkezi aktör olarak gören bir yapıya sahiptir. Bu model, Bismarckçı sosyal sigorta geleneğine dayanmakta ve sosyal haklar, bireyin işgücü piyasasındaki konumu ile tanımlanmaktadır (Manow, 2004). Devletin rolü, sosyal yardımların sağlanması kadar geleneksel aile yapısının korunmasına da yöneliktir. Kadınların istihdama katılımı genellikle sınırlıdır; bakım hizmetleri aile içinde, çoğu zaman kadın emeği ile karşılanır. Almanya, Fransa, İtalya muhafazakar rejime örnek olarak gösterilebilir.

Sosyal Demokrat Rejim

Sosyal demokrat rejim, evrensel haklar anlayışına dayalı, toplumsal eşitliği hedefleyen bir modeldir. Devlet, istihdam ve sosyal korumayı birlikte genişletir; eğitim, sağlık ve bakım hizmetleri evrensel kapsamda ve yüksek kalitede sunulur (Saint-Arnaud ve Bernard, 2003). Bu modelde kadınların işgücüne katılımı yüksektir ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları kurumsallaşmıştır. İsveç, Norveç, Danimarka sosyal demokrat rejime örnek gösterilebilir.

Rejimlerin Karşılaştırmalı Özellikleri

Üçlü tipoloji, devlet–piyasa–aile ekseninde farklı işlev dağılımlarına işaret etmektedir. Liberal modelde piyasa baskın; muhafazakar modelde aile ve mesleki sigorta ağırlıklı; sosyal demokrat modelde ise devletin düzenleyici ve sağlayıcı rolü güçlüdür (Lee ve Ku, 2007). Ayrıca gelir eşitsizliği, yoksulluk oranları ve istihdam politikaları açısından rejimler arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır.

2.2.2. Kuramın ölçütleri

Esping-Andersen'in refah rejimi tipolojisi, ülkeler arası farklılıkları ölçebilmek ve karşılaştırabilmek amacıyla üç temel analitik ölçüt üzerine inşa edilmiştir: *metalaşmadan çıkarma* (*decommodification*), *tabakalaşma* (*stratification*) ve *devlet-piyasa-aile üçgeninde refah üretimi* (Scruggs ve Allan, 2008, s. 643). Bu ölçütler, tipolojinin kavramsal çerçevesini oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda politika analizlerinde ampirik olarak test edilebilecek göstergeler sağlamaktadır.

De-commodification (Metalaşmadan Çıkarma)

Metalaşmadan çıkarma, bireylerin piyasa gelirine bağımlı olmadan yaşamlarını sürdürebilme kapasitesini ifade etmektedir (Esping-Andersen, 1990, s. 37). Yüksek metalaşmadan çıkarma düzeyine sahip sistemlerde, bireyler işsizlik, hastalık veya yaşlılık gibi durumlarda sosyal haklar aracılığıyla gelirlerini telafi edebilmektedir. Liberal rejimlerde bu düzey düşük olup, piyasa istihdamı temel güvence kaynağıdır; sosyal demokrat rejimlerde ise yüksek düzeyde gelir güvenliği sağlanmaktadır (Kam, 2012, s. 110). Ampirik ölçümler, bu kavramı işsizlik sigortası, emeklilik ve sağlık hizmetlerinin cömertliği ile kapsama oranı üzerinden değerlendirmektedir (Scruggs ve Allan, 2008, s. 648).

Stratification (Tabakalaşma) ve Sosyal Eşitlik

Tabakalaşma, refah devletinin toplumsal sınıf yapısını yeniden üretme veya dönüştürme kapasitesine odaklanmaktadır (Bambra, 2004, s. 203). Muhafazakar rejimler, mesleki statüye dayalı sosyal sigorta yoluyla sınıf farklılıklarını koruma eğilimindedir; sosyal demokrat rejimler ise evrensel haklar ve yeniden dağıtım politikalarıyla eşitsizlikleri azaltmaktadır (Hoekstra, 2005, s. 480). Liberal rejimler ise sınırlı ve hedeflenmiş yardımlar nedeniyle toplumsal eşitsizliklerin sürmesine katkı sağlamaktadır (Powell ve Barrientos, 2004, s. 85).

Devlet-Piyasa-Aile Üçgeninde Refah Üretimi

Esping-Andersen'in yaklaşımı, refah üretimini üç ana aktör üzerinden açıklamaktadır: *devlet*, *piyasa* ve *aile* (Bulpett, 2002, s. 139). Liberal rejimde piyasa baskın; muhafazakar rejimde aile ve meslek temelli sigorta; sosyal demokrat rejimde ise devlet ön plandadır. Bu işlevsel dağılım, sadece sosyal yardımların miktarını değil, aynı zamanda kadınların işgücüne katılım oranlarını, bakım hizmetlerinin sunum biçimlerini ve gelir eşitliğini doğrudan etkilemektedir (Lee ve Ku, 2007, s. 201).

2.2.3. Sosyal hizmet perspektifi

Sosyal hizmet disiplini açısından, Esping-Andersen'in tipolojisi sosyal yardım ve istihdam politikalarının uygulama boyutundaki çeşitliliği yeterince yansıtamamaktadır. Sosyal hizmet uygulayıcıları, yalnızca refah rejimlerinin yapısal özellikleriyle değil, bu rejimlerin bireylerin sosyal hizmetlere erişimi üzerindeki doğrudan etkileriyle ilgilenmektedir (Cnaan, 1992, s. 70). Bu bağlamda, özellikle muhafazakar rejimlerde aileye yüklenen bakım sorumluluğunun, dezavantajlı grupların kurumsal sosyal hizmetlere erişimini sınırladığına dikkat çekilmektedir (Bulpett, 2002, s. 140). Ayrıca, liberal rejimlerde piyasa temelli hizmet sunumu, düşük gelir gruplarının hizmet alımında yapısal engeller yaratmaktadır (Aspalter, 2019, s. 80). Sosyal hizmet perspektifi, bu nedenle tipolojinin yalnızca “haklar” ve “gelir transferleri” üzerinden değil, hizmetlerin niteliği, ulaşılabilirliği ve kapsayıcılığı üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

2.2.4. Kurama yönelik eleştiriler

Esping-Andersen'in refah rejimi kuramı, sosyal politika literatüründe güçlü bir paradigma oluşturmasına rağmen, farklı disiplinler ve uygulama alanları tarafından çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler, kuramın kavramsal eksikliklerinin yanı sıra, ölçüm yöntemleri ve kapsayıcılığı ile ilgilidir (van der Veen ve van der Brug, 2012, s. 325).

Kuramın temelleri, OECD'nin Batı Avrupa merkezli olduğu için Güney Avrupa, Doğu Avrupa ve Asya'daki özgün refah düzenlemelerini tam olarak sınıflandıramamaktadır (Ferragina, 2024, s. 5). Ferrera (1996) Güney Avrupa ülkelerinin yüksek aile bağımlılığı, parçalı sosyal sigorta sistemleri ve yerel düzeydeki mülkiyet ilişkileriyle özgün bir model oluşturduğunu öne sürmüştür. Benzer şekilde, Lee ve Ku (2007, s. 200) Doğu Asya'da “ürüncü” veya “gelişimci” refah rejimi kavramını geliştirerek ekonomik büyüme öncelikli, düşük kamu sosyal harcamalı, ancak yüksek eğitim ve sağlık yatırımlı bir yapıya dikkat çekmişlerdir. Ampirik çalışmalar, pek çok ülkenin tek bir ideal tipe uymadığını ve karma/hibrid rejim özellikleri sergilediğini göstermektedir (Buğra ve Keyder, 2006, s. 215). Neoliberal politikaların etkisiyle sosyal yardım programları hedefe yönelik ve kısa süreli hale gelirken, sosyal hizmet alanında hak temelli yaklaşım yerine “yardım temelli” yaklaşım öne çıkmıştır (Gingrich, 2015, s. 75).

2.2.5. Türkiye'nin refah rejimi içindeki yeri

Türkiye'de refah rejimi, Bismarckçı sosyal sigorta geleneği ile Beveridge tipi asgari sosyal yardım unsurlarının bir arada bulunduğu hibrit bir yapı sergilemektedir (Buğra ve Keyder, 2006,

s. 215). Bu yapı, sosyal hizmetlerin hem primli kurumsal kanallar hem de primsiz sosyal yardımlar aracılığıyla sağlanmasına yol açmıştır; bu durum fiili olarak hizmet sunumu ve kapsama düzeyi açısından belirsizliklere neden olmaktadır (Kaymaz, 2022, s. 68). Bedrettin Kesgin de bu karma yapının pratik yansımalarına dikkat çekerek, merkezi hükümetten yerel düzeye yetki aktarımının (adem-i merkeziyetçilik) sosyal yardım ve hizmetlerin uygulanması açısından önemli bir dönüşüm getirdiğini vurgulamaktadır (2014).

Ulusal literatürde, Türkiye genellikle Güney Avrupa refah rejimi modeline yakın bir konumda tartışılmakla birlikte, aynı anda liberal ve sosyal demokrat unsurlar da içeren bir hibrit kimlik taşımaktadır (Kesgin, 2014). Kaymaz'ın (2023, s.3) yapısal analizine göre; ideolojiler, aile yapısı ve hizmet biçimleri açısından Türkiye, Güneydoğu Akdeniz rejimine benzemekte, ancak belirli kriterlerde birçok tipolojiyle kesiştiği için tek bir kategoriye sığdırılması uygun bulunmamıştır.

Kurumsal yapılarla gelir ve ücret eşitsizliği arasındaki ilişkileri inceleyen Akar (2024), sosyal demokrat rejimlerde eşitsizlik düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtirken; liberal ve Güney Avrupa rejimlerinde yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede Türkiye, karma rejim yapısıyla eşitsizlik dinamiklerine özgün katkılar sağlamaktadır (Akar, 2024, s. 169).

Yeşil Kart gibi programsız, ihtiyaç temelli sosyal yardım uygulamaları hem hizmet sunumunda süreklilik hem de hak tabanlı yaklaşımları zorlamakta; bu durum sosyal hizmet kalitesini doğrudan etkilemektedir (Yüksel, 2017, s. 22). Ayrıca, yükseköğretim göstergeleri üzerinden yapılan karşılaştırmalı analizler, Türkiye'nin sosyal hizmet ve istihdam politikalarının sosyal demokrat ve muhafazakar modeller arasında değişkenlik gösterdiğini göstermektedir (Develi ve Bozkurt Özyalçın, 2022, s. 14). Sosyal hizmetlerde hükümetin hak temelli yaklaşımdan ziyade muhtaçlık temelli bir model benimsediğini belirtmek gerekmektedir (Kesgin, 2014).

2.3. Yoksulluk Tuzağı ve Refah Bağımlılığı Kuramları

Yoksulluk tuzağı, bireylerin ya da hanelerin yoksulluktan çıkmalarını engelleyen ve yoksulluk halini, kendini yeniden üreten ekonomik, sosyal ve politik mekanizmalar olarak ifade etmektedir. Bu kavram, hem mikro düzeyde bireylerin işgücü piyasası kararlarını hem de makro düzeyde toplumların kalkınma süreçlerini açıklamada kullanılmaktadır (Barrett ve diğ., 2016, s. 304). Kuramın temelinde, yoksulluğun yalnızca düşük gelir düzeyinden değil; aynı zamanda eğitim, sağlık, sosyal sermaye ve istihdam olanaklarının yetersizliğinden kaynaklanan çok boyutlu bir kısır döngü olduğu anlayışı yer almaktadır (Kraay ve McKenzie, 2014, s. 5).

Refah bağımlılığı literatürü, yoksulluk tuzağını sosyal yardım politikaları bağlamında da ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre, sosyal yardım programlarının bazı unsurları, yardım alan bireylerin istihdama yönelmesini engelleyebilmektedir. Özellikle gelir testine dayalı programlarda, istihdamdan elde edilecek gelir ile kaybedilecek sosyal yardımın toplam etkisi, bireylerin çalışmaya yönelik teşviklerini azaltabilmektedir (Cooke, 2009, s. 182). Bu durum, yüksek marjinal efektif vergi oranları (high effective marginal tax rates – EMTR) ile ilişkilendirilmekte ve bireylerin ek gelir elde etme çabalarının büyük ölçüde faydasız olarak algılamalarına neden olabilmektedir (Chantarat ve diğ., 2017, s. 120).

Türkiye’de sosyal yardım sisteminin önemli bir bölümü muhtaçlık temelli kriterlere dayanmakta, bu da yardımların sürekliliğini sağlamak isteyen bazı hanelerin kayıtlı istihdamdan uzak durmasına yol açabilmektedir (Kesgin, 2014, s. 176). Bu durum, sosyal yardım bağımlılığı kavramıyla birleşerek hem istihdam piyasasının dışlayıcı yapısı hem de yardım politikalarının tasarım eksiklikleri nedeniyle yoksulluk tuzağının pekişmesine neden olabilmektedir.

Sosyal hizmet literatürü, yoksulluğun yalnızca ekonomik göstergelerle açıklanamayacağını, aynı zamanda bireylerin yaşam kalitesi, güçlenme düzeyi ve sosyal dışlanma riskleri üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Cesur Kılıçaslan ve Işık, 2017; Salduz ve Arslankoç, 2021). Türkiye bağlamında yapılan araştırmalar, yoksullukla mücadelenin uzun yıllar hayırseverlik ve dini kurumlar üzerinden yürütüldüğünü, ancak günümüzde sosyal devlet anlayışı çerçevesinde profesyonel sosyal hizmet mekanizmalarının öne çıktığını göstermektedir (Tanrıkut, 2023). Bu durum yoksulluk tuzağının azaltılması açısından önemli bir yaklaşımdır.

Yoksulluk tuzağı, bireylerin eğitime erişim, istihdam fırsatları ve sosyal sermaye yetersizliği nedeniyle kuşaklar arası biçimde yoksulluğun yeniden üretildiği bir sürece işaret eder. Sosyal hizmet perspektifi bu kısır döngüyü kırmak için yalnızca gelir aktarımını değil, aynı zamanda güçlendirme, psikososyal destek, sosyal ağların geliştirilmesi ve hak temelli sosyal politikaların uygulanmasını gerekli görmektedir (Salduz ve Arslankoç, 2021).). Türkiye’de sosyal hizmet çalışanlarının kurumsal zorlukları ve kaynak yetersizlikleri, yoksulluk tuzağı ile mücadelede profesyonelleşmenin önemini bir kez daha göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal hizmet, yoksullukla mücadelede yalnızca yardım odaklı değil, çok boyutlu ve sürdürülebilir sosyal politikaların geliştirilmesine rehberlik eden temel bir disiplindir.

2.3.1. Yoksulluk tuzaklarının türleri

Yoksulluk tuzağı olgusu, farklı mekanizmalar üzerinden işleyerek bireylerin ve hanelerin yoksulluktan çıkışını engelleyebilir. Bu mekanizmalar çoğunlukla gelir-transfer sistemi, işgücü piyasası yapısı ve sosyal yardım programlarının tasarım özellikleri üzerinden tanımlanmaktadır (Barrett vd, 2016, s. 307).

Gelir ve Vergi-Transfer Mekanizmalarından Kaynaklı Tuzaklar

Gelir testine dayalı sosyal yardım sistemlerinde, yardımların istihdam gelirine paralel olarak hızla kesilmesi, bireylerin ek gelir elde etme isteğini azaltmaktadır. Bu durum, yüksek marjinal efektif vergi oranları (EMTR) olarak tanımlanmakta ve bireylerin çalışarak elde edeceği net kazancın, mevcut sosyal yardım seviyesinin üzerine çıkamamasıyla sonuçlanabilmektedir (Cooke, 2009, s. 183). Türkiye’de şartlı nakit transferleri ve ihtiyaç temelli yardımların önemli bir kısmında benzer bir kesinti mekanizması vardır; bu da kayıtlı istihdama geçişte çekinceler yaratabilmektedir (Yılmaz ve diğ., 2018)

İstihdam ve İşgücü Piyasası Dinamiklerinden Kaynaklı Tuzaklar

Yoksulluk tuzağı, yalnızca sosyal yardım sisteminin özelliklerinden değil, aynı zamanda işgücü piyasasının yapısından da kaynaklanabilmektedir. Düşük ücretli ve güvencesiz işlerin yaygın olduğu ekonomilerde, bireyler işgücüne katılsalar bile yoksulluk sınırının üzerinde bir yaşam standardına ulaşamayabilmektedirler (Kraay ve McKenzie, 2014, s. 7).

Sosyal Hizmet ve Yardım Politikalarının Tasarımından Kaynaklı Tuzaklar

Sosyal yardım sisteminin hak temelli değil ihtiyaç temelli olarak yapılandırılması, yardımın sürekliliğini sağlamak isteyen hanelerde “yardıma bağımlı kalma” davranışını pekiştirebilir (Kesgin, 2014, s. 79). Ayrıca, yardım programlarının istihdam hizmetleriyle yeterince entegre olmaması, bireylerin hem gelir hem de sosyal sermaye açısından güçlenmesini engelleyebilmektedir (Günaydın, 2023). Uluslararası literatürde, bu sorunun aşılması için yardım programlarının aktif işgücü piyasası politikaları (AİMP) ile birlikte tasarlanması önerilmektedir (Chantarat ve diğ., 2017, s. 122).

2.3.2. Sosyal yardım ve istihdam perspektifi

Yoksulluk tuzağı kavramı, özellikle sosyal yardım ve istihdam ilişkisi çerçevesinde tartışıldığında, bireylerin işgücü piyasasına katılma motivasyonlarının yardım politikalarının tasarımıyla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Sosyal yardımların belirli bir gelir eşiğine bağlanması, istihdama girildiğinde yardımın kaybedilmesi riskini artırarak, düşük gelirli bireylerin çalışma teşviklerini zayıflatabilmektedir (Cooke, 2009, s. 183). Bu durum, literatürde

refah bağımlılığı/sosyal yardım bağımlılığı (welfare dependency) olarak tanımlanan bir süreçle birleşerek, yardıma erişimin istihdamdan daha cazip hale gelmesine yol açabilmektedir (Hansen ve diğ., 2006, s. 412).

Refah devletinin işlevi açısından, sosyal yardımların asgari geçimi sağlama amacı ile istihdamı teşvik etme amacı arasında bir ikilem bulunduğu açıktır. İşsizlik tuzağı, işsizlerin sosyal yardımlar sayesinde işgücü piyasasına girişte yeterli kazanç artışı elde edememesi durumunda, yardımda kalmayı tercih edebileceklerini öne sürmektedir (Vobruba, 2017, s. 67). Benzer şekilde, Avustralya ve Birleşik Krallık örneklerinde yüksek marjinal efektif vergi oranlarının, işgücü arzını sınırladığı gösterilmiştir (Whiteford ve diğ., 1989, s. 15; Williams, 1986, s. 99).

Ancak son yıllarda yapılan bazı ampirik çalışmalar, her yardım programının otomatik olarak yoksulluk tuzağına yol açmadığını da ortaya koymaktadır. Örneğin, Uruguay'da nakit transferleri üzerine yapılan bir araştırmada, yardım alanların kısa vadede formel istihdam arzının düştüğü, ancak yardımın sona ermesiyle birlikte tekrar işgücüne yöneldikleri görülmüştür (Lagomarsino, 2019, s. 7). Bu bulgu, yoksulluk tuzağının evrensel bir sonuç olmadığını, program tasarımına bağlı olarak değiştiğini göstermektedir.

Türkiye açısından, sosyal yardım–istihdam ikilemi özellikle muhtaçlık temelli sistemin ağırlığı nedeniyle tartışmalıdır. Yardımların hak temelli olmaktan çok sadaka temelli yaklaşım odaklı olması, yoksulluk tuzağına yol açmaktadır (Kesgin, 2014, s. 85). Bu bağlamda sosyal yardım–istihdam ilişkisinde yoksulluk tuzağının varlığı, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal hizmet perspektifinden de değerlendirilmelidir. Çünkü sosyal hizmet, bireylerin güçlenmesini, toplumsal katılımını ve sosyal dışlanmadan korunmasını önemli bir araç olarak görmektedir (Cesur Kılıçaslan ve Işık, 2017).

2.3.3. Yoksulluk tuzağı ve sosyal yardım–istihdam ikilemi

Yoksulluk tuzağı tartışmaları, sosyal yardım politikalarının istihdam üzerindeki teşvik veya caydırıcı etkileri bağlamında ele alınmaktadır. Sosyal yardımların muhtaçlık temelli yapısı, yardımların istihdama geçişle birlikte kaybedilmesi riskini doğurmakta, bu da bireylerin işgücü piyasasına katılımını sınırlayabilmektedir (Cooke, 2009, s. 183). Bu durum, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal hizmet perspektifinden ele alınması gereken çok boyutlu bir olgudur.

Refah bağımlılığı literatürü, istihdam politikalarının sosyal yardım sistemleriyle nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Kanada ve ABD örneklerinde, neoliberal dönemde sosyal yardım politikalarının bireyleri istihdama zorlayan bir yapıya dönüştüğü ve bunun çoğu zaman

yoksulluğu azaltmak yerine bireylerin bağımlılığını yeniden ürettiği belirtilmektedir (Schram ve diğ., 2010, s. 741; Herd ve diğ., 2009, s. 135). Benzer şekilde İngiltere’de yürütülen politikalar, yoksulluktan çıkışın bir yolu olarak istihdamı öne çıkarmış ancak güvencesiz ve düşük ücretli işlerin yaygınlığı nedeniyle yoksulluk tuzağını ortadan kaldırmakta yetersiz kalmıştır (Newman, 2011, s. 97).

Makro düzeyde ise, neoliberal reformların sosyal yardımların kapsamını daraltarak yoksulluk tuzağını farklı biçimlerde yeniden ürettiği görülmektedir. Yunanistan örneğinde, Avrupa Birliği’nin kemer sıkma politikaları sonucunda sosyal yardım sisteminde yapılan kesintiler, yoksulluğu azaltmak yerine derinleştirmiş, istihdama katılımın da kalıcı çözümler üretmesini engellemiştir (Missos ve diğ., 2023, s. 12). Türkiye bağlamında ise, sosyal yardımların istihdam politikalarıyla zayıf entegrasyonu ve neoliberal küreselleşme süreci, yardımların yoksulluk tuzağını kırmak yerine yoksulluğu yeniden üreten bir işlev görmesine yol açmaktadır (Orhun ve Şimşek, 2021). Türkiye’de sosyal yardım politikalarının istihdam üzerindeki etkilerini kurumsal ve sosyolojik açıdan tartışan çalışmalar, yardım-istihdam bağlantısının çok boyutlu ve giderek daha belirgin hale geldiğini göstermektedir (Kutlu, 2016).

Bu bağlamda sosyal yardım–istihdam ikilemi, sosyal devletin temel işlevlerinden biri olan çalışabilir nüfusu istihdama kazandırma hedefi ile sosyal koruma amacının birbiriyle çelişebildiğini göstermektedir. Yoksulluk tuzağı, yalnızca bireylerin ekonomik davranışlarını değil, aynı zamanda sosyal dışlanma risklerini de artırdığı için, sosyal hizmet disiplini tarafından çok boyutlu bir sorun olarak ele alınmalıdır.

2.3.4. Politika yaklaşımları ve çıkış stratejileri

Yoksulluk tuzağı olgusunu aşmak için geliştirilen politika yaklaşımları, büyük ölçüde sosyal yardım programları ile istihdam politikalarının entegrasyonuna dayanmaktadır. Geleneksel pasif yardım anlayışından aktif refah devletine geçiş süreci, özellikle 1990’lardan itibaren “çalışmaya teşvik” (make work pay) ve “aktif işgücü piyasası politikaları” (Active Labour Market Policies – ALMPs) etrafında şekillenmiştir (Berkel ve diğ., 2011, s. 5).

Aktif İşgücü Piyasası Politikaları (ALMPs)

Aktif işgücü piyasası politikaları, işsizlik yardımlarının tek başına yeterli olmadığı kabulünden hareketle, bireyleri işgücüne yeniden entegre etmeyi amaçlar. Eğitim programları, mesleki beceri kazandırma, istihdam sübvansiyonları ve girişimcilik destekleri bu kapsamda öne çıkan araçlardır (Scott, 2006, s. 670). Bu politikalar, yoksulluk tuzağını azaltmada iki yönlü etki yaratır: bir yandan bireylerin istihdam edilebilirliklerini artırır, diğer yandan sosyal yardım

bağımlılığını sınırlandırır. Ancak kısa vadede yoksulluktan çıkış üzerindeki etkilerinin sınırlı kaldığı da ortaya konmuştur (Halpin ve Hill, 2008, s. 12).

Gelir-İstihdam Entegrasyonu ve Çalışmaya Teşvik

Refah bağımlılığını azaltmak amacıyla geliştirilen çalışmaya teşvik programları, sosyal yardım ile düşük ücretli istihdam arasındaki gelir farkını artırmayı hedefler. Bu yaklaşımda, vergi indirimi, prim desteği veya istihdamda kalmayı ödüllendiren sosyal transferler öne çıkar (Ko ve Bae, 2020, s. 205). Bununla birlikte, örneğin İtalya'daki asgari gelir uygulamasında, pasif yardımların istihdam teşvikleriyle yeterince bütünleştirilememesi, yoksulluk tuzağını tam anlamıyla ortadan kaldıramamıştır (Busilacchi ve Fabbri, 2023, s. 10).

Refah Bağımlılığı ve ALMP'lerin Sınırları

Aktif istihdam politikaları her ne kadar refah bağımlılığını azaltmayı amaçlasa da, bireysel ve yapısal kısıtlılıklar bu politikaların etkilerini sınırlayabilir. Kore'de yürütülen bir araştırmada, yaşlılar, kadınlar ve düşük işgücü kapasitesine sahip bireylerin ALMP programlarına daha uzun süre bağımlı kaldıkları ve bu durumun yoksulluk tuzağı riskini sürdürdüğü saptanmıştır (Tak ve Ko, 2017, s. 310). Bu bulgu, yoksulluk tuzağının sadece finansal değil, aynı zamanda yapısal ve sosyo-demografik faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir.

Türkiye bağlamında sosyal yardım ve istihdam politikaları arasındaki ilişki, büyük ölçüde ihtiyaç temelli yardımlar ile İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) aracılığıyla yürütülen ALMP'lerin sınırlı entegrasyonuna dayanmaktadır. Uluslararası deneyimler, sosyal yardım bağımlılığını azaltmanın yalnızca yardım kesintileriyle değil, istihdam edilebilirliği artıran eğitim, beceri geliştirme ve işgücü piyasasına erişim politikalarıyla mümkün olabileceğini ortaya koymaktadır (Berkel ve diğ., 2011, s. 15; Scott, 2006, s. 680). Dolayısıyla, Türkiye'nin sosyal yardım-istihdam ikilemini aşabilmesi, yardım sisteminin aktif istihdam politikalarıyla bütünleşmesine ve sosyal hizmet bakış açısıyla bireylerin güçlendirilmesine bağlıdır.

2.3.5. Türkiye bağlamında yoksulluk tuzağı tartışmaları

Bu kısımda, Türkiye'de yoksulluk tuzağı kuramına ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar derlenecektir. Sosyal yardımların istihdam üzerindeki etkileri değerlendirilirken, yoksulluk tuzağına olan etkileri farklı araştırmaların bakış açılarından değerlendirilecektir.

Türkiye'de yoksulluk tuzağı tartışmaları, sosyal yardımların istihdam üzerindeki etkisi ve bireylerin işgücü piyasasına katılım motivasyonları ile ilgili çalışmalar, bu ilişkinin tek boyutlu olmadığını, yardım düzeyleri, işgücü piyasasının yapısı ve hane halkının sosyo-demografik özellikleriyle yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Örneğin, Gül ve Gül'ün (2014, s. 18) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı destekli saha araştırmasına dayalı çalışması, Türkiye'de sosyal yardım alanların otomatik olarak yardım bağımlısı olmadığını, asıl belirleyici faktörün düşük ücretli ve güvencesiz istihdam koşulları olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, sosyal yardımın istihdama katılımı engellediği yönündeki klasik yoksulluk tuzağı argümanını Türkiye bağlamında sorgulamaktadır.

Benzer biçimde, Tekgüç (2018, s. 552), hanehalkı verileri üzerinden yaptığı analizde sosyal yardımların Türkiye'de yoksulluğu azalttığını, fakat bu etkinin istihdam bağlantılı politikalarla desteklenmediği sürece sınırlı kaldığını göstermektedir.

Çocuk yoksulluğu üzerine yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmaktadır. Dayıoğlu ve Şeker (2016, s. 545), Türkiye'de çocuk yoksulluğunun sürekliliğini incelemiş ve sosyal yardımların yoksulluktan çıkışı kolaylaştırmada yetersiz kaldığını, hanelerin refah düzeyinin büyük ölçüde ebeveynlerin istihdam koşullarına bağlı olduğunu vurgulamıştır.

Sosyal yardım sisteminde ön saflarda çalışanların deneyimlerini ele alan bir başka çalışma da Çoban ve diğ. (2011, s. 472) aittir. Bu çalışmada, vakıf çalışanlarının, sosyal yardımların bireysel düzeyde faydalı olduğunu ancak yoksulluğun makro ölçekte azaltılmasında yetersiz kaldığını düşündükleri saptanmıştır.

Son olarak, Buğra ve Keyder'in (2006, s. 214) analizi, Türkiye refah rejimindeki neoliberal dönüşümün yoksullukla mücadelede sosyal yardımları merkezileştirdiğini, ancak bunun kalıcı istihdam yaratıcı politikalarla desteklenmediği için yoksulluk tuzağı riskini artırdığını ileri sürmektedir. Türkiye'de yapılan ampirik çalışmalar, yoksulluk tuzağının yalnızca sosyal yardım bağımlılığı üzerinden açıklanamayacağını; istihdam piyasasındaki yapısal sorunlar, düşük ücretler ve güvencesiz çalışma koşullarının bu sürecin en kritik bileşenleri olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal Yardım Sisteminde İstihdam Bağlantısı

Türkiye'de sosyal yardım sisteminin istihdamla bağlantısı hem mevzuat düzenlemeleri hem de uygulama boyutları üzerinden ele alınmaktadır. Mevzuat düzeyinde, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu temel çerçeveyi oluştururken, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) uygulamanın ana aktörleridir. İstihdam bağlantısı ise esasen 2000'li yıllardan itibaren yürürlüğe giren aktif işgücü piyasası politikaları aracılığıyla kurulmaya başlanmıştır. Özellikle İŞKUR tarafından yürütülen mesleki eğitim kursları, toplum yararına çalışma programları ve işbaşı eğitimleri, sosyal yardım alanların istihdama yönlendirilmesini hedeflemiştir.

Ancak ulusal ve uluslararası çalışmalar, bu bağlantının tam anlamıyla hayata geçirilemediğini göstermektedir. Çoban ve diğ. (2011, s. 475) ön saflarda görev yapan sosyal yardım çalışanlarıyla yaptıkları araştırma, yardım alan bireylerin istihdam programlarına yönlendirilmesinde kurumsal koordinasyon eksiklikleri bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, Tekgüç (2018, s. 553) sosyal yardımların yoksulluğu azaltıcı etkisini teslim etmekle birlikte, istihdam bağlantısının kurumsallaşmamış olması nedeniyle kalıcı bir yoksullukla mücadele mekanizmasına dönüşemediğini ileri sürmektedir

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, fakruzaruret içinde bulunan bireylerin korunmasını ve toplumsal dayanışmanın kurumsallaştırılmasını amaçlayan temel yasal düzenlemelerden biridir. Kanun kapsamında oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla, başta eğitim ve sağlık yardımları olmak üzere çeşitli ayni ve nakdi yardımlar yürütülmektedir. Yapılan düzenlemelerle birlikte sosyal yardım programları, yalnızca geçici gelir transferi sağlayan bir araç olmaktan çıkarılarak, çocukların okullaşma oranlarını artırma, düzenli sağlık kontrollerine erişimlerini sağlama ve bireylerin istihdam ile sosyal uyum süreçlerine entegrasyonunu teşvik eden bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu çerçevede kanun, yoksullukla mücadelede sosyal yardımların pasif bir destek mekanizması olmasının ötesine geçerek, insan sermayesinin güçlendirilmesi ve toplumsal katılımın artırılması yönünde işlev görmektedir. Sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde, söz konusu düzenlemeler bireylerin güçlendirilmesi, sosyal dışlanmaya karşı korunması ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması gibi disiplinin temel ilkeleriyle doğrudan örtüşmektedir. İstihdam entegrasyonun teşvik etmesi adına önemli bir düzenleme olsa da işgücü piyasasına entegrasyon bağlamında, sahada doğrudan bir etki yaratmakta yetersiz kalmaktadır (Dayıoğlu ve Şeker, 2016, s. 546).

Bununla birlikte, Türkiye'nin sosyal yardım sisteminde hala "istihdam bağlantılı koşulluluk" (workfare conditionality) yerine, büyük ölçüde muhtaçlık temelli yardımların öne çıktığı görülmektedir. Buğra ve Keyder'in (2006, s. 219) vurguladığı üzere, Türkiye'nin refah rejimi dönüşümünde sosyal yardımlar giderek merkezi bir araç haline gelmiş, ancak istihdamla bütünleşik politikalar geliştirilmediği için yoksulluk tuzağı riski devam etmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye'de sosyal yardım sisteminin mevzuatında istihdam bağlantısına yönelik bazı düzenlemeler yapılmış olsa da uygulamada sosyal yardımların yoksulluk tuzağını kırarak biçimde işlevselleştirilemediği görülmektedir. Bu durum hem kurumsal koordinasyon eksikliklerinden hem de istihdam piyasasındaki yapısal sorunlardan kaynaklanmaktadır.

2.3.6. Uluslararası literatürde yoksulluk tuzağı

Uluslararası literatürde de benzer bir tartışma bulunmaktadır; ancak gelişmiş refah devletlerinde sorun daha çok sosyal yardım–istihdam arasındaki teşvik mekanizmalarının etkinliği üzerinden ele alınırken, Türkiye’de bu ilişki yapısal işsizlik, kayıt dışı istihdam ve güvencesiz çalışma koşullarıyla yakından bağlantılıdır.

Örneğin, Barrett ve diğ. (2016, s. 310), yoksulluk tuzağının sadece bireylerin yardım bağımlılığından kaynaklanmadığını, piyasa koşulları ve toplumsal yapılarla şekillendiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, Türkiye’de sosyal yardım–istihdam bağının eksikliğini yapısal faktörlerle açıklayan çalışmalarla örtüşmektedir (Tekgüç, 2018, s. 552).

Benzer şekilde, Newman (2011, s. 95) İngiltere’de yürütülen *welfare-to-work* politikalarının, yardımdan istihdama geçişi kolaylaştırmakta yetersiz kaldığını ve düşük ücretli işlerin bireyleri yeniden yardıma bağımlı hale getirdiğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, Türkiye’de düşük ücretli ve güvencesiz işlerin yoksulluk tuzağını pekiştirdiğini vurgulayan Gül ve Gül’ün (2014, s. 19) bulgularıyla benzerlik taşımaktadır.

Neoliberal reformların sosyal yardım politikaları üzerindeki etkisine ilişkin eleştiriler de uluslararası literatür ile Türkiye arasında paralellik göstermektedir. Missos ve diğ. (2023, s. 8), Yunanistan’da sosyal yardım reformlarının neoliberal çerçevede şekillenmesiyle yoksulluğun daha da derinleştiğini ortaya koymuştur. Bu değerlendirme, Buğra ve Keyder’in (2006, s. 219) Türkiye’de neoliberal dönüşümün sosyal yardımları istihdamdan kopuk bir şekilde merkezileştirdiği yönündeki tespitleriyle örtüşmektedir.

Kanada örneğinde Herd ve diğ. (2009, s. 135), yerel düzeyde sosyal yardım uygulamalarının bireyleri işgücüne yönlendirmekte sınırlı kaldığını, bireysel sorumluluk vurgusunun yapısal yoksulluk sorunlarını göz ardı ettiğini göstermektedir. Bu bulgu, Türkiye’de sosyal yardım çalışanlarının yardım-istihdam entegrasyonundaki eksikliklere dair görüşleriyle benzerlik göstermektedir (Çoban, Attepe, Polat Uluocak ve Çelik, 2011, s. 475).

Sonuç olarak, uluslararası literatür ile Türkiye’deki ampirik çalışmalar karşılaştırıldığında, yoksulluk tuzağı olgusunun yalnızca yardım bağımlılığı üzerinden açıklanamayacağı; düşük ücret, güvencesiz istihdam ve neoliberal dönüşümün sosyal politika alanındaki etkilerinin kritik rol oynadığı görülmektedir.

2.4. Enformel Emek Kuramı

2.4.1. Enformel ekonomi kavramı ve kuramsal arka plan

Enformel ekonomi kavramı, 1970’li yıllarda özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki işgücü piyasalarının yapısını açıklamak amacıyla ortaya atılmıştır. Kavramın bilimsel literatüre girişi, İngiliz antropolog Keith Hart’ın 1973 yılında Gana’da yürüttüğü saha araştırmasına dayanmaktadır. Hart, kentli yoksulların kayıt dışı faaliyetlerini tanımlamak amacıyla “informal sector” terimini kullanmış; bu faaliyetlerin sistematik, üretken ve toplumsal açıdan vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır (Hart, 2008).

Hart’ın yaklaşımı (2008), o dönem egemen olan “modern-geleneksel sektör” ikiliğini sorgulamış ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde enformel emeğin kapitalist üretimle iç içe geçtiğini göstermiştir. Bu çerçevede, Hart’ın katkısı yalnızca kavramsal değil, aynı zamanda kuramsal bir dönüşüme de öncü olmuştur.

ILO’nun 1972 tarihli Kenya Raporu ise Hart’ın tespitlerini kurumsal düzeye taşıyarak, enformel sektörü “düşük sermaye, düşük teknoloji, küçük ölçekli, kendi hesabına çalışan bireylerin oluşturduğu ekonomik alan” olarak tanımlamıştır. ILO, bu sektörü başlangıçta geçici bir işgücü fazlası olarak görmüşse de sonraki yıllarda yapısal bir olgu olarak kabul etmiştir (Polese ve diğ., 2017).

Hart’ın öncülüğünde gelişen bu yaklaşım, yalnızca Gana gibi Afrika ülkeleriyle sınırlı kalmamış; farklı coğrafyalarda da çeşitli kuramsal yorumlara zemin hazırlamıştır. Örneğin Marinescu ve Vălimăreanu (2019), Hart’ın kavramsallaştırmasını merkeze alarak, enformel ekonomi literatüründe gelişen ana düşünce okullarını (neoklasik, yapısalcı, kurumsalcı vb.) sistematik biçimde sınıflandırmışlardır. Özellikle ILO, Dünya Bankası ve OECD gibi kurumların tanımları, bu literatürün kurumsal yönünü pekiştirmiştir.

Bununla birlikte, Hart’ın “formel–informel” ayrımı günümüzde yalnızca gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de yeniden yorumlanmaktadır. Örneğin Rusya bağlamında yapılan bir çalışmada, Hart’ın yaklaşımının modern işgücü piyasaları üzerindeki etkileri analiz edilmiş; enformel istihdamın yaygınlığı, sosyal güvencelerin zayıflığı ve istihdam kalitesi gibi güncel boyutlar vurgulanmıştır (Kuznetsova, 2019).

Sonuç olarak, enformel ekonomi kavramı hem tarihsel hem kuramsal olarak gelişen ve farklı bağlamlarda yeniden şekillenen bir yapıya sahiptir. OECD-ILO ortak raporunda, kavram daha kapsayıcı bir biçimde tanımlanmış ve artık yalnızca kayıt dışı değil, aynı zamanda sosyal

güvenlikten, yasal korumadan ve sendikal haklardan yoksunluğu da içeren çok boyutlu bir çerçeveye oturtulmuştur (OECD-ILO, 2019).

2.4.2. Neoklasik, yapısalcı ve kurumsalcı yaklaşımlar

Enformel ekonomi olgusuna ilişkin kuramsal yaklaşımlar, farklı disiplinlerden beslenen çok katmanlı bir tartışma alanı sunmaktadır. Bu alandaki en temel üç yaklaşım; neoklasik, yapısalcı ve kurumsalcı teorilerdir. Her biri, enformel emeği farklı nedenlerle açıklamaktadır ve sosyal yardım-istihdam-yoksulluk ilişkisinin kuramsal analizinde önemli birer referans noktasıdır.

Neoklasik Yaklaşım

Neoklasik teoriye göre enformel ekonomi, rasyonel bireylerin devlet müdahalesinden kaçınarak maliyetlerini azaltma stratejisidir. Bu yaklaşımda, yüksek vergiler, katı iş yasaları ve işgücü piyasasına yönelik regülasyonlar, bireyleri kayıt dışı çalışmaya iter. Enformellik burada bir seçim olarak konumlanır; işgücü, fırsat ve maliyet analizine dayanarak formel yerine enformel sektöre yönelir (Jackson, 2023; Dobler, 2009).

Neoklasik bakış açısı, enformel istihdamı girişimcilik ve esneklik açısından olumlayan bir perspektife de sahiptir. Ancak bu yaklaşım, yapısal eşitsizlikler ve kurumsal yetersizlikleri büyük oranda göz ardı eder. Enformel sektörü geçici bir sapma olarak değerlendiren bu görüş, sosyal yardım alan bireylerin de çalışmaktan ziyade yardımlara bağımlı kaldıkları, dolayısıyla tembelliğe yöneldikleri şeklindeki neoliberal temaları beslemektedir (Salinas ve diğ., 2023).

Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcı yaklaşım, enformel emeği bireysel tercihlerden çok, yapısal zorunluluklarla açıklar. İşgücü piyasasının daralması, bölgesel eşitsizlikler, hızlı kentleşme ve neoliberal politikalar sonucu formel sektörün tüm nüfusa istihdam sağlayamaması, enformel sektörün ortaya çıkmasında belirleyici etkenlerdir (Jiménez, 2012). Enformel çalışma burada bir zorunluluktur ve yapısal dışlanmanın ürünüdür.

Yapısalcı teoriler, enformel istihdamın özellikle kadınlar, gençler ve düşük eğitimliler arasında yoğunlaştığını ve bu grupların sistematik olarak iş güvencesinden ve sosyal haklardan yoksun bırakıldığını savunur (Raj ve Sen, 2016). Bu yönüyle yapısalcı analizler, sosyal politika eksenli çözüm önerilerini ön plana çıkarır.

Kurumsalcı Yaklaşım

Kurumsalcı kuram, enformel ekonomiyi sosyo-politik bağlamda değerlendirerek, resmi kurumların yetersizliği, hukuki belirsizlikler ve sosyal normların etkisini vurgular. Bu yaklaşım,

yalnızca yasal düzenlemeleri değil, aynı zamanda kültürel kodları, güven ilişkilerini ve kurumsal boşlukları da analizine dahil eder (Czech, 2014).

Kurumsalcı bakış, enformel ekonomiyi yalnızca kaçak ya da gayriresmi değil, aynı zamanda değişken bir alan olarak görür. Özellikle eski kurumsalcılar (Commons, Veblen) birey-toplum ilişkisine vurgu yaparken; yeni kurumsalcılar (North, Williamson) bireylerin kurumlara tepkisi üzerinden analizler geliştirir (Dobler, 2009). Bu yaklaşım, sosyal yardım politikalarının sürdürülebilirliği açısından önemli bir değerlendirme zemini sunmaktadır. Kayıt dışı çalışan bireylerin sosyal yardıma erişimleri çoğu zaman kurumsal boşluklara ve bürokratik işlemlerin keyfiyetine bağlıdır.

2.4.3. Enformel emek-yoksulluk ilişkisi

Enformel emek ve yoksulluk arasındaki ilişki, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal politika literatürünün temel araştırma alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu ilişki, yalnızca gelir düzeyine indirgenmeden; güvencesizlik, sosyal dışlanma ve kurumsal erişim yoksunluğu gibi çok boyutlu yoksulluk çerçevesinde ele alınmalıdır.

Literatürde yaygın olarak kabul edilen görüş, enformel istihdamın düşük gelirli, güvencesiz ve sosyal haklardan yoksun çalışma biçimlerini içerdiği ve bu nedenle yoksulluğu derinleştirdiğidir (Devicienti ve diğ., 2010). Bununla birlikte, son dönem çalışmalarda ilişki çift yönlü ele alınmakta; yani yoksulluk da bireyleri enformel istihdama iten bir etken olarak görülmektedir (Kume ve Trebicka, 2016; Devicienti ve diğ., 2010).

Enformel istihdamın yoksulluğu önleyici rolü, gelir düzeyine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Örneğin, Güney Afrika örneğinde yapılan ampirik analizlerde, enformel sektör gelirlerinin mutlak yoksulluğun hafifletilmesinde belirli katkılar sağladığı, ancak yapısal yoksulluğu sona erdirmeye yetmediği saptanmıştır (Rogan ve Cichello, 2020).

Yoksulluk ile enformel emek arasındaki ilişki, cinsiyet, yaş ve eğitim gibi demografik değişkenlere bağlı olarak farklılaşmaktadır. Rusya örneğinde yapılan uzun dönemli bir analizde, gençler, düşük eğitimliler ve kadınlar arasında enformel istihdamın yaygın olduğu; bu durumun da parasal yoksulluk riskini artırdığı belirlenmiştir (Biryukova ve diğ., 2022).

Enformel emeğin yoksullukla ilişkisi, sosyal yardım politikalarının etkinliğini de doğrudan etkilemektedir. Çünkü sosyal yardımlar çoğunlukla formel sistem üzerinden yürütülmekte ve enformel çalışan bireylerin erişimi sınırlı kalmaktadır. Bu durum, yoksullukla mücadelede kurumsal dışlanmanın rolünü ortaya koymaktadır (Eroğlu, 2017). Ayrıca, politika yapıcıların

enformel sektörü yalnızca sorun alanı değil, aynı zamanda yoksul hanelerin bir geçim stratejisi olarak da tanınması gerektiği savunulmaktadır (Sharma ve Adhikari, 2020).

2.4.4. Enformel istihdamın temel özellikleri

Enformel istihdam, yalnızca kayıt dışı çalışmayı değil; aynı zamanda güvencesizlik, düşük ücret, sosyal koruma eksikliği ve sendikal temsilden yoksunluğu da içeren çok boyutlu bir olgudur. Gelişmekte olan ülkelerde yaygın olmakla birlikte, Türkiye gibi orta gelirli ülkelerde enformel istihdamın yapısı, işgücü piyasasının yeniden üretiminde kritik rol oynamaktadır.

Enformel istihdamın temel özelliği, devletin düzenleyici ve denetleyici kurumlarından büyük ölçüde bağımsız bir şekilde sürdürülmesidir. Bu durum, çalışanların sosyal güvenlik sisteminden yararlanamamasına ve iş güvencesinden mahrum kalmasına neden olur. Türkiye’de kayıt dışı istihdam, özellikle mikro işletmelerde ve tarım sektöründe yoğunlaşmaktadır. Düşük ücretler, enformel sektörde çalışan bireylerin sadece ekonomik değil, sosyal açıdan da kırılgan bir konuma itilmesine neden olmaktadır (Eroğlu, 2017).

Enformel istihdam, aynı zamanda hane halkı gelirini istikrarsızlaştırmakta; bu durum da sosyal yardım başvurularının süreklilik kazanmasına zemin hazırlamaktadır (Chen, 2012). Uluslararası çalışmalarda da benzer biçimde, enformel çalışanların büyük bir kısmının yoksulluk sınırında ya da altında yaşadığı tespit edilmiştir (Salinas ve diğ., 2023).

Enformel sektörde çalışan bireyler çoğu zaman iş kazası sigortası, emeklilik güvencesi, doğum izni gibi temel haklardan yoksundur. Bu durum, yalnızca bireysel değil, kuşaklar arası yoksulluğun da yeniden üretimine neden olur (Eroğlu, 2017).

Uluslararası literatürde de benzer bir eğilim gözlemlenmekte; enformel sektördeki düşük sendikalaşma oranı, çalışanların toplu hak mücadelesine katılımını sınırlandırmaktadır (Chen, 2012; Czech, 2014). Bu nedenle enformel çalışanlar hem sosyal yardım sistemlerine hem de iş piyasasına marjinal pozisyonlardan dahil olmaktadır.

2.4.5. Enformel istihdam ve sosyal yardım arasındaki ilişki

Enformel istihdam ile sosyal yardım sistemleri arasındaki ilişki, çoğunlukla ikilem olarak tartışılmaktadır. Bir yandan, sosyal yardımlar enformel çalışanlar için bir geçim desteği sunarken, öte yandan bu destek, formel istihdama geçişi caydırıcı etki yaratabilir. Xiao ve diğ. (2022), Çin’de enformel ekonomide sosyal yardım alma sürecinin uzadığını ve istihdam hizmetlerinin Dibao (asgari geçim yardımı) programından çıkış için yeterince etkili olmadığını

ortaya koymuştur. Enformel istihdamın yapısal özellikleri, sosyal yardımdan çıkışı geciktirmektedir.

Benzer biçimde, Ospina ve Saavedra-Caballero (2013), Kolombiya'daki koşullu nakit transferlerinin (Familias en Acción), bireyleri kayıt dışı çalışmaya yönlendirme potansiyelini taşıdığını belirtmişlerdir. Bu durum *ikame etkisi* olarak adlandırılmıştır: yardım alan bireyler, yardımı kaybetmemek adına formel sektörden uzak durabilmektedir.

Türkiye bağlamında ise Angel-Urdinola ve diğ. (2009), sosyal yardım ve sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştıran Yeşil Kart sisteminin, formel istihdam yerine enformel çalışmaya yönelmeyi teşvik ettiğini; ancak bu durumun genel ücret farkları nedeniyle sistematik bir geçiş etkisi yaratmadığını belirtmiştir.

Sosyal Yardım Alanların Enformel İstihdama Yönelimleri

Uruguay rneğinde yapılan çalışmalarda, sosyal yardım programlarının, bireyleri kayıtlı çalışmadan uzaklaştırarak kayıt dışı istihdama yönlendirdiği gözlemlenmiştir. Brgolo ve Cruces (2021), sosyal yardıma bağlı bireylerin formel istihdama geçiş oranlarında %8'lik bir azalma tespit etmişlerdir. Bu azalma özellikle orta düzeyde kayıtlı çalışmaya eğilimi olan bireylerde yoğunlaşmıştır.

Alcan ve diğ. (2016), Türkiye'deki sosyal yardım alıcılarının kayıt dışı istihdama yönelme olasılığının, benzer özelliklere sahip olmayan bireylere göre daha yüksek olduğunu istatistiki olarak doğrulamıştır. Aynı çalışmada, sosyal yardımın tamamen tembellik doğurmadığı, ancak formel istihdam yerine enformel çalışmaya yönelimi artırabileceği saptanmıştır.

2.4.6. Yoksulluk tuzağı bağlamında enformel emek

Yoksulluk tuzağı kavramı, sosyal yardım sistemlerinin bireylerin ekonomik olarak bağımsızlaşmasını engellediği durumları tanımlamak için kullanılır. Özellikle enformel istihdamın yaygın olduğu ülkelerde, sosyal yardım alma durumu ile düşük gelirli ve güvencesiz çalışma biçimleri birbirini yeniden üretmektedir. Çin'de yapılan çalışmalarda, yardım sistemlerinin istihdam motivasyonunu düşürmemek için özel mekanizmalar geliştirilse de (rneğin esnek gelir testleri), bu durum yardım alma süresini uzatmaktadır (Xiao ve diğ., 2022).

Tunus rneğinde ise, Cheikh ve Moisseron (2020), sosyal yardım alan bireylerin sigorta temelli sosyal güvenlik sistemlerine dahil olmama eğiliminde olduğunu ve bu tercihin uzun vadede enformel sektörün büyümesine katkı sağladığını belirtmiştir.

2.4.7. Türkiye’de enformel istihdamın yapısı

Türkiye’de enformel istihdam, özellikle düşük eğitim düzeyine sahip bireyler, kadınlar ve gençler arasında oldukça yaygındır. Kayıt dışılık oranı, tarım dışı sektörlerde dahi %30’un üzerindedir ve bu oran OECD ortalamasının oldukça üzerindedir (Bağır ve diğ., 2023). Enformel istihdamın en yoğun olduğu sektörler ise tarım, inşaat, hizmet ve tekstil sektörleridir (Ersin ve Tanrıkulu, 2024).

İşgücü piyasasında yapısal dönüşümler yaşansa da 2004-2018 arasında kaydedilen kayıt dışılık oranındaki azalma büyük oranda işgücü kompozisyonundaki değişikliklerle açıklanmaktadır (Bağır ve diğ., 2023). Ancak bu düşüş, özellikle düşük ücretli hizmet işlerinde sınırlı kalmıştır ve beyaz yakalı düşük becerili hizmet işleri enformel yapının yeni biçimlerini oluşturmaktadır (Duman ve Duman, 2021).

Sosyal yardım alan bireyler arasında enformel istihdamın görünmezliği önemli bir politika sorunudur. Eroğlu’nun çalışmasına göre kayıt dışı çalışmanın yaygınlaşması, sosyal yardım sistemlerinin etkinliğini azaltmakta ve yoksulluğun yeniden üretimini hızlandırmaktadır (2017). Özellikle kadınlar ve yaşlı bireyler, sosyal yardım alırken aynı zamanda aile işlerinde ya da ev eksenli işlerde kayıt dışı çalışmaya devam etmektedir (Başlevent ve Acar, 2015).

Alcan ve diğ. (2016) bulguları, sosyal yardım alan bireylerin formel istihdam yerine enformel istihdama yönelme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu yönelim, yardımın kesilme riskine karşı bir stratejik uyarlanma biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye genelinde enformel istihdam bölgesel olarak da farklılık göstermektedir. Yurt ve Şişman’ın SGK’dan derledikleri verilere göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin, özellikle de Diyarbakır’ın, enformel istihdamın en yoğun olduğu illerden biri olduğunu ortaya koymaktadır (Yurt ve Şişman, 2024). Demircan’ın raporunda da kayıt dışı istihdam ile ilgili benzer bulgulara ulaşılmıştır (Demircan, 2012).

Suriyeli mültecilerin de yoğun olduğu kentlerde, enformel istihdam sadece Türkiye vatandaşları için değil, göçmen işgücü için de temel bir geçim stratejisine dönüşmüştür (Ersin ve Tanrıkulu, 2024).

2.4.8. Uluslararası literatürde enformel emek tartışmaları

Latin Amerika, neoliberal yapısal uyum politikalarının uygulandığı en yoğun bölgelerden biri olarak, enformel emek konusunda zengin bir örnek teşkil etmektedir. 1990 sonrası dönemde, esnekleştirme ve deregülasyon uygulamaları, kayıt dışı istihdamın yaygınlaşmasına neden

olmuştur (Ellner, 2019, s. 27-29). Brezilya dışındaki ülkelerde işçi sendikalarının zayıflaması, enformel sektördeki işçilerin siyasal temsil olanaklarını sınırlamıştır (Ellner, 2019, s. 202-207). Bu dönemde Arjantin ve Venezuela gibi bazı ülkeler, örgütsüz enformel işçileri hedef alan sosyal politikalarla yeni toplumsal tabanlar oluşturmuştur (Ellner, 2019, s. 125).

Benzer biçimde Meksika’da yapılan çalışmalar, kadınların enformel istihdamdaki yerinin belirginleştiğini ve bu alandaki gelirlerin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum, Dünya Bankası gibi kurumların mikro-girişimcilik ideale dayanan enformel iş yorumlarına eleştiri getirmiştir (Biles, 2008, s. 548). Neoliberal reformların yaygınlaştığı Asya ülkelerinde de benzer eğilimler görülmüş, enformel çalışmanın geçici çözüm olmaktan çıkıp yapısal bir olgu haline geldiği belirtilmiştir (Leiva, 2006, s. 345).

Enformel ekonominin büyümesi, çoğu neoliberal politika setinde doğrudan veya dolaylı bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Jonakin (2006), neoliberal reformların işgücü piyasasında yapısal kopuşlar yarattığını ve reel ücretlerin gerilemesiyle birlikte enformelleşmenin meşrulaştırıldığını vurgulamaktadır. Neoliberalizmin vaat ettiği verimlilik artışı ve formel istihdamın genişlemesi gerçekleşmemiş, bunun yerine prekarya (güvencesiz çalışanlar) genişlemiş ve iş güvencesi azalmıştır (Jonakin, 2006, s. 296).

Leiva (2006) da neoliberal ve neoyapısalcı yaklaşımların Latin Amerika’da işgücü piyasası reformlarında başarısız olduğunu, bu politikaların işgücü piyasasını daha esnek hale getirmeye çalışırken, aslında kayıt dışılığı teşvik ettiğini belirtir. Bu sonuçlar, neoliberalizmin asgari devlet–azami piyasa yaklaşımının emeği koruma kapasitesinin yetersiz olduğunu göstermektedir (Leiva, 2006, s. 342-350).

Uluslararası literatürde, enformel istihdam ile istihdam politikalarının entegrasyonu konusunda üç temel yaklaşım göze çarpar: düzenleyici entegrasyon, sosyal koruma genişletmesi ve kurumsal tanıma. Patroni ve diğ. (2019), Latin Amerika’da “formel olmayan işçilerin siyasal özne olarak tanınması” ile sosyal politika tasarımlarının dönüştüğünü belirtmektedir. Bazı ülkelerde (örneğin Brezilya), sosyal transfer programlarının kayıt dışı işçileri kapsayacak biçimde genişletilmesi, sosyal dışlanmayı azaltma yönünde olumlu sonuçlar vermiştir.

Öte yandan Biles (2009), neoliberal dönemde geliştirilen işgücü stratejilerinin, enformel emekle doğrudan entegrasyonu amaçlamadığını, aksine bu kesimi geçici ve ikincil olarak kodladığını belirtmektedir. Bu durum, istihdam politikalarının enformel sektörü dışlayıcı biçimde kurgulanmasına neden olmuştur.

2.4.9. Sosyal hizmet perspektifinden enformel emek

Sosyal hizmet, insan hakları ve sosyal adalet ilkeleriyle hareket eden bir disiplin olarak, enformel emekle mücadelede savunuculuk, hizmete erişim desteği ve sosyal dışlanmanın önlenmesi gibi rolleri üstlenmektedir. Kadınların ve ev içi çalışanların görünmez emeğinin tanınması için sosyal hizmet uzmanlarının hak temelli müdahaleleri öne çıkmaktadır. Özellikle, yoksulluk koşullarında çalışan bireylerin sosyal koruma sistemlerine erişimini kolaylaştırmak, sosyal hizmetin bütünleyici görevlerinden biridir (Alfers ve Lund, 2017, s. 72). WIEGO ağı tarafından desteklenen çalışmalarda, sosyal hizmetin yasal reform, politika izleme ve örgütlü savunuculuk süreçlerine dahil olması önerilmektedir (Bonner, 2017, s. 95).

Sosyal hizmet, enformel çalışanların insan onuruna yakışır çalışma koşullarına ulaşmasını temel hak olarak değerlendirir. Bu kapsamda savunuculuk (advocacy), sosyal hizmet müdahalelerinin merkezindedir. Hak temelli yaklaşım; görünmeyen, dışlanan veya yasalarla tanınmayan işçilerin (ör. ev içi çalışanlar, sokak satıcıları) sosyal güvenlik ve işçi haklarına erişimini sağlayacak mekanizmaları talep eder (Thoene, 2015, s. 14). Aynı zamanda, sosyal hizmetin evrensel insan hakları belgeleriyle uyumlu biçimde çalışan yasal çerçeveleri teşvik etmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Alfers ve Lund, 2017; Bonner, 2017).

Enformel emek ile sosyal yardım arasındaki ilişki, sosyal hizmet için bir çelişki alanı yaratmaktadır. Bir yandan sosyal yardım, temel ihtiyaçları karşılamayı amaçlarken, diğer yandan kayıt dışı çalışan bireylerin sosyal yardıma bağımlı hale gelme riski oluşmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının görevi, bireyleri formel istihdama yönlendiren, bağımlılık yaratmayan, dönüştürücü politikaların savunuculuğunu yapmaktır (Moussié ve Alfers, 2022, s. 193). Sosyal hizmet literatürü, hem hak temelli yardım ilkesini hem de aktif vatandaşlık fikrini bütünleştiren hibrit yaklaşımları önermektedir (Nuckolls ve Villarreal Sosa, 2021, s. 85).

2.5. Yetenekler Kuramı

2.5.1. Yetenekler yaklaşımının kuramsal arka planı

Yoksulluğun sadece gelir yetersizliğiyle açıklanamayacağı, bireylerin insan onuruna yakışır bir yaşam sürebilmeleri için sahip olmaları gereken olanak ve özgürlüklerin de dikkate alınması gerektiği görüşü, 1990’lardan itibaren kalkınma iktisadında ve sosyal politika alanında yeni bir paradigma doğurmuştur. Bu yaklaşımın en önemli teorisyenlerinden biri Amartya Sen’dir. Sen, bireylerin yalnızca “neye sahip olduklarıyla” değil, “ne yapabildikleriyle ve ne olabildikleriyle” değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yani önemli olan bireylerin işlevlerini (functionings) gerçekleştirme kapasiteleridir (Sen, 1999).

Amartya Sen'in geliştirdiği "yetenekler yaklaşımı" yoksulluğun yalnızca gelir yoksunluğu değil, bireylerin potansiyellerini gerçekleştirme kapasitesinden mahrum kalmaları anlamına geldiğini vurgulamaktadır (Sen, 1999). Nitekim Türkiye özelinde yapılan çalışmalar da yoksulluğun bireylerin yapabilirliklerini sınırlandırarak toplumsal bütünleşmelerini engellediğini ortaya koymuştur (Buz ve Aygüler, 2017, s. 180).

Sen'in geliştirdiği Yetenekler Yaklaşımı (Capability Approach), refahın ölçülmesinde geleneksel gelir veya kaynak temelli ltleri yetersiz bulmakta; bireylerin kendi yaşamlarını biimlendirebilme kapasitelerine ve özgürlüklerine odaklanmaktadır (Breger Bush, 2014). Bu yaklaşım, özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir artışı sağlanmasına rağmen temel insan ihtiyaçlarının karşılanamaması olgusuna karşı güçlü bir eleştiri sunmaktadır. İnsan gelişimi, sadece ekonomik büyüme değil, bireylerin yaşam seçeneklerinin çoğaltılması ve güçlendirilmesi olarak yeniden tanımlanmaktadır (Lpez, 2016).

2.5.2. Refah, zgrlk ve fırsat eşitliği kavramları

Sen'in yaklaşımı, refah devletinin bireylere sağladığı kaynaklardan çok, bu kaynakların bireylerin yaşamlarında yaratabildiği somut sonuçlara odaklanmaktadır. Örneğin, aynı sosyal yardım miktarı iki farklı bireyin yaşamında farklı etkilere yol açabilmektedir; çünkü bireylerin içinde bulunduğu toplumsal, kültürel ve fiziksel koşullar farklıdır (Kim, 2016). Bu nedenle Sen, bireysel farklılıkların dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Sen'in özgürlük anlayışı da klasik liberal düşünceden farklıdır. Ona göre özgürlük, yalnızca seçim hakkı değil, bu seçimi gerçekleştirecek somut olanaklara sahip olma halidir. Bu anlamda pozitif özgürlük, bireyin yaşamda değer verdiği hedeflere ulaşabilme kapasitesidir (Srinivasan, 2007). Yetenekler yaklaşımı, bu yönüyle fırsat eşitliği kavramını da yeniden yorumlamakta; yalnızca herkesin aynı başlangıç koşullarına sahip olması değil, aynı zamanda bu koşulları kullanabilme imkanlarının da eşitlenmesi gerektiğini savunmaktadır (Olsaretti, 2015).

2.5.3. Temel kavramlar: işlevler (functionings) ve yetenekler (capabilities)

Sen'in yaklaşımı işlevler ve yetenekler olmak üzere iki temel kavram olarak tanımlanmaktadır. İşlevler, bireyin yaşamda gerçekleştirdiği etkinliklerdir (rneğin sağlıklı olmak, çalışmak, toplum içinde saygı görmek). Yetenekler ise bireyin bu işlevleri gerçekleştirebilme özgürlüğüdür; yani birey için mümkün olan yaşam seçenekleridir (Peacock, 2017). Yeteneklerin genişliği, bireyin yaşamını nasıl kurabileceğini belirlemektedir.

Sen'in bu çerçevede geliştirdiği kuramsal model, özellikle yoksulluğun çok boyutlu doğasını kavramsallaştırmada ve sosyal politikaların etkililiğini değerlendirmede güçlü bir araç sunmaktadır. Bu model, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal adalet, toplumsal katılım, eğitim ve sağlık gibi alanlardaki eşitsizlikleri de görünür kılmaktadır (Metin, 2015). Sosyal hizmet disiplini açısından bakıldığında, yetenekler yaklaşımı bireyin hak temelli güçlendirilmesine ve kapasite artışına odaklanan bir mesleki müdahale çerçevesi sunmaktadır.

2.5.4. Yoksulluk ve yetersizlik bağlantısı

Geleneksel yoksulluk ölçütleri çoğunlukla gelir düzeyine indirgenmiş olup, bu yaklaşım bireylerin yaşadıkları gerçek yoksunluk biçimlerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Amartya Sen'in perspektifine göre, aynı gelir düzeyine sahip iki birey farklı sağlık koşullarına, eğitim geçmişlerine ya da sosyal dışlanma düzeylerine sahip olabilir. Dolayısıyla yoksulluk yalnızca maddi eksiklik değil, aynı zamanda fırsatlara erişimdeki yetersizlik olarak da anlaşılmalıdır (Sen, 1999). Bu nedenle Sen'in yaklaşımı, yoksulluğu yetersizlik (deprivation) ve fırsat kıtlığı olarak tanımlamaktadır (Peacock, 2017).

Gelire dayalı ölçütler, bireylerin sahip oldukları potansiyelleri ve bu potansiyelleri hayata geçirme imkanlarını göz ardı etmektedir. Oysa yoksulluk, bireyin değer verdiği işlevleri –örneğin sağlıklı yaşamak, eğitim görmek ya da onurlu bir şekilde çalışmak– gerçekleştirememesi anlamına gelmektedir (Srinivasan, 2007). Bu bağlamda, yalnızca gelir artışına odaklanan politikaların, yoksulluğun yapısal ve köklü nedenlerine müdahale etmekte yetersiz kaldığı ifade edilmektedir (Nussbaum, 2003).

Yoksulluk, yalnızca ekonomik boyutuyla değil; aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasal yönleriyle de çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmalıdır. Amartya Sen'in yetenekler yaklaşımı, bireylerin sahip oldukları imkanların ötesine geçerek bu çok boyutluluğu teorik düzlemde görünür kılmaktadır. Birey, sağlıklı yaşama, eğitim alma ya da toplumsal katılım sağlama gibi temel yaşam işlevlerini yerine getiremediği sürece, gerçek anlamda yoksulluktan kurtulmuş sayılmaz (Sen, 1999; Kim, 2016). Bu bağlamda, Sen'in geliştirdiği yetenek endeksleri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından da benimsenmiştir.

Türkiye bağlamında, Banu Metin'in (2015) çalışması, sosyal yardımların yalnızca geçici gelir transferi değil, aynı zamanda bireyin yaşamını yeniden inşa etme kapasitesini artırmaya yönelik destekler olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, bireylerin eğitim, sağlık ve ulaşım

gibi temel hizmetlere erişimde karşılaştıkları engellerin doğrudan yoksulluk deneyimini derinleştirdiğini göstermektedir.

2.5.5. Bireysel ve yapısal engellerin yetenekleri sınırlayıcı etkisi

Sen'in yaklaşımı, bireylerin aynı kaynaklara sahip olsalar dahi bu kaynaklardan farklı düzeylerde fayda sağlayabileceklerini vurgular. Bu farklılık; bireysel sağlık koşulları, engellilik durumu, toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel normlar ve ayrımcılık gibi etkenlerden kaynaklanabilmektedir (Nussbaum, 2003; López, 2016). Örneğin, aynı sosyal yardımı alan bir erkek ile çocuklu bir kadının bu kaynağı kullanma biçimi farklı olacaktır. Kadınların bakım sorumlulukları ya da sosyal normların yarattığı hareket özgürlüğü kısıtlamaları, onların yetenek setlerini sınırlayabilmektedir (Metin, 2015).

Öte yandan, neoliberal politikaların sosyal hizmetleri piyasa koşullarına uyarlaması, kamusal desteklere erişimde yeni eşitsizlikler yaratmakta ve bireylerin yapısal engelleri aşmalarını daha da zorlaştırmaktadır (Villani, 2012). Bu nedenle, yeteneklerin artırılmasına yönelik politikaların yalnızca bireysel desteklere dayalı değil, aynı zamanda yapısal engelleri ortadan kaldırmaya dönük dönüştürücü müdahalelerle güçlendirilmesi gerekmektedir.

2.5.6. Sosyal politikalar ve yeteneklerin gelişimi

Yetenekler yaklaşımına göre bireyin refah düzeyi, yalnızca sahip olduğu gelir ile değil; aynı zamanda eğitim, sağlık, barınma ve çalışma gibi temel hizmetlere erişim düzeyiyle yakından ilişkilidir. Bu hizmetlere erişim, bireyin yaşam işlevlerini gerçekleştirme kapasitesini belirleyen asli unsurdur. Sen (1999), kamusal hizmetlerin sağlanmasını bireylerin gerçek özgürlüklerini genişleten temel araçlar olarak görmektedir. Örneğin, kaliteli eğitime erişim bireyin mesleki yeterliliklerini geliştirirken, sağlık hizmetleri yaşam kalitesini yükseltir; böylece hem işlevler hem de yetenekler güçlenmektedir (Nussbaum, 2003; Peacock, 2017). Bu çerçevede, sosyal politikaların işlevi yalnızca eşitsizlikleri azaltmak değil, aynı zamanda bireylerin potansiyellerini gerçekleştirebilecekleri toplumsal zemini inşa etmektir.

2.5.7. Sosyal yardımların yetenekleri güçlendirici ya da zayıflatıcı etkileri

Sosyal yardımlar, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmakla birlikte, uzun vadeli etkileri bakımından çift yönlü sonuçlar doğurabilmektedir. Eğer sosyal yardımlar bireyleri pasif konumda bırakır ve üretkenliklerini artıracak fırsatlar sunmazsa, bu durum yeteneklerin gelişmesini değil, aksine duraklamasını ya da gerilemesini beraberinde

getirebilmektedir (Metin, 2015). Böylece, yardımlar bireylerin kendi yaşamlarını inşa etme becerilerini desteklemek yerine bağımlılık ilişkilerini yeniden üretebilmektedir (Villani, 2012). Öte yandan, eğitim, çocuk bakımı veya istihdam desteği gibi hizmetlerle bütünleşmiş biçimde sunulan yardımlar, bireyin yaşam seçeneklerini artırarak onu pasif alıcı olmaktan çıkarıp aktif özne konumuna taşımaktadır. Nitekim Kim'in (2016) Güney Kore'deki sosyal programlara ilişkin çalışması, yardımların yalnızca gelir transferi değil, aynı zamanda yetenek geliştirici araçlar olarak işlev görebileceğini ortaya koymaktadır.

2.5.8. Yeteneklerin artırılması için kamu müdahalesi ve sosyal hizmetin rolü

Sen'in yaklaşımı, bireylerin yaşamlarını değerli kılacak yeteneklere ulaşmalarının tesadüfi değil, kamusal politikalarla mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada sosyal hizmet disiplini, bireyin potansiyelini geliştirmeyi amaçlayan profesyonel müdahaleler aracılığıyla yetenekler yaklaşımının pratik karşılığını sunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, yoksulluk koşullarındaki bireylerin kamu hizmetlerine erişimini sağlamak, bilgi ve kaynaklara ulaşımını kolaylaştırmak ve yapısal eşitsizliklerle mücadele etmek gibi işlevlerle sürece doğrudan katkıda bulunmaktadır (Nuckolls ve Villarreal Sosa, 2021).

Dolayısıyla sosyal hizmet, yalnızca bireysel yardım sağlamakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda bireylerin toplumsal katılımını, karar alma süreçlerine dahil olmasını ve güçlenmesini de hedefler. Bu yönüyle sosyal hizmet müdahaleleri, yeteneklerin artırılmasına yönelik bütüncül kamu politikalarının ayrılmaz bir bileşeni olarak değerlendirilmelidir (Alkire, 2005).

2.5.9. Yetenekler yaklaşımı bağlamında sosyal hizmet disiplini

Sosyal hizmet, bireylerin yaşam kalitesini yükseltmeyi, toplumsal adaleti sağlamayı ve insan haklarını korumayı amaçlayan bir disiplindir. Bu yönüyle Sen'in yetenekler yaklaşımıyla güçlü kuramsal bağlara sahiptir. Her iki yaklaşım da bireyin potansiyelini gerçekleştirmesi için yapısal koşulların dönüştürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Dolayısıyla odak noktası, yalnızca bireysel durum değil, aynı zamanda bireyin bu durumdan çıkışını sağlayacak kamusal desteklerin varlığıdır (Nussbaum, 2003; Alkire, 2005).

Sosyal hizmet, bireyin mevcut sorunlarını çözmenin ötesinde, onun toplumsal katılımını artırmayı, özgüvenini geliştirmeyi ve karar alma süreçlerine etkin katılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, Sen'in *özgürlük olarak kalkınma* kavramıyla doğrudan örtüşmektedir (Sen, 1999). Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanı, bu bağlamda bir yetenek kolaylaştırıcısı olarak değerlendirilebilir.

Yoksullukla mücadele, yalnızca yardım temelli değil, dönüştürücü bir yaklaşım gerektirir. Sosyal hizmet disiplini, yoksulluğu çok boyutlu bir olgu olarak ele alarak, bireyin yalnızca gelir düzeyine değil; eğitim, sağlık, sosyal ilişkiler ve yaşam koşulları gibi boyutlara da odaklanmaktadır. Bu çerçevede, bireylerin yeteneklerinin genişletilmesi, sosyal hizmet uygulamalarının temel hedefi haline gelmektedir (Metin, 2015; Nuckolls ve Villarreal Sosa, 2021).

Örneğin, bir sosyal hizmet uzmanı sosyal yardım alan bir bireyin istihdam olanaklarına erişimini kolaylaştırırken, aynı zamanda çocuk bakımı veya ulaşım gibi engelleri ortadan kaldıracak sosyal destek ağlarını harekete geçirebilir. Böylelikle birey, kendi yaşam seçeneklerini artıracak kaynaklara ulaşabilir (Kim, 2016).

Yetenekler yaklaşımı, sosyal hizmetin hem mikro hem de makro düzeydeki uygulamalarıyla bütünleşebilir. Mikro düzeyde sosyal hizmet uzmanı, bireyin bilgiye, eğitime ve sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırarak bireysel yetenekleri desteklemektedir. Makro düzeyde ise yasa yapıcılar, politika üreticiler ve yerel yönetimlerle iş birliği yaparak yapısal eşitsizliklerin azaltılmasını hedeflemektedir (Alkire, 2005; López, 2016).

Sosyal hizmetin güçlendirme (empowerment), savunuculuk (advocacy) ve toplumsal katılımı teşvik etme gibi uygulamaları, Sen'in özgürlük, seçim ve kapasite genişletme temelli yaklaşımıyla doğrudan örtüşmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet, yalnızca bireysel değil; aynı zamanda yapısal dönüşüme hizmet eden bir müdahale biçimi olarak yetenekler yaklaşımını pratiğe taşımaktadır (Nussbaum, 2003).

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Yoksulluk

Yoksulluk, tarihsel süreç içerisinde yalnızca ekonomik bir yoksunluk hali olarak değil, aynı zamanda çok boyutlu ve bağlamsal bir olgu olarak ele alınmıştır. Klasik iktisadi yaklaşımda yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak asgari gelire sahip olmaması olarak tanımlanırken (Macpherson ve Silburn, 2002), çağdaş yaklaşımlar yoksulluğu sosyal dışlanma, güçsüzlük, hak yoksunluğu ve fırsat eşitsizliği gibi unsurları da içeren yapısal bir sorun olarak görmektedir (Misturelli ve Heffernan, 2010, s. 36; Noble ve diğ., 2004).

Sen (1983), yoksulluğu yalnızca gelir yetersizliğiyle değil, bireylerin yeteneklerini gerçekleştirme ve özgürlüklerini kullanabilme kapasiteleriyle ilişkilendirerek “işlevsel yoksunluk” kavramını öne sürmüştür. Bu anlayış, göreceli yoksulluk tanımlarının gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Göreceli yoksulluk, toplumun ortalama yaşam standardının gerisinde kalma durumunu ifade eder ve bu, bireylerin sosyal hayata tam katılımını engelleyen önemli bir faktördür (Hagenaars ve Vos, 1988, s.215).

Türkiye özelinde yapılan çalışmalar da benzer şekilde yoksulluğun sadece maddi değil, aynı zamanda sosyal boyutlarını da vurgulamaktadır. Yaşar ve Taşar (2019, s. 120), yoksulluğu temel ihtiyaçlara erişim eksikliği üzerinden tanımlarken; Canbulut (2015), sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk algılarının bu kavramın çok boyutluluğuna dikkat çektiğini göstermektedir. Özellikle kadınlar ve dezavantajlı gruplar için yoksulluk fırsat eşitsizlikleriyle iç içe geçmiş yapısal bir soruna dönüşmektedir (Topgül, 2013).

Yoksulluk kavramı aynı zamanda kültürel bir perspektifle de ele alınmakta; yoksulluk kültürü, yoksulluğun nesiller arası aktarımı ve sosyal yardıma bağımlılıkla yeniden üretimi bağlamında incelenmektedir (Albayrak ve Birinci, 2024). Bu durum, bireylerin yaşam tarzlarının ve değer sistemlerinin de yoksulluğun yeniden üretiminde etkili olabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, yoksulluk kavramı; mutlak-göreceli, maddi-manevi, bireysel-yapısal ve statik-dinamik boyutları içeren çok katmanlı bir olgu olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle, yoksullukla mücadelede geliştirilecek politikalar, yalnızca gelir transferleriyle sınırlı kalmamalı; istihdam, sosyal hizmet ve sosyal yardım sistemleriyle bütüncül bir yaklaşıma dayanmalıdır.

3.1.1. Yoksulluk kavramının tanımı ve tarihsel gelişimi

Yoksulluk kavramı, tarihsel olarak hem tanımı hem de algılanış biçimi bakımından değişkenlik göstermiştir. İlk dönemlerde yoksulluk, bireylerin temel fizyolojik gereksinimlerini (barınma,

beslenme, sağlık) karşılayamaması olarak ele alınmış; bu bağlamda “mutlak yoksulluk” tanımını hakim olmuştur (Gupta, 1984). 20. yuzyılın ortalarından itibaren ise yoksulluk, bireyin toplumun genel yaşam standardının gerisinde kalması şeklinde tanımlanan “görelı yoksulluk” kavramıyla genişlemiştir (Wratten, 1995). Görelı yoksulluk, bireylerin yalnızca maddi değil, aynı zamanda sosyal, kùltürel ve siyasal kaynaklara erişememesini de kapsayan çok boyutlu bir olguya dönuşmuştur (Hagenaars ve Vos, 1988, s. 215).

Yoksulluk kavramına yönelik modern yaklaşımlar, bireyin temel ihtiyaçlarını karşılama kapasitesinin ötesine geçerek, hak temelli ve işlevsel yetersizlik kavramlarını da içermektedir. Amartya Sen’in (1983) yetenekler yaklaşımı, yoksulluğu bireyin yapabilirlik (capability) ve olabilirlik (functioning) alanlarında kısıtlı olması olarak tanımlamış; böylece gelir eksikliğinin ötesinde eğitim, sağlık, katılım ve karar alma gibi hakların yoksullukla olan bağlantısını ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, özellikle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen İnsani Gelişme Endeksi (HDI) ve Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) gibi ölçütlere teorik zemin hazırlamıştır (Misturelli ve Heffernan, 2010, s. 38).

Türkiye’de de yoksulluk kavramı benzer şekilde mutlak ve görelı düzeylerde tartışılmıştır. TÜİK, yoksulluğu genellikle tüketim ve gelir düzeyleri temelinde sınıflandırsa da sosyal dışlanma ve hizmetlere erişim eksikliği gibi çok boyutlu yoksulluk göstergeleri giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Yaşar ve Taşar, 2019, s. 132). Sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulamalarında çalışan uzmanlar da yoksulluğu yalnızca ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda sosyal eşişsizlik, toplumsal dışlanma ve hak yoksunluğu olarak değerlendirmektedir (Canbulut, 2015).

Sonuç olarak yoksulluk, artık yalnızca kaynak yetersizliği değil; bireyin ve toplulukların ekonomik, sosyal ve siyasal hayata eşiş katılımının önündeki engellerle şekillenen, çok boyutlu ve dinamik bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle yoksullukla mücadele politikalarının da sadece maddi destek değil, bütüncül bir sosyal kalkınma yaklaşımına dayanması gerektiği açıktır.

3.1.2. Yoksulluk türleri

Yoksulluk, farklı ölçütlere göre çeşitlendirilerek sınıflandırılabilir ve bu sınıflandırmalar hem akademik literatürde hem de politika geliştirme süreçlerinde belirleyici olmaktadır. En temel ayırım, mutlak ve görelı yoksulluk kavramları üzerinden yapılmaktadır. Mutlak yoksulluk, bireylerin fizyolojik olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan en düşük gelir ve kaynak düzeyine ulaşamama durumunu ifade eder. Bu tür yoksulluk, açlık sınırının altındaki

yaşamı kapsar ve tarihsel olarak ilk tanımlanan yoksulluk türüdür (Gupta, 1984; Wratten, 1995). Buna karşın görelî yoksulluk, bireyin toplumun genel yaşam standardına kıyasla düşük bir refah seviyesine sahip olması durumudur (Hagenaars ve Vos, 1988, s.216). Görelî yoksulluk, sosyal dışlanmayı, hizmetlere erişim yetersizliğini ve kültürel katılım eksikliğini de içermektedir.

Bunların yanı sıra, subjektif (öznel) yoksulluk bireyin kendi yaşam koşullarını değerlendirmesine dayanmaktadır. Bu yaklaşımda, bireylerin yoksul olup olmadıkları kendi algıları üzerinden belirlenmektedir (Misturelli ve Heffernan, 2010). Bu tür yoksulluk araştırmalarında, insanların ihtiyaçlarının tanımı kültürel ve toplumsal normlara göre farklılık gösterebilir. Çok boyutlu yoksulluk ise, bireyin eğitim, sağlık, barınma, güvenlik ve sosyal katılım gibi alanlardaki dezavantajlarını aynı anda dikkate alan bütünleşmiş bir yaklaşımdır. Bu perspektif, özellikle Sen'in yetenekler yaklaşımı ve UNDP'nin Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) aracılığıyla yaygınlaşmıştır (Sen, 1983; Misturelli ve Heffernan, 2010).

Türkiye literatüründe son yıllarda öne çıkan bir başka tür ise kadın yoksulluğudur. Kadınlar, erkeklere kıyasla daha düşük ücretlerle, daha güvencesiz işlerde çalışmakta ve sosyal hizmetlere erişimde çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Bu durum, yoksulluğun kadınlar açısından yapısal bir sorun haline gelmesine yol açmaktadır (Topgül, 2013; Yaşar ve Taşar, 2019, s. 136).

Ayrıca çocuk yoksulluğu, kırsal ve kentsel yoksulluk, nesiller arası yoksulluk, kültürel yoksulluk gibi özel durumlara işaret eden yoksulluk türleri de literatürde tartışılmakta olup, bu türlerin tamamı yoksullukla mücadelede politika çeşitliliğini zorunlu kılmaktadır (Albayrak ve Birinci, 2024; Canbulut, 2015).

3.1.3. Yoksulluğun teorik yaklaşımları

Yoksulluk olgusu, farklı disiplinler tarafından çeşitli kuramsal yaklaşımlarla açıklanmıştır. Bu yaklaşımlar hem yoksulluğun nedenlerini hem de çözüm yollarını anlamak açısından önemli bir temel sunar.

Neoklasik ekonomi yaklaşımı, yoksulluğu bireyin piyasadaki düşük verimliliği, yeterli sermayeye sahip olmaması ya da rekabet edememesi gibi bireysel yetersizliklerle açıklar. Bu yaklaşıma göre, yoksulluğun temel nedeni piyasaya tam entegrasyonun sağlanamamasıdır ve çözüm, bireylerin eğitim, beceri ve istihdam kapasitelerinin artırılmasıdır (Gupta, 1984; Hagenaars ve Vos, 1988, s. 218).

Buna karşılık *Marksist yaklaşım*, yoksulluğu kapitalist sistemin doğal bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, emeğin sömürüsü, servet dağılımındaki eşitsizlik ve sistematik yapısal bozuklukları yoksulluğun kaynağı olarak görmektedir. Kapitalist üretim ilişkileri içerisinde sermaye sahipleri karlarını maksimize ederken emekçi sınıf yoksulluk döngüsüne hapsolür (Wratten, 1995). Bu yaklaşıma göre yoksulluk bireysel değil, sınıfsal bir sorundur.

Yetenekler yaklaşımı, yoksulluğu yalnızca gelir eksikliğiyle değil, bireylerin temel işlevlerini yerine getirememesiyle ilişkilendirmektedir. Sen, insanların refahını belirleyen temel unsurun neleri yapabildikleri ve neleri yapabilecek kapasitede oldukları olduğunu savunmaktadır (1983). Bu yaklaşım, çok boyutlu yoksulluk tanımlarının ve ölçüm yöntemlerinin teorik temelini oluşturmuştur.

Sosyal dışlanma yaklaşımı, yoksulluğu yalnızca ekonomik bir durum olarak değil, bireylerin eğitim, sağlık, istihdam, sosyal hizmet gibi temel kamu hizmetlerine erişimlerinin engellenmesi sonucu oluşan çok boyutlu bir dışlanma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, özellikle Avrupa Birliği sosyal politika literatüründe yaygın olarak kullanılmaktadır (Misturelli ve Heffernan, 2010).

Son olarak, *yoksulluk kültürü yaklaşımı* bireylerin yoksulluğu bir yaşam tarzı haline getirdiğini ve bu durumun nesilden nesile aktarıldığını savunmaktadır. Oscar Lewis'in geliştirdiğı bu yaklaşım, sosyal yardıma bağımlılığın ve düşük beklenti düzeylerinin kültürel olarak yeniden üretildiğini öne sürer (akt. Kılınç, 2018). Türkiye bağlamında yapılan çalışmalarda da sosyal yardım ve sosyal hizmet mekanizmalarının bu kültürü besleyebileceğı yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Albayrak ve Birinci, 2024; Canbulut, 2015).

Bu teorik yaklaşımlar, yoksulluğun sadece ekonomik bir eksiklik olmadığını; toplumsal, kültürel ve yapısal nedenlerle şekillenen çok katmanlı bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, yoksullukla mücadelede uygulanacak politikaların kapsamlı ve disiplinler arası bir perspektifle tasarlanması gerekmektedir.

3.1.4. Yoksulluğun ölçüm yöntemleri

Yoksulluğun doğru ölçülmesi hem akademik analizler hem de sosyal politika geliştirme açısından kritik öneme sahiptir. Literatürde yoksulluk ölçümünde temel olarak üç ana yaklaşım öne çıkar: *gelir temelli ölçüm*, *tüketim veya harcama temelli ölçüm* ve *çok boyutlu yoksulluk ölçümleri*.

Gelir temelli ölçüm, bireylerin ya da hanelerin gelir düzeylerini referans alarak, belirli bir yoksulluk sınırının (poverty line) altında kalanları yoksul olarak tanımlamaktadır. Bu yöntem hem mutlak yoksulluk (asgari geçim düzeyine ulaşamama) hem de göreceli yoksulluk (toplumun ortalama gelir seviyesine göre dezavantajlı kalma) şeklinde uygulanabilir (Cauthen ve Fass, 2007). Ancak bu ölçüm tek başına bireyin refahını yeterince yansıtmaz çünkü servet birikimi, borç durumu ve harcama davranışları da yoksulluk düzeyini etkileyebilir (Zagorsky, 2005).

Tüketim temelli ölçümler, bireylerin yaptığı harcamaları esas almakta ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha güvenilir veri sağladığı için yaygın kullanılmaktadır. Ancak bu ölçümde bireylerin zaman içinde değişebilen tüketim davranışları ölçüm sonuçlarını etkileyebilmektedir (Herrick ve Hudson, 1981).

Çok boyutlu yoksulluk ölçümleri, gelir dışındaki faktörleri de dikkate almaktadır. Bu yaklaşımda sağlık, eğitim, barınma, sosyal katılım, güvenlik gibi alanlardaki eksiklikler yoksulluk göstergesi olarak değerlendirilmektedir. UNDP (BM Kalkınma Programı) tarafından geliştirilen Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI), bu yöntemin kurumsallaşmış bir örneğidir (Piachaud, 1987). Bu yaklaşım, özellikle Amartya Sen'in yetenekler yaklaşımı temelinde şekillendirilmiştir (1983).

Bunların dışında bazı araştırmalar servet-temelli yoksulluk ölçümlerine odaklanmıştır. Geliri düşük olan bireylerin bazen ciddi mal varlıklarına sahip olduğu veya tam tersi durumların da olabileceği görülmüştür. Bu nedenle, net servet (asset-based) ölçümleri önerilmektedir (Brandolini ve diğ., 2010).

Son yıllarda ise zaman-yoksulluğu (time poverty) ve mevsimsel yoksulluk gibi boyutlar da ölçüm modellerine eklenmiştir. Zaman yoksulluğu, bireyin temel üretim ve bakım faaliyetlerine ayıracak zamanı olmaması durumunu tanımlar (Zacharias, 2011). Mevsimsel yoksulluk ise yılın belirli dönemlerinde gelir veya tüketimdeki ciddi düşüşleri kapsar ve özellikle kırsal bölgelerdeki hanelerde sık görülür (Merfeld ve Morduch, 2023).

Ölçüm yönteminin seçimi, uygulanacak yoksullukla mücadele politikasının doğrudan yönünü belirlediğinden, yalnızca istatistiksel değil aynı zamanda ideolojik ve etik tercihlerle de bağlantılıdır (Stephens, 2005).

Türkiye'de yoksulluk ölçümü genellikle Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gerçekleştirilen Yoksulluk ve Yaşam Koşulları Araştırması (YYKA) kapsamında yapılmakta ve ağırlıklı olarak göreceli yoksulluk oranı kullanılmaktadır (2023a). Bu yöntemde, eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirinin %60'ının altında gelir elde eden bireyler yoksul kabul

edilmektedir (TÜİK, 2023a). Ancak bu ölçüm yöntemi, hane halklarının tüketim kalıplarını ve sosyal dışlanma risklerini yeterince dikkate almadığı için eleştirilmektedir.

Ayrıca Türkiye’de yapılan bazı akademik çalışmalarda, çok boyutlu yoksulluk endekslerinin kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle eğitim, sağlık, barınma ve temel hizmetlere erişim gibi göstergeleri dikkate alan bu yöntemlerin daha kapsayıcı sonuçlar üretebileceği ifade edilmiştir (Topgül, 2013; Yaşar ve Taşar, 2019, s.139). Bununla birlikte, bazı çalışmalarda yoksulluk ölçümlerinin sosyal yardımlarla ilişkisi ele alınmakta, ölçüm yöntemlerinin sosyal politika tasarımlarını doğrudan etkilediği belirtilmektedir (Albayrak ve Birinci, 2024; Canbulut, 2015).

3.1.5. Yoksulluğun nedenleri

Yoksulluk, yalnızca bireysel değil, yapısal ve sistemik nedenlere dayanan çok boyutlu bir olgudur. Bu nedenle, yoksulluğun nedenleri de ekonomik, sosyal, demografik, siyasal ve çevresel boyutlarda incelenmelidir.

Ekonomik nedenler, yoksulluğun temel belirleyicilerindendir. Düşük gelir düzeyleri, yüksek işsizlik oranları, ekonomik büyümenin yavaşlaması, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve fiyat istikrarsızlıkları, yoksulluğu derinleştiren başlıca faktörlerdir. Örneğin, ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasında en etkili araçlardan biri olduğu çeşitli çalışmalarda vurgulanmıştır (Muş ve diğ., 2018). Aynı zamanda eğitim düzeyinin düşüklüğü, düşük vasıflı işlerde istihdam edilme ve kayıt dışı ekonomi de bireylerin yoksulluk riskini artırmaktadır (Garza-Rodríguez, 2002).

Sosyal ve demografik nedenler arasında aile büyüklüğü, hane halkı yapısı, yaş bağımlılık oranı ve eğitim eksikliği sayılabilir. Özellikle kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi kırılgan gruplar yoksulluğa daha fazla maruz kalmaktadır (Ramphoma, 2014; Gayán-Navarro ve diğ., 2020). Nüfusun kırsal alanda yoğunlaşması, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin sınırlı olması da bu grupların yoksulluk riskini artırmaktadır.

Siyasal nedenler; yetersiz sosyal politika uygulamaları, eşitsiz kaynak dağılımı, kötü yönetim ve yolsuzlukla ilişkilidir. Kamusal hizmetlerin kalitesi ve dağılımı, yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu sorun daha da derinleşmektedir (Abdulwasaa ve Kawale, 2023).

Çevresel ve mekansal nedenler ise doğal afetler, kuraklık, toprak verimsizliği, altyapı eksiklikleri ve coğrafi izolasyon gibi faktörlerden oluşmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda bu

nedenlerin etkisi daha belirgindir. Mekansal eşitsizlikler, ekonomik fırsatlara erişimi kısıtlayarak yoksulluğu kalıcı hale getirebilir (Vista ve Murayama, 2011).

Türk literatüründe, yoksulluğun nedenleri daha çok yapısal eşitsizlikler, sosyal yardım mekanizmalarının sürdürülebilir olmaması ve işgücü piyasasına erişimde yaşanan problemler üzerinden ele alınmaktadır. Örneğin, Topgül (2013), kadınların bakım yükümlülükleri ve güvencesiz işlerde çalıştırılmalarını kadın yoksulluğunun başlıca nedenleri arasında göstermektedir. Canbulut (2015) ise sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluğa dair algılarının politika tercihlerini nasıl etkilediğini tartışmaktadır. Ayrıca, Albayrak ve Birinci (2024), yoksulluk kültürü kavramının sosyal yardım mekanizmalarıyla nasıl yeniden üretildiğini incelemektedir.

3.1.6. Yoksullukla mücadele politikaları

Yoksullukla mücadelede sosyal politikalar ve kamu müdahaleleri kritik önemdedir. Bu politikalar genellikle sosyal koruma (social protection), sosyal yardımlar, istihdam artırıcı programlar ve hizmet temelli yaklaşımlar üzerinden şekillenmektedir.

Uluslararası düzeyde, yoksulluğun azaltılmasında sosyal yardım transferleri (özellikle nakit yardımlar) oldukça etkili bulunmuştur. Hujo ve Gaia (2011, ss. 230-235), yoksullukla mücadelede nakdi transferlerin doğrudan etkisinin yanı sıra, uzun vadeli sosyal kalkınma açısından işgücü piyasası politikaları ve refah sisteminin finansmanı ile bütünleşik olarak düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Ziliak (2019) ise ABD’de sosyal refah politikalarının yalnızca gelir transferleri ile sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı yardımlar ve vergi kredileri gibi dolaylı araçların da uzun vadeli etkiler sağladığını göstermiştir. Özellikle çocukların eğitim ve sağlığı üzerindeki olumlu etkiler öne çıkmaktadır.

Spicker (2020), yoksullukla mücadelenin sadece kaynak aktarımı ile sınırlı olmaması gerektiğini, insanların sosyal ilişkilerde yer bulmasını ve güvenlik ağlarına entegre edilmesini hedefleyen bütünsel politikaların daha etkili olduğunu savunmaktadır.

Barrientos (2011, s. 240-245), gelişmekte olan ülkelerde sosyal koruma programlarının (özellikle yaşlılık aylıkları, çocuk yardımları gibi) yoksulluğun hafifletilmesinde güçlü rol oynadığını, ancak bu politikaların kapsayıcılığı ve sürdürülebilirliğinin zayıf kaldığını belirtmektedir.

Urchik (2021) ise yoksulluk göstergelerinin yalnızca gelir düzeyi ile değil, öznel refah, çok boyutlu yoksunluk ve vatandaşlık haklarına erişim ile değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımla şekillenen sosyal politikalar, bireylerin hem maddi hem de sosyal güçlenmesini amaçlamaktadır.

Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal yardım temelli bir yaklaşım öne çıkmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen koşullu ve koşulsuz nakit transfer programları, engelli ve yaşlı aylıkları gibi uygulamalar, kısa vadede etkili olmakla birlikte yapısal yoksulluğu azaltmada yetersiz kalmaktadır.

Sosyal yardımların kapsamı genellikle işsiz ya da güvencesiz bireyleri hedef alırken, günümüzde istihdam içinde yer almasına rağmen yoksulluk çeken bireylerin sayısı artmaktadır. Bedrettin Kesgin (2011), bu grubu çalışan yoksullar olarak tanımlamakta ve bu bireylerin hem sosyal yardıma erişimde hem de sosyal hizmet mekanizmalarıyla etkileşimde ciddi engeller yaşadığını belirtmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmetlerin, yalnızca yardıma muhtaç görünürdeki bireylere değil, çalışan fakat yoksul kalan bireylere de kapsayıcı biçimde ulaşması gerektiği vurgulanmıştır. İnak ve Kesgin (2023), çalışan yoksulların sosyal destek mekanizmalarına erişimini niteliksel yöntemlerle incelemiş, bireylerin enformel (akraba-aile) ve formel (kurum) destek ağlarıyla nasıl ilişkilendiğini analiz etmiştir. Bu çalışmada, sosyal hizmet uzmanlarının destek sunarken bu çok katmanlı yapıyı dikkate alması gerektiği öne sürülmüştür (İnak ve Kesgin, 2023).

Yaşar ve Taşar (2019, s. 138), sosyal yardımların sürdürülebilir bir sosyal politika anlayışı içinde değil, daha çok geçici bir destek mekanizması olarak kurgulandığını belirtmektedir. Benzer şekilde Albayrak ve Birinci (2024, s. 290-293), sosyal hizmet aktörlerinin uygulamaları üzerinden sosyal yardımın bağımlılık ilişkisini yeniden ürettiğini savunur.

Bu nedenle Türk literatürde, yardım odaklı değil, istihdamı önceleyen, sosyal dışlanmayı azaltan ve hak temelli sosyal politikaların geliştirilmesi gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır (Canbulut, 2015; Topgül, 2013).

3.1.7. Yoksulluğun sonuçları ve etkileri

Yoksulluk bireysel, toplumsal ve yapısal düzeyde çok katmanlı sonuçlar doğurmaktadır. Bu etkiler, yalnızca ekonomik değil; sosyal dışlanma, haklara erişim, psikolojik sağlık ve demokratik istikrar gibi geniş bir alana yayılmaktadır.

Ekonomik sonuçlar, yoksulluk yaşayan bireylerin uzun vadede düşük gelir döngüsünden çıkamamasına neden olmaktadır. Jonsson'un (2013) İsveç verileriyle yürüttüğü çalışmada, gelir yoksulluğu yaşayan bireylerin yıllar sonra hala kötü yaşam koşullarına sahip olma ihtimalinin yüksek olduğu ve özellikle yoksunluk temelli yoksulluğun uzun vadeli etkilerinin daha güçlü olduğu bulunmuştur.

Sosyal sonuçlar arasında eğitim, sağlık, istihdam ve konut olanaklarına erişimde eşitsizlik dikkat çekmektedir. Özellikle çocuk yoksulluğu, yaşam boyu fırsat eşitsizliğini pekiştirmektedir (United Nations Children's Fund [UNICEF], 2005, s. 21). Bu durum, kuşaklar arası yoksulluğun kalıcı hale gelmesine yol açmaktadır.

Psikolojik etkiler, bireylerin benlik saygısı, yaşam memnuniyeti, güven ve öz yeterlik düzeyleri üzerinde yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Poluektova ve diğ. (2015, s. 7), yoksul bireylerde yaşam doyumu, özsaygı ve güven düzeylerinin düşük olduğu tespit etmiştir.

Demokratik ve hukuki sonuçlar açısından yoksulluk, sosyal adaletsizlikle doğrudan ilişkilidir. Ribotta (2023, s. 4), yoksulluğun yalnızca kaynak eksikliği değil, aynı zamanda temel haklara erişimin engellenmesi olduğunu savunmaktadır. Mevcut hukuk sistemlerinin dahi bu adaletsizliği pekiştirdiğini belirtmektedir.

Türk literatüründe, yoksulluğun etkileri daha çok sosyal dışlanma, kadınların kırılganlığı, çocukların eğitime erişimi ve sosyal yardımlara bağımlılık üzerinden incelenmektedir. Topgül (2013, s. 288), yoksulluğun kadınlaşmasının, sosyal rollerin yeniden üretimi yoluyla gerçekleştiğini savunmaktadır. Canbulut (2015, s. 32) ise sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk algılarının sosyal hizmet uygulamalarını şekillendirdiğini ve yardım mekanizmalarının bireyleri edilgen kıldığını vurgulamaktadır.

3.1.8. Yoksulluk ve sosyal hizmet ilişkisi

Sosyal hizmet, tarihsel olarak yoksulluğun etkilerini hafifletmeye ve yoksullukla mücadeleyle yönelik oluşturulmuş profesyonel bir disiplindir. Mesleğin temelinde, bireyin ve toplumun refahını artırmak, yaşam kalitesini yükseltmek ve özellikle sosyal dışlanmaya uğrayan grupların güçlendirilmesi yer almaktadır. Yoksulluk bu açıdan yalnızca ekonomik bir durum değil; sosyal adaletsizlik, eşitsizlik ve güçsüzlük üreten bir toplumsal sorun olarak sosyal hizmet disiplininin merkezindedir (Dowling, 2019).

Sosyal hizmetin yoksullukla ilişkisi iki düzlemde ele alınabilir: İlki, mikro düzeyde bireylerle yapılan sosyal hizmet müdahaleleri; ikincisi ise makro düzeyde politika geliştirme ve sosyal

adalet savunuculuğudur. Sosyal hizmet uzmanları, yardım talebinde bulunan yoksul bireylerin yaşamlarını iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda yoksulluğu yeniden üreten yapısal koşullara karşı da müdahil olur (Mantle ve Backwith, 2010, s. 2385).

Hingley-Jones ve Kirwan (2023, s. 132), sosyal hizmetin yalnızca sosyal yardımlarla sınırlı kalmaması gerektiğini, bireylerin yaşamışlıkları, psikososyal etkilenmeleri ve ilişkisel ihtiyaçları ile çok boyutlu bir yoksulluk kavrayışını benimsemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede sosyal hizmetin görevi, yalnızca geçici yardım sağlamak değil; bireylerin yaşamlarındaki sosyal kırılganlıkları ve dışlanmayı giderici, güçlendirici bir rol üstlenmektir.

Yoksullukla doğrudan çalışan sosyal hizmet uzmanları sıklıkla *hak eden ve hak etmeyen* yoksul ayrımıyla karşılaşmaktadır. Bu algı, sosyal hizmet uygulamalarında etik ikilemler yaratmakta; bazen yardımın sürekliliği, bazen ise kişisel sorumluluk söylemleri üzerinden şekillenmektedir (Dowling, 2019). Ancak çağdaş sosyal hizmet teorileri, yoksulluğun bireysel tercihlerle açıklanamayacağını; aksine, toplumsal yapıların ve eşitsizliklerin sonucu olduğunu savunmaktadır (Krumer-Nevo, 2017, s. 814).

Sosyal hizmetin yoksullukla ilişkisi aynı zamanda eğitimsel bir boyut da taşımaktadır. Lehning ve diğ. (2007, s. 22), sosyal hizmet eğitimi alan öğrencilerin, yoksulluğu genellikle yapısal nedenlerle açıkladığını ve bireyleri suçlamaktan kaçındığını tespit etmiştir. Bu durum, mesleki sosyalizasyonun yoksulluğa karşı duyarlılık geliştirdiğini göstermektedir.

Son olarak, sosyal hizmetin yoksullukla ilişkisi sadece müdahale değil, aynı zamanda politik bir duruş da gerektirmektedir. Krumer-Nevo (2017, s. 815), *Yoksulluk Farkındalıklı Sosyal Hizmet Paradigmasını* önererek, sosyal hizmetin toplumsal güç ilişkilerine karşı eleştirel bir tutum almasını savunur. Bu paradigma, yalnızca yardım eden değil; eşitsizliği dönüştürmeye çalışan bir meslek anlayışını öne çıkarmaktadır.

3.1.9. Hak temelli yaklaşım

Hak temelli yaklaşım (HTY), yoksulluğu yalnızca bir ihtiyaçlar eksikliği değil, aynı zamanda bireylerin temel insan haklarının sistematik biçimde ihlal edilmesi olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluğun giderilmesini bir lütuf değil, bir hak sorunu olarak ele almaktadır. Böylece sosyal hizmet uygulamalarını da yalnızca yardım temelli değil, katılım, hesap verebilirlik, ayrımcılık yapmama ve insan onuruna saygı ilkeleriyle yeniden inşa etmeyi hedeflemektedir (Deka, 2012, s. 475).

HTY, sosyal hizmet mesleği açısından iki temel dönüşüm yaratır: İlki, yardım alan bireyin yardım nesnesi olmaktan çıkarılıp hak öznesi olarak tanımlanmasıdır. İkincisi ise devletin ve sosyal hizmet sisteminin görev yüklenen aktörler (duty-bearers) olarak tanımlanmasıdır. Bu dönüşüm, yoksulluğun yapısal ve siyasal nedenlerini ön plana çıkarmakta; bireyin sorumluluğu yerine, kamusal yükümlülüğü tartışmaya açmaktadır (Silvander ve Peels, 2016).

Olivier De Schutter (2021), HTY'nin geleneksel yoksulluk ölçüm yaklaşımlarına alternatif sunduğunu ve sosyal dışlanma ile ayrımcılığı merkeze aldığını savunmaktadır. Bu çerçevede HTY, yalnızca maddi göstergelere değil; sağlık, eğitim, barınma, güvenlik ve sosyal katılım gibi yaşamsal haklara erişimi yoksulluğun ölçütü olarak kabul etmektedir.

HTY aynı zamanda yoksullukla mücadelede politika oluşturma süreçlerinde yoksulların sesinin duyulmasını, yani katılımcı mekanizmaların kurulmasını savunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları bu yaklaşımla yalnızca danışanla bire bir çalışan değil, aynı zamanda sosyal politika süreçlerinde hak temelli savunuculuk yapan aktörler haline gelir (Androff, 2015). Bu da sosyal hizmetin klasik yardım ve bakım görevinden çıkarılıp toplumsal dönüşüm aracı olarak kurgulanmasını sağlamaktadır.

Eleştirel sosyal hizmet literatürü, HTY'nin normatif ilkelerinin neoliberal sistem içinde zayıflatıldığını ve hak söylemlerinin çoğu zaman uygulamada karşılık bulmadığını da belirtmektedir (Svensson ve Gustafsson, 2025). Ancak buna rağmen HTY, sosyal hizmet için etik temelli ve siyasal olarak adil bir çerçeve sunma potansiyelini hala korumaktadır.

3.1.10. Kuşaklararası yoksulluk

Kuşaklararası yoksulluk, bir ailenin içinde bulunduğu yoksulluk durumunun, çocuklar ve sonraki nesiller üzerinde kalıcı bir etki yaratarak, onların da yoksulluk içinde yaşamasına neden olan yapısal bir süreçtir. Bu kavram, bireysel çaba ve iradenin ötesinde, sosyoekonomik dezavantajların kalıtımsal şekilde aktarılmasıyla ilgilidir.

Bird ve Higgins (2010), yoksulluğun yalnızca bir dönemlik değil, ömür boyu ve kuşaklar boyunca sürebilen bir olgu olduğunu ve özellikle çocukluk çağında deneyimlenen yoksulluğun sonraki yaşam üzerinde derin etkiler yarattığını belirtmektedir. Benzer şekilde Jenkins ve Siedler (2007), ebeveynin gelir düzeyi ile çocuğun gelecekteki gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin yalnızca ekonomik değil, toplumsal normlar ve kurumsal yapılarla da şekillendiğini vurgulamaktadır.

Kuşaklararası yoksulluğun oluşmasında en kritik faktörlerden biri eğitimidir. Xu ve Feng (2019), özellikle kadınların eğitim düzeyinin çocukların yoksulluktan çıkışında belirleyici olduğunu ve bu nedenle kadın eğitiminin nesiller arası yoksulluk döngüsünü kırmada anahtar rol oynadığını ortaya koymuştur. Benzer biçimde Sato ve Yoshida (2008), Japonya örneğinde gelir hareketliliği ile ebeveynlerin ekonomik durumunun çocukların geleceğini belirlemede doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir.

Bunun yanında, eğitim dışı faktörler de etkili olmaktadır: ailelerin sosyo-kültürel sermayeleri, bulunduğu bölgedeki altyapı koşulları, sosyal güvenlik ağına erişim gibi değişkenler, yoksulluğun kuşaklararası aktarımını kolaylaştırmaktadır. Airio ve diğ. (2005), Finlandiya'da yapılan geniş çaplı araştırmalarda yoksul ailelerden gelen bireylerin yetişkinliklerinde yoksulluk riskinin iki kat daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Kuşaklararası yoksulluk, sadece bireysel değil, yapısal bir eşitsizlik sorunu olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle sosyal hizmet politikalarının yalnızca bireysel yardım programlarına değil; eğitime erişim, çocuk refahı, erken çocukluk müdahaleleri ve sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesine odaklanması gerekmektedir (Quisumbing, 2008; Bird ve Higgins, 2010).

Yoksulluğun kuşaklararası aktarımı (intergenerational transmission of poverty), yoksulluğun yalnızca bireyin yaşam döngüsü içinde değil, aynı zamanda nesiller boyunca sürdürülmesidir. Bu süreçte bir kuşağın yaşadığı yoksunluklar, doğrudan veya dolaylı olarak bir sonraki kuşağın da aynı koşullarda yaşamasına neden olmaktadır. Bu aktarım mekanizması genellikle eğitim olanaklarına erişimde eşitsizlik, sağlıklı yaşam koşulları, düşük sosyal sermaye ve sınırlı iş gücü fırsatları gibi yapısal dezavantajlarla gerçekleşmektedir (Bird ve Higgins, 2010, s. 4).

Bu tür bir aktarımda en büyük risk faktörlerinden biri erken yaşta yoksullukla karşılaşmaktır. Çocukluk çağında deneyimlenen yoksulluk, fiziksel ve bilişsel gelişim üzerinde kalıcı etkiler yaratmakta; eğitim düzeyinin düşük kalmasına ve iş gücüne düşük niteliklerle katılmaya neden olmaktadır. Jenkins ve Siedler (2007, s. 6), ebeveynin yoksulluk durumunun, çocukların gelecekteki sosyoekonomik statüsü üzerinde belirleyici olduğunu ve bu ilişkinin, aile dışı politik müdahalelerle kırılmadığı sürece devam ettiğini belirtmektedir.

Özellikle düşük gelirli hanelerde çocuklar, yeterli eğitim alamamakta, sağlık hizmetlerine erişememekte ve meslek edinme fırsatlarından mahrum kalmaktadır. Xu ve Feng (2019, s. 102), bu süreçte özellikle kadınların eğitim düzeyinin, çocukların gelecekteki yoksulluk riskini azaltmada önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte,

kuşaklararası sosyal hareketlilik artmakta, böylece yoksulluğun kırılması mümkün hale gelmektedir.

Airio ve diğ. (2005, s. 265), Finlandiya örneğinden hareketle, çocuklukta yoksulluk yaşayan bireylerin, yetişkinlikte yoksul olma riskinin iki kat daha fazla olduğunu bulgulamışlardır. Sato ve Yoshida (2008, s. 97) ise Japonya’da gelir hareketliliğini inceledikleri çalışmada, ebeveynin sosyoekonomik konumunun çocukların gelir düzeyini belirlediğini, bunun da kuşaklararası bir yoksulluk döngüsü yarattığını vurgulamışlardır.

Bu çerçevede sosyal politika uygulamaları, yalnızca mevcut yoksulluğu hafifletmeye değil, aynı zamanda gelecek nesillerin yoksulluğa maruz kalma riskini önlemeye odaklanmalıdır. Özellikle çocuklara yönelik sosyal yatırımlar, eğitim politikaları, erken çocukluk hizmetleri ve aile destek programları, yoksulluğun kuşaklararası aktarımının önüne geçmekte etkili araçlardır (Quisumbing, 2008, s. 5).

3.2. İstihdam

İstihdam, bireyin üretken faaliyetler aracılığıyla ekonomik sisteme dahil olduğu ve bu faaliyetler karşılığında gelir elde ettiği bir yapıyı ifade etmektedir. Ancak sosyal bilimler literatüründe istihdam yalnızca ekonomik bir ilişki biçimi değil; aynı zamanda toplumsal aidiyet, kimlik, üretkenlik ve insan onuru ile yakından ilişkili çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmaktadır (Macarov, 1984). Modern refah devletlerinde istihdam, bireylerin sosyal korumaya erişimini sağlayan en temel kanallardan biridir. Bu nedenle istihdam, yalnızca bireysel düzeyde değil, yapısal olarak da sosyal dışlanmayı önleyen ve yoksullukla mücadeleyi mümkün kılan bir araç olarak değerlendirilmektedir (Pohlan, 2019, s. 275).

Sosyal hizmet disiplini açısından ise istihdam, bireyin toplumla olan ilişkisini yeniden kuran, ekonomik bağımsızlıkla birlikte psikososyal güçlenmeye de alan açan bir süreçtir. Sosyal içerme, toplumsal eşitlik ve insan hakları gibi normatif değerler doğrultusunda sosyal hizmet uygulamaları, istihdamın sadece piyasaya katılım değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşme süreci olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir (Proctor, 2017, s. 335). Bu bağlamda, istihdamın niteliği, erişilebilirliği ve sürdürülebilirliği, bireylerin yaşam kalitesi ve toplumsal katılım düzeyleriyle doğrudan ilişkilidir.

Türkiye özelinde istihdam kavramı, tarihsel olarak sanayileşme, göç, bölgesel eşitsizlikler ve neoliberal dönüşümler çerçevesinde şekillenmiş; özellikle kadınlar, gençler ve dezavantajlı gruplar için sürdürülebilirlikten uzak bir görünüm arz etmiştir. İstihdam politikalarının sosyal koruma sistemleriyle entegrasyonu ise halen sınırlı düzeydedir (Tutar, 2023, s. 248).

Sosyal hizmet, bireyin istihdama erişimindeki engelleri sadece bireysel değil, aynı zamanda yapısal faktörlerle açıklamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede istihdam, sadece ekonomik değil, sosyal bütünleşmenin de bir aracı olarak değerlendirilmekte; kırılgan grupların iş gücüne katılımının desteklenmesi sosyal adaletin temel unsurlarından biri olarak görülmektedir (Topuz ve Öz, 2014, s. 151).

İstihdam kavramı tarihsel olarak, sanayi devriminden bu yana üretim sistemlerinin evrimi ile paralel biçimde şekillenmiştir. Kapitalizm öncesi dönemlerde üretim daha çok aile temelli, tarıma dayalı ve geçim ekonomisine yöneliktir. Ancak sanayi devrimi ile üretim süreci hane dışına taşınmış, ücretli çalışma temel istihdam biçimi haline almıştır (Standing, 1999). Bu dönem, istihdamın yalnızca fiziksel emek karşılığı ücret anlamına geldiği, sosyal haklarla desteklenmediği bir dönemi temsil etmektedir.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında refah devleti anlayışının yükselişiyle birlikte istihdam yalnızca gelir kazanımı değil, aynı zamanda bireyin sosyal haklara erişimi için bir araç olarak da görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde sosyal sigortalar, sendikal haklar ve iş güvencesi gibi yapılarla istihdam, sosyal korumanın merkezine yerleşmiştir (Esping-Andersen, 1990). Keynesyen ekonomi politikaları ile istihdam yaratma, refah devleti sorumluluğuna dönüşmüş; tam istihdam politikası kamu müdahalesinin meşruiyet temelini oluşturmuştur.

1970’lerden itibaren küresel ölçekte yaşanan ekonomik krizler, petrol şokları ve iş gücü maliyetlerindeki artışlar sonucunda, esnek üretim modelleri ve neoliberal ekonomi politikaları istihdam kavramında yeni bir dönüşüme neden olmuştur. Esneklik, güvencesizlik ve geçici çalışma biçimleri yaygınlaşmış, *prekarite* (belirsiz, güvencesiz, kırılgan) kavramı bu dönemde literatüre girmiştir (Standing, 2011). Neoliberal dönemde devletin istihdam yaratma sorumluluğu giderek piyasa mekanizmalarına devredilmiş, bu durum sosyal hizmet disiplininde istihdama erişimi bir hak meselesi olarak ele alma ihtiyacını artırmıştır (Grover, 2006, s. 83).

Günümüzde istihdam, sadece üretim ilişkileri bağlamında değil; aynı zamanda sosyal dışlanma, yoksulluk ve insan hakları gibi çok boyutlu meselelerle birlikte düşünülmektedir. Özellikle sosyal hizmet alanında, istihdamın sosyal içerme ve bireysel güçlenme üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, kırılgan grupların istihdam sürecine erişimini kolaylaştırmak, ayrımcılığı önlemek ve destekleyici müdahaleler sunmakla sorumlu aktörler olarak konumlanmaktadır (Proctor, 2017, s. 33).

3.2.1. İstihdamın tanımı ve kavramsal gelişimi

İstihdam kavramı, tarihsel olarak sadece ekonomik üretime katılımı ifade eden bir yapı iken, günümüzde bireyin toplumsal bütünleşmesi, kimlik inşası ve insan hakları açısından çok boyutlu bir anlama sahiptir. Klasik iktisadi yaklaşımlar istihdamı üretim araçlarına emeğin tahsisi üzerinden tanımlarken, sosyal refah devletleri bağlamında bu tanım sosyal adalet ve eşitlik ilkeleriyle genişletilmiştir (Esping-Andersen, 1990). Nitekim refah rejimlerinin yapısı, istihdamın tanımını ve kurumsallaşmasını da belirlemektedir; örneğin sosyal demokrat rejimlerde istihdam, sosyal korumanın aracı olarak görülürken, liberal rejimlerde bireysel sorumluluk ekseninde değerlendirilir (Esping-Andersen, 1990).

Sosyal hizmet perspektifinde ise istihdam, yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, bireyin topluma katılım hakkı, özsaygısı ve psikososyal işlevselliği ile doğrudan ilişkilidir. Macarov'un (1984) çalışmasında belirtildiği gibi, istihdam "bireyin toplumsal rolünün gerçekleştirilmesinde ve refah programlarına olan bağımlılığın azaltılmasında merkezi bir işlev" taşımaktadır (Macarov, 1984). Bu bağlamda istihdam, yalnızca iş bulma değil, aynı zamanda bireyin toplumsal tanınma ihtiyacına da yanıt veren bir olgu olarak görülmektedir (Macarov, 1984).

Modern sosyal politika yaklaşımları, istihdamı "sosyal içerme" ile doğrudan bağlantılı olarak değerlendirmektedir. Özellikle Avrupa Birliği literatüründe "aktif içerme" (active inclusion) politikaları, istihdamı yoksullukla mücadelede temel stratejik araçlardan biri olarak konumlandırmaktadır (Güntner, 2017, s. 130). Bu yaklaşımlarda istihdam, yalnızca istatistiksel bir veri değil, bireyin yaşam kalitesini şekillendiren sosyal bir göstergedir. Çalışan yoksulluğu gibi olgular ise istihdamın tek başına refah sağlamadığını; kalitesiz, güvencesiz ve düşük ücretli işlerin yoksulluk döngüsünü devam ettirebildiğini göstermektedir (Blagoycheva, 2016, s. 6).

Türkiye özelinde ise istihdamın kavramsal gelişimi, kalkınma planları ve kriz dönemlerine paralel olarak şekillenmiştir. Sanayileşme, tarımdan kopuş ve kentleşme süreçleri istihdam biçimlerini dönüştürürken, özellikle 1980 sonrası dönemde esnekleştirme politikaları ve kayıt dışı istihdamın artışı, sosyal koruma sisteminde önemli boşluklara neden olmuştur (Tutar, 2023, s. 250). Bu süreçte istihdamın tanımı da sadece iş sahibi olma durumundan çıkarak, güvenceli ve sosyal koruma içeren iş anlayışına evrilmiştir.

Sosyal hizmet disiplini içinde istihdamın tanımı bireyin yaşamını sürdürme hakkı, üretkenliği ve aidiyet duygusuyla ilişkilendirilerek bütüncül biçimde ele alınmaktadır. Hingley-Jones (2023, s.132), istihdamın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda psiko-sosyal bir bütünleşme

aracı olduğunu ve sosyal hizmetin temel müdahale alanlarından biri haline geldiğini vurgulamaktadır.

3.2.2. İstihdamın sosyal hizmet disiplinindeki yeri

Sosyal hizmet disiplini, bireylerin yaşamlarındaki yapısal eşitsizlikleri ve yoksunlukları gidermeyi amaçlayan hak temelli bir yaklaşım sunmaktadır. Bu bağlamda istihdam, yalnızca ekonomik bağımsızlık değil, aynı zamanda bireyin topluma entegrasyonu ve sosyal işlevselliği açısından da merkezi bir konudur (Petrović, 2012, s. 74). Sosyal hizmet, istihdamı yalnızca işe yerleşme süreciyle değil; bireyin üretkenliğini, aidiyet duygusunu ve öz saygısını güçlendiren çok boyutlu bir sosyal iyileşme alanı olarak değerlendirir (Hingley-Jones, 2023, s. 132).

Sosyal hizmet uzmanlarının istihdam alanındaki rolleri, kırılgan grupların güçlendirilmesi, bireysel danışmanlık, mesleki yönlendirme ve sosyal içerme stratejilerinin uygulanması gibi çok çeşitli alanlara yayılmaktadır. Özellikle işsizlik riski taşıyan gençler, engelliler, kadınlar ve göçmenlerle yapılan müdahalelerde sosyal hizmet uzmanları, bireyin sadece iş bulmasını değil, istihdam ortamında tutunmasını da sağlamayı hedefler (Proctor, 2018, s. 339).

Türkiye bağlamında, sosyal hizmet uzmanlarının kamu kurumlarında ve özel sektörde istihdam edilme biçimleri, mesleğin alandaki etkinliğini doğrudan etkiler. Topuz ve Öz'ün (2014, s. 150) çalışmasında belirtildiği gibi, sosyal hizmet mezunlarının kamu alanında sınırlı sayıda istihdam edilmesi, sosyal politikaların sahaya etkin biçimde yansıtılmasını zorlaştırmaktadır (Topuz ve Öz, 2014, s. 151). Bu durum, istihdamı hem sosyal hizmet uzmanları için bir mücadele alanı haline getirmekte hem de hizmet sunumunun sürekliliğini tehdit etmektedir.

Uluslararası literatürde ise sosyal hizmetin istihdama katkısı, destekli istihdam programları, sosyal girişimcilik ve iş gücü piyasasına entegrasyon politikaları üzerinden şekillenmektedir. IPS (Individual Placement and Support) gibi kanıta dayalı modeller, özellikle ruhsal bozukluklara sahip bireylerin rekabetçi iş gücüne entegrasyonunda yüksek başarı oranlarına ulaşmaktadır (Fefoame ve Loryman, 2024). Sosyal hizmet uzmanları, bu modellerde hem vaka yönetimi hem de işverenle arabuluculuk görevleri üstlenmektedir.

Sosyal hizmet disiplini açısından istihdam, bireyin sosyal işlevselliğinin yeniden kazanılmasında ve topluma tam katılımının sağlanmasında dönüştürücü bir güç olarak ele alınır. Bu nedenle sosyal hizmet uygulamalarında istihdam sadece ekonomik bir hedef değil, aynı zamanda bir sosyal içerme aracıdır (Moorhead ve diğ., 2025, s. 880).

3.2.3. Kırılgan gruplar ve istihdam erişimi

İstihdam, bireyin ekonomik hayata katılımının ötesinde, sosyal içerme, aidiyet ve yaşam kalitesi açısından da belirleyici bir rol üstlenmektedir. Ancak bu hakka erişim, toplumun tüm üyeleri için eşit biçimde gerçekleşmemektedir. Özellikle kadınlar, gençler, engelliler ve uzun süreli işsizler gibi kırılgan gruplar, yapısal engeller, önyargılar ve sosyal dışlanma nedeniyle istihdam olanaklarına sınırlı biçimde ulaşabilmektedir (Basson, 2023, s. 5). Bu durum, sosyal adalet ilkesi çerçevesinde sosyal hizmet disiplini açısından müdahale gerektiren temel bir eşitsizlik alanı olarak değerlendirilmelidir.

Engelli bireyler için istihdama geçiş süreci, yalnızca bir iş sahibi olma meselesi değil; bağımsız yaşama, özgüven kazanma ve toplumla bütünleşme sürecinin bir parçasıdır. Bangladeş örneğinde yapılan nitel bir araştırmada, genç engellilerin istihdama geçişinde karşılaştıkları sosyal ve kültürel bariyerlerin yanı sıra, bireysel motivasyonlarının belirleyici olduğu gösterilmiştir (Bechange vd. 2024, s. 4). Türkiye’de ise engelli bireylerin istihdama katılımı, çoğunlukla yasal zorunluluklara dayalı kota sistemi ile sınırlı kalmakta, bu bireylerin üretken potansiyelleri çoğunlukla göz ardı edilmektedir (Genç ve Çat, 2014, 367).

Kadın engelliler ise sosyal dışlanma ve engellilik gibi kesişen ayrımcılık biçimlerine maruz kalmaktadır. Bu durum onların sadece istihdama değil, mesleki gelişim ve yükselme fırsatlarına da erişimini kısıtlamaktadır (Basson, 2023). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının, çoklu ayrımcılık yaşayan bireylerle yürüttükleri güçlendirme temelli müdahaleler kritik önemdedir.

Sosyal hizmet disiplini içinde geliştirilen destekli istihdam (supported employment) modelleri, özellikle zihinsel engelli genç bireyler için dönüştürücü etkiler yaratmaktadır. Engelbrecht ve diğ. (2022) çalışması, bireyselleştirilmiş destek stratejilerinin, iş yaşamına anlamlı katılımı ve iş yerinde kalıcılığı artırdığını göstermektedir (Engelbrecht ve diğ. 2022, s. 410). Bu yaklaşımlar, sosyal hizmet uzmanlarının vaka yönetimi, işverenlerle iş birliği ve sosyal beceri eğitimi gibi çeşitli rolleri üstlendiği disiplinler arası modellerle bütünleşmektedir.

Türkiye bağlamında ise sosyal hizmet uzmanları, özellikle kadınlar ve gençlerle yürütülen istihdam temelli sosyal içerme programlarında giderek daha aktif roller üstlenmektedir. Ancak kamusal istihdam politikalarının sınırlılığı, bu müdahalelerin yaygınlaşmasını engellemektedir (Topuz ve Öz, 2014, s. 154). Kırılgan grupların istihdamda eşit fırsatlara sahip olabilmesi için sosyal hizmet temelli bütüncül politikalara ve yapısal dönüşümlere ihtiyaç duyulmaktadır.

3.2.4. Kayıt dışı istihdam

Kayıt dışı istihdam, işçilerin resmi iş gücü kayıtlarına dahil edilmediği, sosyal güvenlik ve çalışma haklarının sağlanmadığı, genellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışanları ifade eder. Bu kavram, neoliberal politikaların yükselişiyle birlikte esnekleşen işgücü piyasalarının bir sonucu olarak yaygınlaşmış ve işgücü piyasasında standart dışı istihdam biçimlerinden biri olarak ele alınmaktadır. Kayıt dışı istihdam, çalışanların insan onuruna yaraşır işlerden mahrum kalmasına, iş güvencesizliğinin artmasına ve sosyal dışlanmaya yol açar. Ayrıca, kayıt dışı çalışanlar yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalmakta ve sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliği olumsuz etkilenmektedir (Aykaç ve Kaya, 2024, s. 414).

Kayıt dışı istihdam, sosyal bilimlerin birçok alt alanında olduğu gibi sosyal hizmet disiplini açısından da temel bir eşitsizlik alanıdır. Tanım olarak kayıt dışı istihdam; bireyin yasal olarak tanımlanmış sosyal güvenlik sistemlerine kayıtlı olmaksızın çalışma hayatına katılması anlamına gelir. Bu durum, çalışanların sosyal koruma, iş güvenliği, sağlık güvencesi ve emeklilik gibi haklardan yoksun kalmasıyla sonuçlanır (Chen ve Vanek, 2013, s. 393). Sosyal dışlanma, güvencesizlik ve çalışan yoksulluğu gibi olgularla doğrudan ilişkili olan kayıt dışı istihdam, bireylerin sosyal haklara erişimini sınırlandırarak yapısal eşitsizlikleri pekiştirir.

Neoliberal ekonomik politikaların yaygınlaştığı 1980 sonrası dönemde, esnek çalışma biçimlerinin artışıyla birlikte kayıt dışı istihdam da küresel ölçekte yükselişe geçmiştir. Trebilcock (2005, s. 2), kayıt dışı istihdamın gelişmekte olan ülkelerde olağan hale geldiğini ve ILO'nun insana yakışır iş çerçevesinde bu yapıyı dönüştürmeye çalıştığını belirtmektedir. Özellikle kadınlar, göçmenler, gençler ve düşük vasıflı işçiler bu yapının en kırılgan kesimlerini oluşturmaktadır. Kadınlar açısından ise kayıt dışı istihdam sıklıkla ev eksenli, düşük ücretli ve güvencesiz işler üzerinden yürümekte, bu durum cinsiyet temelli eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir (Sinha, 2007, s. 121).

Türkiye özelinde kayıt dışı istihdam, yapısal bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bölgesel eşitsizlikler, sektörel farklılıklar ve iş gücü piyasasındaki düzensizlikler bu durumu pekiştirmektedir. Bağır ve diğ. (2023, s.365), Türkiye'de kayıt dışılığın azaldığı gibi görünse de bunun büyük ölçüde istihdamın kayıtlı hale getirilmesinden çok, raporlamadaki biçimsel değişimlere dayandığını ortaya koymaktadır. Yani, kayıtlı görünen işlerin bile çoğunda ücretlerin eksik bildirilmesi, çalışanların fiilen sosyal korumadan yoksun kalmasına neden olmaktadır.

Kayıt dışı istihdamın yarattığı en büyük sorunlardan biri de iş kazaları ve mesleki hastalıklarla ilgilidir. Işık ve Özdemir (2024, s. 2082), Türkiye’de kayıt dışı çalışanların iş kazalarına daha sık maruz kaldığını ve bu durumun raporlanma oranlarını düşürdüğünü ortaya koymuştur. Bu durum, kayıt dışı çalışmayı yalnızca bir ekonomik tercih değil, aynı zamanda bir halk sağlığı ve insan hakları sorunu haline getirmektedir.

Sosyal hizmet disiplini, kayıt dışı çalışan bireylerin hak temelli korunmasına yönelik sosyal politika geliştirme süreçlerinde önemli bir role sahiptir. Kayıt dışı çalışan kadınların sosyal güvenceye erişimini ele alan Sinha (2007, s.124), sosyal hizmet uzmanlarının bu bireylerin güçlendirilmesinde danışmanlık, hak savunuculuğu ve sosyal içerme stratejileri geliştirme gibi işlevler üstlendiğini belirtmektedir. Aynı şekilde, sosyal hizmet uygulamalarında kayıt dışılıkla mücadele, yalnızca bireysel yardım değil, yapısal değişim hedefleyen kolektif eylem biçimlerini de içermelidir.

Kayıt dışı istihdamla mücadelede sosyal hizmetin katkısı, birey düzeyindeki mikro müdahalelerden başlayarak, toplumsal düzeyde savunuculuk, politika yapımı ve güçlenme süreçlerini kapsayan bütüncül bir yaklaşımla şekillenmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının, sadece hizmet sağlayıcı değil, aynı zamanda hak temelli sosyal dönüşüm aktörleri olarak konumlanmaları gereklidir.

3.2.5. Türkiye’de istihdam politikaları: yapılar, aktörler ve uygulamalar

Türkiye’de istihdam politikaları, işgücü piyasasının yapısal sorunları ve yoksullukla mücadele bağlamında merkezi bir rol oynamaktadır. 2000’li yıllardan itibaren Avrupa Birliği uyum süreci ve sosyal dışlanma ile mücadele politikalarının etkisiyle işgücü piyasası politikalarında hem yasal hem kurumsal düzeyde önemli dönüşümler yaşanmıştır (Kuşlu, 2015, s. 6).

İŞKUR’un uygulayıcısı olduğu aktif işgücü piyasası programları, işsizlerin mesleki yeterlilik kazanmasını ve istihdama yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Dünya Bankası’nın desteğiyle yürütülen araştırmalar, İŞKUR’un kurslarının özel sektörle iş birliği halinde sunulduğunda daha verimli sonuçlar doğurduğunu göstermektedir (Almeida ve diğ., 2014, s. 2).

Kadın istihdamı, özellikle çocuk bakım hizmetleriyle desteklendiğinde artış göstermektedir. İlkaracan ve diğerleri yaptığı bir modelleme çalışması, erken çocukluk eğitimi ve bakım hizmetlerine yapılan kamu yatırımlarının hem kadın istihdamını hem de yoksulluğun azaltılmasını desteklediğini ortaya koymuştur (2021).

Türkiye'de istihdam politikalarının yetersizliği, özellikle genç işsizliği ve niteliksiz işgücüne dair sorunlarda açıkça görülmektedir. Neoliberal istihdam politikalarının toplumsal sonuçlarını tartışan analizler, aktif istihdam politikalarının sınırlı etkiler yarattığını, özellikle yapısal işsizlikle mücadelede yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2018, s. 105).

Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında, istihdam politikalarının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal içermeyi hedefleyen araçlar olması gerektiği vurgulanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, özellikle kırılgan grupların istihdam politikalarına erişiminde rehberlik, yönlendirme ve savunuculuk rolleri üstlenmektedir (Akyıldız, 2020, s. 55).

Ayrıca, AB uyum süreci ve sosyal içirme politikalarının etkisiyle Türkiye'nin mevzuatında bazı iyileşmeler görülsede uygulamada ciddi uyum sorunları devam etmektedir. Özellikle engelli bireylerin girişimcilik ve istihdam olanaklarına erişiminde hala ciddi yapısal ve kurumsal engeller vardır (Gül ve Çelik, 2022, s. 52).

3.2.6. İstihdamın yoksullukla mücadeledeki rolü

İstihdam, yalnızca bireylerin gelir elde etmesini sağlayan bir mekanizma değil; aynı zamanda sosyal dışlanmayı önleyen, insan onurunu koruyan ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan bir sosyal politika aracıdır. Modern refah anlayışında yoksullukla mücadelede istihdamın etkinliği, bireylerin üretkenliğini ve toplumsal rolünü güçlendirmesiyle ilişkilidir.

Gallie ve arkadaşları (2003, s.14) çalışmasında, istihdamdan işsizliğe geçişin bireyleri hem yoksulluk hem de sosyal izolasyon riskiyle karşı karşıya bıraktığını ortaya koymuştur. Buna göre, yoksulluk iş bulmayı zorlaştırmakta; böylece sosyal dışlanma döngüsü derinleşmektedir.

Benzer şekilde Heady (1997, s.122), işgücü piyasasındaki geçişlerin (örneğin uzun süreli işsizlikten istihdama dönüş) yoksulluktan çıkış için kritik olduğunu vurgular. Fakat bu geçişler, bireysel özellikler ve sosyal destek ağları gibi yapısal faktörlerden büyük ölçüde etkilenmektedir.

Tutar (2023, s. 248), yüzyıllık istihdam politikalarının yoksullukla mücadeleye olan katkısını tarihsel perspektiften değerlendirmiştir. Sanayileşme, kriz dönemleri ve sosyal dönüşüm süreçlerinin istihdam biçimlerini ve yoksulluğa karşı müdahale kapasitesini belirlediği tespit edilmiştir.

Güntner (2017, s.124) ise Avrupa Birliği'nin *Aktif İçerme* stratejisi çerçevesinde istihdamın, yoksulluğun azaltılması ve sosyal hizmet müdahaleleriyle entegrasyonunda nasıl

kullanılabileceğini analiz etmiştir. Bu strateji, istihdamı sosyal yardımın yerine değil tamamlayıcısı olarak konumlandırmaktadır.

İngiltere’de sosyal dışlanma ile mücadele politikalarının istihdam temelli yapılandırıldığını, ancak bu yaklaşımın dezavantajlı grupların marjinalleşmesini derinleştirme riski taşıdığını belirtmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının istihdam temelli sosyal politikaların sınırlarını sorgulayan kritik bir rol üstlenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Grover, 2006, s. 83).

3.2.7. Uluslararası modeller ve türkiye ile karşılaştırma

Uluslararası düzeyde uygulanan istihdam politikaları, yalnızca ekonomik büyümeyi hedeflemenin ötesine geçerek sosyal içerme, eşitlik ve insan onurunu gözeten yapılarla şekillenmektedir. Bu yaklaşımlar arasında en dikkat çeken modellerden biri olan *flexicurity* stratejisi, özellikle İskandinav ülkelerinde başarılı sonuçlar vermiştir. Bu model, iş gücü piyasasında esnekliği korurken aynı zamanda bireylere güçlü sosyal koruma sağlamayı amaçlamaktadır. Danimarka örneğinde bu strateji, işsizliğe karşı etkin mücadele, iş güvencesi ve aktif iş gücü politikalarının birlikte uygulanmasıyla sonuç vermiştir (van den Berg, 2009, s. 250).

Flexicurity politikalarının Avrupa genelindeki etkileri üzerine yapılan çalışmalar, özellikle kadın istihdamı açısından modelin olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koymaktadır. Kadınlar için esnek çalışma imkanları artmış, istihdama katılım oranları yükselmiş olsa da bu durum zaman zaman düşük ücretli, güvencesiz işlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Tural, 2008, s. 10). Bu yönüyle, sosyal dışlanmaya karşı koruyucu olduğu kadar, uygun koşullarda uygulanmadığında yeni kırılganlıklar da yaratabilir.

Avrupa Birliği’nin 2007 yılında resmi politika çerçevesine dahil ettiği bu yaklaşım, üye ülkelerin kendi yapısal ve ekonomik koşullarına göre esnek biçimde uyarlanabilmektedir. Bu model, ekonomik performansla birlikte sosyal içerme politikalarının entegrasyonunu da ön planda tutar; istihdamın, özellikle kırılgan grupların topluma yeniden kazandırılmasında bir araç olarak değerlendirilmesini teşvik eder (Belchamber, 2009, s. 6).

Türkiye bağlamında ise flexicurity modelinin doğrudan aktarımı bazı sınırlılıklara sahiptir. Yapısal işsizlik, kayıt dışı istihdamın yaygınlığı, kadınların iş gücüne katılımının düşüklüğü ve sosyal güvenlik sistemindeki sorunlar nedeniyle modelin doğrudan uygulanması mümkün görünmemektedir. Ancak bazı ilkelerinin uyarlanması, özellikle gençler ve kadınlar gibi dezavantajlı grupların istihdama entegrasyonunda faydalı olabilir. Bu çerçevede, Kabakçı

Günay (2025, s.3) Türkiye’ye özgü bir esnek güvenlik çerçevesi önererek, genç işsizliğine karşı aktif iş gücü politikalarının güçlendirilmesini savunmuştur.

Bir diğer önemli yaklaşım olan destekli istihdam (IPS – Individual Placement and Support) modeli, özellikle zihinsel veya psikososyal engelleri olan bireylerin doğrudan rekabetçi iş piyasasına yerleştirilmesini esas almaktadır. Bu modelin uluslararası düzeyde %60’a varan istihdam başarısı sağladığı gösterilmiştir. Türkiye’de ise destekli istihdam yalnızca birkaç STK (sivil toplum kuruluşları) uygulamasıyla sınırlı kalmakta; ulusal düzeyde yaygın ve kurumsallaşmış bir yapıya henüz ulaşamamaktadır (European Commission, 2012).

3.3. Sosyal Yardım

Sosyal yardım kavramı, yoksulluğun hafifletilmesi ve sosyal dışlanmanın önlenmesi amacıyla devletin ya da yetkilendirilmiş kamu kurumlarının bireylere sunduğu destek biçimlerini ifade eder. Ancak bu destekler yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda bireyin insan onurunu koruma, toplumsal aidiyetini güçlendirme ve sosyal bütünleşmesini sağlama işlevi de görmektedir (Karadoğan, 2012, s. 88). Bu çok katmanlı işlev, sosyal yardımın yalnızca bir transfer aracı değil, aynı zamanda sosyal politika enstrümanı olarak değerlendirilmesini zorunlu kılar.

Sosyal yardımın tarihsel gelişimi, yoksulluğun toplumsal inşası ve buna karşı geliştirilen devlet müdahaleleriyle paralel bir seyir izlemiştir. İlk dönem yardım uygulamaları, hayırseverlik ya da dini temelli dayanışmalar biçiminde şekillenmiş; modern anlamda kurumsal sosyal yardım mekanizmaları ise 20. yüzyıldaki refah devleti anlayışı ile ortaya çıkmıştır. Esping-Andersen’in (1990, s. 27) refah rejimi tipolojisi kapsamında, sosyal yardım sistemleri liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat modeller doğrultusunda şekillenmiş; bu modellerde yardımın hem kapsamı hem de bireyle kurduğu ilişki farklılaşmıştır. Örneğin sosyal demokrat rejimlerde sosyal yardım evrenselci ve hak temelli bir anlayışla yürütülürken, liberal rejimlerde asgari müdahale ve hedefleme esas alınmıştır.

Midgley (1997, s. 11), sosyal yardımın tarihsel evrimini küresel düzeyde ele alarak, ülkeler arası farklılaşmanın temelinde yalnızca ekonomik gelişmişlik değil, aynı zamanda ideolojik yönelimlerin, yönetim biçimlerinin ve yoksulluğa atfedilen anlamların etkili olduğunu savunur. OECD ülkelerine dair karşılaştırmalı analizler, sosyal yardımların kurumsallaşma düzeyi, hedefleme mantığı ve hak temelli olup olmadığına dair ciddi farklılıklar olduğunu göstermektedir (Gough ve diğ., 1997, s. 17). Bu bağlamda Leisering ve Leibfried (2001, s. 42), özellikle Almanya örneğinde sosyal yardımın yalnızca bir geçim aracı değil, bireyin çalışma

yaşamına yeniden entegrasyonunu sağlayan bir geçiş mekanizması olduğunu ortaya koyar. Bu görüş, sosyal yardım ile istihdam ilişkisini kavramsal düzlemde ele alan çalışmalara önemli bir katkı sunmaktadır.

Dobelniece (2017, s. 57) ise sosyal yardımın tanımını yalnızca nakdi transferlerle sınırlandırmaz; aynı zamanda yardımın niteliği, süresi ve koşulluluğu gibi uygulama parametrelerini de tartışarak kavramın teknik ve sosyal boyutlarını birlikte ele alır. Bu yaklaşım, günümüzde sosyal yardım ile işgücü piyasası arasında kurulan politik bağlantıların teorik temellerini anlamak açısından önemlidir.

Türkiye özelinde sosyal yardım politikalarının tarihsel gelişimi iki ana kırılma etrafında şekillenmiştir. İlk olarak, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde yardım faaliyetleri devlet eliyle yürütülmüş, yardım alan birey vatandaşlık ve toplumsal dayanışma çerçevesinde değerlendirilmiştir (Baytal, 2009, s. 45). İkinci kırılma ise 2000'li yıllarda, özellikle 2003 sonrası, sosyal yardım sisteminin kurumsallaşması, hedefleme esasına dayanması ve istihdam ile ilişkilendirilmesi yönünde olmuştur (Gökbayrak, 2010, s. 142). Bu dönüşümle birlikte sosyal yardım, yalnızca yoksulluğun etkilerini azaltan değil, aynı zamanda bireyin üretken vatandaş haline getirilmesini hedefleyen bir politika alanına dönüşmüştür.

Ne var ki bu yeniden yapılandırma süreci, yardım alan bireylerin yardım bağımlısı olduğu yönündeki politik söylemleri de beraberinde getirmiştir. Günaydın (2023, s. 16), bu bağlamda sosyal yardımın bireyde nasıl bir bağımlılık ilişkisi yaratabileceğini, sınıfsal yapı içindeki etkileriyle birlikte ele alırken; sosyal yardımın aynı zamanda istihdamla kurulan ilişki üzerinden biçimlendiğini vurgular. Sosyal hizmet disiplini açısından ise bu durum, bireyin hak temelli destek alma hakkı ile piyasa temelli aktif vatandaşlık arasında sıkışmasını ifade eder.

Bu tarihsel dönüşüm içinde sosyal yardım, bir yandan toplumsal eşitsizliklerin hafifletilmesi için vazgeçilmez bir mekanizma olmaya devam ederken; diğer yandan istihdamın ön koşulu ya da yedeği olarak yeniden şekillenmektedir. Dolayısıyla sosyal yardım, istihdam politikaları ile olan etkileşimi üzerinden yoksullukla mücadelede temel bir ikilem üretmekte; bireyin hem muhtaç hem üretken olarak konumlandırıldığı bu çelişkili yapı, sosyal hizmet adına eleştirel bir sorgulamayı zorunlu kılmaktadır.

Yoksulluğun yalnızca ekonomik değil, sosyal dışlanma boyutunun da olduğu gerçeği, sosyal hizmet perspektifinin önemini artırmaktadır. Ersin Kavi'nin sosyal içerme odaklı çalışması, yoksullukla mücadelede sosyal yardımın bireyleri sadece ekonomik değil, sosyal bütünleşme

açısından da kapsamı gerektiğini savunur. Özellikle dezavantajlı grupların sosyal hizmet yoluyla sistemle yeniden bağ kurmaları gerektiği vurgulanmaktadır (2021).

3.3.1. Sosyal yardım türleri ve uygulama modelleri

Sosyal yardımlar, bireyin temel ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen ve devletin kamusal sorumluluğu altında geliştirilen koruyucu sosyal politika araçlarıdır. Bu yardımlar, yoksullukla mücadelede geçici ama kritik öneme sahip müdahaleler olarak konumlanırken; aynı zamanda istihdam dışı kalmış bireyler için hayatta kalma düzeyinde destek işlevi görmektedir. Ancak bu işlevsellik, uzun vadede bireyleri istihdamdan uzaklaştırma riskini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, sosyal yardım türleri yalnızca biçimsel açıdan değil; yoksullukla mücadelede istihdamı nasıl etkilediği bakımından da analiz edilmelidir.

Türkiye’de sosyal yardım türleri dört temel eksenle yapılandırılmıştır: nakdi yardımlar, ayni yardımlar, koşullu yardımlar ve süreli-süresiz yardımlar. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın (2023) resmi sınıflandırmasına göre, bu yardım türleri, bireyin gelir düzeyi, yaş durumu, hane koşulları ve sosyal risk profili dikkate alınarak yapılandırılmaktadır. Örneğin; Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımları, çocukların okula devamı ve sağlık hizmetlerine düzenli erişimi karşılığında verilen ve hedefli yoksullukla mücadele stratejileri kapsamında değerlendirilen uygulamalardır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB], 2023). Bu uygulama modeli, bireyin destek alabilmesi için belirli bir sosyal sorumluluk üstlenmesini şart koşar ve bu yönüyle aktif sosyal politika aracı olarak yorumlanabilir.

Nakdi yardımlar, doğrudan hane halkına yapılan maddi transferlerdir. Bunlar; düzenli merkezi yardımlar (yaşlılık, engellilik maaşı vb.) ve tek seferlik yardımlar (afet, barınma, yakacak gibi) olarak ikiye ayrılmaktadır. Ayni yardımlar ise gıda, kıyafet, yakacak veya ev eşyası gibi fiziksel destekleri içerir ve çoğunlukla SYDV’ler eliyle dağıtılmaktadır. Yardım türlerinin yerelde uygulanma biçimleri, SYDV’lerin kaymakamlıklar bünyesindeki yapısal durumlarına göre değişkenlik gösterebilmekte; bazı ilçelerde elektrik tüketim desteği ya da yeni doğan çocuklar için mama-bez desteği gibi mikro programlar da bulunmaktadır (Bağlar Kaymakamlığı SYDV).

Süreli yardımlar, geçici risk durumları (afet, işsizlik, doğum vb.) için uygulanırken; süresiz yardımlar daha çok kronik durumlara (yaşlılık, engellilik) yönelik olarak yapılandırılmaktadır. Buradaki ayrım, sosyal yardımın sadece yoksulluğa müdahale eden değil, aynı zamanda bireyin yaşam döngüsüne dokunan bir politika aracı olduğunu gösterir. Bu bağlamda Sur ve Bağlar Kaymakamlıklar süreli yardım uygulamaları hakkında açık bilgiler sunarak, bu mekanizmaların yerel düzeydeki karşılığını ortaya koymaktadır (Sur Kaymakamlığı SYDV).

Öte yandan, bu yardım türlerinin uygulama modelleri, sadece merkezi devlet politikalarıyla değil; aynı zamanda yerel yöneticilerin uygulama kapasitesi, sosyal hizmet uzmanlarının saha değerlendirme biçimleri ve SYDV bütçeleri gibi faktörlerle de şekillenmektedir. Bu durum, yardım uygulamalarında eşitsizlik, keyfiyet ve süreklilik sorunlarını da beraberinde getirebilmektedir.

Türkiye'deki sosyal yardım türleri, biçimsel çeşitliliğine karşın, yoksulluğun yapısal nedenlerine kalıcı çözüm üretememekte; daha çok kısa vadeli geçim desteği sağlamaktadır. Sosyal yardımın istihdamla ilişkilendirilmediği ya da bu ilişkinin yüzeysel kaldığı durumlarda, birey yardım sistemine bağımlı hale gelebilmekte; bu da yoksullukla mücadelede sosyal hizmet disiplini açısından eleştirel sorgulamalara kapı aralamaktadır. Sosyal yardım türleri başlıklar halinde değerlendirilecektir.

3.3.2. Nakdi sosyal yardımlar

Nakdi sosyal yardımlar, birey ya da hanehalkına doğrudan maddi destek sağlamak amacıyla yapılan, karşılıksız ve genellikle gelir testine dayalı devlet transferleridir. Bu yardımlar, yoksulluğun geçici etkilerini hafifletmekle birlikte, uzun vadede bireyleri istihdamdan uzaklaştırma ve yardım bağımlılığı yaratma riski de taşımaktadır. Sosyal hizmet disiplini açısından bu durum, yardımın bir güçlendirme aracı mı yoksa bağımlılık yaratan bir mekanizma mı olduğu yönündeki eleştirel sorgulamaları gündeme getirmektedir (Günaydın, 2023, s. 19).

Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinasyonunda sunulan düzenli nakdi yardımlar; 65 yaş aylığı, engelli aylığı, evde bakım yardımı, eşi vefat eden kadınlara yönelik yardım programı gibi uygulamaları kapsamaktadır (ASHB, 2024a). Ayrıca şartlı nakdi yardımlar, çocukların eğitime devamı ya da sağlık kontrollerinin yapılması gibi koşullara bağlanarak bireyin sorumluluğunu teşvik etmeye çalışmaktadır. Bu yardımlar, hedef odaklı sosyal yardım anlayışının tipik örneğidir.

Nakdi yardımların istihdamla ilişkisi oldukça karmaşıktır. Bir yandan temel ihtiyaçları karşılayarak bireyin ekonomik hayata katılımını destekleyebileceği düşünülürken; öte yandan düşük düzeydeki yardımların geçim için yeterli ama çalışmak için yetersiz bir denge yaratması, istihdamdan kopuşu teşvik edebilmektedir (Gökbayrak, 2010, s. 147). Uluslararası literatürde de benzer biçimde, nakdi yardımların istihdam üzerindeki teşvik-engel etkileri tartışılmıştır (Gough ve diğ., 1997, s. 29; Midgley, 1997, s. 47).

Dolayısıyla nakdi yardımlar, yoksullukla mücadelede önemli bir araç olmakla birlikte; bireyin kendi geçimini sağlama kapasitesinin inşasında destekleyici olabilmesi için istihdam

politikalarıyla birlikte kurgulanmalıdır. Aksi takdirde bu yardımlar, bireyin aktif yurttaşlığa değil, pasif alıcılığa hapsedilmesine neden olabilir.

3.3.3. Ayni sosyal yardımlar

Ayni sosyal yardımlar, doğrudan maddi ödeme yerine temel ihtiyaçlara yönelik fiziksel malzeme veya hizmet desteği şeklinde sunulan yardımları kapsar. Gıda kolileri, kıyafet, yakacak, temizlik ürünleri, çocuk bezi, medikal cihazlar ve ev eşyası gibi destekler, özellikle ekonomik kriz, afet veya acil ihtiyaç durumlarında bireylerin temel yaşam koşullarını sürdürebilmesi için önem arz etmektedir. Bu yönüyle ayni yardımlar, hayatta kalma düzeyinde koruma işlevi görmekte; bireyin gelir elde etmese dahi temel haklara erişimini güvence altına almaktadır (Karadoğan, 2012, s. 84).

Türkiye’de ayni yardımlar büyük ölçüde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla sağlanmakta; uygulama yerel düzeyde kaymakamlıklar ve valilikler üzerinden yürütülmektedir. Her ilçede farklı programlar geliştirilebilmekte, örneğin Bağlar Kaymakamlığı kömür, gıda ve hijyen paketi desteği sağlarken; aynı zamanda doğum sonrası çocuk bezi ve mama desteği gibi hassas gruplara özel programlar yürütmektedir (Bağlar Kaymakamlığı).

Ayni yardımların istihdam üzerindeki etkisi, nakdi yardımlara göre daha sınırlı görünmekle birlikte, uzun vadede benzer eleştirileri barındırmaktadır. Özellikle düzenli şekilde sağlanan ayni yardımlar, bireylerin çalışma motivasyonunu azaltabilecek bir pasif destek mekanizmasına dönüşebilir (Günaydın, 2023, s. 18). Bununla birlikte, ayni yardımlar, sosyal hizmet uzmanları açısından daha hassas hedefleme olanağı sağladığı için, dezavantajlı gruplara yönelik doğrudan müdahale niteliği taşımaktadır. Gıda, giyecek ve temizlik ürünleri gibi desteklerin özellikle kadın, çocuk, yaşlı ve engelliler için doğrudan yaşam kalitesiyle ilişkili olması, bu yardımların toplumsal cinsiyet ve bakım emeği perspektifinden de değerlendirilmesini gerekli kılar.

Uluslararası literatürde ayni yardımlar genellikle geleneksel sosyal yardım biçimi olarak görülmekte; piyasadan bağımsız mal temini eleştirilmektedir. Ancak kriz zamanlarında ayni yardımların, özellikle piyasa erişimi olmayan bölgelerde veya acil insani müdahale gereken durumlarda, önemli bir araç olduğu da kabul edilmektedir (Midgley, 1997, s. 53). Türkiye’de SYDV’lerin kırsal ve kentsel yoksulluğa farklı müdahale biçimleri, bu bağlamda uygulama çeşitliliğine işaret eder.

Sonuç olarak ayni yardımlar, temel ihtiyaçların karşılanmasında acil destek sağlamakla birlikte, yoksullukla mücadelede bireyin kendi yaşamını kurmasına hizmet etmesi için destekleyici

sosyal hizmet modelleriyle tamamlanmalıdır. Aksi takdirde aynı yardımlar da diğer sosyal yardımlar gibi yardım alanı daraltan, istihdamdan uzaklaştıran bir döngüye dönüşebilir.

3.3.4. Koşullu sosyal yardımlar

Koşullu sosyal yardımlar, birey ya da hanelere yapılan maddi desteklerin, belirli sosyal sorumlulukların yerine getirilmesine bağlandığı yardım türleridir. Bu modelde yardım, yalnızca ekonomik destek aracı değil; aynı zamanda bireyin davranışını şekillendirme işlevi de taşır. Sosyal hizmet disiplini açısından bu yaklaşım, yoksulluğu sadece maddi eksiklik değil, aynı zamanda davranışsal uyumsuzluk ve sosyal entegrasyon eksikliği olarak gören anlayışın ürünüdür (Dobelniece, 2017, s. 59).

Türkiye’de koşullu yardım programlarının en bilinen örnekleri Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) ve Şartlı Sağlık Yardımı (ŞSY) programlarıdır. Bu programlarda yardım, çocukların okula devamı ya da sağlık kontrollerine düzenli olarak götürülmesi gibi şartlara bağlanmaktadır. Yardım miktarı, çocuk sayısı ve cinsiyeti gibi değişkenlere göre belirlenir; kız çocuklarına daha yüksek yardım verilmesi, cinsiyete dayalı eşitsizlikleri telafi etmeyi amaçlar (ASHB, 2023). Ayrıca, göçmen bireyler için uygulanan Sosyal Uyum Yardımı (SUY) da Avrupa Birliği destekli koşullu yardım modellerindendir.

Koşullu yardımların temel iddiası, bireyin yardım karşılığında “sosyal sorumluluk” üstlenmesini teşvik etmektir. Ancak bu yapı aynı zamanda bir denetim ve yönlendirme mekanizması işlevi görmektedir; bireyin yardım alma hakkını, toplumsal beklentileri yerine getirmesine koşullandırmaktadır (Esping-Andersen, 1990, s. 51). Bu durum sosyal hizmet etiği açısından, hak temelli sosyal yardım anlayışı ile çelişen koşullu vatandaşlık tartışmalarına da zemin hazırlar.

İstihdam ile koşullu yardımlar arasındaki ilişki, özellikle sosyal yardımın geçici olup olmaması üzerinden tartışılmaktadır. Türkiye’de koşullu yardımların süreklilik arz etmesi, bireyin yardım alma davranışını bir norm haline getirebilir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının sahadaki uygulama deneyimleri, yardımın toplumsal etkilerini değerlendirme açısından önemlidir. Örneğin, nitel görüşmelerde bazı uygulayıcılar, ŞEY programlarının ailelerin çocukların eğitimine ilgisini artırdığını belirtirken; bazıları ise bu desteğin temel yaşam giderleri için kullanıldığını ve eğitime doğrudan etkisinin sınırlı kaldığını ifade etmiştir (Karadoğan, 2012, s. 86).

Uluslararası literatürde koşullu yardımların özellikle Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaygınlaştığı; bu modelin aktif yoksullukla mücadele stratejileri kapsamında

işlevsel olduğu ancak aynı zamanda birey üzerinde sosyal kontrol ve yönlendirme baskısı oluşturduğu belirtilmektedir (Gough ve diğ., 1997, s. 25; Midgley, 1997, s. 58). Türkiye’de bu modelin benimsenmesi hem AB ile uyum politikaları hem de neoliberal refah politikalarının etkisiyle şekillenmiştir (Gökbayrak, 2010, s. 151).

Sonuç olarak, koşullu sosyal yardımlar yoksullukla mücadelede kapsayıcı hizmetlere erişimi artırma potansiyeline sahip olmakla birlikte; sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde, bireyin koşulsuz hak sahibi olması gerektiği ilkesiyle zaman zaman çelişebilmektedir. Bu nedenle, koşullu yardım uygulamaları hem politika tasarımı hem uygulayıcı eğitiminde etik temelli yaklaşımlarla bütünleştirilmelidir.

3.3.5. Süreli ve süresiz yardımlar

Sosyal yardım uygulamalarında yardımın süresi, bireyin ihtiyaç durumunun niteliğine ve devletin politika tercihlerine göre belirlenir. Süreli yardımlar, belli bir kriz ya da geçici ihtiyaç dönemini kapsarken; süresiz yardımlar ise genellikle yaşlılık, engellilik veya kronik yoksulluk gibi uzun süreli sosyal risklere yönelik olarak kurgulanır. Süre yapısı, yalnızca idari bir düzenleme değil, aynı zamanda yardımın bireyi güçlendirme mi yoksa pasifleştirme mi hedeflediğini gösteren önemli bir göstergedir (Esping-Andersen, 1990, s. 43).

Türkiye’de süreli sosyal yardımlar genellikle doğal afet, kış yardımı, gıda paketi, doğalgaz tüketim desteği, pandemi desteği gibi mevsimsel veya kriz temelli yardım türlerini kapsar. Bu yardımların çoğu SYDV’ler eliyle yürütülmekte ve belirli dönemlerde tekrar değerlendirmeye tabi tutulmaktadır (Bağlar Kaymakamlığı SYDV). Süresiz yardımlar ise yaşlılık, engellilik, sürekli hastalık gibi bireyin sürekli bir bakım ve destek ihtiyacı içinde olduğu durumlarda sağlanmakta; 2022 sayılı Kanun kapsamında yaşlı ve engelli aylıkları ile evde bakım yardımı gibi programları kapsamaktadır (ASHB, 2024a).

Bu yardım türlerinin istihdamla ilişkisi, süresel yapının birey üzerindeki etkisiyle yakından bağlantılıdır. Süreli yardımlar, bireyi geçici olarak rahatlatırken, bir sosyal harekete geçirme işlevi görebilir. Ancak yardımın sürekliliği sağlandığında, birey yardıma bağımlı hale gelebilir ve işgücü piyasasına katılımı erteleyebilir. Bu durum, sosyal hizmet literatüründe refah bağımlılığı olarak adlandırılan bir kavramla açıklanır (Günaydın, 2023, s. 18). Özellikle süresiz yardımlar, bireyin istihdama yönelmesini zorlaştırabilir ve yardımın pasif gelir algısına dönüşmesine neden olabilir.

Uluslararası karşılaştırmalarda da benzer bir ikilem öne çıkmaktadır. Gough ve diğ. (1997), birçok OECD ülkesinde süresiz yardım sistemlerinin giderek daha fazla koşullandırma ve

yeniden değerlendirme mekanizmalarıyla dönüştüğünü vurgulamaktadır (Gough ve diğ., 1997, s. 33). Bu yaklaşım, bireyin sürekli yardım alma durumunu sınırlamak ve yeniden işe dönüşünü teşvik etmek amacı taşır. Ancak bazı sosyal hizmet uzmanları, bu tür yeniden değerlendirmelerin dezavantajlı bireyler üzerinde güvensizlik ve damgalanma yarattığını da belirtmektedir (Midgley, 1997, s. 54).

Sosyal hizmet disiplini açısından, süresiz yardımın eleştirisi yalnızca ekonomik değil; bireyin sosyal bütünleşme süreciyle ilgilidir. Yardımın süresi, sadece ihtiyaç durumuna değil, bireyin toplumsal katılım düzeyine, aile içindeki rollerine, psikososyal iyilik haline ve yaşam çevresine göre yapılandırılmalıdır. Bu nedenle yardımın süreli ya da süresiz olmasından çok, yardımın bireyi güçlendirme ve hayata katma kapasitesi tartışılmalıdır.

Özel Durumlara Yönelik Yardımlar

Özel durumlara yönelik sosyal yardımlar, bireylerin yaşamlarını etkileyen beklenmedik olaylara (afet, pandemi, doğum, ölüm, şiddet, göç, sağlık vb.) bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlara müdahale amacıyla geliştirilen, genellikle süreli ve hızlı müdahale odaklı destek mekanizmalarıdır. Sosyal hizmet bakış açısıyla bu yardımlar, bireylerin travmatik ya da riskli yaşam olayları karşısında korunmasını ve yeniden sosyal entegrasyonunun sağlanmasını amaçlar (Leisering ve Leibfried, 2001, s. 61).

Türkiye’de bu yardımlar özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) koordinasyonunda yürütülmekte; SYDV’ler tarafından uygulanmaktadır. Örnek olarak; 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında kira ve taşınma yardımları, COVID-19 pandemisi sırasında hane bazlı nakdi destekler, kadına yönelik şiddet mağdurlarına barınma ve geçim desteği, yeni doğum yapan annelere mama-bez paketi desteği, kronik hastalara elektrik tüketim desteği gibi uygulamalar bu başlık altında değerlendirilmektedir (ASHB 2023; Sur Kaymakamlığı). Abay ve Abay Çelik (2023, s. 95), deprem sonrası sosyal yardım uygulamalarını inceledikleri çalışmada, sosyal hizmet uzmanlarının hem kriz müdahalesi hem de uzun vadeli güçlendirme bağlamında daha aktif roller üstlenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu yardım türleri genellikle hızlı başvuru süreçlerine ve kriz odaklı planlamalara dayanır. Ancak uygulamada, yardımın ulaşılabilirliği, sürekliliği ve adaleti açısından çeşitli sorunlar yaşanabilmektedir. Özellikle afet gibi durumlarda yardım mekanizmalarının merkeziyetçi yapısı, bölgesel eşitsizlikleri artırabilmektedir. Ayrıca, özel durumlara yönelik yardımların çoğu kez istihdam dışı kalan bireyler için geçici bir güvence işlevi gördüğü, ancak uzun vadeli yoksulluk döngüsünü kırmakta yetersiz kaldığı görülmektedir (Kropyvnytskyi, 2024, s. 55).

Uluslararası literatürde bu tür yardımlar emergency assistance ya da contingency-based social protection olarak tanımlanmakta; sosyal yardım sistemlerinin esneklik ve dayanıklılık kapasitesi açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir (Gough ve diğ., 1997, s. 41). Ancak, kriz temelli yardımların süreklilik göstermemesi ve bireyi uzun vadede yeniden istihdama yönlendiren destek mekanizmalarıyla bütünleşmemesi durumunda etkisi sınırlı kalmaktadır.

Sosyal hizmet disiplini açısından bu yardımlar, özellikle travmatik yaşantılardan etkilenen bireylerle yapılan müdahalelerde temel destek kaynaklarıdır. Ancak sadece yardım sunmakla sınırlı kalmayıp, bireyin psikososyal güçlenmesine, istihdam olanaklarına yönlendirilmesine ve sosyal entegrasyonuna katkı sağlayacak biçimde yapılandırılması gerekmektedir.

3.3.6. Sosyal yardımların hedef kitleleri ve uygulama kriterleri

Sosyal yardımların etkili ve adil bir biçimde uygulanabilmesi, yardımların hangi gruplara, hangi ölçütlerle yönlendirildiğine bağlıdır. Bu bağlamda, hedefleme kavramı hem yardımın kapsamını hem de sosyal devletin vatandaşına bakışını yansıtan önemli bir politika aracıdır. Sosyal hizmet disiplini açısından ise bu süreç yalnızca istatistiksel bir uygulama değil; bireyin hak temelli olarak değerlendirilip değerlendirilmediğini ortaya koyan etik bir sorunsaldır (Yakut Çakar ve Yılmaz, 2016).

Türkiye’de sosyal yardım sisteminin hedef kitlesi; genellikle düzenli geliri olmayan bireyler, yoksul haneler, engelli bireyler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve zaman zaman göçmenler gibi toplumsal kırılganlık taşıyan gruplardan oluşmaktadır (UNDP Türkiye, 2013). Hedeflemede başlıca kriter olarak hanede kişi başına düşen gelir baz alınmakta ve bu oran genellikle net asgari ücretin üçte birinden düşükse muhtaçlık durumu olduğu kabul edilmektedir (İncedal, 2013, s. 57). Ancak bu hesaplamanın resmi gelirler üzerinden yapılması, kayıtdışı istihdamın yaygın olduğu bölgelerde gerçek yoksulluğu yansıtamama riskini beraberinde getirmektedir (Şahin, 2023).

Sosyal yardımlarda muhtaçlık kriteri yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bir değerlendirme de içerir. SYDV’ler tarafından yapılan sosyal incelemeler, başvuru sahibinin aile yapısı, sosyal ilişkileri, sağlık durumu, engellilik hali gibi çok sayıda değişkeni dikkate alarak sübjektif unsurlar da içerir (ASHB, 2023). Bu yönüyle sosyal yardım süreçlerinde bu kavram, teknik olduğu kadar ahlaki ve politik bir tanımlamaya da dönüşmektedir (Carraro ve Cumpa, 2014).

Yoksulluğun ölçümü ve yardım alma kriterleri, yalnızca yardımın ulaşılabilirliğini değil; aynı zamanda bireyin toplumsal dışlanma riskiyle mücadele etme kapasitesini de belirler. Özellikle kadınlar ve çocuklar gibi kesimlerin yardımlara erişimi, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle daha fazla engelle karşılaşabilir (UNDP Türkiye, 2013). Ayrıca bazı araştırmalar, sosyal yardım alan bireylerin bu yardımları siyasal tercihlerinde bir motivasyon aracı olarak algıladıklarını da ortaya koymuştur (Aytaç, 2014, s. 1226). Bu durum, sosyal yardımın araçsallaşmasına dair önemli etik tartışmalara zemin hazırlar.

Uluslararası karşılaştırmalarda ise Türkiye'deki hedefleme modelleri genellikle gelir temelli bir sistem üzerine kuruluyken, bazı ülkelerde kapsayıcı evrensel modeller ya da topluluk temelli hedefleme sistemleri ön plandadır (Grosh ve diğ., 2022, s. 438). Örneğin, Hindistan'da basitleştirilmiş uygunluk kriterleri ile sosyal yardımın daha geniş bir kitleye ulaştırılması hedeflenirken (Asri ve diğ., 2022), Endonezya'da yardım alma hakkı çok kriterli karar destek sistemleriyle belirlenmektedir (Fitri ve Supriyanto, 2022).

Sosyal hizmet disiplini açısından hedefleme süreçlerinin yalnızca verimlilik değil; adalet, eşitlik ve insan onurunu koruma ilkelerine dayanması önemlidir. Bozhko'nun (2024, s. 139) vurguladığı gibi, sosyal yardım sistemlerinin yasal çerçevesi, bireyin yardım alma hakkını yalnızca ekonomik eksikliklere değil, aynı zamanda temel insan haklarına bağlamalıdır. Bu bağlamda, Türkiye'nin sosyal yardım sisteminde hedeflemenin etkinliği kadar etik boyutu da dikkate alınmalıdır.

Türkiye'de Sosyal Yardım Alım Kriterleri

Türkiye'de sosyal yardım mekanizması, temel olarak devletin sosyal koruma işlevinin bir uzantısı olarak yapılandırılmıştır. Yardımların dağıtımında temel ilke, ihtiyaç sahibi birey ve hanelerin belirli kriterler doğrultusunda muhtaç statüsüne sahip olup olmadıklarının tespit edilmesidir. Bu çerçevede sosyal yardıma erişim hem gelir düzeyine hem de demografik, sağlık ve barınma koşullarına göre şekillenen çok boyutlu bir değerlendirmeye dayanmaktadır (ASHB, 2024a).

Sosyal yardım programlarına başvuruda bulunacak bireylerin, öncelikle başvuruda bulundukları yerleşim biriminde ikamet etmeleri ve herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmamaları gerekmektedir. Sosyal güvencesi olmayan bireyler için gelir testi yapılması zorunludur. Bu test sonucunda bireyin gelir düzeyi, asgari ücretin üçte biri sınırının altında ise (2025 yılı itibarıyla yaklaşık 7.368 TL) muhtaçlık durumu olduğu kabul edilir (SGK, 2023).

Gelir testi, yalnızca bireyin maaş gelirini değil, aynı zamanda hanede bulunan diğer bireylerin gelirlerini, taşınmaz ve taşınır malları ile çeşitli destekleri de kapsayacak biçimde geniş bir değerlendirme sunar. Bu kapsamda kişinin adına kayıtlı taşınır ve taşınmaz mal varlıklarının da yardım alma kriterlerini etkilediği görülmektedir (Vakıflar Genel Müdürlüğü [VGM], 2025).

Yaş ve engellilik durumu da sosyal yardımların önemli belirleyicileri arasında yer alır. Örneğin, yaşlılık aylığından faydalanmak isteyen bireylerin 65 yaş veya üzeri olması ve yukarıda belirtilen gelir kriterlerini sağlaması gerekmektedir. Benzer şekilde engelli aylığına hak kazanmak için en az %40 oranında engelli raporuna sahip olmak, bazı durumlarda ise %70'in üzerinde engellilik oranı aranmakta; aynı zamanda bireyin sosyal güvenceye sahip olmaması şartı da geçerliliğini korumaktadır (ASHB, 2025).

Eğitim desteği gibi bazı özel yardım türlerinde de gelir kriteri belirleyicidir. İlk, orta ve yükseköğrenim düzeylerinde öğrencilere sağlanan yardımlardan yararlanmak için öğrencinin bulunduğu hanede sosyal güvencenin olmaması ve gelir kriterinin sağlanması gerekmektedir (Sur Kaymakamlığı SYDV). Ayrıca çocukların eğitim sürecine devam ediyor olması ve açık öğretimde olmamaları gibi koşullar da göz önüne alınır.

Muhtaçlık kriteri yalnızca nesnel ekonomik göstergelere değil; sosyal inceleme sonucu ulaşılan yaşam koşulları, aile yapısı ve bireysel riskler gibi sübjektif verilere de dayanmaktadır. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının mütevelli heyetleri tarafından yapılan değerlendirmelerde, sosyal hizmet uzmanlarının sahada yürüttüğü incelemeler kritik öneme sahiptir (Bağlar Kaymakamlığı SYDV).

Türkiye’de sosyal yardım sisteminde hedef kitlenin belirlenmesinde kullanılan bu kriterler hem yardımın etkinliğini hem de sosyal adaletin sağlanmasını amaçlamakla birlikte; özellikle kayıt dışı istihdam ve hane içi görünmeyen gelirler nedeniyle gerçek ihtiyaç sahiplerinin sistem dışında kalabilme riski bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal yardımların nesnel kriterlerle sınırlı kalmadan, sosyal hizmet ilke ve etiklerinin rehberliğinde yürütülmesi gerekmektedir.

3.3.7. Sosyal yardımın psikososyal ve sosyoekonomik etkileri

Sosyal yardım programları, yalnızca maddi destek sağlayan araçlar değil; aynı zamanda bireyin sosyal konumunu, özsaygısını ve toplumla kurduğu ilişkiyi doğrudan etkileyen çok yönlü bir müdahale biçimidir. Sosyal hizmet disiplini açısından sosyal yardım, bireyin yaşamla kurduğu ilişkiyi yeniden inşa eden, sosyal dışlanmaya karşı koruyucu, insan onurunu önceleyen bir uygulama alanıdır. Ancak bu uygulamalar, bireylerde hem güçlendirici hem de bağımlılık yaratıcı etkiler oluşturabilmektedir (Karadoğan, 2012, s. 44).

Psikososyal düzeyde değerlendirildiğinde, sosyal yardımlar bireylerin geçici de olsa ekonomik rahatlama yaşamasını sağlayarak özsaygı ve güven duygusunu artırabilir. Ancak uzun süreli yardımlar, bireyin kendi potansiyeline olan inancını zayıflatabilir; bağımlılık ilişkisi doğurarak toplumsal rollerden dışlanma hissini pekiştirebilir (Günaydın, 2023; Leisering ve Leibfried, 2001). Bu etki, özellikle istihdam edilebilir bireylerde yardıma alışma eğilimiyle birlikte emek piyasasına yeniden katılım motivasyonunu zayıflatabilmektedir (Nelson, 2009).

Sosyoekonomik düzlemde, sosyal yardım programları hane gelirini destekleyerek asgari yaşam standardının korunmasını, çocukların eğitime devam etmesini ve temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlar. Ancak bu desteklerin yapısı, bireylerin istihdam arayışına nasıl etki ettiğini de belirler. Örneğin, koşulsuz ve süreklilik taşıyan yardımlar, bireylerde alternatif bir gelir kaynağı algısı oluşturarak çalışmaya yönelik teşvikleri azaltabilirken; koşullu ve süreli yardımlar bireyin iş arama davranışını olumlu yönde etkileyebilir (Grosh ve diğ., 2022, s. 439; Esping-Andersen, 1990, s. 31).

Yardım türlerinin psikososyal etkisi, bireyin toplumsal aidiyet duygusunu da doğrudan etkiler. Sosyal yardımın, toplumun gözünde yardıma muhtaç statüsüyle etiketlenmiş bireyler yaratması, özellikle gençler ve kadınlar açısından toplumsal dışlanma riskini artırmaktadır (UNDP Türkiye, 2013). Sosyal hizmet literatüründe bu durum, pasifleştirme ya da aktif yurttaşlıktan dışlanma biçiminde tanımlanmakta ve bireyin toplumla kurduğu ilişkiyi yardım aracılığıyla yeniden tanımladığı bir süreç olarak görülmektedir (Midgley, 1997, s. 88).

Sosyal yardım ile istihdam ilişkisi bağlamında en kritik tartışma, yardımın geçici bir destek mi yoksa kalıcı bir geçim aracı mı haline geldiği sorusudur. Özellikle düşük ücretli, güvencesiz veya mevsimlik işlerde çalışan bireyler için sosyal yardım bir tamamlayıcı gelir işlevi görmektedir, bu da bireyin çalışma motivasyonunu karmaşıklştırmaktadır (Esping-Andersen, 1990, s. 42; Gökbayrak, 2010, s. 38). Bu noktada sosyal hizmet politikalarının bireyi destekleyici olduğu kadar aktifleştirici mekanizmalarla bütünleştirilmesi, yani sosyal yardım ile istihdam arasında köprü kuran bütüncül modeller geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, sosyal yardımın psikososyal ve sosyoekonomik etkileri, yalnızca bireysel değil aynı zamanda yapısal sonuçlar doğurur. Bu etkiler, sosyal yardım-istihdam-yoksulluk üçgeninde bireyin konumunu belirlediği kadar, devletin sosyal sorumluluk yaklaşımını da şekillendirir. Yardımların güçlendirici, hak temelli ve istihdamla entegre biçimde kurgulanması, bu ikilemi dönüştürmenin en önemli adımıdır.

3.3.8. Sosyal yardımın özellikleri, nedenleri, amaçları ve işlevleri

Sosyal yardım, refah devletinin bireylerin temel yaşam ihtiyaçlarını güvence altına almak üzere uyguladığı araçlardan biridir. Sosyal hizmet disiplini bu müdahale biçimini, yalnızca ekonomik yoksunluğu azaltmaya yönelik değil; aynı zamanda bireyin onurunu, toplumsal bütünleşmesini ve eşit yurttaşlık hakkını koruyan hak temelli bir sosyal koruma mekanizması olarak tanımlar (Midgley, 1997, s. 85). Bu doğrultuda sosyal yardım hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çok boyutlu etkiler yaratan hem kısa vadeli hem de yapısal işlevlere sahip bir müdahale alanıdır.

Sosyal yardımların temel özelliklerinden ilki, geçicilik ilkesidir. Bu yardımlar, bireylerin kriz anlarında veya gelir kaybı yaşadıkları dönemlerde başvurabilecekleri destekler olarak tasarlanır. Ancak özellikle sürekli yoksulluk yaşayan hanelerde bu yardımlar zamanla kalıcı geçim kaynaklarına dönüşebilmekte, bu da bireylerin istihdamdan uzaklaşmasına neden olabilmektedir (Gökbayrak, 2010, s. 145). Bu bağlamda, sosyal yardım sisteminin geçicilik özelliğinin korunması, istihdam olanaklarıyla desteklenmesi ve bireyin bağımsız yaşam kapasitesini artırmaya yönelik biçimde kurgulanması önem taşımaktadır.

Bu bağlamda sosyal yardımların geçici destek olmanın ötesinde istihdamla ilişkilendirilmesi önemlidir. Koçak ve Kavi (2015), Belediyelerin sosyal yardım süreçlerini yalnızca yardım dağıtımıyla sınırlamayıp bireyleri istihdam edici projelere yönlendirme kapasiteleri değerlendirilmiştir. Koçak ve Kavi, sosyal belediyeçilik anlayışıyla uygulanan sosyal yardım projelerinin bireyleri sadece geçici destekle değil, istihdamla da buluşturabileceğini savunmaktadır (2015).

İkinci önemli özellik ise tamamlayıcılık ilkesidir. Sosyal yardımlar, bireylerin diğer sosyal güvenlik sistemlerinden veya gelir kaynaklarından alamadığı destekleri sağlamayı hedefler. Bu yönüyle sosyal yardımlar, sosyal sigorta sistemlerini tamamlayıcı niteliktedir. Ancak Türkiye’de olduğu gibi bazı ülkelerde sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan bireylerin oranı yüksek olduğunda, sosyal yardım tek başına bir ana gelir kaynağına dönüşebilir (UNDP Türkiye, 2013). Bu durum, sosyal yardım sisteminin istihdamı destekleyici mi yoksa ikame edici mi olduğu sorusunu gündeme getirir.

Sosyal yardımın ortaya çıkış nedenleri arasında; gelir eşitsizlikleri, işsizlik, engellilik, yaşlılık, gibi yapısal sorunlar öne çıkar (Esping-Andersen, 1990, s. 31). Bunun yanı sıra neoliberal politikaların etkisiyle, refah devleti mekanizmalarının zayıflatılması ve güvencesizliğin artması da sosyal yardım ihtiyacını yaygınlaştıran etkenler arasında yer alır (Gökbayrak, 2010, s. 146).

Sosyal yardım politikalarının amaçları arasında ise sosyal adaletin sağlanması, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve eşit fırsatlar sunulması gibi normatif hedefler öne çıkar. Sosyal hizmet yaklaşımı açısından bu amaçların temelinde insan onurunu korumak ilkesi yatar (Karadoğan, 2012, s. 47). Ancak bu hedeflerin gerçekleşebilmesi, yardım programlarının yalnızca yardım dağıtımı ile sınırlı kalmayıp, bireyin sosyal katılımını artırıcı biçimde yapılandırılmasıyla mümkündür.

Sosyal yardımın işlevleri sosyal hizmet literatüründe koruyucu, önleyici, telafi edici ve güçlendirici olmak üzere dört başlık altında incelenir (Günaydın, 2023, s. 150). Koruyucu işlev, bireyin asgari yaşam düzeyini koruma; önleyici işlev, bireyin daha derin yoksulluk ve dışlanmaya sürüklenmesini engelleme; telafi edici işlev, geçmişte yaşanan eşitsizlikleri dengeleme; güçlendirici işlev ise bireyin potansiyelini hayata geçirmesini sağlayacak kapasite geliştirme desteği sunma anlamına gelir. Ancak birçok ülkede uygulanan yardım sistemleri, çoğunlukla ilk iki işlevle sınırlı kalmakta, bireyin istihdama yönlendirilmesini sağlayan güçlendirici politikalar eksik kalmaktadır (Grosh ve diğ., 2022, s. 440; Bozhko, 2024, s. 140).

Bu bağlamda, sosyal yardım-istihdam ilişkisini dönüştürmek adına sosyal yardım politikalarının istihdamı dışlamadan, onunla bütünleşik bir şekilde tasarlanması gereklidir. Sosyal yardım, bireyi pasif yardıma bağımlı hale getiren bir sistem yerine; bireyin potansiyelini fark etmesini, kendi geçimini sağlama becerisini geliştirmesini ve topluma aktif katılımını destekleyen bir yapıya dönüşmelidir.

3.3.9. Uluslararası yaklaşımlar ve türkiye'nin konumu

Sosyal yardım politikaları, refah devletlerinin gelişim süreçlerine bağlı olarak tarihsel, ideolojik ve yapısal farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, Esping-Andersen'in (1990, s. 37) refah rejimi tipolojisi çerçevesinde; kıta Avrupası'nda devlet merkezli ve korporatist, Anglo-Sakson ülkelerde ise seçiciliğe dayalı liberal, İskandinav ülkelerinde ise evrenselci ve kapsayıcı bir model olarak ayrılmaktadır. Söz konusu rejim farklılıkları, yalnızca sosyal yardımın kapsam ve niteliğini değil, aynı zamanda yardımın istihdamla kurduğu ilişkinin biçimini de etkilemektedir. İskandinav rejimlerinde sosyal yardım, istihdamı teşvik edici aktif işgücü politikalarıyla entegre edilirken; liberal rejimlerde yardım, çoğunlukla asgari düzeyde tutulur ve işgücü piyasasına katılım ön koşul olarak değerlendirilir (Barberis ve diğ., 2017).

OECD ülkeleri özelinde yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, sosyal yardım sistemlerinin kurumsal kapasite, hedefleme düzeyi, hak temelli yaklaşım ve mali sürdürülebilirlik bakımından ciddi farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır (Gough ve diğ., 1997, s. 20).

Jung'un (2007, s. 4) çalışması, dokuz farklı OECD ülkesinin sosyal yardım programları üzerinden, istihdam destekli modellerin etkinliğini ortaya koyarken; Dobelniece (2017, s. 60), Baltık ülkelerinde sosyal yardımın istihdamla ilişkisinin zayıf kaldığını belirtmiştir. Vonk ve Olivier (2019, s. 223) ise sosyal yardımın bir hak olarak tanınmasının, bireylerin ekonomik değil sosyal yurttaşlık temelinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmakta; bu yönüyle yardımın istihdama değil, insan onuruna dayalı olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Türkiye'nin sosyal yardım sistemi, tarihsel olarak sosyal sigorta temelli yapının dışında kalan kesimlerin korunmasına odaklıdır ve zamanla giderek genişleyen bir hedefleme mekanizması üzerine inşa edilmiştir. Ancak bu sistemin neoliberal politikalarla şekillenmiş olması, yardımların hak temelli değil, çoğunlukla muhtaçlık temelli işlemesine yol açmıştır (Zencirci, 2015, s. 130). Yörük (2020, s. 6) Türkiye'de sosyal yardım sisteminin siyasi iktidarlarca seçmen davranışını etkilemeye dönük araçsallaştırıldığını ve istihdamdan kopuşu teşvik eden pasif yardımlara ağırlık verildiğini belirtmektedir. Bunun aksine Tekgüç (2018, s. 560), Türkiye'de sosyal yardımların yoksulluk ve eşitsizlik üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, sosyal yardımın istihdamı doğrudan değil, dolaylı yollarla desteklediğini düşündürmektedir.

Sosyal yardım politikaları, sosyal devletin yeniden dağıtım işlevinin somutlaştığı en belirgin alanlardan biridir. Türkiye bağlamında, özellikle 1986 yılında kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) bu alanda merkezi hükümetin ana uygulayıcı aracı haline gelmiştir. Abay, bu kurumların yalnızca yoksul bireylere kaynak aktarımı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda devletin meşruiyetini yeniden üreten bir işlev üstlendiğini belirtmiştir (2004). Bu bağlamda, sosyal yardımlar sadece ekonomik destek mekanizması değil, aynı zamanda devletin yeniden dağıtımcı işlevinin bir parçası olarak da değerlendirilmiştir.

Göç ve mültecilik bağlamında ise Türkiye'de uygulanan sosyal yardım mekanizmaları yeni bir karma refah rejimi örneği olarak değerlendirilmektedir. Yılmaz (2018, s. 725), Suriyeli mülteciler için geliştirilen yardım modellerinin, Türkiye'deki geleneksel refah yapısını dönüştürdüğünü ileri sürerken; Cuevas vd. (2019, s. 19) ve Gibárti (2021, s. 10), Avrupa Birliği finansmanı ile uygulanan ESSN gibi programların, sosyal yardım-istihdam ilişkisinden çok, insani yardım mantığına dayandığını göstermektedir. Bu programlar istihdama değil, geçim düzeyinin korunmasına yöneliktir ve sürdürülebilirlik sorunu taşımaktadır.

Akbulut (2023, s. 289) tarafından yapılan karşılaştırmalı analizde ise Türkiye'nin çocuk ve aile odaklı sosyal yardım harcamalarının AB ortalamasının gerisinde olduğu, özellikle eğitime yönelik sosyal koruma mekanizmalarının kısmen eksik kaldığı belirtilmiştir. Bir kısım literatüre

göre, Türkiye’de sosyal yardımlar, istihdam yaratmak yerine geçici gelir desteği sağlamakta ve bireyin işgücü piyasasına entegrasyonunu yeterince desteklememektedir.

Türkiye’nin sosyal yardım sistemi ile ilgili olumlu bulgulara sahip çalışmalar da mevcuttur. Namal ve diğ. (2022), COVID-19 pandemisi sürecinde sosyal yardım alan vatandaşların yüksek memnuniyet düzeyine sahip olduklarını belirtmekte; bu durum, sistemin kriz zamanlarında da işlevselliğini koruduğunu göstermektedir. Ayrıca, Çoban ve diğ. (2011, s. 471), Türkiye’de sosyal yardım sisteminin ön saflarında görev yapan uygulayıcı personelin yardım faaliyetlerini anlamlı ve etkili bulduklarını; bu durumun da sistemin saha düzeyinde benimsenmesini kolaylaştırdığını ortaya koymuştur.

Gül ve Gül (2014, s. 19), sosyal yardımların işgücüne katılımı engellediği yönündeki varsayımların Türkiye bağlamında genellenemeyeceğini, çünkü yardım alan bireylerin karmaşık sosyo-ekonomik koşullar içinde hareket ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca, Peri (2020, s. 160) tarafından yapılan nitel araştırma, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında görev yapan personelin yüksek düzeyde yardımseverlik tutumları taşıdığını ve bu durumun sosyal hizmet sunum kalitesini olumlu etkilediğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de sosyal yardım uygulamalarında dijitalleşme yönünde önemli bir adım olan Sosyal Yardım Bilişim Sistemi (SOYBİS), başvuru, değerlendirme ve karar süreçlerini hızlandırarak yardım hizmetlerinde nesnelliği ve etkililiği artırmaktadır. Kamu kurumları arası veri entegrasyonu sayesinde bireylerin gelir, mülkiyet ve istihdam durumları otomatik sorgulanmakta; böylece sosyal yardım kararları daha bütüncül ve veri temelli şekilde alınabilmektedir. Uluslararası alanda örnek gösterilen bu sistem, hak temelli sosyal hizmet yaklaşımını dijital altyapıyla destekleyerek yardım-istihdam ilişkisinin izlenebilirliğini de mümkün kılmaktadır (ASHB, 2024b).

Türkiye’de sosyal yardım politikaları, zamanla yerel inisiyatiften uzaklaşıp merkeziyetçi bir yapıya bürünmüştür (Kesgin ,2014). Kamu sosyal yardım sisteminin hem bireyi güçlendiren hem de bağımlı hale getiren ikili doğasına dikkat çeken Kesgin, özellikle sosyal yardımın hem yoksullukla mücadeledeki dönüştürücü gücünü hem de bireyi tembelleştirme riskini dengeli biçimde tartışmaktadır (2014). Bu durum, sosyal yardımın tarafsız ve hak temelli sunulmasının sosyal hizmet disiplini açısından önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Sosyal hizmet disiplini açısından değerlendirildiğinde Türkiye’nin sosyal yardım sisteminin insan onuruna saygılı, güçlendirici ve hak temelli bir yapıya uygun olmakla birlikte geliştirilmeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. İstihdamdan koparıcı değil, istihdamı

mümkün kılan ve sosyal dışlanmayı önleyici sosyal yardım politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası iyi örnekler dikkate alındığında, sosyal yardımın istihdam ile entegrasyonu, yalnızca bireyin ekonomik bağımsızlığını değil, aynı zamanda toplumsal katılımını ve özsaygısını da artıran bir araç haline gelebilir.

3.4. Sosyal Yardım Bağımlılığı

Sosyal yardım bağımlılığı (welfare dependency), sosyal politika, yoksulluk araştırmaları ve refah devleti teorileri çerçevesinde sıkça tartışılan, aynı zamanda ideolojik boyutlar da taşıyan bir kavramdır. Genel olarak, bireylerin veya hanelerin devlet tarafından sağlanan sosyal yardımlara uzun vadede bağımlı hale gelmesi, bu yardımları temel geçim kaynağı olarak görmesi ve yardımlar olmadan yaşamlarını sürdüremeyecek bir noktaya gelmesi anlamına gelir. Bu durumda yardımlar, bireylerin çalışma motivasyonunu azaltmakta, onları pasif bir yaşam tarzına yöneltmekte ve yoksulluk döngüsünü pekiştirmektedir (Moffitt, 1992).

Kavramsal tartışmalarda, sosyal yardım bağımlılığı sadece ekonomik bir olgu olarak değil, aynı zamanda psikolojik ve davranışsal süreçlerle de ilişkilendirilir. Yardım alan bireyler zamanla sistemin işleyişini öğrenmekte; başvuru prosedürlerini, yardımın devamlılığını sağlayan koşulları ve hangi durumlarda kesileceğini içselleştirmektedir. Böylece yardım, geçici bir güvence aracı olmaktan çıkıp yaşam tarzına dönüşebilmektedir (O'Connor, 2001, s. 224). Bununla birlikte, kavram farklı ideolojik yaklaşımlar tarafından farklı şekillerde yorumlanır: Muhafazakar yaklaşımlar bağımlılığı bireysel bir tercih veya ahlaki zayıflık olarak değerlendirirken, liberal ve yapısalcı yaklaşımlar bunu işgücü piyasasındaki yapısal engellerin bir sonucu olarak açıklar. Feminist literatür ise kavramın özellikle kadınların ucuz işgücünü ve bakım emeğini görünmez kıldığını savunmaktadır (Bartle, 1998, s. 28).

3.4.1. Kavramın tanımı ve tarihsel gelişimi

Sosyal yardım bağımlılığı, bireylerin düzenli olarak sosyal yardımlara ihtiyaç duyması ve yardımlardan çıkamayacak derecede ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak bağımlı hale gelmesi olarak tanımlanır (Günaydın, 2023, s. 16). Tarihsel olarak kavramın anlamı, toplumsal yapı ve ideolojik bağlama göre değişmiştir. Endüstri öncesi toplumlar bağımlılık, normal bir sosyal ilişki biçimi olarak görülürken; kapitalizm ve Protestan etik ile birlikte bireysel bağımsızlık öne çıkmış ve bağımlılık olumsuz bir anlam kazanmıştır. Bu dönemde özellikle kadınlar bağımlı, erkekler ise bağımsız olarak kodlanmış; bağımlılık söylemi toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden yeniden üretilmiştir (Bartle, 1998, s. 25).

ABD’de 1935 tarihli Sosyal Güvenlik Yasası ile “Aid to Families with Dependent Children (AFDC)” programının yürürlüğe girmesi, sosyal yardım bağımlılığı söyleminin kurumsallaşmasına yol açmıştır. Program özellikle yoksul kadınları hedef almış, bağımlılık tartışmalarını toplumsal cinsiyet bağlamında yoğunlaştırmıştır (Bartle, 1998, s. 26). 1980’li yıllardan itibaren ise neoliberal politikalar altında “welfare dependency kavramı, refah devletinin küçültülmesini haklılaştıran ideolojik bir argüman olarak öne çıkmıştır.

Türkiye’de kavram genellikle sosyal yardım sendromu olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda, yardımların yanlış tasarlanması ve sürekli hale gelmesi, alıcıların öz yeterliliklerini zayıflatarak pasifleştirdiği şeklinde eleştirilmektedir (Günaydın, 2023, s. 17). Nitekim Albayrak ve Birinci (2024, s. 293), yardımın sürekli hale gelmesinin bireylerde bağımlılık yarattığını, bu nedenle yoksullukla mücadelede bütünsel sosyal hizmet modellerine ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

Ayrıca literatürde sosyal yardım bağımlılığının madde bağımlılığı gibi diğer bağımlılık türleriyle kesişebildiği de belirtilmiştir. Schmidt ve diğ. (1998, s. 1618) çalışması, genel yardım alıcılarında madde bağımlılığının yardım bağımlılığını artırdığını, ancak AFDC programı alıcılarında bu etkinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, sosyal yardım bağımlılığının tek boyutlu bir olgu olmadığını ortaya koymaktadır.

3.4.2. Teorik yaklaşımlar ve ampirik bulgular

Sosyal yardım bağımlılığına dair teorik yaklaşımlar iki ana çizgide toplanmaktadır. Muhafazakar yaklaşımlar, yardımların bireylerde yoksulluk kültürü yarattığını, çalışma motivasyonunu düşürdüğünü ve nesiller arası aktarım yoluyla bağımlılığın sürdüğünü ileri sürmektedir (Salduz ve Arslankoç, 2021; Andersen, 2020). Bu bakış açısına göre sosyal yardımlar, bireyleri çalışmaktan alıkoymakta ve devlet desteğine alışkanlık geliştirmelerine yol açmaktadır.

Buna karşılık liberal ve feminist yaklaşımlar, bağımlılığın bireylerin iradesinden çok, yapısal faktörlerin sonucu olduğunu savunur. İşgücü piyasasındaki güvencesizlik, düşük ücretli işler, ayrımcılık, çocuk bakım yükü ve sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizlikler, bireyleri yardımlara muhtaç bırakmaktadır. Feminist yaklaşımlar ayrıca, sosyal yardım bağımlılığı söyleminin kadınların toplumsal rollerini gizlediğini, aslında yardımların aileleri destekleyici bir işlev gördüğünü ileri sürmektedir (Bartle, 1998, s. 28).

Ampirik çalışmaların bulguları da farklılık göstermektedir. ABD’de yapılan araştırmalar, uzun süreli yardım alanların toplam yardım alıcıları içinde küçük bir grup olduğunu, bağımlılığın

daha çok sağlık sorunları, düşük eğitim düzeyi ve sınırlı istihdam fırsatlarından kaynaklandığını ortaya koymuştur (Schmidt vd. 1998, s. 1619). Kanada’da yalnız anneler arasında yapılan bir çalışma, demografik özelliklerin (örneğin evlilik geçmişi) yardım bağımlılığı süresini etkilediğini göstermiştir (Cooke, 2009). Çin’de Lee ve Park (2013), yardım sisteminin katılımcılığı teşvik etmediğini ve bu durumun yoksulluk tuzağına yol açtığını savunmuştur. Kenya’da Chantarat ve diğ. (2017), sigorta ve üretken transferlerin doğrudan nakit transferlerine göre daha sürdürülebilir olduğunu ve bağımlılık yaratmadığını ortaya koymuştur.

Gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmalarda ise nakit transfer programlarının bağımlılık yaratmadığı, aksine uzun vadede istihdamı teşvik ettiği bulgusu öne çıkmaktadır (Ewoo, 2021). Türkiye’de ise yapılan araştırmalar, bağımlılığın özellikle kadın başlı hanelerde ve işgücü piyasasına erişimi sınırlı gruplarda yoğunlaştığını; ancak yardımların eğitim ve sağlık hizmetleriyle birleştiğinde bağımlılık döngüsünü kırabildiğini göstermektedir (Yıldırım Öcal ve diğ. 2017). Nurdoğan (2022, s. 62) tarafından geliştirilen Sosyal Yardım Bağımlılık Ölçeği, bağımlılığın toplumda sınırlı düzeyde olduğunu ortaya koymuştur.

3.4.3. Eleştiriler ve türkiye’deki yansımalar

Sosyal yardım bağımlılığı çoğunlukla yoksulluk tuzağı kavramıyla birlikte ele alınmaktadır. Yoksulluk tuzağı, bireyin sosyal yardım aldığı sürece çalışmaya başladığında elde edeceği toplam gelirin, yardım kesintisiyle birlikte daha düşük kalması durumudur. Bu koşullarda birey için çalışmak rasyonel bir tercih olmaktan çıkar (Williams, 1986, s. 98). Bu mekanizma, yanlış tasarlanmış sosyal politikaların bireyleri pasifleştirebileceğini göstermektedir.

Eleştirel literatür, sosyal yardım bağımlılığı kavramının zaman zaman ideolojik bir araç olarak kullanıldığını vurgulamaktadır. Neoliberal politikalar, bu kavramı sosyal yardımların kısıtlanması veya kaldırılması için meşrulaştırıcı bir söylem olarak kullanmıştır. Oysa alternatif yaklaşımlar, bağımlılığı bireylerin ahlaki tembelliği ile değil, yapısal eşitsizliklerle açıklamaktadır (Handler, 1995).

Türkiye literatüründe sosyal yardım bağımlılığı daha çok sosyal devlet tartışmaları bağlamında ele alınmaktadır. Yardımların miktarı ve süresinin bağımlılık riskini artırabileceği; ancak aynı zamanda doğru tasarlanmış politikaların bağımlılığı önleyebileceği öne sürülmektedir (Günaydın, 2023, s. 19). Sosyal hizmet uzmanları, bağımlılıkla mücadelede bütünsel sosyal hizmet modellerine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir (Albayrak ve Birinci, 2024, s. 295). Canbulut (2015, s. 34) ise sosyal yardım odaklı uygulamaların bireyleri edilgenleştirilmiş öznelerle dönüştürdüğünü ve öz yeterliliklerini azalttığını ileri sürmüştür.

Sonuç olarak literatür, sosyal yardım bağımlılığını tartışmalı bir kavram olarak değerlendirmektedir. Bir görüş bağımlılığı gerçek bir sorun olarak kabul etmekte, diğer görüşler ise kavramın abartıldığını ve yardımların doğru tasarlandığında bağımlılık yaratmadığını savunmaktadır. Türkiye’de sosyal devlet politikalarının bu tartışmaları dikkate alarak, bağımlılık riskini azaltan, istihdamla bütünleşmiş ve hak temelli bir çerçevede geliştirilmesi gerektiği görülmektedir.

4. SOSYAL YARDIM-İSTİHDAM-YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Bu bölümde sosyal yardım, istihdam ve yoksulluk kavramlarının birbirleri ile olan ilişkileri ayrı başlıklar halinde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

4.1. İstihdam – Yoksulluk İlişkisi

İstihdam, yoksullukla mücadelede yalnızca ekonomik değil, sosyal ve politik boyutları da içeren çok yönlü bir araçtır. Bireylerin gelir elde etmesini sağlamasının yanı sıra, sosyal güvenlik haklarına erişim, mesleki beceri gelişimi ve toplumsal katılım gibi unsurları da beraberinde getirir. Amartya Sen'in yetenekler yaklaşımı çerçevesinde, kalkınma yalnızca ekonomik büyüme oranlarıyla değil, insanların yaşamlarını dönüştürme kapasitelerinin artmasıyla ölçülmelidir (1999, s. 24). Bu bağlamda istihdam, bireylerin özgürlüklerini genişleten, sosyal dışlanmayı azaltan ve yaşam kalitesini doğrudan iyileştiren bir unsurdur.

Teorik düzeyde, istihdamın yoksulluğu azaltıcı etkisi iki ana mekanizma üzerinden açıklanabilir: Birincisi, düzenli gelir akışı sağlayarak hane halkı yoksulluğunu doğrudan azaltmasıdır. İkincisi ise, iş güvencesi ve sosyal haklar aracılığıyla bireyleri ekonomik şoklara karşı korumasıdır (Spicker, 2020, s. 138). Ancak bu etki, istihdamın niteliği ile yakından ilişkilidir; düşük ücretli, geçici veya kayıt dışı işler, bireyleri çalışan yoksullar kategorisinde tutarak yoksulluk döngüsünü kıramaz (Tanış, 2022, s. 29).

Türkiye örneğinde Odabaşı (2009) tarafından yapılan araştırma, istihdamın sektörel farklılıklarının yoksulluk oranlarını belirlemede kritik olduğunu göstermektedir. TÜİK verilerine dayanan çalışmada, tarım sektöründe çalışanların yoksulluk oranı %30,22 iken, bu oran sanayi sektöründe %10,13, hizmet sektöründe ise %7,83 olarak hesaplanmıştır (Odabaşı, 2009, s. 87). Bu durum, özellikle kırsal bölgelerde tarımsal istihdamın düşük verimliliğinin ve mevsimsel gelir dalgalanmalarının yoksulluğu kalıcı hale getirdiğini göstermektedir.

Uluslararası literatür de benzer bulgular sunmaktadır. Gábos ve diğ. (2024) Avrupa Birliği ülkelerinde yaptıkları karşılaştırmalı analizde, istihdam artışının yoksulluğu azaltıcı etkisinin güvencesiz işlerin yaygınlaşmasıyla zayıfladığını tespit etmiştir. Araştırmada, sosyal transferlerle desteklenen istihdamın yoksulluk üzerindeki etkisinin daha kalıcı olduğu belirtilmektedir (Gábos vd, 2024, s. 293). Bu da sosyal politika ile istihdam politikalarının birbirini tamamlayan şekilde tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Diyarbakır özelinde düşünüldüğünde, istihdamın yoksullukla mücadeledeki önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Kent, Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde bir işsizlik oranına sahip olup, özellikle genç işsizlik oranları dikkat çekmektedir. Tarım ve hizmet sektörlerine

dayalı ekonomik yapı, istihdamın mevsimsel dalgalanmalara ve düşük verimlilik sorununa açık olmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, Diyarbakır’da yoksulluğun azaltılabilmesi için yalnızca istihdamın niceliğini değil, niteliğini de artıran, beceri geliştirmeye ve kayıtlı çalışmayı teşvik etmeye yönelik politikalara ihtiyaç vardır.

4.1.1. İşsizlik ve yoksulluk ilişkisi

İşsizlik, yoksulluğun hem doğrudan hem de dolaylı nedenlerinden biridir. Bireylerin düzenli bir gelir kaynağından yoksun kalması, temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarına yol açarken, aynı zamanda sosyal güvenlik sistemlerinden dışlanmalarına ve toplumsal bağlarının zayıflamasına neden olur. Bu durum, özellikle uzun süreli işsizlik yaşayan bireylerde, yalnızca maddi yoksunluk değil, aynı zamanda sosyal dışlanma ve psikolojik yıpranma süreçlerini de beraberinde getirir (Lohmann, 2011, s. 38).

Makro düzeyde işsizlik ile yoksulluk arasındaki ilişki, istihdam piyasalarının yapısı ve sosyal politika düzenlemeleri ile şekillenir. Latin Amerika ve Karayipler örneğinde yapılan çalışmalar, ekonomik büyüme dönemlerinde bile işsizlik oranlarının yüksek kalmasının, yoksulluğun kalıcı hale gelmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir (Birdsall ve diğ., 2000, s. 12). Bu bağlamda, sadece ekonomik büyümenin değil, istihdam yaratma kapasitesinin de yoksulluğun azaltılmasında belirleyici olduğu vurgulanmaktadır.

Avrupa Birliği ülkelerinde yürütülen karşılaştırmalı araştırmalar, işsizlik ile yoksulluk arasındaki ilişkinin ülkeler arası sosyal politika farklılıklarına göre değiştiğini ortaya koymaktadır. Lohmann (2011, s. 47), AB-SILC anket verileri ile idari kayıtları karşılaştırarak, işsizliğin hanehalkı yoksulluğunu artırıcı etkisinin, güçlü sosyal yardım ve işsizlik sigortası sistemlerine sahip ülkelerde daha sınırlı olduğunu belirtmiştir. Buna karşın, sosyal güvenlik sistemlerinin zayıf olduğu ülkelerde işsizliğin yoksulluk riskini artırma etkisi çok daha belirgindir.

Türkiye bağlamında işsizlik, özellikle gençler ve düşük eğitim seviyesine sahip bireyler arasında yüksek yoksulluk riskine yol açmaktadır. TÜİK verilerine göre işsizliğin uzun süreli hale gelmesi, yoksulluğun nesiller arası aktarımını güçlendirmekte, bireylerin yeniden istihdama katılma şansını azaltmaktadır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, işsizlik oranlarının yüksekliği ile gelir yoksulluğu arasında güçlü bir korelasyon gözlenmektedir. Diyarbakır’da işsizlik, sadece gelir düzeyini değil, aynı zamanda bireylerin sosyal yardıma bağımlılığını da artırmakta; bu da yoksulluğun kronikleşmesine neden olmaktadır.

Bu çerçevede, işsizlikle mücadelede etkin istihdam politikalarının yanı sıra, güçlü sosyal güvenlik sistemlerinin ve aktif işgücü piyasası programlarının önemi öne çıkmaktadır. Yoksulluğu azaltmak için yalnızca iş yaratmak değil, bireyleri işgücü piyasasına etkin şekilde dahil edecek, beceri kazandıracak ve gelir güvencesi sağlayacak politikaların bir arada yürütülmesi gerekmektedir.

4.1.2. Çalışan yoksulluk kavramı ve boyutları

Çalışan yoksulluk (working poverty), istihdamda bulunan bireylerin, elde ettikleri gelirle asgari yaşam standartlarını karşılayamaması durumunu ifade eder. Geleneksel olarak istihdamın yoksulluğa karşı koruyucu bir işlevi olduğu varsayılır; ancak günümüzde, özellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışan bireylerin yoksulluk içinde yaşamaya devam ettiği gözlenmektedir (Tanış, 2022, s. 29). Bu olgu, yoksulluğun yalnızca işsizlikle değil, işin niteliğiyle de yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Teorik olarak çalışan yoksulluk, gelir yoksulluğu ölçütleriyle belirlenir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Bankası, çalışan yoksulluğu genellikle günde 3,20 doların altında kazanan istihdamdaki bireyler olarak tanımlasa da, ülkelerin yaşam maliyetleri ve asgari ücret düzeyleri farklı olduğundan, ulusal ölçütlerin dikkate alınması önemlidir. Türkiye’de çalışan yoksulluk, çoğunlukla düşük ücret, kayıt dışı istihdam, sosyal güvence eksikliği ve yetersiz çalışma saatlerinden kaynaklanmaktadır (Tanış, 2022, s. 30).

Gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalar, çalışan yoksulluğun yalnızca bireysel bir durum olmadığını, aynı zamanda yapısal bir sorun olduğunu göstermektedir. Barrientos ve Unnikrishnan (2018, s. 351), gelişmekte olan ülkelerde sosyal yardım programlarının çalışan yoksulluğunu azaltma potansiyeline sahip olduğunu, ancak bu programların yanlış tasarlanması durumunda kayıt dışı çalışmayı teşvik edebileceğini belirtmektedir. Özellikle sosyal yardımların çalışma motivasyonunu azaltıcı etkilerinin önlenmesi için, yardım politikalarının istihdam teşvikleriyle birlikte uygulanması gerekmektedir.

Avrupa ülkeleri örneğinde ise çalışan yoksulluğun, esnek istihdam biçimlerinin yaygınlaşmasıyla arttığı görülmektedir. Düşük vasıflı işlerde, yarı zamanlı ya da geçici sözleşmelerle çalışan bireyler, iş güvencesinden ve sosyal haklardan yoksun kaldıkları için yoksulluk riski taşımaktadır. Bu durum, istihdamın tek başına yoksulluğu ortadan kaldırmaya yetmediğini, kaliteli ve güvenceli işlerin yaratılmasının zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Diyarbakır bağlamında çalışan yoksulluk, çoğunlukla düşük ücretli hizmet sektörü işlerinde, mevsimlik tarım işlerinde ve kayıt dışı esnafılıkta yoğunlaşmaktadır. Bu işler, hem gelir düzeyi

açısından yetersiz hem de sosyal güvence bakımından eksik olduğundan, bireyleri uzun vadede yoksulluk döngüsünden çıkaramamaktadır. Kentte istihdam politikalarının çalışan yoksulluğu azaltacak şekilde tasarlanması, kayıt dışı istihdamın önlenmesi, asgari ücretin yaşam maliyetine uyarlanması ve iş güvencesinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

4.1.3. Diyarbakır’da istihdam yapısı ve yoksulluk profili

Diyarbakır, Türkiye’nin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından alt sıralarda yer alan illerinden biridir ve işgücü piyasası yapısı, kentin yoksulluk düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. TÜİK verilerine göre kentte işsizlik oranı Türkiye ortalamasının belirgin şekilde üzerindedir. Özellikle genç nüfusta işsizlik oranlarının %30'lara varması hem ekonomik üretkenliği hem de toplumsal refahı olumsuz etkilemektedir. İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde tarım, hizmet ve sanayi sektörleri arasında dengesiz bir yapı görülmektedir. Tarım sektörü, mevsimsel ve düşük verimlilik sorunları nedeniyle istikrarlı gelir sağlamaktan uzaktır; hizmet sektörü ise ağırlıklı olarak düşük ücretli, vasıf gerektirmeyen ve kayıt dışı işlerden oluşmaktadır. Sanayi sektörü ise yeterince gelişmemiştir ve bu durum, kent ekonomisinin istihdam yaratma kapasitesini sınırlamaktadır (Doğan ve Çelik, 2012).

Kentte işgücüne katılım oranları da Türkiye ortalamasının altındadır. Kadın istihdam oranı özellikle düşük olup, bu durum hanehalkı gelirini olumsuz etkilemektedir. Kadınların işgücüne katılımını sınırlayan faktörler arasında eğitim seviyesinin düşüklüğü, toplumsal cinsiyet rolleri ve çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği yer almaktadır. Genç nüfusun ise eğitim ile işgücü piyasası arasında sıkıştığı, istihdamda olanların çoğunun güvencesiz işlerde çalıştığı gözlenmektedir.

Diyarbakır’da yoksulluk profili incelendiğinde, kentte yaşayan hanelerin önemli bir kısmının asgari geçim düzeyinin altında yaşadığı görülmektedir. Bu hanelerin büyük bölümü sosyal yardımlara bağımlı olup, bu durum istihdamın yoksullukla mücadeledeki rolünü zayıflatmaktadır. Kentsel alanlarda işsizlik, kırsal alanlarda ise düşük verimlilikli tarımsal üretim, yoksulluğun başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle Diyarbakır’da yoksulluğu azaltmaya yönelik politikaların, istihdamı artırmanın yanı sıra, işin niteliğini geliştirmeye, kayıt dışılığı azaltmaya ve kadın ile genç istihdamını teşvik etmeye odaklanması gerekmektedir.

4.1.4. İstihdamda kalite ve yoksulluk

Yoksullukla mücadelede istihdamın rolü yalnızca iş sayısının artırılmasıyla sınırlı değildir; işin niteliği, yoksulluğun kalıcı olarak azaltılmasında en az nicelik kadar belirleyici bir faktördür. Kaliteli istihdam kavramı, yalnızca yeterli gelir sağlayan değil, aynı zamanda sosyal güvence sunan, iş güvencesi olan, sağlıklı çalışma koşullarına sahip ve bireylerin becerilerini geliştirme imkanı tanıyan işleri ifade eder. Düşük kaliteli işler, bireyleri istihdamda olmalarına rağmen yoksulluktan kurtaramamakta, çalışan yoksullar olgusunu beslemektedir (Tanış, 2022, s. 28).

Uluslararası literatürde, istihdam kalitesinin yoksulluğu azaltmadaki önemi farklı bağlamlarda vurgulanmaktadır. Spicker (2020, s. 141), istihdamın yoksulluğu ortadan kaldırabilmesi için yalnızca gelir sağlamakla kalmayıp, bireylerin uzun vadeli ekonomik güvenliğini temin etmesi gerektiğini savunur. Bu bağlamda, kısa süreli sözleşmeler, düşük ücretler ve sosyal haklardan yoksun çalışma biçimleri, bireylerin yoksulluk riskini artırmaktadır. OECD verileri de, güvencesiz istihdam oranlarının yüksek olduğu ülkelerde, çalışan nüfus içinde yoksulluk oranlarının da yüksek seyrettiğini göstermektedir.

Türkiye örneğinde istihdam kalitesi sorunu, özellikle kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı, düşük ücret politikaları ve sendikalaşma oranlarının düşüklüğü ile ilişkilidir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre kayıt dışı istihdam, toplam istihdamın yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Bu durum, çalışanların sosyal güvenlikten yoksun kalmasına ve gelir güvencesizliğine yol açmaktadır. Özellikle tarım ve hizmet sektörlerinde yaygın olan düşük kaliteli istihdam biçimleri, yoksulluğun nesiller arası aktarımını kolaylaştırmaktadır (Odabaşı, 2009, s. 94).

Diyarbakır bağlamında istihdam kalitesi sorunu daha da belirgindir. Kentte istihdam edilen nüfusun önemli bir kısmı düşük ücretli, mevsimlik ve sosyal güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Sanayi sektörünün zayıf olması, nitelikli iş fırsatlarının sınırlı kalmasına neden olurken, hizmet sektöründe yoğunlaşan istihdam ise çoğunlukla asgari ücret düzeyinde ve sendikasız çalışma koşullarını içermektedir. Bu nedenle Diyarbakır'da yoksulluğun azaltılması için, yalnızca iş yaratmaya odaklanan politikaların ötesine geçilerek, kaliteli istihdamın geliştirilmesine yönelik bütüncül stratejilerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu stratejiler, mesleki eğitim, işgücü piyasası düzenlemeleri, sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi ve işyerinde çalışma koşullarının iyileştirilmesini içermelidir.

4.2. Sosyal Yardım – İstihdam İlişkisi

Sosyal yardım programları, yoksullukla mücadelede önemli bir araç olarak görülmekle birlikte, bu programların işgücüne katılım üzerindeki etkisi akademik tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Sosyal yardımların temel amacı, gelir düzeyi düşük bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek, asgari geçim koşullarını sağlamaktır. Ancak literatürde, sosyal yardımların işgücüne katılımı hem teşvik edebileceği hem de engelleyebileceği yönünde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır (Moffitt, 2002, s. 2395).

Teşvik edici etki, sosyal yardım programlarının bireylerin ekonomik güvenliğini artırarak iş arama motivasyonlarını güçlendirmesi üzerinden açıklanır. Özellikle geçici ve şartlı nakit transferleri, bireylerin kısa vadede ekonomik rahatlama yaşamasını sağlayarak iş bulma sürecine odaklanmalarına yardımcı olabilir. Bu tür programlar, eğitim, mesleki beceri geliştirme ve iş bulma desteği gibi aktif işgücü politikalarıyla entegre edildiğinde, işgücüne katılım oranlarında artış gözlenebilir (Bugra ve Candaş, 2011, s. 520).

Buna karşın, sosyal yardımların işgücüne katılım üzerinde engelleyici bir etkisi olabileceğini savunan çalışmalar da mevcuttur. Bu yaklaşım, özellikle yardımların miktarının asgari ücret düzeyine yakın olduğu durumlarda, bireylerin çalışma motivasyonunun azalabileceğini ileri sürer. Yoksulluk tuzağı olarak bilinen bu olgu, bireylerin sosyal yardımı kaybetme riskinden ötürü düşük ücretli işlerde çalışmayı reddetmeleri ile karakterizedir (Moffitt, 2002, s. 2402). Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar, sosyal yardımların miktarının düşük olması nedeniyle doğrudan bir caydırıcı etki yaratmadığını, ancak kayıt dışı istihdam ile düşünüldüğünde işgücüne katılımın önünde dolaylı engeller oluşturabileceğini göstermektedir (Mahiroğulları, 2017, s. 553).

4.2.1. Sosyal yardımların istihdam üzerindeki “teşvik–engel” dinamikleri

Sosyal yardım programlarının istihdam üzerindeki etkisi, iktisat ve sosyal politika literatüründe uzun süredir tartışılan bir konudur. Bu tartışmaların merkezinde, sosyal yardımların bireyleri işgücüne katılım konusunda motive edip etmediği veya tam tersine, çalışma isteğini azalttığı sorusu yer almaktadır. Bu durum, literatürde genellikle “teşvik–engel” dinamikleri olarak adlandırılır (Moffitt, 2002, s. 2396).

Teşvik boyutundan bakıldığında, sosyal yardımlar bireylerin ekonomik güvencesini artırarak, onları daha iyi iş fırsatları aramaya yöneltebilir. Özellikle şartlı nakit transferleri (conditional cash transfers) ve gelir tamamlama programları (in-work benefits) gibi uygulamalar, bireylerin hem çalışmaya devam etmesini hem de gelirlerini artırmasını destekler. Örneğin, Birleşik

Krallık'ta uygulanan *Working Tax Credit* sistemi, düşük gelirli çalışanlara sağlanan ek gelir desteğiyle, istihdamın cazibesini artırmayı amaçlamaktadır (Brewer ve diğ., 2010, s. 31). Bu tür politikalar, özellikle düşük vasıflı işlerde çalışanlar için yoksulluk riskini azaltmakta ve işte kalma süresini uzatmaktadır.

Engelleyici boyut ise, sosyal yardımların bir yoksulluk tuzağı oluşturma potansiyelini ifade eder. Bu tuzak, bireylerin sosyal yardım almayı sürdürmek amacıyla düşük ücretli işleri reddetmesi veya kayıt dışı çalışmayı tercih etmesi şeklinde ortaya çıkabilir. Yardım miktarı, bireylerin işten elde edebilecekleri gelirle aynı düzeye yaklaştığında, çalışmanın marjinal faydası azalır ve işgücüne katılım isteği düşebilir (Immervoll ve diğ., 2007, s. 30). Bu olgu, özellikle sosyal güvenlik sisteminin zayıf olduğu, kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu ülkelerde daha belirgin hale gelir.

Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar, sosyal yardımların tek başına istihdamdan caydırıcı etkisinin sınırlı olduğunu, ancak kayıt dışı istihdam ile birleştğinde işgücüne katılım üzerinde dolaylı bir baskı oluşturduğunu göstermektedir (Mahiroğulları, 2017, s. 562). Kırsal bölgelerde ve düşük vasıflı işlerde çalışanların, sosyal yardım almaya devam edebilmek için resmi işgücü piyasasına girmekten kaçındıkları vakalar tespit edilmiştir. Bu durum, yardım politikalarının istihdam teşvikleriyle entegre edilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Diyarbakır özelinde, teşvik–engel dinamikleri daha karmaşık bir hal almaktadır. Kentte düzenli ve nitelikli iş olanaklarının sınırlılığı, sosyal yardımları birçok hane için vazgeçilmez hale getirmiştir. Bu nedenle, sosyal yardım programlarının istihdamla uyumlu hale getirilmesi, yerel işgücü piyasasına uygun mesleki eğitimlerin yaygınlaştırılması ve kayıtlı çalışmanın teşvik edilmesi kritik önemdedir. Aksi takdirde, sosyal yardımlar kısa vadede yoksulluğu hafifletirken, uzun vadede işgücüne katılımın düşük kalmasına yol açabilir.

4.2.2. Sosyal yardım ve istihdam ikilemi

Yoksulluk tuzağı (poverty trap), bireylerin sosyal yardım sisteminden çıkmalarının maliyetinin, işgücüne katılım yoluyla elde edecekleri ekonomik kazançtan daha yüksek olduğu durumları ifade eder. Bu olgu, sosyal yardımların iyi niyetli yoksulluk azaltma hedeflerine rağmen, bireylerin yoksulluk durumunu uzun vadede kalıcı hale getirebilme riskini taşır (Moffitt, 2002, s. 2402). Yoksulluk tuzağı, özellikle sosyal yardım miktarlarının düşük ücretli işlerde çalışmaktan elde edilecek gelire yakın olduğu, buna ek olarak sosyal yardımın yan haklarının da kaybedildiği bağlamlarda daha görünür hale gelir.

Teorik olarak yoksulluk tuzağı, marjinal vergi oranı (marginal effective tax rate) kavramı üzerinden açıklanır. Sosyal yardım alan bir birey çalışmaya başladığında, elde ettiği gelir sosyal yardım miktarının kesilmesine veya azaltılmasına yol açar. Bu durumda, her kazanılan ek gelirin, sosyal yardımın kaybıyla birlikte bireye net bir fayda sağlamadığı görülür (Immervoll ve diğ., 2007, s. 6). Sonuç olarak, birey ya hiç çalışmamayı ya da kayıt dışı çalışmayı tercih edebilir.

Uluslararası örnekler, yoksulluk tuzağının özellikle refah sisteminin yeterince istihdam odaklı olmadığı ülkelerde daha yaygın olduğunu göstermektedir. OECD ülkelerinde yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, güçlü çalışma karşılığı yardım (workfare) politikalarının ve gelir tamamlama programlarının yoksulluk tuzağını kırmada etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Brewer ve diğ., 2010, s. 95). Buna karşılık, yalnızca pasif sosyal yardım transferlerine dayalı sistemlerde işgücüne katılım oranlarının düşük kaldığı tespit edilmiştir.

Türkiye bağlamında, sosyal yardım miktarları çoğunlukla düşük olduğundan, yoksulluk tuzağının doğrudan gelir düzeyi üzerinden değil, kayıt dışı istihdam ve sosyal hak kayıpları üzerinden işlediği görülmektedir (Mahiroğulları, 2017, s. 554). Kırsal bölgelerde mevsimlik tarım işçiliği yapan veya düşük ücretli geçici işlerde çalışan bireyler, sosyal yardım almaya devam edebilmek için resmi istihdamdan kaçınabilmektedir. Ayrıca, sosyal yardım alan bireylerin sağlık sigortası gibi yan haklardan yararlanmaya devam edebilmesi, düşük ücretli işler karşısında yardım sistemini daha cazip hale getirebilmektedir.

Diyarbakır özelinde yoksulluk tuzağı, yapısal işsizlik ve düşük kaliteli işlerin yaygınlığı ile birleşerek daha karmaşık bir hal alır. Kentte istihdam fırsatlarının sınırlı olması, sosyal yardım alan hanelerin büyük bir kısmını uzun süre yardım sisteminde tutmaktadır. Bu durum, hem bireylerin işgücü piyasasından uzaklaşmasına hem de yerel ekonominin kayıt dışı işlere bağımlı hale gelmesine yol açmaktadır. Yoksulluk tuzağının kırılabilmesi için, sosyal yardımların istihdam teşvikleriyle entegre edilmesi, gelir tamamlama mekanizmalarının uygulanması ve kayıtlı çalışmanın cazip hale getirilmesi gerekmektedir.

4.2.3. Sosyal yardım programlarının yoksulluk azaltmadaki etkinliği

Sosyal yardım programlarının temel amacı, bireylerin ve hanelerin yaşam standartlarını asgari düzeyin üzerinde tutarak yoksulluğu hafifletmek veya ortadan kaldırmaktır. Bu programlar, doğrudan gelir transferleri, gıda yardımları, konut destekleri, sağlık hizmetleri ve eğitim yardımları gibi çeşitli biçimlerde uygulanabilir. Etkinlik tartışmaları ise, bu yardımların yalnızca kısa vadeli yoksulluk hafifletici etkilerinin mi olduğu, yoksa uzun vadede yoksulluğu

yapısal olarak azaltma kapasitesine sahip olup olmadıkları üzerine yoğunlaşmaktadır (Sen, 1999, s. 87).

Kısa vadede sosyal yardımlar, yoksulluğun gelir eksikliği boyutunu doğrudan hedef alarak, hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılamasına imkan tanır. Dünya Bankası'nın (2000, s. 112) Dünya Kalkınma Raporu'nda, iyi tasarlanmış sosyal yardım programlarının, gelir yoksulluğu oranlarını anlamlı ölçüde düşürebildiği, hatta şiddetli yoksulluk (extreme poverty) oranlarını hızla azaltabildiği vurgulanmaktadır. Ancak uzun vadede etkinlik, yardımların bireyleri ekonomik bağımsızlığa yönlendirecek ve yoksulluk döngüsünü kırarak şekilde tasarlanmasına bağlıdır.

Bu bağlamda literatürde iki ana yaklaşım öne çıkar. Birinci yaklaşım, sosyal yardımların yoksulluğu azaltmada sürdürülebilir bir etki yaratabilmesi için, eğitim, sağlık ve istihdam politikalarıyla entegre edilmesi gerektiğini savunur. Örneğin, Latin Amerika'daki Brezilya'nın *Bolsa Família* ve Meksika'nın *Prospera* programları, şartlı nakit transferleriyle çocukların okullaşma oranlarını artırmış ve sağlık hizmetlerine erişimi güçlendirmiştir. Bu sayede yoksulluk yalnızca mevcut nesilde değil, gelecek nesillerde de azalma eğilimine girmiştir (Fiszbein ve Schady, 2009, s. 56).

İkinci yaklaşım ise, sosyal yardımların uzun vadede yoksulluğu azaltma kapasitesinin sınırlı olduğunu, hatta yardım bağımlılığı riskini artırabileceğini ileri sürer. Bu görüşe göre, yardım sistemleri bireylerin kendi gelirlerini elde etme motivasyonunu zayıflatır ve işgücü piyasasına katılımı azaltabilir (Moffitt, 2002, s. 2402). Bu nedenle, yoksullukla mücadele stratejilerinde sosyal yardımların tek başına yeterli olmadığı, yapısal ekonomik ve sosyal reformlarla desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Türkiye bağlamında, sosyal yardımların yoksulluk azaltmadaki rolü özellikle 2000'li yıllardan itibaren artmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verilerine göre, nakdi ve ayni yardımların kapsamı genişlemiş, hane halkı gelirleri üzerindeki etkisi güçlenmiştir. Ancak akademik çalışmalar, bu yardımların yoksulluğu kısa vadede azalttığını, fakat istihdam bağlantısı zayıf olduğunda uzun vadede kalıcı etkiler yaratamadığını ortaya koymaktadır (Şahin, 2023, s. 77).

Dolayısıyla, sosyal yardım programlarının yoksulluk azaltmadaki etkinliği, programların tasarımı, hedefleme doğruluğuna, yardım miktarının yeterliliğine ve diğer sosyal politikalarla entegrasyon düzeyine bağlıdır. Etkin bir yoksullukla mücadele için sosyal yardımların yalnızca gelir transferi işlevini değil, aynı zamanda insan sermayesini geliştirme ve ekonomik katılımı teşvik etme işlevini de üstlenmesi gerekir.

4.3. Sosyal Yardım ve Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluk döngüsü (poverty cycle), bireylerin ve hanelerin düşük gelir, sınırlı eğitim olanakları, yetersiz sağlık hizmetleri ve zayıf sosyal sermaye gibi nedenlerle yoksulluğu nesiller boyunca deneyimlemeye devam ettiği durumu ifade eder. Bu döngü, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik unsurlarla da beslenir. Sosyal yardım programları, yoksulluk döngüsünü kırma potansiyeline sahip olmakla birlikte, tasarım ve uygulama biçimlerine bağlı olarak bu döngüyü güçlendirme riski de taşır (Sen, 1999, s. 112).

Sosyal yardımların yoksulluk döngüsünü kırmadaki en önemli mekanizması, insan sermayesine yatırım yapılmasını sağlamasıdır. Eğitim, sağlık ve beslenme alanlarında sağlanan şartlı yardımlar, çocukların okulda kalma sürelerini artırmakta ve uzun vadede işgücü piyasasında daha yüksek gelir elde etme olasılıklarını güçlendirmektedir. Brezilya'da *Bolsa Família* ve Meksika'da *Prospera* programları, şartlı nakit transferleri yoluyla hem çocukların eğitim devamlılığını hem de sağlık hizmetlerine erişimini artırarak yoksulluk döngüsünün kırılmasına katkı sağlamıştır (Fiszbein ve Schady, 2009, s. 71).

Ancak, sosyal yardımların koşulsuz ve uzun süreli olarak sağlandığı durumlarda, bireylerde yardım bağımlılığı (welfare dependency) oluşma riski artar. Bu durum, işgücü piyasasına katılımı azaltabilir ve bireyleri pasif gelir transferlerine bağımlı hale getirebilir (Moffitt, 2002, s. 2405). Bu bağlamda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal yardım programlarının işgücü piyasasına entegrasyonu sağlayacak unsurları içermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Türkiye'de sosyal yardım sisteminin son 20 yılda genişlemesi, kısa vadede yoksulluğun hafifletilmesinde etkili olmuş; ancak akademik araştırmalar, yardımların çoğunlukla geçici gelir destekleri şeklinde uygulanması nedeniyle yoksulluk döngüsünü kırmada sınırlı kaldığını ortaya koymuştur (Şahin, 2023, s. 81). Özellikle düşük eğitim düzeyi ve sınırlı mesleki becerilere sahip bireylerin, yardımlardan bağımsız bir ekonomik varlık oluşturma kapasiteleri düşük kalmaktadır.

4.3.1. Sosyal yardımların kısa ve uzun vadeli yoksulluk etkileri

Sosyal yardım programlarının yoksulluk üzerindeki etkileri, kısa vadeli ve uzun vadeli olmak üzere iki boyutta değerlendirilir. Kısa vadeli etkiler, genellikle gelir yoksulluğunun hafifletilmesi, temel ihtiyaçların karşılanması ve acil ekonomik krizlerin önlenmesi ile ilgilidir. Uzun vadeli etkiler ise, bireylerin ve hanelerin yoksulluktan kalıcı olarak çıkabilmesini, ekonomik bağımsızlık kazanmasını ve nesiller arası yoksulluk aktarımının kırılmasını ifade eder (Barrientos ve Unnikrishnan, 2018).

Kısa vadede, sosyal yardımlar özellikle düşük gelirli haneler için bir koruma ağı (safety net) işlevi görür. Dünya Bankası'nın (2000) verilerine göre, iyi hedeflenmiş sosyal yardım programları, gelir yoksulluğu oranlarını ortalama %20'ye kadar düşürebilmektedir. Bu etki, özellikle nakdi transferlerde doğrudan ve hızlı bir şekilde ortaya çıkar. Latin Amerika'daki *Bolsa Família* ve *Prospera* gibi şartlı nakit transfer programları, yoksulluğu kısa sürede azaltmakta ve hane gelirlerinde istikrarlı bir artış sağlamaktadır (Fiszbein ve Schady, 2009, s. 59).

Bununla birlikte, uzun vadeli etkiler tartışmalı bir alandır. Sosyal yardımların uzun vadede yoksulluğu azaltabilmesi, yardımların eğitim, sağlık ve istihdam politikalarıyla entegre edilmesine bağlıdır. Yardımlar yalnızca gelir transferi niteliğinde kaldığında, yoksulluk oranlarında kalıcı bir azalma sağlamakta zorlanır. Bazı araştırmalar, uzun vadede sosyal yardımların yardım bağımlılığı (welfare dependency) oluşturabileceğini, bu durumun ise işgücü piyasasına katılımı olumsuz etkileyebileceğini ortaya koymaktadır (Moffitt, 2002, s. 2404).

Türkiye'de yapılan çalışmalar, sosyal yardımların kısa vadede yoksulluğu belirgin şekilde azalttığını, ancak uzun vadede yoksulluk oranlarının yeniden artış eğilimine girdiğini göstermektedir (Şahin, 2023, s. 85). Bunun temel nedenleri arasında, sosyal yardım sisteminin istihdam bağlantısının zayıf olması, mesleki eğitim programlarının yetersizliği ve yerel işgücü piyasalarının sınırlı kapasitesi yer almaktadır.

Diyarbakır bağlamında, sosyal yardımların kısa vadeli etkisi belirgin olmakla birlikte, uzun vadede yoksulluğu kalıcı olarak azaltma kapasitesi düşüktür. Kentte yardımlar, özellikle ekonomik kriz ve işsizlik dönemlerinde yoksulluk oranlarını sınırlı bir süre için düşürmekte; ancak yapısal işsizlik, düşük kaliteli istihdam ve eğitim yetersizlikleri gibi faktörler nedeniyle yoksulluk oranları uzun vadede yeniden yükselmektedir. Bu nedenle, uzun vadeli yoksulluk azaltma stratejilerinde sosyal yardımların, insan sermayesi geliştirme politikalarıyla birlikte tasarlanması zorunludur.

4.3.2. Sosyal yardımlarda hedefleme ve kapsama sorunları

Sosyal yardım programlarının etkinliği, büyük ölçüde hedefleme (targeting) ve kapsama (coverage) mekanizmalarının doğruluğuna bağlıdır. Hedefleme, sosyal yardımların en çok ihtiyaç duyan birey ve hanelere yönlendirilmesini; kapsama ise bu grupların programdan yararlanma oranını ifade eder (Coady ve diğ., 2004, s. 3). Yanlış hedefleme (inclusion and exclusion errors) durumunda, yardımlar ihtiyaç sahibi olmayan kişilere ulaşırken gerçek yoksullar sistem dışında kalabilir.

Hedefleme yöntemleri genel olarak iki gruba ayrılır: Gelir temelli hedefleme ve kategorik hedefleme. Gelir temelli hedefleme, hanehalkı gelirinin belirli bir yoksulluk sınırının altında olup olmadığını ölçerken; kategorik hedefleme, belirli bir sosyo-demografik gruba (ör. engelliler, yaşlılar, tek ebeveynli aileler) otomatik olarak yardım sağlamayı içerir. Ancak her iki yöntemde de ölçüm hataları, kayıt dışı gelirler ve resmi veri eksikliği, hedefleme doğruluğunu azaltabilmektedir (Sen, 1999, s. 103).

Uluslararası literatürde, hedefleme doğruluğunun en yüksek olduğu programlar genellikle çok boyutlu yoksulluk göstergelerini kullanır. Örneğin, Meksika'nın *Prospera* programı, hanehalkı gelirinin yanı sıra eğitim durumu, sağlık hizmetlerine erişim ve yaşam koşullarını birlikte değerlendirerek yararlanıcı belirlemiştir (Fiszbein ve Schady, 2009, s. 85). Ancak, çok boyutlu hedefleme yöntemleri yüksek idari maliyetlere sahiptir ve uygulamada gecikmelere yol açabilir.

Kapsama sorunları ise genellikle dışlama hataları (exclusion errors) şeklinde ortaya çıkar. Dünya Bankası verilerine göre, birçok düşük ve orta gelirli ülkede sosyal yardım sistemleri toplam yoksul nüfusun yarısından azına ulaşmaktadır (World Bank, 2018, s. 47). Bu durum, özellikle kırsal alanlarda ulaşım, bilgi eksikliği ve idari kapasite yetersizliklerinden kaynaklanır.

Türkiye'de sosyal yardım sisteminde hedefleme, ağırlıklı olarak gelir temelli yapılmakta, ancak hane halkı gelirinin doğru tespit edilememesi nedeniyle hem dışlama hem de kapsama hataları görülebilmektedir (Şahin, 2023, s. 83). Özellikle kayıt dışı ekonominin yaygın olduğu bölgelerde, gerçek yoksulların sistem dışında kalması, programın etkinliğini zayıflatmaktadır.

Diyarbakır özelinde, hedefleme ve kapsama sorunları hem bölgesel yoksulluk oranlarının yüksekliği hem de kayıt dışı gelirlerin yaygınlığı nedeniyle daha karmaşık bir hal almaktadır. Yoksulluğun çok boyutlu yapısı dikkate alınmadan yapılan hedefleme, sosyal yardımların en yoksul gruplara ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, yerel düzeyde güncel veri toplama, topluluk temelli tespit mekanizmaları ve çok boyutlu yoksulluk ölçütlerinin kullanılması, hedefleme doğruluğunu artırabilir.

4.4. SH Disiplininin Sosyal Yardım, İstihdam ve Yoksulluk İlişkisindeki Rolü

Sosyal hizmet disiplini, bireylerin, ailelerin ve toplumların sosyal refahını geliştirmeyi, yaşam kalitesini artırmayı ve sosyal adaleti güçlendirmeyi amaçlayan bir meslek ve akademik alan olarak, sosyal yardım, istihdam ve yoksulluk ilişkilerinde önemli bir role sahiptir (Payne, 2020). Sosyal hizmet uzmanları hem bireysel danışmanlık hem de toplumsal düzeyde politika geliştirme süreçlerine katılarak, yoksullukla mücadeleye çok boyutlu bir bakış açısı kazandırır.

Sosyal yardım–istihdam–yoksulluk üçgeninde sosyal hizmetin rolü, yalnızca ekonomik yoksunluğun giderilmesiyle sınırlı değildir. Sosyal hizmet yaklaşımı, yoksulluğu insan hakları, fırsat eşitliği, sosyal dışlanma ve toplumsal katılım boyutlarıyla birlikte ele alır (Midgley, 1997). Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanları yalnızca yardım dağıtım sürecinde değil, yardım politikalarının tasarlanmasında ve istihdam politikalarının sosyal boyutunun güçlendirilmesinde de görev alır.

Uluslararası literatürde, sosyal hizmetin sosyal yardım programlarıyla entegrasyonu, yoksullukla mücadelede daha bütüncül ve sürdürülebilir sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. Örneğin, Kanada ve İskandinav ülkelerinde sosyal hizmet uzmanları, sosyal yardım alan bireyleri mesleki eğitim, psikososyal destek ve iş bulma hizmetleriyle eş zamanlı olarak destekleyerek, istihdam geçişini kolaylaştırmaktadır (Healy, 2005, s. 102). Bu model, yalnızca gelir transferine dayalı yardımların ötesine geçerek, bireylerin kendi yaşamlarını kontrol etme kapasitesini artırmaktadır.

Türkiye’de sosyal hizmet uzmanlarının sosyal yardım süreçlerine katılımı artmakla birlikte, hala çok idari işlemler ve yardım uygunluk tespiti ile sınırlı kalmaktadır. Oysa sosyal hizmetin güçlendirilmesi, yardım alan bireylerin ihtiyaçlarının çok boyutlu değerlendirilmesini, istihdam bağlantısının kurulmasını ve toplumsal katılımın teşvik edilmesini sağlayabilir (Özsoy ve Karataş, 2021, s. 223).

Bu çerçevede, sosyal hizmet disiplini sosyal yardım, istihdam ve yoksulluk ilişkilerini bütüncül bir yaklaşımla ele alarak; kısa vadeli gelir desteği ile uzun vadeli sosyal ve ekonomik entegrasyonu birleştiren politikaların geliştirilmesinde stratejik bir konuma sahiptir.

4.4.1. SH müdahalelerinin SY–istihdam–yoksulluk ilişkilerini düzenlemedeki yeri

Sosyal hizmet müdahaleleri, sosyal yardım, istihdam ve yoksulluk arasındaki karmaşık ilişkiyi dengelemede kritik bir rol oynar. Bu müdahaleler, yalnızca gelir desteği sağlamakla kalmayıp, bireylerin ve toplulukların kendi kaynaklarını harekete geçirmesini, işgücüne katılımını ve toplumsal bütünleşmesini teşvik eden çok boyutlu stratejiler içerir (Midgley, 1997).

Birincil müdahale alanı, sosyal yardım sisteminin pasif gelir transferinden aktif destek mekanizmasına dönüşmesidir. Sosyal hizmet uzmanları, yardım alan bireylerin beceri düzeylerini değerlendirebilir, istihdam edilebilirliklerini artıracak mesleki eğitim programlarına yönlendirebilir ve psikososyal destek sağlayabilir. Özellikle case management (vaka yönetimi) yaklaşımı, bireylerin istihdam süreçlerine entegrasyonunu kolaylaştıran etkili bir araçtır (Payne, 2020).

İkinci olarak, sosyal hizmet müdahaleleri, istihdam politikalarının sosyal boyutunu güçlendirir. İşsizlik yardımları, mesleki rehabilitasyon ve girişimcilik destekleri gibi uygulamalar, sosyal hizmet bakış açısıyla yeniden tasarlandığında, bireylerin yalnızca iş bulmasını değil, aynı zamanda istihdamda kalıcı olmasını sağlar. İskandinav ülkelerinde uygulanan active inclusion (aktif kapsayıcılık) modeli, sosyal yardım alanların aynı anda istihdam desteği ve sosyal hizmetlerden yararlanmasını sağlayarak yoksulluk riskini uzun vadede azaltmıştır (European Commission, 2008, s. 5).

Üçüncü olarak, sosyal hizmet uzmanları, politika yapıcılar ile yardım alan topluluklar arasında köprü görevi görür. Yardım programlarının hedefleme doğruluğu, yararlanıcıların gerçek ihtiyaçlarının belirlenmesi ve yardım-istihdam entegrasyonunun sağlanması, sahadan elde edilen veriler ve sosyal hizmet uzmanlarının gözlemleriyle güçlenir (Healy, 2005, s. 119).

Türkiye’de sosyal hizmet müdahalelerinin bu üçlü ilişkiyi düzenlemedeki kapasitesi, kurumsal yapının güçlendirilmesi ve mesleki uzmanlığın politika süreçlerine daha etkin dahil edilmesiyle artabilir. Diyarbakır gibi sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerde, sosyal yardım alan bireylerin istihdama katılımını artırmak için sosyal hizmet müdahalelerinin yerel istihdam fırsatlarıyla uyumlu olması kritik önemdedir.

4.4.2. SH uygulayıcılarının sosyal yardım ve istihdam süreçlerindeki işlevi

Sosyal hizmet uygulayıcıları, sosyal yardım–istihdam–yoksulluk ilişkisinin saha düzeyinde hayata geçirilmesinde kritik bir role sahiptir. Bu rol, yalnızca yardımın dağıtımı veya idari işlemlerle sınırlı olmayıp, bireylerin sosyal ve ekonomik yaşama katılımını artıran çok boyutlu bir müdahale alanını kapsar (Payne, 2020).

Birincil işlevlerinden biri, ihtiyaç tespiti ve değerlendirme sürecidir. Sosyal hizmet uzmanları, yararlanıcıların yalnızca gelir durumunu değil; eğitim, sağlık, barınma, psikososyal destek ihtiyacı ve sosyal dışlanma düzeyini de değerlendirir. Bu bütüncül değerlendirme, yardım programlarının hedefleme doğruluğunu artırarak, kaynakların en çok ihtiyaç duyan birey ve hanelere ulaşmasını sağlar (Midgley, 1997).

İkinci olarak, sosyal hizmet uygulayıcıları yardım–istihdam geçişini kolaylaştırıcı bir köprü işlevi görür. Mesleki yönlendirme, kariyer danışmanlığı, iş arama becerilerinin geliştirilmesi ve aktif işgücü programlarına yönlendirme gibi faaliyetler, sosyal yardım alan bireylerin işgücüne entegrasyonunu güçlendirir. Örneğin, Almanya’daki “Jobcenter” modeli, sosyal hizmet uzmanlarını istihdam danışmanları ile aynı kurum içinde konumlandırarak yardım alan

bireylerin hem sosyal destek hem de istihdam hizmetlerinden eş zamanlı yararlanmasını sağlamaktadır (Clasen ve Clegg, 2011).

Üçüncü olarak, sosyal hizmet uzmanları savunuculuk (advocacy) rolü üstlenir. Bu rol, yardım alan bireylerin haklarını korumak, sosyal politikaların adil ve kapsayıcı bir şekilde uygulanmasını sağlamak ve yapısal engellerin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak anlamına gelir. Özellikle dezavantajlı bölgelerde, sosyal hizmet uzmanlarının yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve iş dünyası ile iş birliği içinde çalışması, sosyal yardım–istihdam bağlantısının güçlenmesine yardımcı olur (Healy, 2005, s. 127).

Türkiye’de sosyal hizmet uygulayıcılarının bu işlevleri, özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı sosyal hizmet merkezleri ve belediye sosyal yardım birimlerinde yoğunlaşmaktadır. Diyarbakır gibi yüksek yoksulluk oranına sahip kentlerde, sosyal hizmet uzmanlarının saha deneyimlerini politika yapım sürecine entegre edecek mekanizmalar geliştirilmesi hem yardım sisteminin etkinliğini hem de istihdam geçişlerini artırabilir.

4.4.3. Sosyal hizmetlerin yoksullukla mücadelede bütüncül yaklaşımı

Sosyal hizmetlerin yoksullukla mücadelede benimsediği bütüncül yaklaşım, yoksulluğu yalnızca gelir eksikliği olarak değil; sağlık, eğitim, barınma, sosyal katılım, psikolojik iyilik hali ve toplumsal fırsat eşitliği gibi çok boyutlu unsurlarıyla ele alır (Sen, 1999, s. 87). Bu yaklaşım, yoksulluğun yapısal nedenlerini ortadan kaldırmayı hedefleyen sosyal politikalar ile bireylerin güçlendirilmesine (empowerment) yönelik mikro düzeydeki müdahaleleri bir araya getirir.

Bütüncül yaklaşımın merkezinde, çok boyutlu yoksulluk kavramı yer alır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI), yoksulluğu gelir dışında 10 farklı gösterge üzerinden ölçmekte; bu ölçütler arasında eğitim süresi, çocuk ölümleri, beslenme durumu ve temel hizmetlere erişim gibi unsurlar yer almaktadır (Alkire ve Foster, 2011, s. 479). Sosyal hizmet disiplini, bu göstergelerin her birine müdahale edebilecek esnekliğe sahip olduğundan, yoksullukla mücadelede tek boyutlu ekonomik yaklaşımlara göre daha kapsayıcı çözümler sunar.

Bütüncül yaklaşım aynı zamanda önleyici (preventive), koruyucu (protective) ve geliştirici (promotive) müdahaleleri bir arada uygular (Midgley, 1997). Önleyici müdahaleler, bireylerin yoksulluğa düşmesini engelleyecek sosyal politikaları (ör. eğitim fırsatları, istihdam önlemleri) içerir. Koruyucu müdahaleler, mevcut yoksulluk durumunu hafifletmeye yönelik sosyal

yardımlar ve destekleri kapsar. Geliştirici müdahaleler ise, bireylerin becerilerini, sosyal sermayesini ve ekonomik fırsatlarını artırarak yoksulluktan çıkışı hızlandırır.

Uluslararası iyi uygulama örnekleri, bütüncül yaklaşımın yalnızca bireysel iyileşme değil, aynı zamanda topluluk düzeyinde sosyal kalkınma sağladığını göstermektedir. Örneğin, Güney Afrika'nın Integrated Social Development Modeli, sosyal yardımları yerel kalkınma projeleri, mesleki eğitim, sağlık hizmetleri ve toplum liderliği programlarıyla entegre ederek yoksulluk oranlarında kalıcı düşüş sağlamıştır (Patel, 2005).

Türkiye'de sosyal hizmetlerin bütüncül yaklaşımı uygulama kapasitesi, sosyal yardım sistemi ile istihdam politikalarının entegrasyon düzeyine bağlıdır. Diyarbakır gibi sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerde, bütüncül yaklaşım yalnızca ekonomik destek sağlamakla sınırlı kalmamalı; aynı zamanda yerel istihdam fırsatlarını artıracak, eğitimde eşitsizlikleri azaltacak ve sosyal dışlanmayı önleyecek müdahaleler içermelidir. Bu sayede yoksullukla mücadele, kısa vadeli gelir desteğinin ötesine geçerek yapısal bir dönüşüm aracı haline gelebilir.

5. TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI

Bu bölümde merkezi hükümetin uyguladığı sosyal yardım programları birimler şeklinde kategorize edilerek ayrıntılı bir şekilde analiz edilecektir. Sosyal yardım uygulamalarının merkezindeki bakanlık Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olduğu için daha ayrıntılı incelenecektir. Ardından diğer bakanlıkların ve ilgili kurumların sosyal yardımlarına yer verilecektir.

5.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, sosyal refahın artırılması, dezavantajlı grupların korunması ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi amacıyla sosyal hizmet ve yardım politikalarını geliştiren ve uygulayan temel bir devlet kurumudur. Bakanlık, aile yapısını desteklemeyi, bireylerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamayı ve eşitlikçi bir sosyal koruma sistemi oluşturmayı hedeflemektedir.

Bu bölümde bakanlığın tarihçesi, organizasyon yapısı, kurumsal yapısı ve sosyal yardım programlarıyla bağlantısı açıklandıktan sonra, sosyal yardımlarla bağlantılı mevzuatlara değinilecektir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı bakanlığın bir nevi uygulama birimi gibi görev yaptığından kurumun yapısı, işleyişi de bu başlık altında verilecektir. Ardından sosyal yardım uygulamaları kategorik şekilde ayrıntılarıyla ele alınacak en sonda da uygulamalara ait sayısal veriler verilerek bölüm tamamlanacaktır. Sosyal yardımlar ile ilgili en temel hizmet birimi olduğu için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Diğer bakanlıklar ve yetkili birimlerin sosyal yardım uygulamaları da kısaca verilecektir. Bu bölümdeki veriler bakanlığın ve ilgili kurum kuruluşların resmi web adreslerinden, faaliyet raporlarından, e-bültenlerinden, raporlarından toplanarak hazırlanmıştır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın kökenleri, Türkiye’de sosyal hizmetlerin kurumsallaşmaya başladığı 20. yüzyılın ortalarına dayanır. 1983 yılında 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) kurulmuş ve sosyal yardım sisteminin temelleri atılmıştır. 1986 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıyla sosyal hizmetler daha sistematik bir yapı kazanmıştır. Bakanlık, 2011 yılında 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak resmen kurulmuş, 2018 yılında Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı adı altında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilmiştir. Ancak, 2021 yılında 31461 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan

kararname ile yeniden ayrı bir yapı olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adı altında teşkilatlanmıştır. Bu süreçte Bakanlık, sosyal hizmetler ve yardımlar alanında kapsamlı politikalar geliştirerek toplumsal ihtiyaçlara yanıt vermeyi sürdürmüştür.

5.1.1. Bakanlığın kurumsal yapısı

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, sosyal hizmet ve yardım politikalarını etkin bir şekilde yürütmek için çeşitli genel müdürlükler ve bağlı kuruluşlar aracılığıyla faaliyet gösterir. Bakanlığın temel organizasyon yapısı, sosyal refahın farklı alanlarına odaklanan genel müdürlüklerden oluşur:

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, dezavantajlı gruplara yönelik mali ve ayni yardımların planlanması ve uygulanmasından sorumludur. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla 2022, 2828 ve 3294 sayılı kanunlar kapsamında 43 sosyal yardım kalemini yönetir. Bu yardımlar, yaşlı aylığı, engelli aylığı, şartlı eğitim ve sağlık yardımları gibi programları içerir ve ihtiyaç sahibi bireylerin ekonomik refahını artırmayı amaçlamaktadır.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, çocukların korunması, bakımı ve refahına yönelik politikaları yürütür. Koruyucu aile, evlat edinme ve Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) gibi hizmetler bu genel müdürlüğün sorumluluğundadır. Çocukların aile ortamında kalmasını destekleyen bu hizmetler, sosyal yardım programlarıyla dolaylı olarak bağlantılıdır.

Kadın Hizmetleri Genel Müdürlüğü, kadınların toplumsal statüsünü güçlendirmek ve cinsiyet eşitliğini teşvik etmek amacıyla politikalar geliştirmektedir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) ve kadın konukevleri gibi hizmetler yürütülmektedir. Bu hizmetler, sosyal yardım programlarıyla ekonomik destek sağlama açısından kesişmektedir.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, engelli ve yaşlı bireylerin toplumsal entegrasyonunu ve yaşam kalitesini artırmaya yönelik hizmetleri koordine etmektedir. Evde bakım yardımı ve engelli aylığı gibi programlar, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile iş birliği içinde yürütülmektedir.

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, aile yapısını güçlendirmek, sosyal dayanışmayı artırmak ve toplumu bilinçlendirmek amacıyla eğitim programları ve danışmanlık hizmetleri sunar. Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) ve Aile Eğitim Programı (AEP) gibi hizmetler, sosyal yardım sisteminin koruyucu ve önleyici yönünü destekler.

Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü, şehit yakınları ve gazilere yönelik sosyal, ekonomik ve psikososyal destek hizmetlerini yürütmektedir. Ücretsiz seyahat kartı ve istihdam desteği gibi yardımlar, sosyal yardım programlarıyla bağlantılıdır.

Bakanlık, ayrıca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) ve Aile Destek Merkezleri (ADEM) gibi yerel düzeyde faaliyet gösteren bağlı kuruluşlarla hizmetlerini yaygınlaştırır. 2025 itibarıyla 1.003 SYDV, sosyal yardım programlarının yürütülmesinde kilit rol oynamaktadır.

5.1.2. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları (sydv)

Türkiye’de sosyal devlet ilkesinin yerel düzeydeki temel uygulayıcılarından biri olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), yoksullukla mücadele, sosyal adaletin sağlanması ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi amacıyla kurulmuş özel hukuk tüzel kişilikleridir. 1986 yılında 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile hayata geçirilen SYDV’ler, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’ne bağlantılı olarak fakat özerk bir yapıda faaliyet göstermektedir. 2025 itibarıyla ülke genelinde 1.003 noktada hizmet veren bu vakıflar, sosyal yardım süreçlerini hızlı, esnek ve yerellik ilkesine uygun bir şekilde yöneterek, dezavantajlı birey ve hanelerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır.

Tarihçesi: SYDV’lerin kökeni, 1982 Anayasası’nın sosyal devlet ilkesine dayanmaktadır. 3294 sayılı Kanun’un 29 Mayıs 1986’da Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulan vakıflar, sosyal yardım sisteminin kurumsal altyapısını oluşturmuştur. İlk olarak 1986’da il ve ilçelerde kurulmaya başlanan SYDV’ler, 1991 yılından itibaren tüm Türkiye’de yaygınlaşmıştır. 2011 yılında Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS)’nin devreye girmesiyle süreçler dijitalleşmiş, etkinlik ve şeffaflık artmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın 2011’de kurulması ve 2021’de yeniden yapılandırılması (31461 sayılı Resmi Gazete) ile SYDV’ler, sosyal yardım politikalarının taşradaki temel uygulayıcıları haline gelmiştir.

Kurumsal Yapısı: SYDV’ler, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’na göre özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptir ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlıdır, ancak bağımsız karar organlarıyla yerel düzeyde yönetilmektedir. Mütevelli Heyeti, vakıfların karar organıdır ve 3294 sayılı Kanun’un 7. maddesi uyarınca illerde vali, ilçelerde kaymakam başkanlığında toplanır. Heyet, belediye başkanı, defterdar/mal müdürü, milli eğitim, sağlık, tarım ve müftülük temsilcileri gibi atanmış üyeler ile muhtarlar, sivil toplum temsilcileri ve hayırsever vatandaşlar gibi seçilmiş üyelerden oluşur. İdari denetim, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve Bakanlık

tarafından yapılır. Gelirler, SYDTF (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu) üzerinden Fon Kurulu kararlarıyla dağıtılır.

Bu yapı, kamu ve toplum temsilcilerinin katılımıyla yönetim ilkesini benimser. SYDV'lerin personeli, 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu'nun kararlarına göre İş Kanunu kapsamında istihdam edilir ve vakıf müdürü, sosyal yardım ve inceleme görevlisi, büro görevlisi gibi pozisyonları içerir. Gelirler, SYDTF'den sağlanır; bu fon, kanunla belirlenen paylar, fitre, zekat, kurban derileri ve bağışlarla finanse edilir.

İşleyiş: SYDV'ler, sosyal yardım süreçlerini yerellik ilkesine uygun, hızlı ve esnek bir şekilde yürütmektedir. Başvurular, ikamet edilen SYDV'ye bizzat, e-Devlet veya ALO 144 üzerinden yapılır; sağlık sorunları olanlar için hane ziyareti düzenlenir. BSYBS üzerinden kimlik, gelir, tapu ve sosyal güvenlik sorgulamalarıyla desteklenen sosyal inceleme raporları hazırlanır. Muhtaçlık, hane gelirinin net asgari ücretin 1/3'ünden az olması kriterine göre değerlendirilir. Mütevelli Heyeti, başvuruları haftalık veya aylık toplantılarda karara bağlar. Nakdi yardımlar genellikle PTT aracılığıyla, ayni yardımlar (gıda, kömür) doğrudan teslim edilir. Denetim, Bakanlık, İçişleri Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılır; şikayetler kaymakamlık, valilik veya bakanlığa iletilebilir.

Mevzuat: SYDV'ler, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'na dayanır ve 2022 sayılı Kanun, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenir. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, vakıfların tüzel kişilik statüsünü tanımlar. Genel Sağlık Sigortası (GSS) Yönetmeliği, gelir testlerini SYDV'lere yükler. Fon Kurulu kararları, işleyişi ayrıntılandırır. Yardımlar haczedilemez ve devredilemez; veri işleme, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na uygundur.

SYDV'lerin, ayni-nakdi, süreli-süresiz olmak üzere onlarca sosyal yardım kalemi bulunmaktadır. Nakdi yardımlar arasında yaşlı aylığı, engelli aylığı, eşi vefat etmiş kadınlara yardım, muhtaç asker aileleri yardımı ve öksüz/yetim çocuk yardımı gibi yardımlar yer almaktadır. Ayni yardımlar, gıda, kömür, giyim ve barınma gibi destekleri kapsamaktadır. Şartlı eğitim ve sağlık yardımları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi teşvik etmektedir. GSS prim ödemeleri, afet yardımları ve proje destekleri (iş kurma, mesleki eğitim) diğer önemli uygulamalardır.

SYDV'ler, 3294 sayılı Kanun'un 2. maddesi uyarınca sosyal güvencesi olmayan, hane geliri asgari ücretin 1/3'ünden az olanlar, geçici destekle üretken hale gelebilecekler, afetzedeler, şehit

yakınları ve gaziler ile Türkiye'ye kabul edilmiş muhtaç kişilere hitap edilmektedir. Yaşlılar, engelliler, kadınlar ve çocuklar öncelikli gruplardır.

SYDV'ler, Türkiye'nin sosyal refah sisteminin taşradaki omurgasını oluşturur. 1986'dan beri 1.003 noktada faaliyet gösteren bu vakıflar, dijital altyapı (BSYBS) ve yönetim yaklaşımıyla sosyal yardımları etkin bir şekilde dağıtarak, dezavantajlı grupların yaşam koşullarını iyileştirir ve toplumsal dayanışmayı güçlendirir. 2025'te 18,8 milyar TL'lik yardım, 3,5 milyon haneye ulaşan yardımlar, SYDV'lerin sosyal adalet ve yoksullukla mücadeledeki kritik rolünü ortaya koymaktadır.

5.1.3. Aile sosyal destek programı (ASDEP)

Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP), Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, ailelerin sosyal hizmet ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek, yönlendirmek ve kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla geliştirilen bir sosyal hizmet müdahale modeli olup, koruyucu, önleyici ve destekleyici bir yaklaşımla toplumsal refahı artırmayı amaçlamaktadır; program, 2017 yılında pilot uygulamalarla başlamış ve ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır. ASDEP, sosyal güvencesi olmayan veya sosyo-ekonomik dezavantajlı durumda bulunan birey ve ailelere yönelik olup, özellikle yoksulluk, şiddet, bağımlılık, engellilik, yaşlılık ve çocuk koruma gibi alanlarda ihtiyaç sahibi hanelere verilmektedir. Hedef kitlesi, Bakanlığın sosyal hizmet merkezleri aracılığıyla belirlenen tüm vatandaşları kapsar, ancak öncelik dezavantajlı gruplara aittir. 2025 itibarıyla aktif olarak devam etmekte ve Bakanlığın Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülmektedir.

ASDEP, nakdi yardım içermemekte, bunun yerine sosyal hizmet uzmanları ve ASDEP görevlileri tarafından gerçekleştirilen ev ziyaretleri yoluyla ihtiyaç tespiti, danışmanlık ve yönlendirme hizmetleri sunmakta, miktarlar yerine hizmet odaklı bir yapıya sahiptir. Şartlar, vatandaşların Bakanlık veya SYDV (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları) üzerinden talepte bulunmasını gerektirir; başvuru e-Devlet, ALO 183 hattı veya sosyal hizmet merkezleri aracılığıyla yapılmakta, ihtiyaç analizi sonrası bireysel müdahale planı oluşturulmaktadır. Program, sosyal yardım programlarıyla entegre bir kapsamda olup, Bakanlığın genel sosyal koruma stratejisinin bir parçası olarak işlev görür; 2017'den 2025 Eylül'üne kadar yaklaşık 10 milyon haneye ulaşılmış ve 20 milyondan fazla bireye hizmet verilmiş, bu sayede aile yapılarının güçlendirilmesi ve toplumsal sorunların erken tespiti sağlanmıştır.

5.1.4. Sosyal hizmet merkezleri (SHM)

Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM), Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sosyal hizmet politikalarını yerel düzeyde uygulamak ve dezavantajlı bireylerin sosyal refahını artırmak amacıyla kurulan birimlerdir. Bu merkezler, aile, çocuk, kadın, engelli, yaşlı, şehit yakını ve gaziler gibi farklı hedef gruplara yönelik koruyucu, önleyici, destekleyici ve rehabilite edici hizmetler sunarak toplumsal dayanışmayı güçlendirmeyi hedefler.

Sosyal Hizmet Merkezleri, Türkiye'de sosyal hizmetlerin yerel düzeyde daha erişilebilir ve etkin bir şekilde sunulması amacıyla 2013 yılında pilot uygulamalarla kurulmaya başlamıştır. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenmiş olup, Bakanlığın Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile diğer ilgili genel müdürlükler (Çocuk Hizmetleri, Kadın Hizmetleri, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri, Sosyal Yardımlar) koordinasyonunda hizmet vermektedir. 2013 yılında 121 merkezle başlayan SHM'ler, 2024 Aralık ayı itibarıyla 420 merkeze ulaşmış ve 2025 yılı boyunca bu sayı sabit kalarak ülke genelinde yaygın bir ağ oluşturmuştur.

Sosyal Hizmet Merkezleri, birey ve ailelerin sosyal hizmetlere erişimini kolaylaştırmak, ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek ve uygun müdahale yöntemleri geliştirmek için çok yönlü bir hizmet modeli sunar. Başlıca işlevleri şunlardır; ihtiyaç tespiti ve danışmanlık, koruyucu ve önleyici hizmetler, sosyal hizmet müdahaleleri, rehberlik ve yönlendirme, toplum temelli eğitim ve destek. SHM'ler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, sosyologlar ve diğer meslek elemanlarından oluşan profesyonel ekiplerle çalışır ve hizmetlerini Bakanlığın Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) ile entegre bir şekilde yürütür.

SHM'ler, sosyal yardım başvurularını değerlendirmek, sosyal inceleme raporları hazırlamak ve yardım süreçlerini izlemek gibi görevlerle sosyal yardım sisteminin etkinliğini artırır. Ayrıca, evde bakım yardımı (Temmuz 2025'te 11.702 TL) gibi hizmetlerin başvuru ve takip süreçlerinde de aktif rol oynar, ancak bu yardım doğrudan SHM kapsamına değil, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır.

5.1.5. Aile destek merkezleri (ADEM)

Aile Destek Merkezleri (ADEM), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından dezavantajlı bireylerin sosyal hayata katılımını artırmak, aile bağlarını güçlendirmek ve kadınların toplumsal yaşama entegrasyonunu desteklemek amacıyla hayata geçirilmiş bir kurumdur. Bu merkezler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) bünyesinde yürütülen nakdi

ve aynı yardımları tamamlayıcı bir işlev görmektedir; sadece ekonomik destek değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve eğitsel hizmetler aracılığıyla bireylerin güçlendirilmesini hedeflemektedir. ADEM’lerde kadın ve gençlere yönelik mesleki beceri kazandırma kursları, çocuklara yönelik sosyal içerme faaliyetleri, aile içi sorunlara yönelik danışmanlık hizmetleri ve toplumsal farkındalık eğitimleri sunulmaktadır. Böylelikle sosyal yardımlardan yararlanan hanelerin istihdama katılım kapasiteleri artırılmakta ve yoksulluğun kuşaklar arası aktarımının önlenmesine katkı sağlanmaktadır. Dolayısıyla ADEM’ler, sosyal yardım sisteminin yalnızca gelir transferine dayalı pasif bir mekanizma olmasının ötesine geçerek, sosyal hizmet perspektifiyle bütüncül bir güçlendirme yaklaşımını temsil etmektedir (ASHB, 2024c).

5.1.6. Sosyal yardım bilgi sistemi (SOYBİS)

Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS), Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sosyal yardım süreçlerini dijitalleştirmek, şeffaflaştırmak ve etkin bir şekilde yönetmek amacıyla geliştirilmiş bir veri tabanı ve yönetim sistemidir. Bu sistem, sosyal yardım programlarının başvuru, değerlendirme ve dağıtım süreçlerini entegre bir şekilde koordine ederek, ihtiyaç sahibi birey ve hanelerin tespitini ve desteklenmesini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

2000’li yılların başında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) tarafından kullanılan veri tabanlarının geliştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Sistem, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’nun sağladığı çerçeveye dayalı olarak, 2010’lu yıllarda tam anlamıyla dijital bir platform haline getirilmiştir. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulmasıyla birlikte, SOYBİS’in altyapısı güçlendirilmiş ve 2021 yılında Bakanlığın yeniden yapılandırılmasıyla (31461 sayılı Resmi Gazete) sistem, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’nün koordinesinde daha kapsamlı bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 2025 itibarıyla, SOYBİS, sosyal yardım programlarının yönetiminde merkezi bir rol oynamakta ve ülke genelindeki 1.003 SYDV ile bütünleşmiş şekilde çalışmaktadır. Sistemin temel işlevleri şunlardır: başvuru ve değerlendirme, ihtiyaç tespiti, kaynak yönetimi, şeffaflık ve denetim, veri analizi ve politika geliştirme.

SOYBİS, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilen sosyal yardım programlarının omurgasını oluşturur. Sosyal yardımlar, SOYBİS üzerinden koordine edilmektedir. Sistem, SYDV’ler aracılığıyla yürütülen yardımların başvuru süreçlerini dijitalleştirir ve hane gelirinin net asgari ücretin belirli bir oranından az olmasını doğrulayarak uygunluk değerlendirmesi yapmaktadır. ASDEP ile işbirliği halinde, saha ziyaretlerinden elde

edilen verileri sisteme kaydeder ve sosyal yardım programlarına yönlendirme süreçlerini hızlandırır. Örneğin, 2025 yılında yaklaşık 3,5 milyon haneye düzenli sosyal yardım sağlanmış olup, bu süreçlerin büyük kısmı SOYBİS üzerinden yönetilmiştir. SOYBİS, bu süreçte yardım dağıtımının doğruluğunu ve etkinliğini artırmış, özellikle yaşlı, engelli, kadın ve çocuk gibi dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının tespitinde kritik bir rol oynamıştır.

Sonuç olarak, SOYBİS, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sosyal yardım sisteminin dijital omurgası olarak, yardım süreçlerini şeffaf, hızlı ve etkin bir şekilde yönetir. Sosyal yardım programlarının doğru kişilere ulaşmasını sağlayarak, Türkiye'nin sosyal refah sistemine önemli bir katkı sunar ve dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında kilit bir rol oynamaktadır.

5.1.7. Bütünleşik sosyal yardım bilgi sistemi (BSYBS)

Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS), sosyal yardımların daha adil, hızlı ve etkin bir şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını sağlamak üzere tasarlanmış olup, devlet ve sivil toplum kuruluşları tarafından verilen yardımların tek merkezde toplanmasını ve bütüncül analizini hedefler.

BSYBS, 2006-2010 dönemi Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı kapsamında, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı tarafından belirlenen “Vatandaş Odaklı Hizmet Dönüşümü” eylem planı altında başlatılmış bir projedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün (SYGM) sorumluluğunda, TÜBİTAK Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma Merkezi (BİLGEM) tarafından geliştirilen sistem, 2011 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) bünyesinde pilot olarak uygulanmaya başlanmış ve ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır. 2011 yılından itibaren elektronik ortama geçişle verimliliği artıran BSYBS, 2021 yılında Bakanlığın yeniden yapılandırılmasıyla daha kapsamlı bir entegrasyon kazanmıştır. Sistem, 2025 itibarıyla aktif olarak kullanılmakta olup, sürekli güncellemelerle geliştirilmektedir.

BSYBS, sosyal yardım süreçlerinin bütüncül yönetimini sağlamak için tasarlanmış bir dijital platformdur. Sistemin temel işlevleri şunlardır; başvuru ve veri entegrasyonu, muhtaçlık değerlendirmesi, yardım dağıtımı ve izleme, kaynak yönetimi ve analiz, şeffaflık ve denetim.

Sistem, 2011'den beri 7 milyon hane ve 24 milyon bireyin sosyo-ekonomik verilerini kaydetmektedir. 2025 yılında, yardım dağıtımının etkinliğini artırarak, yoksullukla mücadelede stratejik bir araç haline gelmiştir. Uluslararası alanda övgü toplayan BSYBS, iş zekası

araçlarıyla geliştirilerek, coğrafi bazda analizler sunar ve politika oluşumuna katkı sağlamaktadır.

5.1.8. Sosyal yardımlar ile ilgili mevzuatlar

Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal hizmet programlarını düzenleyen 2022 sayılı Kanun (65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun), 2828 sayılı Kanun (Sosyal Hizmetler Kanunu) ve 3294 sayılı Kanun (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu) temel düzenlemeler olup, sosyal koruma sisteminin ana çerçevesini oluşturur. Bununla birlikte, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili diğer kanunlar da mevcut olup, bu kanunlar farklı sosyal gruplara yönelik destekleri veya sosyal politikaları doğrudan veya dolaylı olarak düzenlemektedir. Aşağıda, bu kanunlarla benzer veya ilgili amaçlara hizmet eden kanunlar sunulmaktadır.

3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla ekonomik zorluk içindeki birey ve hanelere yönelik çok çeşitli sosyal yardım programlarının uygulanmasını düzenler, toplumsal dayanışmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun; yaşlı aylığı ve engelli aylığı gibi sosyal yardımların sosyal güvencesi olmayan 65 yaş üstü bireyler ile engelli vatandaşlara sağlanmasını düzenlemektedir.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu; evde bakım yardımı gibi engelli bireylerin bakımına yönelik hizmetlerin yanı sıra sosyal hizmetlerin genel çerçevesini düzenler ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın sosyal koruma politikalarını yürütmesini sağlamaktadır.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu; korunmaya muhtaç çocukların bakım, koruma ve rehabilitasyon süreçlerini düzenler. Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) hizmetleri gibi 3294 sayılı Kanun kapsamındaki bazı yardımlarla kesişen yönleri bulunmakla birlikte, özellikle çocukların aile ortamında kalmasını destekleyen koruyucu ve önleyici hizmetlere odaklanmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın çocuk refahı politikalarını destekleyen bu kanun, sosyal yardım sistemine tamamlayıcı bir rol oynamaktadır.

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun; Kadına yönelik şiddetin önlenmesi, mağdurların korunması ve desteklenmesi amacıyla düzenlenmiş olan bu kanun, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) ve kadın

konukevleri gibi hizmetlerin yürütülmesini sağlar. 2828 sayılı Kanun ile bağlantılı olarak, sosyal hizmetler kapsamında kadınların sosyal ve ekonomik destek almasını kolaylaştırır ve sosyal yardım programlarıyla dolaylı olarak ilişkilidir.

5378 Sayılı Engellilerin Haklarına İlişkin Kanun; Engelli bireylerin toplumsal yaşama eşit katılımını sağlamak amacıyla düzenlenmiş olan bu kanun, engelli aylığı ve evde bakım yardımı gibi 2022 ve 2828 sayılı kanunlarla düzenlenen yardımlarla doğrudan ilişkilidir. Engellilere yönelik erişilebilirlik, istihdam ve bakım hizmetlerini düzenleyen bu kanun, sosyal yardım sisteminin engelli odaklı politikalarını desteklemektedir.

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu; Sosyal güvenlik sistemini düzenleyen bu kanun, sosyal yardım programlarıyla dolaylı olarak bağlantılıdır. Genel sağlık sigortası prim ödemeleri gibi bazı sosyal yardımlar, sosyal güvencesi olmayan bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak için 3294 sayılı Kanun kapsamında yürütülürken, 5510 sayılı Kanun'un sosyal güvenlik politikalarıyla tamamlayıcı bir rol oynamaktadır.

633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (eski adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) görev ve yetkilerini düzenler. Sosyal yardım ve hizmetlerin yürütülmesi için kurumsal çerçeveyi tanımlayan bu düzenleme, 2022, 2828 ve 3294 sayılı kanunların uygulanmasında Bakanlığın ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın (SYDV) rolünü netleştirmektedir.

Bu kanunlar, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin farklı boyutlarını düzenleyerek, 2022, 2828 ve 3294 sayılı kanunlarla oluşturulan sosyal koruma sistemini tamamlar. Her biri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın dezavantajlı gruplara yönelik politikalarını destekleyen özel hedeflere sahiptir ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yürütülen sosyal yardım programlarıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilidir. Bu düzenlemeler, Türkiye'nin sosyal refah sisteminin bütüncül bir şekilde işleyişini sağlamakta ve ihtiyaç sahibi bireylerin ekonomik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır.

5.1.9. Aile ve sosyal hizmetler bakanlığı sosyal yardım programları

Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, sosyal yardım programları aracılığıyla dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal refahını artırmayı hedefleyen kapsamlı bir sosyal koruma sistemi yürütmektedir. Bu programlar, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün koordinesinde, 2022 sayılı, 2828 sayılı ve 3294 sayılı kanunlarla düzenlenmekte ve uygulanmaktadır. Yardımlar ağırlıklı olarak Sosyal Yardımlaşma ve

Dayanışma Vakıfları (SYDV) tarafından yürütülmektedir. Sosyal Ekonomik Destek (SED), evde bakım yardımı gibi bazı yardımlar bakanlık bünyesinde yürütülmektedir.

2025 yılı verilerine göre, sosyal yardım sistemi aile, barınma-gıda, engelli-yaşlı, eğitim ve sağlık olmak üzere altı ana başlık altında toplam 50 yardım kalemini kapsamakta olup, bu yardımlar sosyal güvencesi olmayan bireylerden ekonomik zorluk içindeki hanelere kadar geniş bir yararlanıcı kitlesine hitap etmektedir. Net asgari ücretin 22.105 TL olarak belirlendiği bu dönemde, yardımlar hane gelirine bağlı olarak belirlenen kriterler çerçevesinde dağıtılmaktadır.

Aşağıda listelenen tüm yardımların türleri, miktarları ve şartları Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığının resmi sitesinden ve faaliyet raporlarından alınmıştır (ASHB, 2024d):

5.1.10. İstihdama yönelik yardımlar

Bazı sosyal yardım türleri istihdamla bağlantılıdır. Bu başlıkta sosyal yardım alanların işe yönlendirilmesi ile ilgili olan yardım türlerine yer verilecektir.

İşe Yönlendirme Yardımı

Çalışabilir durumda olup İŞKUR'a yönlendirilen sosyal yardım yararlanıcıları, iş görüşmelerine katılım veya iş başvurusu süreçlerinde ortaya çıkan ulaşım ve diğer giderler için desteklenmektedir. Bu kapsamda, hak sahiplerine yılda en fazla üç kez olmak üzere, net asgari ücretin %10'una kadar (2025 yılı için 0-2.210 TL aralığında) ödeme yapılmaktadır. Böylece bireylerin işgücüne erişimlerinde ekonomik engellerin azaltılması hedeflenmektedir.

İşe Başlama Yardımı

İşe yerleşen sosyal yardım yararlanıcılarına, işgücü piyasasına girişin ilk aşamasındaki harcamalarını karşılamaya yönelik olarak brüt asgari ücretin üçte biri tutarında destek sağlanmaktadır. Bu yardım, yılda bir defa ve sadece işe yerleşme halinde verilmektedir. Uygulama, istihdama adım atan bireylerin gelir elde etmeye başlamadan önceki dönemde yaşadıkları finansal sıkışıklığı hafifletmektedir.

Özel Sektör İşveren Sigorta Prim Desteği

Sosyal yardım yararlanıcılarının özel sektörde istihdam edilmesini teşvik etmek amacıyla, işverenlerin ödemekle yükümlü oldukları sosyal güvenlik primleri bir yıl süreyle Bakanlık tarafından karşılanmaktadır. Bu uygulama, işverenler açısından işgücü maliyetini düşürerek istihdamı cazip hale getirmekte ve sosyal yardım yararlanıcılarının işgücü piyasasına daha kolay entegre olmasına katkı sağlamaktadır.

Yaptırım Mekanizması

Desteklerin yanında, bireylerin istihdama katılım motivasyonunu artırmak amacıyla bir yaptırım boyutu da bulunmaktadır. İŞKUR tarafından önerilen işi haklı bir gerekçe olmaksızın üçüncü kez reddeden sosyal yardım yararlanıcılarının yardımları bir yıl süreyle kesilmektedir. Bu düzenleme, sosyal yardımları pasif bir gelir desteği olmaktan çıkarıp aktif istihdam politikaları ile bütünleştirmeyi amaçlamaktadır.

5.1.11. Aile yardımları

Aile yapılarını güçlendirmeye yönelik nakdi ve ayni destekleri kapsar; bu programlar, doğum, vefat, askerlik ve terör/afet gibi özel durumlarla ilişkili ihtiyaçları hedefleyerek, dezavantajlı grupların sosyo-ekonomik entegrasyonunu destekler.

Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) yardımları

Çocuk hizmetleri genel müdürlüğü altında çocukları koruma ve aile bütünlüğünü sürdürme amacıyla uygulanmakta olup, 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi ailelerin 0-18 yaş arası çocuklarına verilmektedir. Ailenin ekonomik zorlukları nedeniyle çocuğun kurum bakımına alınmasını önleme koşulu aranmakta ve sosyal inceleme raporu zorunludur; Temmuz 2025 zamlı tutar, çocuk başına ortalama 8.198 TL olarak güncellenmiş olup, Bakanlık tarafından SYDV üzerinden yönetilmekte, başvuru e-Devlet veya SYDV'ye kimlik ve ihtiyaç belgeleri ile yapılmakta ve ödemeler aylık olarak aileye aktarılmaktadır.

Türkiye Aile Destek Programı (TAD)

Türkiye Aile Destek Programı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2022 yılında, ekonomik zorluk içindeki ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve aile bütünlüğünü korumak amacıyla başlatılan geçici bir nakdi sosyal yardım programıdır. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu çerçevesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla yürütülen program, küresel salgın sonrası sosyo-ekonomik baskıları hafifletmeyi hedefler. Hane içi kişi başına düşen gelirin net asgari ücretin 1/3'ünden (2025'te 7.368,22 TL) az olduğu ihtiyaç sahibi hanelere, özellikle çocuklu, engelli bireyi olan veya dul kadınların bulunduğu hanelere öncelik verilerek uygulanır.

Program kapsamında 2025'te hane gelirine göre 850-1.250 TL aylık nakdi yardım sağlanmakta, çocuk sayısına bağlı olarak 350-650 TL ek destek verilmektedir; ödemeler, her ayın 9-15'inde PTT veya banka hesaplarına yatırılır. Toplam bütçesi 25 milyar TL'ye ulaşan programdan yaklaşık 2,5 milyon hane faydalanmış, ekonomik dezavantajlı ailelerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Geçici nitelikteki programın sona ermesiyle, ihtiyaç sahiplerinin

yaşlı aylığı veya engelli aylığı gibi kalıcı sosyal yardım programlarına yönlendirilmesi planlanmaktadır.

Yeni Doğum Yardımı

Türk vatandaşlarına 01.01.2025 tarihi ve sonrasında canlı doğan çocuklar için sağlanan nakdi destek olup, ailelerin çocuk bakım yükünü hafifletmeyi amaçlar; hedef kitle Türkiye’de ikamet eden Türk vatandaşlarıdır ve anne sağ ve Türk vatandaşı ise anne, yoksa baba faydalanır. Başvuru şartları çocuğun sağ doğması ve Kimlik Paylaşım Sistemi’ne kaydedilmesini gerektirirken, e-Devlet üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı 1. çocuk için tek seferlik 5.000 TL, 2. çocuk için aylık 1.500 TL (5 yaşına kadar) ve 3. ve üzeri çocuklar için aylık 5.000 TL (5 yaşına kadar) olup, 1. çocuk tek seferlik, diğerleri aylık olarak ödenir.

Çoklu Doğum Yardımı

Çoklu doğum ile dünyaya gelen 0-2 yaş arası çocukların bulunduğu ihtiyaç sahibi hanelerin beslenme ve öz bakım ihtiyaçlarını destekler; hedef kitle hane içinde kişi başına aylık geliri net asgari ücretin 1/3’ünden az olan hanelerdir. Başvuru anne veya kanuni temsilci tarafından kimlik belgesi ile e-Devlet veya SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı aylık 400 TL olup, her ay hesaplanıp 2 ayda bir ödenir.

Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı

Son resmi nikahlı eşini kaybetmiş, sosyal güvencesi olmayan ihtiyaç sahibi kadınlara düzenli nakdi destek sağlar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi, son resmi nikahlı eşini kaybetmiş kadınlardır. Başvuru kimlik belgesi ile e-Devlet veya SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı aylık 1.500 TL olup, 2 ayda bir ödenir.

Öksüz ve Yetim Yardımı

Annesi, babası abası veya her ikisi vefat etmiş ihtiyaç sahibi çocuklar için nakdi yardım sunar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi öksüz/yetim çocuklardır. Başvuru çocuğa bakan kişi tarafından kimlik belgesi ile e-Devlet veya SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı aylık 600 TL olup, 2 ayda bir ödenir.

Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı,

Askerlik görevindeki bireylerin sosyal güvencesi olmayan ihtiyaç sahibi ailelerini destekler; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi asker aileleri (evli ise eşi, bekar ise anne/baba) olup başvuru kimlik belgesi ile e-Devlet veya SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı aylık 800 TL olup, 2 ayda bir ödenir.

Asker Çocuğu Yardımı

Babası askerde olan, sosyal güvencesi olmayan ihtiyaç sahibi çocuklar için nakdi destek sağlar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında babası askerde olan çocuklardır. Başvuru asker eşi yardımı alan kişi tarafından kimlik belgesi ile e-Devlet veya SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı aylık 350 TL olup, 2 ayda bir ödenir.

Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar

Şehit yakınları ve gazilerin muhtelif ihtiyaçlarını karşılar ve vefat/yaralı bilgisi iletilen kişilere acil destek sunar; hedef kitle şehit yakınları ve gaziler olup, muhtaçlık aranmaz. Başvuru kimlik belgesi ve vefat/yaralı bilgisi ile SYDV üzerinden yapılır veya re'sen işleme alınır; sağlanan destek miktarı vefat/yaralı için 75.000 TL'ye kadar olup, muhtelif yardımlar SYDV heyeti tarafından belirlenir ve tek seferlik olarak ödenir.

Terör Zararı Yardımları

Terör olaylarından etkilenenlerin gıda, giyim, yol, eğitim ve barınma ihtiyaçlarını karşılar; hedef kitle terörden etkilenen veya göç etmek zorunda kalan vatandaşlardır. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı hane başı aylık azami 1.500 TL olup, SYDV heyeti tarafından belirlenir.

Afet-Acil Durum Yardımları

Afet ve acil durumlarda gıda, giyim vb. ihtiyaçlar ile barınma, ev eşyası zararı ve acil durum desteklerini kapsar; hedef kitle afet/acil durumdan etkilenen hanelerdir. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır ve olaydan 30-180 gün içinde gerçekleştirilir; sağlanan destek miktarı acil ihtiyaçlar için 3.000-5.000 TL, ev onarımı için 75.000-200.000 TL ve ev eşyası için 50.000 TL olup, SYDV heyeti tarafından belirlenir ve tek seferlik veya duruma göre ödenir.

Vefat Yardımı

15 Nisan 2022 sonrası yakını vefat eden 3294 sayılı Kanun kapsamındaki vatandaşlara tek seferlik destek sağlar; hedef kitle yakınları vefat eden ihtiyaç sahibi Türk vatandaşlarıdır. Başvuru ölüm belgesi ile SYDV üzerinden yapılır veya belediye listeleriyle re'sen işleme alınır; sağlanan destek miktarı 3.727,66 TL olup, tek seferlik olarak ödenir.

İşe Yönlendirme Yardımı

İŞKUR'a bildirilen sosyal yardım yararlanıcılarının iş görüşmesine yönlendirilmesi için nakdi destek sunar; hedef kitle 18-55 yaş arası, düzenli sosyal yardım alan ihtiyaç sahipleridir; SYDV ve İŞKUR işbirliğiyle yönetilir, başvuru kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır ve İŞKUR

bildirimi sonrası 30 gün içinde gerçekleştirilir; sağlanan destek miktarı yıllık 3 defa, aylık net asgari ücretin %10'una kadar (2025 için 0-2.210 TL) olup, SYDV heyeti tarafından belirlenir.

İşe Başlama Yardımı

Sosyal güvenceli işe yerleşen sosyal yardım yararlanıcılarına nakdi destek sağlar; hedef kitle İŞKUR yönlendirmesiyle işe başlayan 18-55 yaş arası ihtiyaç sahipleridir; SYDV ve İŞKUR işbirliğiyle yürütülür, başvuru kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır ve SGK kaydı sonrası 60 gün içinde gerçekleştirilir; sağlanan destek miktarı brüt asgari ücretin 1/3'ü (2025 için 8.668 TL) olup, yıllık bir defa ödenir.

5.1.12. Barınma ve gıda yardımları

Temel barınma, gıda ve enerji ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanır; bu programlar ayni ve nakdi destekler içermekte olup, dezavantajlı hanelerin yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlar.

Gıda Yardımları

İhtiyaç sahibi ailelerin gıda ihtiyaçlarını karşılar ve Ramazan ile Kurban Bayramı öncesi öncelikli olarak uygulanır; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi haneler (gelir sınırı 7.368,22 TL/kişi başı) olup. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı SYDV heyeti tarafından belirlenir ve yıl boyunca, bayram öncesi öncelikli olarak ödenir.

Öğle Yemeği Yardımı

Taşınmalı eğitimdeki öğrencilere öğle yemeği sağlar; hedef kitle taşınmalı eğitimden yararlanan öğrencilerdir, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle yürütülmektedir Başvuru şartı yoktur ve otomatik olarak uygulanır; sağlanan destek miktarı öğle yemeği karşılanması olup, her eğitim döneminde günlük olarak verilir. Aşevleri, yaşlı, engelli vb. yemek yapamayanlara sıcak yemek hizmeti sunar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında yemek yapamayan ihtiyaç sahipleridir. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı sıcak yemek olup, günlük olarak sağlanır.

Barınma Yardımları

Muhtaç kişilerin barınma ihtiyaçlarını giderir ve ev onarımı, prefabrik/betonarme ev yapımını kapsar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında sağlıklı barınma koşulu olmayan, son 1 yıl yerleşik ihtiyaç sahipleridir. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı basit onarım için 35.000 TL, kapsamlı için 100.000

TL, prefabrik için 300.000 TL ve betonarme için 500.000 TL olup, 6-12 ay içinde harcama belgelerine göre ödenir.

Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Konut Destek Programı

Eşi vefat etmiş, 18 yaş altı en az üç çocuğu olan kadınlara konut desteği sağlar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ilgili kadınlardır; SYDV ve yerel yönetimler işbirliğiyle yönetilir, başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı hane başı 500.000 TL olup, ev alımında tek sefer, yapımında üç dilim halinde ödenir.

Yakacak Yardımları

İhtiyaç sahibi hanelere kömür dağıtımını yapar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi haneler (gelir sınırı 7.368,22 TL/kişi başı) olup. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı bölgeye göre kömür miktarı olup, kış öncesi sevkiyatla sağlanır.

Doğal Gaz Tüketim Desteği

Doğal gaz arzı olan yerlerde ihtiyaç sahiplerine tüketim desteği sunar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi haneler (gelir sınırı 7.368,22 TL/kişi başı, memur/noter/muhtar hariç) olup başvuru e-Devlet üzerinden kimlik belgesi ve fatura/sayaç kartı ile yapılır; sağlanan destek miktarı yıllık 1.500-3.500 TL (aylık 188-438 TL) olup, 2 ayda bir Ekim-Mayıs döneminde ödenir.

Elektrik Tüketim Desteği

Düzenli sosyal yardım alan hanelere elektrik desteği sağlar ve tıbbi cihaz bileşenini içerir; hedef kitle 3294 ve 2022 sayılı Kanun kapsamındaki haneler ile kronik hastalar olup başvuru kimlik belgesi ve fatura ile PTT üzerinden yapılır, tıbbi cihaz için SYDV'ye sağlık raporu ile başvurulur; sağlanan destek miktarı hane büyüklüğüne göre aylık 75-150 kWh (194,28-388,56 TL) olup, kronik hasta için ek 150 kWh eklenir ve aylık olarak ödenir.

Sosyal Uyum Yardımı (SUY)

AB finansmanlı olup yabancılara yönelik yardım sağlar ve muhtaçlık ile demografik kriterleri kapsar; hedef kitle 9 ile başlayan kimlik numaralı geçici/uluslararası koruma statüsündekilerdir; Kızılay işbirliğiyle yönetilir, başvuru hane bireyi tarafından kimlik belgesi ile yapılır; sağlanan destek miktarı kişi başı aylık 500 TL olup, çeyreklik ek 100-600 TL eklenir ve aylık olarak ödenir.

Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı (T-SUY)

AB finansmanlı olup yabancılara ek yardım sunar; hedef kitle muhtaçlık kriterli yabancılardır, Kızılay işbirliğiyle yürütülür, başvuru hane bireyi tarafından kimlik belgesi ile yapılır; sağlanan destek miktarı kişi başı 700 TL olup, tam bağımlı engelli için ek 2.700 TL eklenir ve aylık olarak ödenir.

5.1.13. Engelli ve yaşlı yardımları

Engelli ve yaşlı bireylerin bağımsızlığını destekleyen aylıklar ve hizmetleri içerir; bu programlar, sosyal güvence eksikliğini telafi ederek toplumsal katılımı artırır.

Yaşlı aylığı

Yaşlı bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir mali destek mekanizması olarak konumlandırılmakta olup, 2022 sayılı Kanun ile düzenlenmektedir. Bu yardım, sosyal güvencesi bulunmayan ve kendisi ile eşi dikkate alınarak kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan 65 yaş ve üzeri vatandaşlara verilmekte, kurumsal bakım altında olmamak gibi ek koşullar aranmakta ve Bakanlık tarafından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla sağlanmaktadır; Temmuz 2025 zamlı tutar, 5.390,41 TL olarak belirlenmiş olup, başvuru e-Devlet veya SYDV üzerinden kimlik belgesi ile yapılmakta ve ödemeler aylık olarak PTT şubeleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Engelli aylığı

Engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan programları altında yer almakta olup, 2022 sayılı Kanun'a göre sosyal güvencesi olmayan ve hane içi kişi başına düşen aylık geliri belirtilen sınırın altında kalan yüzde 40 ve üzeri engellilik oranına sahip 18 yaş üstü bireylere verilmekte, sağlık kurulu raporu zorunlu tutulmakta ve raporun elektronik erişimli olması durumunda fiziki teslimat gerekmemektedir. Temmuz 2025 zamlı tutar, yüzde 40-69 arası engelliler için 4.302,98 TL, yüzde 70 ve üzeri engelliler için 6.454,48 TL olarak güncellenmiş olup, Bakanlık tarafından SYDV üzerinden yönetilmekte, başvuru kimlik belgesi ve rapor ile e-Devlet veya SYDV'ye yapılmakta ve ödemeler aylık olarak banka hesaplarına yatırılmaktadır.

Evde Bakım Yardımı

Engelli bireylerin ev ortamında bakımını teşvik etmek üzere 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında düzenlenmekte olup, tam bağımlı engellilerin bakımını üstlenen ailelere veya yakınlarına verilmekte, sağlık kurulu raporu ile tam bağımlılık durumu kanıtlanmalı ve hane geliri asgari ücretin 2/3'ünden (Temmuz 2025 için yaklaşık 14.736 TL) az olmalıdır; Temmuz 2025 zamlı tutar, 11.702 TL olarak belirlenmiş olup, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından il/ilçe sosyal hizmet merkezleri aracılığıyla sağlanmakta, başvuru sağlık

raporu ve gelir belgeleri ile SYDV'ye yapılmakta ve ödemeler aylık banka hesaplarına yatırılmaktadır.

Engelli Yakını Aylığı

18 yaş altı engelli çocuğun yakınına aylık destek sağlar; hedef kitle gelir sınırı altında engelli yakını bulunanlardır. Başvuru veli/vasi tarafından kimlik belgesi ve sağlık raporu ile e-Devlet veya SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı aylık 4.302,98 TL olup, aylık olarak ödenir.

Ulusal Vefa Programı

Yaşlı ve engellilere ev temizliği ile kişisel bakım hizmeti sunar; hedef kitle 60 yaş üstü, engelli veya 3+ çocuklu tek ebeveynli hanelerdir. Başvuru kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı aynı hizmet olup, duruma göre sağlanır.

Engelli İhtiyaç Yardımları

Engellilerin araç-gereç ihtiyaçlarını karşılar; hedef kitle ihtiyaç sahibi engellilerdir. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ve sağlık raporu ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı SYDV heyeti tarafından belirlenir.

5.1.14. Sağlık yardımları

Sağlık erişimini artıran prim ödemeleri ve şartlı destekleri kapsar; bu programlar, ihtiyaç sahiplerinin tıbbi hizmetlere ulaşımını kolaylaştırarak kamu sağlığını güçlendirir.

Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri

Sosyal güvencesi olmayanların GSS primlerini karşılar; hedef kitle gelir sınırı (8.668,50 TL) altında sosyal güvencesiz kişilerdir. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı aylık 1.040,22 TL prim olup, aylık SGK'ya ödenir.

Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik)

Çocuk ve hamile kadınların sağlık kontrolleri şartıyla nakdi destek sunar; hedef kitle 0-6 yaş çocuklar ve hamile kadınlar olup, sosyal güvencesiz ihtiyaç sahipleridir. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı gebelik için aylık 200 TL, çocuk için 100 TL, hastane doğumu için 500 TL ve lohusalık için 300 TL olup, 2 ayda bir ödenir.

GSS Katılım Payı Ödemeleri

GSS kapsamındaki katılım paylarının iadesini sağlar; hedef kitle 5510 sayılı Kanun 60/c-1 ve 60/c-3 kapsamındaki ihtiyaç sahipleridir. Başvuru kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı ödenen katılım payı iadesi olup, müracaat üzerine ödenir.

Kronik Hastalık Yardımı

Tüberküloz ve SSPE hastalarına düzenli nakdi yardım sunar; hedef kitle tüberküloz/SSPE hastalarıdır. Başvuru hasta veya bakıcı tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı aylık 11.702,11 TL olup, aylık olarak ödenir.

Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeler

Silikozis hastalarına aylık ödeme sağlar ve yeni başvuru alınmaz; hedef kitle %15+ meslekte kazanma gücü kaybı olan silikozis hastalarıdır. Başvuru mevcutlar için kimlik ve sağlık raporu ile yapılır; sağlanan destek miktarı hafif için 9.297,74 TL, orta için 10.625,98 TL ve ağır için 11.840,38 TL olup, aylık olarak ödenir.

Kronik Hastalara Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği ve Birikmiş Elektrik Borcu Desteği

Cihaza bağımlı kronik hastaların güç kaynağı ve borç desteğini kapsar; hedef kitle 3294/2828 sayılı Kanun kapsamındaki cihaza bağımlı hastalar olup başvuru hasta veya vekil tarafından kimlik belgesi ve sağlık raporu ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı SYDV mali imkanlarına göre olup, tek seferlik olarak ödenir.

5.1.15. Eğitim yardımları

Öğrencilerin eğitim erişimini şartlı ve ayni desteklerle artırır; bu programlar, eğitim eşitliğini teşvik ederek toplumsal kalkınmaya katkı sağlar.

Ücretsiz Ders Kitabı

Öğrencilere ücretsiz ders kitabı dağıtımını yapar; hedef kitle tüm öğrencilerdir, sağlayan kurum Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle yürütülür; başvuru şartı yoktur ve otomatik olarak uygulanır; sağlanan destek miktarı ayni (kitap) olup, öğrenim dönemi öncesi sağlanır.

Şartlı Eğitim Yardımları

Okula devam şartıyla nakdi destek sunar; hedef kitle ilk ve ortaöğretim çağındaki çocuklar olup, sosyal güvencesiz ihtiyaç sahipleridir. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır ve devamsızlık sınırı uygulanır; sağlanan destek miktarı ilköğretim erkek için 90 TL/kız için 100 TL ve ortaöğretim erkek için 130 TL/kız için 150 TL olup, 2 ayda bir ödenir.

Yabancılarla Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (YŞEY)

AB finansmanlı olup yabancı çocuklara okula devam şartıyla destek sağlar; hedef kitle ihtiyaç sahibi yabancı çocuklar (%80 devamlılık) olup; Kızılay ve MEB işbirliğiyle yürütülür; başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi (9 ile başlayan) ile yapılır; sağlanan destek miktarı ana-8. sınıf kız için 100 TL/erkek için 90 TL ve 9-12. sınıf kız için 150 TL/erkek için 130 TL olup, 2 ayda bir ödenir.

Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin okul taşımacılığını sağlar; hedef kitle özel gereksinimli öğrencilerdir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile MEB iş birliğiyle yönetilir. Başvuru şartı yoktur ve otomatik olarak uygulanır; sağlanan destek miktarı ücretsiz taşıma olup, eğitim dönemi boyunca sağlanır.

Eğitim Materyali Yardımı

Kırtasiye, önlük vb. okul ihtiyaçlarını karşılar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi öğrencilerdir. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı SYDV heyeti tarafından belirlenir ve eğitim dönemi başında sağlanır.

Öğrenci Barınma-Taşıma-Yemek Yardımı

Taşınmalı eğitim dışı öğrencilerin barınma, taşıma, yemek ihtiyaçlarını karşılar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi öğrencilerdir. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı SYDV heyeti tarafından belirlenir ve eğitim dönemi günlük olarak sağlanır.

Yurt Yapımı

Ortaöğretim öğrencilerine yurt inşası yapar; hedef kitle ihtiyaç sahibi öğrencilerdir. Başvuru ihtiyaç tespiti ile yapılır; sağlanan destek miktarı aynı (yurt) olup, sürekli olarak sağlanır.

Kur'an Kursu Destek Programı

4-6 yaş çocuklarının Kur'an kursu giderlerini karşılar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında kursa kayıtlı çocuklar olup; sağlayan kurum Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı işbirliğiyle yürütülür; başvuru şartı yoktur ve otomatik olarak uygulanır; sağlanan destek miktarı ücretlerin bakanlıkça karşılanması olup, kaynak transferi şeklinde sağlanır.

Eğitim Yardımları Kapsamında Ulaşım Giderlerinin Karşılanmasına Yönelik Yardımlar

Farklı ilde eğitim gören 25 yaş altı öğrencilerin ulaşım giderlerini karşılar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında 25 yaş altı Türk öğrencilerdir. Başvuru öğrenci veya ailesi tarafından bilet ve öğrenci belgeleri ile SYDV üzerinden yapılır ve 30 gün içinde karar verilir; sağlanan destek miktarı tek yön üst limit 1.900 TL olup, yıllık 4 bilet olarak ödenir.

Yükseköğretim Öğrencilerine Yönelik Yardımlar

Yükseköğretim öğrencilerine temel ihtiyaç desteği sunar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi üniversite öğrencileridir. Başvuru 18 yaş üstü öğrenci veya aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı SYDV heyeti tarafından belirlenir ve duruma göre ödenir.

Muhtelif Eğitim Yardımları

İlk ve ortaöğretim öğrencilerinin sınav hazırlık materyalleri gibi eğitim ihtiyaçlarını karşılar; hedef kitle 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi öğrencilerdir. Başvuru 18 yaş üstü aile bireyi tarafından kimlik belgesi ile SYDV üzerinden yapılır; sağlanan destek miktarı SYDV heyeti tarafından belirlenir ve eğitim dönemi başında veya ihtiyaç duyulan zamanlarda ödenir.

5.1.16. Sosyal yardımlara ilişkin sayısal veriler

Bu bölümde, Türkiye’deki sosyal yardım programlarının 2012–2024 yılları arasındaki mali harcamalarını (Türk Lirası, TL) ve yararlanıcı sayılarını (hane ve kişi bazlı) sistematik bir şekilde analiz edilecektir. Veriler, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının “Sosyal Yardımlar” sayfasındaki “sosyal yardım verileri” dosyasından alınmış olup, 52 alt tabloyu kapsamaktadır. Düzenli sosyal yardım harcamaları, 2012’de 7,95 milyar TL’den 2023’te 156,98 milyar TL’ye ulaşarak %31,15’lik bir bileşik yıllık büyüme oranı (CAGR) sergilemiştir. Aynı dönemde, yararlanıcı hane sayısı 2,17 milyondan 4,44 milyona, toplam yararlanıcı sayısı ise 10 milyondan 25 milyona yükselmiştir. 2023’te toplam harcama 326,22 milyar TL olup, düzenli sosyal yardım (%48,12) ve genel sağlık sigortası (GSS) prim ödemeleri (%18,73) baskındır. Yararlanıcı dağılımında haneler (%51) ve kişiler (%49) dengeli bir yapı gösterirken, pandemi sonrası programlar (örneğin, Türkiye Aile Destek Programı) büyüme ve kapsayıcılığı artırmıştır (ASHB, 2024e). Analiz, zamansal eğilimleri, kategorisel payları ve verimlilik göstergelerini (yararlanıcı başına harcama) betimsel istatistiklerle (yüzde değişim ve CAGR) incelemektedir.

Sosyal yardım programları, Türkiye’nin refah politikalarının temelini oluşturur ve ekonomik dalgalanmalar, demografik değişimler ve COVID-19 gibi dışsal şoklar bağlamında gelişim göstermiştir. Bu programlar, nakdi transferler (örneğin, engelli aylıkları), ayni destekler (örneğin, yakacak yardımı) ve koşullu yardımları (örneğin, şartlı eğitim yardımı) içermektedir.

Bu analiz, 2012–2024 dönemine ait mali harcamalar (TL) ve yararlanıcı sayıları (hane ve kişi) üzerinden zamansal eğilimleri ve kategorisel dağılımları incelemektedir. Amaç, sosyal yardım sisteminin kapsamını, etkinliğini ve kapsayıcılığını akademik bir çerçevede değerlendirmektir. Veri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın (2024) sosyal yardım verileri raporundan alınmış olup, yıllık (2012–2023) ve aylık (2024) verileri içerir. Sınırlamalar, enflasyona göre düzeltilmemiş nominal değerler ve dipnotlarda belirtilen veri revizyonlarıdır. Örneğin, tek seferlik yardımlar hariç tutulmuştur.

Veri seti, sosyal yardım programlarının mali tahsislerini (TL) ve yararlanıcı sayılarını (hane, kişi, öğrenci veya proje) sunmaktadır. Düzenli yardımlardan afet yardımlarına kadar kapsayıcı bir çerçeve sunmaktadır. 2012–2023 için yıllık toplamlar, 2024 için ise Ocak–Aralık projeksiyonları mevcuttur (ASHB, 2024e).

Düzenli sosyal yardım harcamaları, 2012’de 7,95 milyar TL’den 2023’te 156,98 milyar TL’ye yükselmiş, %31,15 CAGR ile güçlü bir büyüme göstermiştir. Tablo 1, yıllık harcamaları ve büyüme oranlarını göstermektedir.

Tablo 5.1. Düzenli sosyal yardım harcamaları ve hane sayıları (2012–2023)

Yıl	Harcama (Milyar TL)	Yıllık Büyüme (%)	Hane Sayısı (Bin)	Hane Büyüme (%)
2012	7,95	-	2.172	-
2013	10,58	33,05	2.267	4,39
2014	11,64	10,07	2.274	0,31
2015	12,57	7,97	2.318	1,93
2016	13,77	9,50	2.343	1,08
2017	15,22	10,58	2.375	1,37
2018	17,27	13,45	2.589	8,99
2019	25,38	46,95	2.501	-3,35
2020	30,03	18,29	2.450	-2,08
2021	52,30	74,18	2.476	1,06
2022	76,18	45,66	3.780	52,67
2023	156,98	106,06	4.444	17,57

Kaynak: Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İstatistik-bülteni-2024-aralık.

Büyüme, 2019 sonrası hızlanmış, 2021 (%74,18) ve 2023’te (%106,06) sıçramalar görülmüştür; bu, enflasyon ve Türkiye Aile Destek Programı’nın devreye girmesiyle ilişkilidir. 2024

projeksiyonu (Ocak–Aralık), aylık 19 milyar TL ile yıllık 228,69 milyar TL’ye işaret etmektedir (%45,61 artış) (ASHB, 2024e).

Düzenli yardım hane sayısı, 2012’de 2,17 milyondan 2023’te 4,44 milyona (%104,6 artış) yükselmiş, özellikle 2022’de (%52,67) Aile Destek Programı entegrasyonu ile sıçrama yapmıştır. Toplam yararlanıcı sayısı (hane + kişi), 2012’de 10 milyondan 2023’te 25 milyona ulaşmıştır, bu sayılar Trükiye nüfusun %30’unu kapsamaktadır. Kişi bazlı programlarda, GSS prim ödemeleri 9,02 milyon kişiyle (%36,08) lider iken, CAGR % -0,8 ile stabildir. Şartlı eğitim yardımı, 1,97 milyon kişiye ulaşarak eğitim erişimini desteklemektedir.

2023’te toplam harcama 326,22 milyar TL olup, hane (12,72 milyon, %51) ve kişi (12,29 milyon, %49) yararlanıcıları dengelidir. Tablo 2, harcamalar ve yararlanıcı paylarını özetler.

Tablo 5.2. Sosyal yardım harcamaları ve yararlanıcı dağılımı

Kategori	Harcama (Milyar TL)	Harcama Payı (%)	Yararlanıcı (Bin)	Yararlanıcı Payı (%)	Yararlanıcı Türü
Düzenli SY	156,98	48,12	4.444	17,78	Hane
GSS Prim	61,11	18,73	9.021	36,08	Kişi
TAD Programı	47,24	14,48	3.877	15,51	Hane
Yaşlı Aylığı	19,88	6,09	813	3,25	Kişi
Engelli Aylığı	14,36	4,40	618	2,47	Kişi
Elektrik Tük. Desteği	8,68	2,66	4.379	17,52	Hane
Sosyal Uyum Yard.	6,35	1,95	1.838	7,35	Kişi
Öğle Yemeği Prog.	4,20	1,29	1.017	4,07	Öğrenci
Tamamlayıcı Sosyal U	2,23	0,68	475	1,90	Kişi
Engelli Yakını Aylığı	1,72	0,53	100	0,40	Kişi
Şartlı Eğitim Yardımı	1,50	0,46	1.966	7,87	Kişi
Şartlı Sağlık Yardımı	0,95	0,29	1.070	4,28	Kişi
Aşevi Yardımı	0,48	0,15	58	0,23	Kişi
Barınma Yardımı	0,27	0,08	21	0,08	Hane
Doğum Yardımı	0,27	0,08	585	2,34	Anne/Çocuk
Toplam	326,22	100,00	25.012	100,00	-

Kaynak: Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İstatistik-bülteni-2024-aralık.

Düzenli sosyal yardım (%48,12) ve GSS primleri (%18,73), mali tahsislerin %67'sini oluşturmaktadır. Türkiye Aile Destek Programı (%14,48), 2022 sonrası hane odaklı kapsayıcılığı artırmıştır. Yaşlı ve engelli aylıkları (%10,02), kırılgan gruplara odaklanmaktadır. Elektrik tüketim desteği (%2,66), enerji yoksulluğunu hafifletir.

Hane bazlı programlar (düzenli yardım: 4,44 milyon, Aile Destek: 3,88 milyon, elektrik: 4,38 milyon), aile temelli politikaların ağırlığını göstermiştir. Kişi bazlı programlarda ise GSS (9,02 milyon) ve şartlı eğitim (1,97 milyon) öne çıkmaktadır. Sosyal uyum yardımı, mültecilere yönelik 1,84 milyon kişiyle (%7,35) kapsayıcılığı artırmıştır.

Hane başına harcama (düzenli yardım: 35.340 TL) kişi başına (GSS: 6.780 TL) göre yüksektir ve ölçek ekonomisini yansıtmaktadır. Pandemi programları (örneğin, Salgın Sosyal Destek, 6,13 milyon aile, 6,13 milyar TL), 2020'de yüksek erişim sağlamıştır.

Sosyal yardım harcamaları ve yararlanıcı sayıları, Türkiye'nin refah sisteminin genişleyici yapısını doğrulamaktadır. Harcamalar %31,15 CAGR ile 326,22 milyar TL'ye ulaşmış, yararlanıcılar 25 milyona (%30 nüfus kapsayıcılığı) yükselmiştir (ASHB, 2024e). Pandemi sonrası programlar (Aile Destek, Salgın Destek) ve GSS, erişimi artırmış; ancak enflasyon etkisi ve veri revizyonları sürdürülebilirlik sorularını gündeme getirmektedir. Hane ve kişi dengesi (%51–%49), aile ve birey odaklı politikaların uyumunu göstermektedir. Gelecekteki araştırmalar, bölgesel eşitsizlikleri ve enflasyon düzeltmelerini ele alabilir.

5.2. Diğer birimlerin sosyal yardım uygulamaları

Türkiye'de sosyal yardım programları, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı dışındaki merkezi hükümet birimleri tarafından, yoksulluk azaltma, istihdam teşviki, eğitim erişimi ve kırsal kalkınma gibi çeşitli sosyoekonomik hedefler doğrultusunda uygulanmaktadır. Bu programlar, sektörel odaklı yapılarıyla sosyal refah sisteminin bütüncül bir parçasını oluşturur. Aşağıda, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gibi birimlerin sosyal yardım faaliyetleri, mali harcamalar, yararlanıcı kapsamı ve program hedefleri üzerinden akademik bir çerçevede incelenmektedir. Analiz, resmi kaynaklardan elde edilen verilere ve ek kamu raporlarına dayanmaktadır.

5.3. Milli Eğitim Bakanlığı

Eğitim erişimini teşvik eden sosyal yardımları Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve burs birimleri aracılığıyla yönetmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2023). Öğrenci burs programı, düşük gelirli ailelerin çocuklarına aylık 500-1.000 TL destek sağlayarak ortaöğretim

ve yükseköğretimde devamlılığı artırmış; 2024'te yaklaşık 1,5 milyon öğrenci bu kapsamdan yararlanmıştır (MEB, 2023). Ücretsiz ders kitabı dağıtımı, yıllık 15-20 milyon öğrenciyi kapsayarak eğitim maliyetlerini düşürmekte ve eşitlikçi erişimi desteklemektedir. Engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması programı, 2024'te 500 milyon TL bütçeyle yaklaşık 130 bin yararlanıcıya hizmet sunmuş; öğle yemeği programları ise 1 milyon öğrenciye beslenme desteği sağlayarak akademik başarıyı güçlendirmiştir (MEB, 2023).

Milli Eğitim Vakfı aracılığıyla yürütülen burs programları, ön lisans ve lisans düzeyindeki öğrencilere yönelik sistematik destek mekanizmaları sunmaktadır. Bu programlar, akademik başarı kriterlerinin sosyoekonomik durum değerlendirmeleriyle birleştirildiği hibrit seçim modelini benimsemektedir. YLSY (Yurt Dışı Lisansüstü Eğitim) burs programları, uluslararası eğitimi destekleyerek beşeri sermaye geliştirme odaklı sosyal yardım yaklaşımını yansıtmaktadır (MEB, 2024).

5.4. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Bakanlık sosyal yardım programlarını, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) aracılığıyla ağırlıklı olarak işsizlik sigortası, kısa çalışma ödeneği ve malullük aylıkları üzerinden yürütmektedir (İŞKUR, 2024). İşsizlik sigortası, istihdam kaybı yaşayan bireylere aylık 1.500-3.000 TL arasında değişen ödemelerle destek sağlamakta olup, 2024'te yaklaşık 500 bin yararlanıcıya ulaşmıştır (İŞKUR, 2024). Bu program, iş gücü piyasasındaki geçici kırılganlıkları hafifletmeyi hedeflerken, kısa çalışma ödeneği pandemi sonrası dönemde genişletilerek ekonomik krizlerde ücret kayıplarını telafi etmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2023). Ayrıca, Amele Birliği Sandığı, madencilik sektöründeki işçilerin çocuklarına yönelik öğrenim yardımları (yıllık 1.000-2.000 TL) sunmaktadır (ÇSGB, 2023).

İşsizlik sigortası dışında meslek edindirme kursları, girişimcilik destekleri ve işe yerleştirme hizmetleri, Bakanlığın aktif işgücü piyasası politikalarının sosyal yardım boyutunu oluşturmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu aracılığıyla sağlanan emeklilik, engellilik ve dul-yetim maaşları, uzun vadeli sosyal güvenlik sisteminin sosyal yardım işlevini yerine getirmektedir. Bakanlığın işçi sağlığı ve iş güvenliği programları, çalışma yaşamındaki risklerin azaltılması yoluyla dolaylı sosyal koruma sağlamaktadır. İŞKUR'un işsizlere yönelik meslek edindirme ve istihdam destekleri, sosyal yardımın insan sermayesi geliştirme yaklaşımıyla birleştirildiği önemli örneklerdir (SGK, 2023).

5.5. Sağlık Bakanlığı

Bakanlık sosyal yardımları halk sağlığı erişimini artırmak amacıyla yapılandırmakta; ücretsiz sağlık hizmetleri, aşı kampanyaları ve kronik hastalık destekleri öne çıkmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2024). Ücretsiz ilaç ve tedavi programları, kanser ve diyabet gibi kronik rahatsızlıklar için mali yükü azaltmakta; 2024'te yaklaşık 2 milyon yararlanıcıya yıllık 500-1.500 TL destek sağlanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2024). Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü'nün koordine ettiği aşı ve tarama programları, özellikle sosyoekonomik dezavantajlı bölgelerde mobil sağlık birimleriyle erişimi artırmaktadır. Pandemi sonrası genişletilen evde bakım hizmetleri, yaşlı ve engelli bireylere tıbbi malzeme desteği sunarak sağlık eşitsizliklerini gidermeye yönelik bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir (Sağlık Bakanlığı, 2024).

Ücretsiz sağlık hizmetleri, ilaç yardımları, tıbbi cihaz destekleri ve hasta nakil hizmetleri, Bakanlığın hizmet odaklı sosyal yardım modelinin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı (SSYV) aracılığıyla yürütülen programlar, özellikle kronik hastalıkları olan vatandaşlara yönelik sürekli destek mekanizmaları sunmaktadır. Bakanlığın anne-çocuk sağlığı programları, aile planlaması hizmetleri ve toplum sağlığı merkezleri aracılığıyla sağlanan hizmetler, sosyal yardımın sağlık hizmetleriyle bütünleştirilmiş modelini yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, tedavi edici hizmetlerin yanında koruyucu sağlık hizmetlerinin de sosyal yardım kapsamında değerlendirilmesini sağlamaktadır.

5.6. Gençlik ve Spor Bakanlığı

Gençlere yönelik sosyal yardımlar, Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve proje destek birimleri aracılığıyla koordine edilmektedir (Gençlik ve Spor Bakanlığı [GSB], 2024a). Gençlik Projeleri Destek Programı, 75 bin-125 bin TL hibe ile 2024'te yaklaşık 10 bin gence kültürel ve sportif faaliyetler için destek sunmuş; 2025 için bütçe artırımını planlanmaktadır (GSB, 2024a). Aile ve Gençlik Bankası, evlilik ve girişimcilik destekleriyle nesil geçişlerindeki eşitsizlikleri azaltmayı hedeflemekte; sporcu bursları ise aylık 1.000-2.000 TL ile yetenekli gençlerin eğitim-spor entegrasyonunu sağlamaktadır (GSB, 2023).

Gençlik ve Spor Bakanlığı, geleneksel sosyal yardım yaklaşımlarından farklı olarak, sosyal içerme ve toplumsal entegrasyon odaklı alternatif destek modelleri geliştirmektedir. Bakanlığın sosyal yardım stratejisi, doğrudan parasal transferler yerine, hizmet sunum odaklı sosyal destek mekanizmalarını öncelemektedir. Gençlik kampları, yaz spor okulları, rekreasyon faaliyetleri ve toplumsal proje destekleri, gençlerin sosyal gelişimine katkı sunacak hizmet içi sosyal yardım karakteri taşımaktadır (GSB, 2024b). Bu proje bazlı yaklaşım, gençleri pasif yardım

alıcıları olmaktan çıkarıp, aktif katılımcılar haline getirerek sosyal sermayelerini güçlendirmeyi ve toplumsal dışlanma riskini azaltmayı amaçlamaktadır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı, Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) Genel Müdürlüğü aracılığıyla Türkiye'deki yükseköğrenim öğrencilerine yönelik en geniş kapsamlı finansal destek programlarını yürütmektedir. Programdan faydalanabilecek öğrenci kitlesi oldukça geniştir. İlk defa bir yükseköğretim programına yerleşen öğrenciler, halen bir yükseköğretim programına devam eden ara sınıf öğrencileri ve yurt dışında öğrenim gören Türk vatandaşları bu desteklere e-devlet aracılığıyla başvuruda bulunabilmektedir. Bu durum, GSB'nin gençlere yönelik destek politikasının yalnızca yeni öğrencileri değil, tüm eğitim süreci boyunca sürekliliği hedeflediğini göstermektedir. 2025 yılına ait burs ve kredi tutarları; önlisans/lisans öğrencileri için 3.000 TL, yüksek lisans için 6.000 TL ve doktora için 9.000 TL olarak belirlenmiştir (Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü [KYK], 2025).

5.7. Tarım ve Orman Bakanlığı

Kırsal kalkınmayı hedefleyen sosyal yardımları Tarımsal Desteklemeler ve Finans Daire Başkanlığı aracılığıyla yürütmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı [TOB], 2023). Çiğ süt ve besilik erkek sığır destekleri, küçük ölçekli üreticilere yıllık 1.000-5.000 TL ödeme sağlayarak gelir istikrarı sunmakta; 2024'te yaklaşık 1 milyon çiftçi bu desteklerden faydalanmıştır (TOB, 2023). Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), kadın ve genç girişimcilere %50-100 hibe oranlarıyla 100 bin-1 milyon TL arasında projeleri finanse etmekte, kırsal göçü önlemeyi amaçlamaktadır. Arıcılık ve damızlık destekleri, biyoçeşitliliği korurken düşük gelirli hanelere ek gelir yaratmakta, sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu bir sosyal koruma mekanizması oluşturmaktadır (TOB, 2023).

Çiftçi destekleme primleri, tarımsal kredi yardımları, sulama sistemi destekleri ve hayvancılık teşvikleri, kırsal nüfusun sosyoekonomik durumunu iyileştirmeye yönelik sektörel sosyal yardım araçları olarak işlev görmektedir. Bakanlığın orman köylülerini geliştirme programları, ormancılık kooperatifleri destekleri ve alternatif geçim kaynağı projeleri, çevresel sürdürülebilirlik ile sosyal yardımı birleştiren bütünleşmiş yaklaşımları örneklemektedir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) aracılığıyla sağlanan hibeler ve krediler, kırsal alandaki sosyal yardım ihtiyacını kalkınma odaklı yaklaşımlarla karşılamaya çalışmaktadır (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu [TKDK], 2024).

5.8. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

Kentsel dönüşüm ve konut odaklı yardımlar, TOKİ aracılığıyla yürütülmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı [ÇŞİDB], 2024). Sosyal konut programı, dar gelirli vatandaşlara 2+1 daireler için aylık 2.000-4.000 TL taksitlerle ev sahibi olma imkanı sunmakta; 2025 hedefi, 81 ilde 500 bin konuttur (TOKİ, 2024). Kentsel dönüşüm kira destekleri (aylık 1.500-3.000 TL) ve indirim kampanyaları (%20-25), afet riskli bölgelerde erişimi artırmakta, sürdürülebilir kentleşme politikalarını sosyal eşitsizliklerin mekansal boyutlarıyla ele almaktadır (ÇŞİDB, 2023).

5.9. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültürel erişim eşitliği ve sosyal katılım odaklı sosyal yardım modelleri geliştirmektedir. Ücretsiz müze girişleri, kültürel etkinlik destekleri, sanatçı bursları ve yerel kültür projelerine sağlanan destek, sosyal yardımın kültürel boyutunu vurgulamaktadır. Bakanlığın halk kütüphaneleri, kültür merkezleri ve toplum merkezleri aracılığıyla sunduğu hizmetler sosyal yardım etkisi yaratmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı [KTB], 2024). Turizm sektöründeki istihdam destekleri ve yerel turizm projelerine sağlanan finansman, dolaylı sosyal yardım mekanizmaları olarak değerlendirilebilir.

5.10. İşleri Bakanlığı (AFAD) ve KIZILAY

AFAD, afet sonrası nakdi acil yardım ödenekleri, geçici barınma ve ayni yardım mekanizmalarıyla ani yoksullaşma riskini sınırlayan hedefli transferler sunmaktadır. Genel hayata etkili afet bölgelerinde hızlandırılmış ödenek tahsisi ve destek il eşleştirmeleri yoluyla ilk dönem nakit akışını sağlamaktadır. Kurumsal yetki ve görev alanı 5902 sayılı Kanun’la belirlenmiştir (AFAD, 2024).

AFAD ve Türk Kızılayı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) eşgüdüm içinde çalışmaktadır. AFAD, afet sonrası hanelere nakdi destek sağlamaktadır; nitekim 2023 depremlerinde her haneye 10.000 TL ödeme yapılmıştır (AFAD, 2024). Türk Kızılayı ise gıda, giyim ve barınma gibi temel ihtiyaçları karşılayan ayni hizmetler sunmakta, aynı zamanda AB fonlarıyla yürütülen Sosyal Uyum Yardımı (SUY) gibi uluslararası projelerde yer alarak sosyal entegrasyon süreçlerinde rol üstlenmektedir. (KIZILAY, 2024).

ASHB, SYDV’ler aracılığıyla gıda, giyim ve barınma yardımlarının yanı sıra konut yapım ve onarım desteği gibi daha kapsamlı yardımlar da sağlamaktadır; bu kapsamda 500.000 TL’ye kadar destekler mümkündür (AFAD, 2024). Dolayısıyla afet yardımları, farklı kurumların

birbirini tamamlayan roller üstlendiği çok aktörlü bir yapıya dayanmaktadır. Bu model, kaynak çeşitliliği ve esneklik sağlarken, aynı zamanda bürokratik koordinasyon sorunlarına da açık bir yapı sergilemektedir. Kızılay'ın AB fonlarıyla yürüttüğü SUY programı, Türkiye'nin afet ve sosyal yardım politikalarının uluslararası işbirliği ve göç politikalarıyla da kesiştiğini göstermektedir (KIZILAY, 2024).

5.11. Vakıflar Genel Müdürlüğü

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Osmanlı vakıf geleneğinin çağdaş kamu yönetimi anlayışıyla sentezlendiği özgün bir sosyal yardım modeli geliştirmiştir. İlköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki öğrencilere yönelik eğitim yardımları, aylık 1.250 TL tutarında ve 9 aylık süreyle sağlarken; yükseköğrenim öğrencilerine ise 8 ay süreyle aylık 3.000 TL burs vermektedir. Yabancı uyruklu öğrenciler de bu destekten faydalanabilmektedir (VGM, 2025).

VGM'nin en temel programı olan Muhtaç Aylığı, annesini veya babasını kaybetmiş çocuklar ile %40 ve üzeri engeli bulunan muhtaç bireylere yöneliktir. Bu yardımdan faydalanmak için sosyal güvenceye sahip olmamak, gelir elde etmemek ve taşınır/taşınmaz mal varlığına sahip olmamak şarttır. 2025 yılı itibarıyla her hak sahibine aylık 7.326,40 TL ödeme yapılmaktadır. Bunun yanı sıra İstanbul, Ankara ve Tokat'taki aşevlerinde günlük sıcak yemek hizmeti sunulmakta, ayrıca kuru gıda yardımları yapılmaktadır (VGM, 2025). Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün "Vakıf Bilgi Yönetim Sistemi" (VBYS) üzerinden yapılan kaynak eşleştirme ve ihtiyaç haritalaması, sosyal yardımın kurum içinde hedefe yönelik ve verimli dağıtılmasını sağlamaktadır (VGM, 2025).

VGM'nin yardım sistemi, ASHB'nin gelir testine dayalı esnek yaklaşımından farklı olarak tam muhtaçlık ilkesine dayanmakta ve böylece sosyal güvenlik sisteminde paralel fakat farklı mantıklara sahip bir yapı ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, eğitim burslarında başarıyı desteklemesi, sosyal yardım politikalarının yalnızca yoksulluğu hafifletmekle kalmayıp liyakati de ödüllendiren bir boyuta sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu tarihsel süreklilik ve kültürel boyut, aynı işlevi yerine getiren kurumlar arasında kaynakların etkin kullanımı ve mükerrer yardımların önlenmesi açısından koordinasyon sorunları yaratma potansiyeli taşımaktadır.

Bu kurumun sosyal yardım felsefesi, tarihi vakıf kurumunun sosyal dayanışma ilkelerinin modern refah devleti anlayışıyla bütünleştirilmesi prensibine dayanmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yardım kriterleri, özellikle orta gelir gruplarındaki ailelerin eğitim masraflarına odaklanarak, sosyal tabakalaşmanın eğitimsel sonuçlarını hafifletmeye yönelik stratejik

yaklaşım sergilemektedir. Bu programların finansman kaynakları, vakıf gelirlerinin kamu kaynaklarıyla desteklenmesi modeline dayanmaktadır.

5.12. Diyanet İşleri Başkanlığı

Başkanlık da sosyal yardım alanına dini dayanışma ve hayırseverlik geleneğini kurumsallaştırarak katkı sunmaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı hem yurt içinde hem de yurt dışında yürüttüğü sosyal ve hayır işleri kapsamında, ayni ve nakdi yardımlar, yardım kartları, iftar sofraları, vekaletle kurban kesimi ve insani yardım projeleri gibi çeşitli uygulamalar aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu faaliyetler, zekat, fitre, sadaka gibi İslami kaynaklarla finanse edilmekte ve sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerde kalıcı kalkınma odaklı projelerle desteklenmektedir. (Türkiye Diyanet Vakfı, [TDV], 2024a). Diyanet İşleri Başkanlığı, sosyal yardımlarını ağırlıklı olarak Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla yürütmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı, özel hukuk tüzel kişiliğine sahip bir vakıf olup doğrudan devlete bağlı bir kurum değildir. Bununla birlikte, müteveli heyetinde Diyanet İşleri Başkanlığı yöneticilerinin ağırlıkta bulunması ve başkanlıkla organik bir ilişki içinde olması nedeniyle yarı kamusal nitelik taşıyan, idari ve işlevsel açıdan Diyanet’le bütünleşik bir yapıya sahiptir.

5.13. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Cumhurbaşkanlığı'na bağlı YTB, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları ve soydaş topluluklar için sosyal destek programları yürütmektedir. Aile ve Sosyal Destek Proje Programı çerçevesinde diaspora kimliğini güçlendiren projeler desteklenmekte, kültür-sanat proje destek programı aracılığıyla da toplumsal bağların korunması hedeflenmektedir. Türkiye Bursları programı kapsamında yılda yaklaşık 5.000 uluslararası öğrenciye burs verilmekte, böylece yumuşak güç diplomasisi ve sosyal kalkınma bir arada sunulmaktadır (YTB, 2025).

YTB, uluslararası öğrencilere yönelik Türkiye Bursları programıyla tam burs (aylık ödemeler), öğrenim harcı, sağlık sigortası ve barınma/yerleştirme gibi kalemleri kapsayan kapsamlı bir yardım paketi uygulamaktadır. (YTB, 2025).

5.14. Genel Değerlendirme ve Analiz

Türkiye’nin sosyal yardım sistemi, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’na dayanmakta ve sosyal devlet ilkesini yansıtan bir sosyal güvenlik ağı sunmaktadır. İhtiyaç temelli yardımları düzenleyerek, sosyal adaleti güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

2025 itibariyle ihtiyaç sahipliği, hane gelirinin net asgari ücretin 1/3'ünden az olmasıyla belirlenmektedir. Bu dinamik kriter, görelı yoksulluk yaklaşımıyla uyumludur ve sosyal güvencesi olmayan veya yetersiz olan haneleri kapsayarak sosyal korumayı hedeflemektedir.

Sosyal yardım sistemi, merkezi planlama ile yerel uygulamayı birleştiren hibrit bir yönetim modeline sahiptir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın koordinasyonu, merkezi yönetim görevi görürken, valilik ve kaymakamlık yönetimindeki SYDV'ler yerel ihtiyaçlara duyarlılık sunmaktadır.

Hak temelli yaklaşımıyla tasarlanan sistem, doğumdan yaşlılığa kadar dezavantajlı grupları kapsamaktadır. Doğum teşvikleri ve temel ihtiyaçlara yönelik yardımlar, ILO'nun sosyal koruma tabanıyla uyumlu bir çerçeve sunmaktadır.

Düzenli ve tek seferlik yardımların dengeli dağıtımı göz önünde tutularak ihtiyaç odaklılık sağlanmaya çalışılmıştır. İki aylık ödeme periyotları ve enflasyona karşı güncellenen tutarlar, idari verimliliği ve mali sürdürülebilirliği desteklemektedir.

Türkiye'nin sosyal yardım sistemi, kapsamlılığı ve koordinasyonu ile etkili bir yapı sunmakla birlikte demografik ve ekonomik değişimlere adaptasyon, dijitalleşme ve etki değerlendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi, sistemin sürekliliği ve etkinliği için şarttır.

6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

6.1. Araştırma Modeli

Bilimsel araştırmalarda birbirinden farklı birçok yöntem kullanılmaktadır. Yöntem, bir araştırmanın en önemli unsurlarından biridir. Dolayısıyla bir çalışmaya başlarken öncelikle yöntemin belirlenmesi gerekmektedir (Baki ve Gökçek, 2012, s. 3). Sosyal bilimlerde, nicel ve nitel araştırmaların bir arada kullanımının yaygınlaştığı ve geliştiği görülmektedir. Her iki yöntemin bir arada kullanıldığı karma yönteme son zamanlarda birçok çalışmada rastlamak mümkündür.

Nicel ve nitel araştırma yöntemleri kendilerine özgü veriler içermektedir. Nicel araştırma yöntemlerinde, sayısal veriler ön plana çıkmaktadır. Araştırmacılar bu yöntemle betimleyici ve istatistiksel verilere ulaşabilmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinde ise, elde edilen verilerle neden, nasıl ve niçin sorularına cevap aranmaktadır. Bireylerin, toplumsal olaylara bakış açıları, olayları nasıl yorumladıkları, verdikleri cevapların arka planı, deneyimleri nitel araştırma yöntemleriyle ortaya konulmaktadır (İnak, 2022, s. 101).

Karma yöntem ise her iki yöntemin de bir arada kullanılmasına imkan sağlamaktadır. Araştırmanın bütüncül bir bakış açısıyla derinlemesine incelenmesine yardımcı olmaktadır (Brannen 2005, s. 11). Nicel yöntemle elde edilen veriler istatistiksel olarak betimleyici bir şekilde ifade edilirken, aynı çalışma nitel yöntemlerle desteklenerek, elde edilen istatistiklerin yorumlanmasına, araştırma sorusunun nedenlerine ve sonuçlarına daha ayrıntılı bir cevap bulunmaya çalışılmaktadır. Nicel verilerin hedef kitlesi ve sayısı daha yoğun iken elde edilen bulgular daha yüzeysel olmaktadır. Nitel verilerin hedef kitlesi daha kısıtlı iken elde edilen bulgular daha ayrıntılı olmaktadır. Dolayısıyla her iki yöntemin birlikte kullanılması, iki yöntemin de eksikliklerini kapatmasını ve daha etkin bir sonuca ulaşılmasını sağlamaktadır (Betzner, 2008, s. 44).

Nicel ve nitel yöntemlerin aynı anda kullanılması, her iki yöntemin de avantajlı yönlerini güçlendirmektedir. Karma yöntemi kullanan araştırmacıların, araştırma sorularıyla ilgili yöntem ve yaklaşımları seçme olanakları artmaktadır. Araştırma sorularına cevap aranırken, çoklu yaklaşım imkanı sunarken, bireylerin konuyla ilgili anlayışını, bakış açısını, cevaplama seçeneklerini genişletmektedir. Johnson ve Onwuegbuize (2004, s. 20 akt. Baki ve Gökçek), karma yöntemin güçlü ve zayıf yönlerini bir tablo ile özetlemiştir.

Tablo 5.3. Karma yöntemin güçlü ve zayıf yönleri güçlü yönleri zayıf yönleri

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri

Araştırmacı, aynı çalışma içinde bir yöntemin sınırlılıklarını gidermek için diğer yöntemin güçlü yanlarından yararlanabilir. Bu durum daha dengeli ve kapsamlı bir analiz üretir.	Tek bir araştırmacı için hem nicel hem nitel yöntemleri aynı anda yürütmek oldukça güç olabilir; çoğu durumda ekip çalışması gerektirir.
Tek bir yönteme bağlı kalınmadığında araştırma sorularının daha geniş bir perspektiften ve bütüncül biçimde ele alınması mümkün olur.	Araştırmacının birden fazla yöntem ve yaklaşım hakkında yeterli bilgiye sahip olması ve bunları uygun biçimde bir araya getirebilmesi gerekir. Bu durum ciddi hazırlık ve uzmanlık ister.
Kelimeler, görseller, betimlemeler ve olaylar nicel verileri tamamlayarak bulgulara derinlik kazandırabilir.	Veri toplama ve analiz süreçleri hem yazılı hem sayısal bileşenler içerdiğinden maliyetli olabilir ve çok zaman alabilir.
Sayısal veriler, nitel bulgularda ortaya çıkan kavramları açıklığa kavuşturmak, desteklemek ve somutlaştırmak için kullanılabilir.	Yöntem biliminde katı çizgilere sahip araştırmacılar, bir kişinin yalnızca tek bir paradigmayla çalışması gerektiğini savunabilir; bu durum karma yöntemlerin kabulünü zorlaştırabilir.
Sonuçların genellenebilirliğini güçlendirmek amacıyla iki yöntem birlikte kullanılabilir.	
Sadece tek yöntemle yürütülen çalışmalarda gözden kaçabilecek farklı bakış açıları, karma yöntem sayesinde görünür hale gelir.	Tek bir araştırmacı için hem nicel hem nitel yöntemleri aynı anda yürütmek oldukça güç olabilir; çoğu durumda ekip çalışması gerektirir.
Kapsamlı, çok boyutlu ve karmaşık araştırma sorularına yanıt aramak için uygundur.	
Bulgular arasında karşılaştırma yapılabildiği için sonuçların doğruluğu ve güvenilirliği artar; araştırmacı daha güçlü kanıtlar sunabilir.	
Nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanılması hem teorik çerçeveyi hem uygulamaya dönük çıkarımları daha kesin ve ayrıntılı hale getirir.	
Literatürde karma yöntemi farklı şekilde ele alan tipolojiler mevcuttur. Bunların önemli olanlarından bazıları; Cresswell (2003); Morse (2003); Johnson ve Onwuegbuzie (2004); Leech ve Onwuegbuzie'nin (2009) tipolojileridir (akt. Baki ve Gökçek, 2012, s. 9). Bu çalışmada Cresswell'in "Eşzamanlı üçgenleme" tasarımı benimsendiği için, Cresswell'in altı temel tasarımına kısaca değinilecektir. Cresswell (2007, s. 215), araştırmacıların sık kullandığı altı temel tasarım türünden bahsetmektedir. Üçü eş zamanlı iken, üçü sıralı tasarımlardır. Bunlar;	

sıralı açıklayıcı tasarım, sıralı araştırmacı tasarım, sıralı dönüşümsel tasarım, eş zamanlı üçgenleme, eş zamanlı iç içe geçmiş ve eş zamanlı dönüşümsel tasarımlardır. Çalışmada benimsenen ve kullanılan eş zamanlı üçgenleme tasarımında nicel ve nitel veriler aynı zamanda toplanarak analizi yapılır. Analizler ayrı ayrı yapıldıktan sonra verilerin yorumlanması kısmında birleştirme yapılır. Birleştirme, verilerin üçgenlenmesi, yani birbirine ne kadar yakın olduğunun tartışılmasıdır. Eş zamanlı üçgenleme tasarımı, araştırma bulgularını doğrulamak, güçlendirmek ve çapraz geçerliliği sağlamak için kullanılan bir tasarım türüdür.

Çalışmanın sahası olan Diyarbakır ilinde sosyal yardım alanlar incelenirken; sosyal yardım ve istihdam ilişkisi, sosyal yardımların etkinliği, bağımlılık ve tembellik düzeyleri gibi sorulara ayrıntılı cevap alabilmek, araştırma sorusunu anlama ve açıklama olanağı sunabilmesi amacıyla, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılmasının daha etkili olabileceğine karar verilmiştir. Bu nedenle araştırmanın modeli olarak; Cresswell'in Eş zamanlı Üçgenleme tasarımından yola çıkarak karma yöntem benimsenmiştir.

6.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Diyarbakır ilinde sosyal yardım alan yoksul bireyler ve sosyal yardım uygulayıcılarıdır. Çalışma çok boyutlu bir evrene sahiptir. Nicel araştırma hedef kitlesi, Diyarbakır il sınırları içinde merkezi yönetim tarafından sosyal yardım alan yoksul bireylerdir. Nitel araştırma yöntemi ise iki hedef kitle olarak kurgulanmıştır. Birinci hedef kitle, Diyarbakır il sınırları içinde merkezi yönetim tarafından sosyal yardım alan yoksul bireyler; ikinci hedef kitle ise bu yardımların yapılmasından sorumlu olan sosyal yardım uygulayıcılarıdır.

Bilimsel araştırmalarda evrenin bütününe ulaşmak çok zor olduğu için, evreni temsil etme yeterliliğini sağlayacak düzeyde örneklem seçimleri yapılmaktadır. Bu çalışmada örneklem için seçilen şartları taşıyanların örnekleme dahil edildiği seçili örnekleme türü olan *ölçüt örnekleme* kullanılmıştır (Baltacı, 2018, s. 254). Çalışmada, Diyarbakır ilinde yaşayıp, merkezi hükümet tarafından sosyal yardım alan 505 yoksul bireyle ölçek çalışması yürütülmüştür. Sosyal yardım alan yoksul bireylerden 16 tanesiyle, önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ayrıca Diyarbakır il sınırında görev yapan ve sosyal yardım uygulayıcıları olan; kaymakamlar, ilgili kurumların il müdürleri, sosyal hizmet uzmanları ve sosyal incelemecilerden 16 kişiyle de önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Hem nicel veriler hem nitel veriler toplanırken, bireylerin kişisel bilgileri hiçbir şekilde alınmamış, gerekli bilgilendirme ve uyarılar yapılmıştır. Örneklem seçimi yapılırken demografik çeşitliliğe dikkat edilmiş olup sınırlandırılan hususlar aşağıda sıralanmıştır;

- Diyarbakır sınırlarında yaşıyor olmak
- Kendini yoksul olarak tanımlıyor olmak
- Belirli bir gelir ortalamasının altında olmak
- Merkezi hükümet tarafından sosyal yardım alıyor olmak.
- Sosyal yardım uygulayıcıları için;
- Diyarbakır sınırlarında görev yapıyor olmak
- Sosyal yardımlarla ilgili görevi olmak
- Merkezi hükümet adına çalışıyor olmak.

6.3. Araştırma Veri Toplama Araçları

Çalışmada nicel ve nitel veri toplama araçları kullanılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasına etik kurul onayı alınmasıyla başlanmıştır. Nicel araştırma yöntemleri bağlamında; uygulanan anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik verilere, sosyal yardım ve gelir bilgileri ile ilgili sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde, sosyal yardım bağımlılığını ve tembelliğini ölçmeye yönelik hazırlanan *Sosyal Yardım Bağımlılığı Ölçeği* kullanılmıştır. Bağımlılık etkisi ve tembellik etkisi olmak üzere iki alt boyuttan ve toplamda 11 sorudan oluşan bir ölçektir. Üçüncü bölümde ise, sosyal yardım ve istihdam ilişkisi algı düzeyini ölçmeye yönelik anket oluşturulmuştur. İstihdam motivasyonu, koşullu sosyal yardım, istihdam katkısı ve yoksullukla mücadele alt başlıklarından ve beşer maddeden oluşan toplam 20 maddelik bir anket oluşturulmuştur. Nitel araştırma yöntemi bağlamında da hem sosyal yardım alanlara yönelik hem de sosyal yardım uygulayıcılarına yönelik ayrı ayrı olmak üzere yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu veri toplama aracı olarak hazırlanmıştır. Ölçek, anket ve yarı yapılandırılmış görüşme formları ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilecektir.

6.3.1. Etik kurul izni

Araştırma verilerinin toplanmaya başlanmasından önce etik kurallara riayet edilmiştir. İlgili Üniversite Rektörlüğünün Etik Kurulu Başkanlığı tarafından etik izni verilmiş ve 13.06.2024 tarih ve 2024/10831 sayılı yazısı ile araştırmacıya duyurulmuştur.

6.3.2. Sosyal bağımlılık ölçeği

Çalışmada sosyal yardım bağımlılığını ölçmeye yönelik Nurdoğan (2022) tarafından güvenilirlik ve geçerliliği yapılan Sosyal Yardım Bağımlılığı Ölçeği geliştirilmiştir. Yazardan e-mail aracılığıyla ölçek kullanım izni alınmıştır. 11 maddeden oluşan ölçek; yedi maddeden oluşan “bağımlılık etkisi” ve dört maddeden oluşan “tembellik etkisi” olmak üzere iki alt boyuttan

oluşmaktadır. Ölçekteki maddeler; “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “fikrim yok”, “katılıyorum” ve “tamamen katılıyorum” cevaplarından oluşan 5’li likert tipi derecelendirme sisteminden oluşmaktadır. Sosyal yardımların bağımlılık ve tembellik etkisi oluşturduğu hipotezinden yola çıkarak oluşturulan ölçek maddelerinden alınabilecek en düşük toplam puan 11, en yüksek toplam puan 55’tir. Güvenirlik testi yapılan çalışmanın Cronbach’s Alpha iç tutarlık katsayısı 0,84 olarak hesaplanmıştır (Nurdoğan, 2022, s. 65). Böylece, politika yapımcılar tarafından yapılan sosyal yardımların yararlanıcıları üzerinde bağımlılık ve tembellik etkisi yaratıp yaratmadığını ölçen Sosyal Yardım Bağımlılığı Ölçeği geliştirilmiştir.

Ölçeğin araştırma kapsamındaki güvenilirlik analizlerine, normallik testlerine ve toplam puanlama değerlerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir. Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu ile alt boyut düzeylerinin dağılımlarının normal olup olmadığını bulmak amacıyla çarpıklık (skewness) katsayısı hesaplanmıştır. Hem toplam boyut hem alt boyutlar için bu değer -1 ile +1 arasında olduğu tespit edildiğinden normal olarak dağıldığı kabul edilmiştir (Arslan, 2024, ss. 132-133). Normal olarak dağıldığı için, parametrik yöntemlerden olan; bağımsız örnek t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testlerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0,74 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6.1. Sosyal yardım bağımlılığı ölçeği puanlama, normallik ve güvenilirlik

<i>Boyutlar</i>	<i>N</i>	<i>En Düşük</i>	<i>En Yüksek</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Std. Sapma</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>
Bağımlılık Etkisi	505	7	35	23,98	5,88	-,215
Tembellik Etkisi	505	5	20	13,43	3,06	-,075
Toplam Boyut Etkisi	505	16	55	37,41	7,69	-,265
<i>Güvenirlik Puanı</i>						
<i>(Cronbach’s Alpha)</i>	505	0,740				

6.3.3. Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi anketi

Çalışmanın kapsamına ve araştırma sorusuna uygun olarak, sosyal yardım ve istihdam arasındaki ilişkinin ölçülmesi, katılımcıların bu konudaki bilgi ve algı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla, literatür taraması da yapılarak 35-40 maddeden oluşan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Uzman görüşleri alınarak ve pilot uygulama yapılarak dili sadeleştirilen 20 maddelik “sosyal yardım-istihdam ilişkisi anketi” oluşturulmuştur. Çalışmanın kapsamına uygun olacak şekilde, istihdam motivasyonu, koşullu sosyal yardım, istihdam etkisi ve yoksullukla mücadele isimli beşer maddelik 4 alt başlık oluşturulmuştur. İstihdam

motivasyonu, sosyal politikaların sosyal yardım alanlarda istihdama katılma motivasyonu oluşturup oluşturmadığını ölçmeye yönelik oluşturulmuştur. Koşullu sosyal yardım alt başlığı, çalışma şartına bağlı sosyal yardımların etkinliğini ölçmeye yönelik oluşturulmuştur. İstihdam etkisi alt başlığı, sosyal yardımların istihdama yönlendirici ve teşvik edici etkisini ölçmeye yönelik oluşturulmuştur. Yoksullukla mücadele alt başlığı, sosyal yardımların yoksullukla mücadele etkisi bağlamında, katılımcıların bilgi ve algı düzeylerini ölçmeye yönelik oluşturulmuştur.

Ankette; “kesinlikle katılmıyorum” ve “tamamen katılıyorum” arasındaki cevaplarından oluşan 5’li likert tipi derecelendirme ölçeğinden faydalanılmıştır. Oluşturulan anket maddelerinden alınabilecek en düşük toplam puan ortalaması 1, en yüksek puan ortalaması 5’tir.

Sosyal yardım-istihdam ilişkisi ölçeğinin (SY-İ) yapı geçerliğini belirlemek ve faktör yapısını tespit etmek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. İlk adım olarak doğrudan eğik döndürme (direct oblimin) ve temel bileşenler (principal components) analizleri kullanmıştır. Principal components analizinin seçilme nedeni, uygulamada en çok kullanılması ve pratik olmasından kaynaklanmaktadır. Açıklayıcı faktör analizinde öncelikle analizin uygunluğu için Bartlett ve Kaiser-Meyer-Olkin testleri uygulanmıştır.

Barlett ve KMO analizleri neticesinde, Kaiser-Meyer Olkin değerinin 0.707 ve Barlett’s analizi neticesinde elde edilen Ki Kare (Chi-Square) değerinin 1845,366 ve serbestlik derecesi 190 olarak tespit edilmiş ve istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Bu değerler faktör analizinin yapılması için uygunluğu göstermektedir. KMO değeri, Kaiser (1974) tarafından 0,50’nin üzerinde olduğunda kabul edilebilir olarak belirlenmiş ve 0,70 üzeri "yeterli" kategorisinde sınıflandırılmıştır. Tespit edilen ,707 KMO değeri her maddenin, öteki maddeler tarafından iyi düzeyde tahmin edilebileceği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca maddeler arasında yüksek korelasyon bulunmakta ve maddeler normal dağılmaktadır. Bu bulgular ışığında araştırmanın örnek büyüklüğünün yeterli olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte Barlett analizinin sonuçlarına göre, ki-kare ($X^2(190)=1845,366$; $p < .01$) değeri anlamlıdır. Cronbach’s Alfa değeri ,702 olduğu için verilerin güvenilir olduğu söylenebilir. Faktör yük değerlerinin ,70 ve üzerinde olması, Nunnally ve Bernstein (1994) tarafından yeterli olduğu şeklinde kabul görmüştür. Netice olarak maddeler arasında faktör analizi yapmak için gerekli ilişkinin olduğu görülmüştür. Temel bileşenler analizi incelenen değerler ile faktörlerin açıkladıkları varyans oranları ve aldıkları özdeğerler tespit edilmiştir. Tüm maddelerin faktör yükleri 0.47–0.69 aralığında olup, önerilen 0.40 eşik değerinin üzerinde kalmıştır. Bu değerler, ölçeğin hem yapı geçerliliği hem de güvenilirlik açısından yüksek düzeyde psikometrik

yeterliliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca faktörler toplam varyansın %59,90'ını açıklamaktadır. Bu oran sosyal bilimler literatüründe kabul edilebilir düzeydedir.

Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi anketi; politika yapıcılar tarafından yapılan sosyal yardımların istihdam ile olan ilişkisinin, sosyal yardım alanlar tarafından bilgi ve algı düzeylerini ölçmek için geliştirilmiştir. Çalışmanın geri kalan kısmında sosyal yardım ve istihdam ilişkisi anketi için, “SY-İ algısı” kısaltması kullanılacaktır.

Anketin araştırma kapsamındaki güvenirlik analizine, normallik testlerine ve ortalama puan değerlerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir. SY-İ algısı anketinin dağılımlarının normal olup olmadığını bulmak amacıyla çarpıklık (skewness) katsayısı hesaplanmıştır. Hem toplam boyut hem alt boyutlar için bu değer -1 ile +1 arasında olduğu tespit edildiğinden normal olarak dağıldığı kabul edilmiştir (Arslan, 2024, ss. 132-133). Normal olarak dağıldığı için, parametrik yöntemlerden olan; bağımsız örnek t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testlerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Tablo 6.2. Sosyal yardım-istihdam ilişkisi puanlama, normallik ve güvenirlik testleri

Boyutlar	N	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık (Skewness)
İstihdam Motivasyonu	505	1,00	5,00	2,71	0,63	0,347
Koşullu Sosyal Yardım	505	1,40	5,00	3,39	0,62	-0,256
İstihdama Katkı	505	1,00	5,00	2,91	0,85	-0,042
Yoksullukla Mücadele	505	1,40	4,80	3,33	0,59	-0,289
Toplam Boyut	505	1,55	4,50	3,08	0,44	0,045
Güvenirlik Puanı (Cronbach's Alpha)	505	0,702				

6.3.4. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu

Yarı yapılandırılmış görüşme formları, çalışmanın konusuna, amacına, kapsamına, sınırlılıklarına uygun olacak şekilde, yapılan kavramsal ve kuramsal okumalar ışığında hazırlanmıştır. Sosyal yardım uygulayıcılarına yönelik hazırlanan görüşme formu; demografik bilgiler, sosyal yardım bağımlılığı, tembellik etkisi, sosyal yardım-istihdam ilişkisi, koşullu sosyal yardımlar, kayıt dışı çalışma durumu, devletin sosyal yardım politikaları, öneriler ve kapanış gibi çalışmanın kapsamından çıkmadan hazırlanan başlıklardan oluşturulmuştur. Sosyal yardım alanlara yönelik hazırlanan görüşme formu; demografik bilgiler, ekonomik durum ve istihdam bilgileri, sosyal yardım algısı ve deneyimleri, sosyal yardım bağımlılığı ve tembelleştirme durumu, sosyal yardım-istihdam ilişkisi, istihdama yönlendirme etkisi, sosyal

yardım politikaları, istihdam/kurs/eğitim fırsatları, gelecek planları, beklentileri, öneriler ve kapanış gibi başlıklardan oluşturulmuştur.

Görüşmeler yüz yüze bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Katılımcılara gerekli bilgiler verilmiş olup, cevapların anonim kalacağı yönünde telkinlerde bulunulmuştur. Görüşmeler ortalama 45-60 dakika arası sürmüştür. Katılımcılardan müsaade istenerek ses kaydı yapılmış ve gerekli notlar tutulmuştur. Ardından bu ses kayıtları transkripsiyon yoluyla yazıya aktarılmıştır. Görüşmeler genel olarak sohbet ortamında geçmiş olup, verilen cevaplara göre çalışmanın kapsamından ayrılmadan doğaçlama sorular da sorulmuştur.

6.4. Araştırma veri toplama süreci

Bu çalışmada nicel ve nitel veri toplama yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Çalışmanın nicel ve nitel verileri, Haziran 2024 – Ağustos 2024 tarihleri arasında toplanmıştır. Veri toplamaya başlamadan önce ölçeği geliştiren yazardan ve Diyarbakır'ın ilgili ilçelerinin kaymakamlıklarından ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından kullanım ve uygulama için gerekli izinler alındıktan sonra veriler bizzat katılımcı tarafından toplanmıştır. Nicel veri toplama aracı olarak “Sosyal Yardım Bağımlılık Ölçeği” ile “Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisi Anketi” kullanılmıştır. Ölçüt örneklem yöntemi kullanıldığı için, Diyarbakır'da ikamet eden ve sosyal yardım alan 505 katılımcıya bizzat söz konusu ölçek ve anket uygulanmıştır. Çalışmanın nitel veri toplama aracı olarak “sosyal yardım uygulayıcılarına yönelik” hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile “sosyal yardım alanlara yönelik” hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmacı bizzat görüşmeleri gerçekleştirmiş olup, katılımcıların onayları alınarak ses kayıtları alınmış ve notlar tutulmuştur. Yapılan görüşmeler ortalama 45-60 dakika arası sürmüştür.

6.5. Araştırma veri analiz yöntemleri

Karma yöntem araştırmaları, nitel (kalitatif) ve nicel (kantitatif) araştırma yöntemlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan bir araştırma sentezidir. Bu yöntem, her iki yöntemin de güçlü taraflarını bir araya getirerek çalışmanın daha derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde sunulmasına olanak tanır (Nayir ve diğ., 2024, s.362).

Karma yöntemin analiz sürecinin aşamaları bulunmaktadır. İlk aşama veri toplama ve ön işleme sürecidir. Nicel veriler için; ölçek, anket, test, deney gibi yöntemlerle sayısal veriler toplanır. İstatistiki analiz için veriler hazırlanır. Nitel veriler için; görüşme, odak grup, doküman analizi gibi yöntemlerle metinsel, işitsel veya görsel veriler toplanır. Analiz için transkript hazırlanır. İkinci aşamada veriler ayrı ayrı analiz edilir. Nicel veriler; betimleyici istatistikler, normallik,

homojenlik güvenilirlik testleri, t-testi, ANOVA gibi testler SPSS, R, Python benzeri paket programlarla analiz edilir. Nitel veriler ise; tematik, tümdengelim, tümevarım, betimsel yollarla kodlamalar yapılarak NVivo, MAXQDA, Atlas.ti gibi yardımcı programlarla veya manuel şekilde analizler yapılır.        aşama bütünleştirme aşamasıdır. Bu aşamada nicel ve nitel veriler, araştırma sorularına birlikte cevap verecek şekilde birleştirilir (Aydın  akır ve T rke , 2021). Bu aşamada farklı yöntemler kullanılmaktadır. Eşzamanlı (concurrent) Analiz, Ardışık (sequential) Analiz, Gömülü (Embedded) Analiz, Dönüştürücü (transformative) Analiz bunlardan birkaçıdır. Son aşama ise verilerin bütünleştirilmesi işlemidir. Bu aşamada da Yan Yana Sunum, D n    m veya Ortak Görselleştirme tekniklerinden biri kullanılır. Bu çalışmada yan yana sunum tekniği ile nicel ve nitel bulgular, aynı araştırma sorusuna yanıt verecek şekilde paralel olarak sunulur (Creswell, 2007, s. 222). Örneğin sosyal yardımların etkisi konusunda nicel verilerde yardım alanların %30'unun istihdama yönlendirildiği sonucu çıkarken, nitel analizlerde bu oranın neden d    k kaldığı sorusuna, nedenlerine, sonuçlarına cevap aranmaktadır.

SPSS veri analiz programı, nicel veri analiz programları arasında araştırmacılar tarafından en çok kullanılan programdır (Taşpınar, 2017). Araştırmanın nicel verileri “IBM SPSS Statistic 26” veri analiz programı ile analiz edilmiştir. “Sosyal Bağımlılık  l e i” ile “Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisi Anketinin” güvenirlik analizleri, normallik testi, homojenlik testi ve genel puanları gösteren tablolar yukarıda verilmiştir. Araştırma verileri normal da ıldı ı için parametrik testlerden T-testi ve Anova testleri yapılmıştır.

Nitel verilerin analizinde yardımcı programlar yaygın bir şekilde kullanılmakta ve bunun için birçok bilgisayar programı bulunmaktadır. Çalışmada, nitel verilerin analizinde MAXQDA programından faydalanılmıştır. Verilerin kategorize edilmesi, saklanması, düzenlenmesi, kodlanması ve birleştirilmesi işlemlerini gerçekleştirmektedir. Nitel araştırma verilerinde katılımcıların isim kodlamaları araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Katılımcı beyanları oluşturulan alt başlıklara göre kategorize edilmiştir. Araştırmanın güvenirliğinin sağlanması amacıyla, tüm g r   melerden elde edilen verilerin tümü transkripsiyon yoluyla olduğu gibi hiçbir müdahale edilmeden yazıya d n   r lm   r.

7. BULGULAR ve YORUM

Bu bölüm çalışmanın araştırmadan elde edilen bulguların verildiği ve yorumlandığı bölümdür. Öncelikle araştırma sahası olan Diyarbakır ili hakkında bilgilere yer verilmiştir. Ardından çalışmanın nicel ve nitel bulgularına dair bilgiler ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

7.1. Diyarbakır

Bu bölümde Diyarbakır hakkında genel bilgi verdikten sonra, resmi kaynaklara dayanarak Diyarbakır'ın tarihçesi, nüfusu, sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

7.1.1. Diyarbakır hakkında genel bilgiler

Diyarbakır, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Dicle Nehri'nin doğu yakasında, Mezopotamya'nın üst havzasında yer alan stratejik bir il olup, 15.168 km² yüzölçümüyle bölgesel bir merkez konumundadır (Diyarbakır Valiliği, 2025). Şehir, sert karasal iklim özelliklerine sahip olup, yazları 40-50°C'ye ulaşan sıcaklıklar ve soğuk, yağışlı kışlar nedeniyle geleneksel mimaride dar sokaklar ve iç avlulardan oluşan yapılar gelişmiştir (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2025). Adıyaman, Batman, Bingöl, Elazığ, Mardin, Muş, Siirt ve Şanlıurfa illeriyle çevrili olan Diyarbakır, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan surları, tarihi camileri, medreseleri ve hanlarıyla kültürel bir mirasa sahiptir (TDV, 2024b). Dicle Üniversitesi gibi eğitim kurumları ve tarım, sanayi ve hizmet sektörlerine dayalı ekonomisiyle il, bölgesel kalkınma açısından önem taşımakta; turizm potansiyeli ise özellikle Sur ilçesi ve İçkale bölgesinde yoğunlaşmaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018).

7.1.2. Tarihçe

Diyarbakır, Neolitik Dönem'e (MÖ 8000-6000) uzanan arkeolojik bulgularla insanlık tarihinin en eski yerleşim merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir (TDV, 2024b). Hurriler, Mitanniler, Asurlar, Urartular, Medler, Persler, Makedonlar, Partlar, Romalılar, Sasaniler ve Bizanslılar gibi çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapan şehir, Roma döneminde "Amida" adıyla anılmış ve MÖ 349'da II. Konstantinos tarafından surlarla güçlendirilmiştir (Diyarbakır Valiliği, 2025). İslam fetihleriyle 639 yılında Hz. Ömer döneminde Müslümanların egemenliğine giren Diyarbakır, Amid olarak adlandırılmış ve Abbasiler, Mervaniler, Hamdaniler, Artuklular, Eyyûbiler, Selçuklular, Moğollar, Akkoyunlular ve Safaviler gibi devletlerin yönetiminde kalmıştır (TDV, 2024b). Osmanlı İmparatorluğu'na 1515'te Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Zaferi sonrası katılan şehir, Diyar-ı Bekr eyaleti olarak idari bir merkez olmuş, 19. yüzyıl vilayet reformlarıyla modern idari yapısına kavuşmuş ve 1937'de

resmi olarak Diyarbakır adını almıştır (Diyarbakır Valiliği, 2025). Ulucami (1091), Zinciriye Medresesi (1198) ve Dört Ayaklı Minare gibi eserler, şehrin mimari ve kültürel zenginliğini yansıtmaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018).

7.1.3. Nüfus

Diyarbakır'ın 2024 yılı nüfusu, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre 1.833.684 kişi olup, bu rakamla Türkiye'nin en kalabalık 12. ili konumundadır (TÜİK, 2024b). Nüfusun cinsiyet dağılımı yaklaşık olarak dengelidir; erkekler 926.291 (%50,5), kadınlar ise 907.393 (%49,5) olarak kaydedilmiştir (TÜİK, 2024b). Genç bir nüfus yapısına sahip olan ilde, 0-14 yaş grubu toplam nüfusun önemli bir kısmını oluşturmakta; 2025 yılı tahminleri, nüfusun yaklaşık 1.843.871'e ulaşacağını öngörmekte olup, resmi veriler 2026 başında netleşecektir (Diyarbakır.Net, 2025). Nüfus yoğunluğu km² başına 113 kişi olup, özellikle Sur, Bağlar ve Kayapınar gibi merkez ilçelerde yoğunlaşma gözlenmektedir. Kırsaldan kente göç hareketleri, genç bağımlılık oranını (%62,44) artırarak demografik dinamikleri etkilemektedir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018).

7.1.4. Sosyoekonomik yapı

Diyarbakır'ın sosyoekonomik yapısı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin genel özelliklerini yansıtan bir profile sahip olup, ulusal ortalamaların altında kalan göstergelerle tanımlanmaktadır. TÜİK'in 2023 Sosyoekonomik Seviye (SES) verilerine göre, hane halklarının yalnızca %0,3'ü en üst (A+) seviyede, %4,5'i üst (A) seviyede, %25'i alt (E) ve %20'si en alt (F) seviyede yer almakta; bu oranlar, büyükşehir ortalamalarının oldukça gerisinde kalarak Diyarbakır'ı iller arası gelişmişlik sıralamasında alt kümelerde konumlandırmaktadır (TÜİK, 2023b). Kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) 2023'te 135.358 TL olup, Türkiye ortalamasının (yaklaşık 200.000 TL) altında kalmıştır.; ancak 2025 birinci çeyreğinde ulusal GSYİH'de %2,7'lik artış, bölgesel iyileşme potansiyeline işaret etmektedir (TÜİK, 2024c).

İstihdam ve işsizlik verileri; 2023-2024 verilerine göre Diyarbakır'ın iş gücü piyasası göstergeleri Türkiye ortalamasının altında seyretmektedir. Türkiye'de iş gücüne katılım oranı 2023'te %53,3'ten 2024'te %54,2'ye yükselirken, Diyarbakır'da aynı dönemde %40,8'den %44,1'e çıkmıştır. İstihdam oranı Türkiye genelinde %48,0'den %49,2'ye, Diyarbakır'da ise %35,9'dan %39,5'e yükselmiştir. İşsizlik oranı Türkiye'de %9,4'ten %8,7'ye, Diyarbakır'da ise %11,9'dan %10,5'e gerilemiştir. Bu veriler, Diyarbakır'da iş gücüne katılım ve istihdam

oranlarının artmasına, işsizlik oranının ise düşmesine rağmen, hala Türkiye ortalamasının gerisinde olduğunu göstermektedir. (TÜİK, 2024d).

Eğitim; 2024 yılı verilerine göre Diyarbakır’da toplam 1.626.019 kişi içerisinde eğitim durumu incelendiğinde, en büyük payı ortaokul veya dengi mezunlarının (%22,38) ve lise mezunlarının (%20,21) oluşturduğu görülmektedir. İlkokul mezunları %17,89, okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyenler ise %16,08 ile dikkate değer bir grubu temsil etmektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı %4,79 düzeyinde kalırken, yüksekokul ve fakülte mezunları %11,65, yüksek lisans ve üzeri mezunlar ise yalnızca %1,62 oranında yer almaktadır. Bu tablo, Diyarbakır’da nüfusun büyük ölçüde temel ve ortaöğretim düzeylerinde yoğunlaştığını, yükseköğretim ve özellikle lisansüstü eğitimin ise oldukça sınırlı kaldığını göstermektedir. Eğitim düzeyleri arasındaki bu dağılım, bölgedeki sosyoekonomik gelişim ve fırsat eşitliği açısından önemli bir politika alanına işaret etmektedir. (TÜİK, 2025a).

Aile; TÜİK’in 2024 yılı “İstatistiklerle Aile” verilerine göre Diyarbakır’daki hanehalkı yapısı Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında dikkat çekici farklılıklar ortaya koymaktadır. Diyarbakır’da tek kişilik hanehalklarının oranı %12,3 iken, bu oran Türkiye genelinde %20’dir. Bu durum, Diyarbakır’da yalnız yaşamın daha sınırlı olduğunu, aile bağlarının ve toplumsal dayanışma kültürünün güçlü olduğunu göstermektedir. Öte yandan, tek çekirdek aileden oluşan hanehalklarının oranı Diyarbakır’da %70,7’ye ulaşırken, Türkiye ortalamasında bu oran %63,5 düzeyindedir. Bu veriler, Diyarbakır’da çekirdek aile modelinin ülke ortalamasına kıyasla daha baskın olduğunu, ancak tek kişilik hanehalklarının görece düşük düzeyde kaldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Diyarbakır’ın aile yapısı, geleneksel dayanışma kalıplarının güçlü olduğu, fakat aynı zamanda çekirdek ailenin yaygınlaştığı bir özellik göstermektedir. (TÜİK, 2025b).

Başlıca geçim kaynakları; Diyarbakır’ın ekonomik geçmişi ve geçim kaynakları tarihsel olarak tarım, hayvancılık ve ticarete dayanmaktadır. Mezopotamya ile Anadolu arasında bir köprü konumunda olan şehir, tarih boyunca stratejik ticaret yolları üzerinde yer almıştır. Günümüzde buğday, arpa, mercimek gibi tahıllar ile sebze üretimi, özellikle de üzü ülke geneline yayılmış Diyarbakır karpuzu önemli tarımsal ürünlerdir. Koyun ve keçi yetiştiriciliği ile arıcılık tarımsal faaliyetleri desteklerken, Ergani’de bakır, Hazro’da linyit ve petrol yatakları madencilik alanında öne çıkmaktadır. Sanayi ise çimento, tekstil, yem ve gıda işleme tesisleri ile gelişim göstermektedir. Ayrıca karayolu, demiryolu ve hava ulaşımı altyapısı, kentin ticaret ve lojistik potansiyelini güçlendirmektedir (Güneydoğu Ekspres, 2024).

7.2. Araştırmanın Nicel Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde nicel bulgulara yer verilecektir.

Tablo 7.1. Demografik dağılım

		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	328	65,0
	Erkek	177	35,0
	Toplam	505	100,0
Yaş	18-25	64	12,7
	26-35	121	24,0
	36-45	171	33,9
	46-55	87	17,2
	56-65	34	6,7
	65+	28	5,5
	Toplam	505	100,0
Medeni Durum	Evli	280	55,4
	Bekar	95	18,8
	Dul	75	14,9
	Boşanmış	55	10,9
	Toplam	505	100,0
Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	109	21,6
	Okur-yazar	120	23,8
	İlkokul Mezunu	133	26,3
	Lise Mezunu	104	20,6
	Üniversite Mezunu	35	6,9
	Yüksek Lisans	4	,8
	Toplam	505	100,0

Katılımcıların cinsiyet ve yaş dağılımları, medeni durum ve eğitim durumları Tablo 7.1.'de gösterilmiştir. Tabloya göre araştırmaya katılanların %65'i kadın, %35'i erkektir. Kadın katılımcıların sayısının fazla olması sosyal yardım alanların çoğunluğunun kadınlardan oluşmasıyla ilgili bir durumdur. Katılımcıların %33,9'u 36-45 yaş aralığında, %24'ü 26-35 yaş aralığında, %17,2'si 46-55 yaş aralığında, %12,7'si 18-25 yaş aralığında ve %5,5'inin ise 65 yaş ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %55,4'ünün evli, %18,8'inin bekar, %14,9'unun dul ve %10,9'unun boşanmış olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar %26,3 çoğunlukla ilkokul mezunu iken, bunu %23,8 ile okur-yazar ve %21,6 ile okur-yazar olmayan çoğunluk takip etmektedir. %20,6'sı lise mezunu iken, yalnızca %6,9'unun üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. Sosyal yardım alanların büyük çoğunluğunun eğitim seviyesinin düşük olması, eğitim-sosyal yardım arasında ters orantılı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 7.2. Aile bilgileri

		Frekans	%
Ailede yaşıyan birey sayısı?	1-2	84	16,6
	3-5	271	53,7
	6-8	117	23,2
	8+	33	6,5
	Total	505	100,0
Ailedeki çocuk sayısı?	Yok	70	13,9
	1-2	148	29,3
	3-5	220	43,6
	6-8	64	12,7
	8+	3	,6
	Total	505	100,0
Ailedeki engelli sayısı?	Yok	363	71,9
	1	105	20,8
	2	25	5,0
	3	12	2,4
	Total	505	100,0

	Yok	369	73,1
Ailedeki yaşı sayısı? (65+)	1	101	20,0
	2	29	5,7
	3	2	,4
	4+	4	,8
	Total	505	100,0

Katılımcıların aile bilgileri Tablo 7.2’de verilmiştir. Ailede yaşayan birey sayısına bakıldığında, %53,7’sinin 3-5 aralığında, %23,2’sinin 6-8 aralığında, %16,6’sının 1-2 aralığında ve %6,5’inin 8 ve üzeri olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %43,6’sı 3-5 aralığında, %29,3’ü 1-2 aralığında, %12,7’sinin 6-8 aralığında, %0,6’sının 8 üzerinde çocuk sahibi olduğu tespit edilirken, %13,9’unun ise hiç çocuğu olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya göre katılımcıların çoğunluğunun çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Çalışma sahasına konu olan bölgede birden fazla çocuk sahibi olmak, statü ve güç sahibi olmakla doğrudan ilişkili bir durumdur. Ailede yaşayan engelli oranına bakıldığında, %71,9’unun ailesinde engelli birey bulunmazken, %20,8’inde 1 engelli, %5’inde 2 engelli ve %2,4’ünde 3 engelli olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %30’una yakınının 1 ve üzeri engelli bireyle yaşıyor olması sağlık güvenceleri, yaşam koşulları ve akraba evlilikleri gibi değişkenlerle ilgili olabilir. Katılımcılarla birlikte yaşayan 65 yaş ve üstü yaşı birey sayısına bakıldığında, %73,1’inde yaşı bireyin bulunmadığı, %20,0’sinde 1 yaşı birey, %5,7’sinde 2 yaşı birey, %0,8’inde ise 4 ve üzeri yaşı birey bulunduğu tespit edilmiştir. Ailede yaşayan yaşı sayısının düşük olması, bölgenin genç ve dinamik bir nüfusa sahip olması ile ilgilidir.

Tablo 7.3. Çalışma bilgileri

	Frekans	%
Şu anda bir işte çalışıyor musunuz?	Evet	162
	Hayır	343
	Toplam	505
Sosyal güvenceniz var mı?	Evet	65
	Hayır	440
	Toplam	505
Yalnızca Sosyal Yardımlar		174

Gelir kaynaklarınız nelerdir?	Sigortasız Çalışıyorum	115	22,8
	Aile Desteği	175	34,7
	Ücretli Çalışan	30	5,9
	Diğer	11	2,2
	Toplam	505	100,0

Katılımcıların çalışma bilgileri Tablo 7.3'te verilmiştir. Sosyal yardım alan katılımcılara şu anda bir işte çalışıp çalışmadıkları sorulduğunda, %67,9'u herhangi bir işte çalışmadıklarını, %32,1'i ise çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Herhangi bir sosyal güvencelerinin olup olmadığı sorulduğunda ise %87,1 gibi büyük bir çoğunluğu herhangi bir sosyal güvencelerinin olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların %34,7'si ağırlıklı olarak aile desteği ile, %34,5'i yalnızca sosyal yardımlarla geçimlerini sağladıkları belirlenmiştir. Aile desteği ile geçimini sağlayanların çoğunlukta olması bölgede aile ve akrabalık ilişkilerinin güçlü olması ile ilgilidir. %22,8'inin ise sigortasız çalışarak hayatlarını idame ettirdikleri, yalnızca %5,9'unun ücretli çalıştıkları tespit edilmiştir. Sigortasız çalışan oranının yüksek olması sosyal yardımların kesilmesini istememeleriyle ilişkilendirilebilir. Ayrıca çalışanların önemli bir kısmının günlük, yevmiyeli ve geçici işlerde çalıştıkları, düşük ücretlerle çalıştıkları veri toplama sürecindeki gözlemler sonucu tespit edilmiştir.

Tablo 7.4. Birey gelir durumu

Gelir Dağılımı	Frekans	%
Hiç gelir yok	122	24,2
10binTL altı	205	40,6
17binTL altı	122	24,2
30binTL altı	50	9,9
30binTL ve üzeri	6	1,2
Toplam	505	100,0

Katılımcıların gelir durumları Tablo 7.4'te verilmiştir. Tabloya göre katılımcıların %40,6'sı 10 bin TL ve altında ücretle, %24,2'si 17bin TL ve altında bir ücretle, %9,9'u 30bin TL ve altında ve %1,2'si 30bin TL'nin üstünde ücretle çalıştıklarını belirtirken %24,2'si hiç gelirlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Veri toplama sürecinin 2024 yılının yaz aylarında yapıldığı ve asgari ücretin 17bin TL olduğu baz alınarak aylık ücretler belirlenmiştir.

Tablo 7.5. En çok hangi yardım türünden faydalaniyorsunuz?

	Frekans	%
Nakdi Yardım	151	29,9
Eğitim Yardımı	39	7,7
Sağlık Yardımı	18	3,6
Yakacak Yardımı	37	7,3
Engelli Yardımı	40	7,9
Yaşlı Aylığı	45	8,9
SED (Sosyal Ekonomik Destek)	24	4,8
Aile Destek Yardımı	31	6,1
EBH (Evde Bakım Hizmeti)	16	3,2
Hepsi	104	20,6
Toplam	505	100,0

Tablo 7.5’te ise sosyal yardım alan katılımcıların ne tür sosyal yardım aldıkları tespit edilmiştir. Tabloya göre katılımcıların %29,9’u sosyal yardım türü olarak nakdi yardımlardan faydalandığı, %20,6’sının tüm sosyal yardımlardan faydalandığı ve diğer sosyal yardım türlerinin oransal olarak birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. Bu sosyal yardım türlerinin ayrıntıları, kapsamı, tanımlamaları, kimlere verildiği ne miktarda ödendiği ne kadar süre ile verildiği gibi bilgiler literatür kısmında verilmiştir.

7.2.1. SYB düzeylerinin bağımsız değişkenlere göre etkisi

Bu başlıkta sosyal yardım bağımlılığı ölçeğinin bağımsız değişkenlere göre etkisi incelenecektir. İlk olarak sosyal yardım bağımlılığı ölçeğinin bütün maddelerinin, alt boyutlarının ve toplam boyutunun puan ortalamalarına yer verilmiştir.

Tablo 7.6. Sosyal yardım bağımlılığına dair tanımlayıcı istatistikler

İfadeler	Sayı(n)	Ort.	Std. Sapma
1.Yapılmakta olan sosyal yardımları yetersiz buluyorum.	505	3,41	1,46
2.Düzenli bir iş bulduğumda dahi sosyal yardımlara ihtiyaç duyuyorum.	505	3,45	1,36

5.Devlet sosyal yardım verdiği sürece sosyal yardımlardan faydalanırım.	505	3,66	1,23
6.Ölene kadar sosyal yardımlardan faydalanırım.	505	3,33	1,32
7.Sosyal yardımlardan yararlanmadan çalışarak yaşamımı devam ettiremiyorum.	505	3,34	1,30
8.Ailemin geçimini sağlayabilmesinin en önemli kaynağı sosyal yardımlardır.	505	3,33	1,36
9.Sosyal yardımlardan faydalanmadan geçimimi sağlayamıyorum.	505	3,47	1,34
Bağımlılık Etkisi (1.alt boyut)	505	3,43	0,84
3.Geçimimi sağlayacak düzenli bir iş buluncaya kadar sosyal yardımlardan faydalanırım.	505	3,60	1,29
4.Yapılan yardımların kişileri tembelleştirdiğini (çalışma hayatından uzaklaştırdığını) düşünüyorum.	505	2,94	1,35
10.Sosyal yardım alırken çalışmaya ihtiyaç duymuyorum.	505	2,75	1,42
11.Sosyal yardımların ihtiyaç sahipleri için devamlı bir hak olduğuna inanıyorum.	505	4,13	1,09
Tembellik Etkisi (2. Alt boyut)	505	3,36	0,76
Toplam Etki (Toplam Boyut)	505	3,41	0,70

Tablo 7.6.'da katılımcıların sosyal yardım bağımlılık düzeylerine yer verilmiştir. Söz konusu ortalama değerlerin yorumlanmasında aşağıda bulunan Tablo 7'deki sınıflandırma baz alınmıştır (Kaplanoğlu, 2014, s. 138). Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyut ortalama puanı ($3,41 \pm 0,70$) yüksek olarak tespit edilmiştir. Ayrıca tüm maddelerin genel puan düzeylerine bakıldığında da maddelerin genelinin 3,41 ölçek puanının üzerinde ve yüksek olduğu tespit

edilmiştir. Toplum boyutun ortalama puanının yüksek olması katılımcıların sosyal yardım bağımlılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 7.7. Ölçek değerlerinin yorumlanmasında kullanılan puan aralıkları

Ölçek				
Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek
1-1,80	1,81-2,60	2,61-3,40	3,41-4,20	4,21-5,00

Sosyal yardım bağımlılık ölçeğinin birinci alt boyutu olan **bağımlılık etkisi** boyutunun ortalama puanının da $(3,43 \pm 0,84)$ yüksek olduğu tespit edilmiştir. Birinci alt boyutun yedi maddesi incelendiğinde; “Devlet sosyal yardım verdiği sürece sosyal yardımlardan faydalanırım” $(3,66 \pm 1,23)$ ifadesi söz konusu boyutta en yüksek puana sahipken, “Ölene kadar sosyal yardımlardan faydalanırım” $(3,33 \pm 1,32)$ ile “Ailemin geçimini sağlayabilmesinin en önemli kaynağı sosyal yardımlardır” $(3,33 \pm 1,36)$ ifadeleri ise söz konusu boyutun en düşük puanlarını alan ifadeler olmuştur. Geriye kalan 4 ifadenin ortalama puanları incelendiğinde ise; “Sosyal yardımlardan yararlanmadan çalışarak yaşamımı devam ettiremiyorum” $(3,34 \pm 1,30)$ haricindeki ifadelerin ortalama puanlarının birbirine yakın ve 3,41 alt sınırın üstünde ve yüksek puana sahip olduğu belirlenmiştir.

Ölçeğin ikinci alt boyutu olan **tembellik etkisi** boyutunun ortalama puanı $(3,36 \pm 0,76)$ orta düzeyde çıkmıştır. Söz konusu alt boyutun dört maddesi incelendiğinde; “Sosyal yardımların ihtiyaç sahipleri için devamlı bir hak olduğuna inanıyorum” $(4,13 \pm 1,09)$ ifadesinin hem alt boyutlar içinde hem de toplam boyutlar arasında en yüksek puana sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu ifadeden katılımcıların sosyal yardımı ömür boyu almak istedikleri ve yardımlardan vaz geçmek istemedikleri görülmektedir. İkinci alt boyutta bulunan “Sosyal yardım alırken çalışmaya ihtiyaç duymuyorum” $(2,75 \pm 1,42)$ ifadesi ise hem ikinci alt boyutun maddeleri arasında hem de tüm maddeler arasında en düşük ortalama puana sahip olduğu görülmektedir. Bu ifadeden katılımcıların her ne kadar sosyal yardımları sürekli bir hak olarak görseler de bu yardımların tek başına yeterli olmayacağı ve çalışmaya ihtiyaç duydukları görülmektedir. “Yapılan yardımların kişileri tembelleştirdiğini (çalışma hayatından uzaklaştırdığını) düşünüyorum” $(2,94 \pm 1,35)$ ifadesinin kalan diğer ifadelerle göre düşük puan aldığı tespit edilmiştir. Bu ifade de yukarıdaki ifadeyle doğru orantılı bir şekilde, sosyal yardımların tek başına çalışma hayatından uzaklaştırdığı anlayışının düşük olduğunu göstermektedir.

7.2.2. Demografik değişkenlerin syb ölçeğine göre puan dağılımları

Bu başlıkta katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumu demografik değişkenlerine göre elde edilen verileri tablolaştırılarak sunulmuştur. Cinsiyet değişkenine ait puan ortalamalarının sosyal yardım bağımlılık algısı düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Yaş grubu değişkeni, medeni durum değişkeni ile eğitim durumu değişkenlerinin, sosyal yardım bağımlılık algı düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaştıkları tespit edilmiştir.

Tablo 7.8. Cinsiyet grubu değişkenine göre puan dağılımları

Boyut	Cinsiyet	Sayı	Ort.	Std.	T	P	Homojenlik (Leneve's Test)
				Sapma			
Toplam Etki	Kadın	328	3,44	0,69	1,54	0,124	0,96
	Erkek	117	3,34	0,71			
Bağımlılık Etkisi	Kadın	328	3,46	0,83	1,29	0,197	0,71
	Erkek	117	3,36	0,85			
Tembellik Etkisi	Kadın	328	3,39	0,77	1,38	0,167	0,55
	Erkek	117	3,29	0,75			

Tablo 7.8’de katılımcıların sosyal yardım bağımlılığı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin verilere yer verilmiştir. Alt boyutlar ve toplam boyutlar açısından da cinsiyet faktörüne göre katılımcıların sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p>0,050$).

Kadınların toplam boyut ortalama puanının ($3,44\pm0,69$), bağımlılık etkisi alt boyutunun ortalama puanının ($3,46\pm0,83$) ve tembellik etkisi alt boyutunun ortalama puanının ($3,39\pm0,77$), erkeklerin toplam boyut ($3,34\pm0,71$), bağımlılık etkisi alt boyutu ($3,36\pm0,85$) ve tembellik etkisi alt boyutu ($3,29\pm0,75$) ortalama puanlarından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin istatistiksel olarak farklılaşmadığı görülse de toplam boyut ve alt boyutlarda kadınların sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin erkek katılımcıların algı düzeylerine göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında toplumsal açıdan kadınların erkeklere oranla sosyal yardımlara daha bağımlı bir durumda oldukları söylenebilir.

Bu bulgular doğrultusunda;

- H1a: Tembellik etkisi alt boyutu cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H1b: Bağımlılık etkisi alt boyutu cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H1c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezleri **reddedilmiştir**.

Tablo 7.9. Yaş grubu değişkenine göre puan dağılımları

Boyut	Yaş Grubu	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Fark
Toplam Etki	1.18-25	64	3,22	0,69	2,56	0,027	1-4
	2.26-35	121	3,32	0,67			1-5
	3.36-45	171	3,40	0,71			1-6
	4.46-55	87	3,49	0,75			2-5
	5.56-65	34	3,60	0,58			2-6
	6.65+	28	3,62	0,68			
Bağımlılık Etkisi	1.18-25	64	3,18	0,74	2,82	0,016	1-3
	2.26-35	121	3,36	0,84			1-5
	3.36-45	171	3,44	0,84			1-6
	4.46-55	87	3,45	0,88			2-5
	5.56-65	34	3,73	0,79			2-6
	6.65+	28	3,71	0,85			
Tembellik Etkisi	1.18-25	64	3,30	0,83	2,01	0,076	
	2.26-35	121	3,25	0,65			
	3.36-45	171	3,33	0,78			
	4.46-55	87	3,56	0,75			
	5.56-65	4	3,37	0,84			

Tablo 7.9’da katılımcıların sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin yaş gruplarına değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır. Katılımcıların tembellik etkisi alt boyutunun yaş grubu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p=0,076>0,050$). Bağımlılık etkisi alt boyut puan ortalamasının yaş grubu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,016<0,050$). Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutunun da yaş grubu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılaştığı tespit edilmişti ($p=0,027<0,050$).

Tabloya göre sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; toplam boyutlar içerisinde, 65 yaş ve üzerindeki katılımcıların puan ortalaması ile ($3,62\pm0,95$) 56-65 yaş arasındaki katılımcıların puan ortalamasının ($3,60\pm0,58$) sosyal yardım bağımlılığı düzeylerinin en yüksek yaş grupları olduğu ve ortalama puanlarının yüksek kategoride olduğu tespit edilmiştir. 18-25 yaş arasında sosyal yardım alan katılımcıların puan ortalamasının ($3,22\pm0,69$) en düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Aynı durum bağımlılık etkisi alt boyutunda da tespit edilmiştir. Tembellik etkisinde ise 46-55 yaş arası katılımcıların puan ortalamasının ($3,56\pm0,75$) diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İstisnai olarak 46-55 yaş arasında bulunan orta yaş grubu katılımcıların tembellik etkisi düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Genel düzeyde yaş ortalamasının arttıkça sosyal yardım bağımlılığı düzeylerinin de aynı oranda arttığı görülmektedir. Dolayısıyla sosyal yardım bağımlılığı ile katılımcıların yaşlarının artması arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Bu bulgular ışığında;

- H2a: Tembellik etkisi alt boyutu yaş değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezi **reddedilmiştir**.
- H2b: Bağımlılık etkisi alt boyutu yaş değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H2c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu yaş değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezleri **doğrulanmıştır**.

Tablo 7.10. Medeni durum değişkenine göre puan dağılımları

Boyut	Medeni Durum	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	f	p	Fark
Toplam	1.Evli	280	3,44	0,69	2,94	0,033	1-2
	2.Bekar	95	3,21	0,68			2-3

Etki	3.Dul	75	3,44	0,73		2-4
	4.Boşanmış	55	3,48	0,67		
Bağımlılık Etkisi	1.Evli	280	3,49	0,85		1-2
	2.Bekar	95	3,16	0,80	3,87	2-3
	3.Dul	75	3,50	0,87	0,009	2-4
	4.Boşanmış	55	3,46	0,77		
Tembellik Etkisi	1.Evli	280	3,35	0,75		
	2.Bekar	95	3,29	0,72	0,95	0,417
	3.Dul	75	3,35	0,87		
	4.Boşanmış	55	3,51	0,76		

Tablo 7.10’da katılımcıların sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin medeni durum değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır. Katılımcıların tembellik etkisi alt boyutunun medeni durum değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p=0,417>0,050$). Bağımlılık etkisi alt boyutunun medeni durum değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,009<0,050$). Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutunun da medeni durum değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,033<0,050$).

Tabloya göre sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; toplam boyutlar içerisinde, boşanmış katılımcıların sosyal yardım bağımlılık düzeylerinin puan ortalamasının ($3,48\pm0,67$) diğer katılımcı gruplarına göre en yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bekar katılımcıların sosyal yardım bağımlılık düzeyi ortalama puanının ($3,21\pm0,68$) diğer katılımcı gruplarına göre en düşük olduğu tespit edilmiştir. Bekar katılımcıların bağımlılık etkisi alt boyutu puan ortalamaları ($3,16\pm0,80$) ile tembellik etkisi alt boyutu puan ortalamaları ($3,29\pm0,72$) incelendiğinde de benzer şekilde diğer katılımcı gruplarına göre daha düşük puan ortalamalarına sahip oldukları belirlenmiştir. Bu durum, genel anlamda bekarların sosyal yardım bağımlılık düzeylerinin daha düşük olduğu şeklinde yorumlanabilir. Aynı şekilde boşanmış veya dul kalmış katılımcıların ise ortalama puan düzeylerinin yüksek olması, toplumsal, ekonomik, sosyal olarak güvencesiz hissettikleri için sosyal yardım bağımlılık düzeylerinin diğer gruplara göre daha yüksek olmasıyla bağlantılı olabilmektedir.

Bu bulgular ışığında;

- H3a: Tembellik etkisi alt boyutu medeni durum değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezi **reddedilmiştir**.
- H3b: Bağımlılık etkisi alt boyutu medeni durum değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H3c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu medeni durum değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezleri **doğrulanmıştır**.

Tablo 7.11. Eğitim durumu değişkenine göre puan dağılımları

Boyut	Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Fark
Toplam Etki	1.Okur-yazar değil	109	3,50	0,70	4,24	0,001	1-4
	2.Okur-yazar	120	3,50	0,73			1-5
	3.İlkokul	133	3,47	0,60			2-4
	4.Lise	104	3,19	0,67			2-5
	5.Üniversite	35	3,14	0,81			3-4
	6.Yüksek Lisans	4	3,25	1,14			3-5
Bağımlılık Etkisi	1.Okur-yazar değil	109	3,56	0,86	4,12	0,001	1-4
	2.Okur-yazar	120	3,51	0,80			1-5
	3.İlkokul	133	3,52	0,74			2-4
	4.Lise	104	3,19	0,81			2-5
	5.Üniversite	35	3,07	1,07			3-4
	6.Yüksek Lisans	4	3,50	1,50			3-5
Tembellik Etkisi	1.Okur-yazar değil	109	3,40	0,81			1-4
	2.Okur-yazar	120	3,49	0,80			2-4
	3.İlkokul	133	3,38	0,72			3-4
	4.Lise	104	3,18	0,73			

5.Üniversite	35	3,27	0,69	2,43	0,034
6.Yüksek Lisans	4	2,81	0,69		

Tablo 7.11’de katılımcıların sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin eğitim durumu değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır. Katılımcıların bağımlılık etkisi alt boyutu ($p=0,001<0,050$), tembellik etkisi alt boyutu ($p=0,034<0,050$) ve toplam boyutlarının ($p=0,001<0,050$) eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir.

Tabloya göre sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; toplam boyutlar içerisinde, okur-yazar olmayan katılımcıların sosyal yardım bağımlılık düzeyi puan ortalamasının ($3,50\pm0,70$) ve yalnızca okur-yazar olan katılımcıların sosyal yardım bağımlılık düzeyi puan ortalamasının ($3,50\pm0,73$), eğitim durumu ileri seviyede olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer iki alt boyutta da sosyal yardım bağımlılığı puan ortalamalarının birbirine yakın şekilde dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Yüksek lisans mezunlarının sayısının göz ardı edilecek seviyede düşük olması sebebiyle (4 katılımcı), genel durumu bozacak etkide olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Genel tabloya bakıldığında; okur-yaza olmayandan, üniversite mezununa doğru eğitim seviyesi yükseldikçe sosyal yardım bağımlılık algı düzeylerinin giderek azaldığı görülmektedir. Bu durum da eğitim seviyesi ile sosyal yardım bağımlılığı arasında ters orantılı bir bağ olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular ışığında;

- H4a: Tembellik etkisi alt boyutu eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H4b: Bağımlılık etkisi alt boyutu eğitim durum değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H4c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu eğitim durum değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezleri **doğrulanmıştır**.

7.2.3. Aile durumunun SYB ölçeğine göre puan dağılımları

Ailede yaşayan birey sayısı, çocuk sayısı ve yaşlı sayısı değişkenleri ile sosyal yardım bağımlılığı algı düzeyleri arasında anlamlı şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p>0,050$). Yalnızca ailede yaşayan engelli sayısı ile sosyal yardım bağımlılığı algı düzeyleri arasında anlamlı şekilde farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple yalnızca ailedeki engelli sayısı değişkeninin puan ortalamaları tablolaştırılarak verilmiştir.

Tablo 7.12. Engellilik durumu değişkenine göre puan dağılımları

Boyut	Ailede Engelli	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Fark
Toplam Etki	1.Yok	363	3,37	0,70	2,55	0,050	1-2
	2.Bir Engelli	105	3,54	0,68			2-3
	3.İki Engelli	25	3,23	0,77			
	4.Üç Engelli	12	3,62	0,64			
Bağımlılık Etkisi	1.Yok	363	3,38	0,84	3,82	0,010	1-2
	2.Bir Engelli	105	3,64	0,80			2-3
	3.İki Engelli	25	3,14	0,88			
	4.Üç Engelli	12	3,61	0,78			
Tembellik Etkisi	1.Yok	363	3,35	0,78	0,60	0,616	
	2.Bir Engelli	105	3,36	0,72			
	3.İki Engelli	25	3,37	0,75			
	4.Üç Engelli	12	3,65	0,54			

Tablo 7.2’de katılımcıların sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin ailedeki engelli sayısı değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır. Katılımcıların tembellik etkisi alt boyutunun engelli sayısı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p=0,616>0,050$). Bağımlılık etkisi alt boyutunun engelli sayısı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,010<0,050$). Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutunun da engelli sayısı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,050\leq 0,050$).

Tabloya göre sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; toplam boyutlar içinde, ailede üç engelli bireye sahip katılımcıların sosyal yardım bağımlılık düzeyi puan ortalamasının ($3,62\pm 0,64$) yüksek düzeyde olduğu ve ailede daha az engelli bireye sahip olan katılımcılara göre yüksek puan ortalamasına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ailedeki engelli sayısı iki olan katılımcıların sosyal yardım bağımlılık düzeyi puan ortalamalarının ($3,23\pm 0,77$) diğer engelli sayısına sahip katılımcılara göre en düşük seviyede olduğu ve orta ölçekte puana sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bu bulgular ışığında;

- H5a: Tembellik etkisi alt boyutu ailedeki engelli birey sayısı değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezi **reddedilmiştir**.

- H5b: Bağımlılık etkisi alt boyutu ailedeki engelli birey sayısı değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H5c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu ailedeki engelli birey sayısı değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezleri **doğrulanmıştır**.

7.2.4. Çalışma bilgilerinin SYB ölçeğine göre puan dağılımları

Bu başlıkta katılımcıların çalışıyor olup olmadığı ile herhangi bir sigortalarının olup olmadığı değişkenlerine göre elde edilen veriler tablolaştırılarak sunulmuştur. “Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?” sorusunun yalnızca bağımlılık etkisi alt boyutuna göre anlamlı şekilde farklılaştığı, “Herhangi bir sigortanız var mı?” sorusunun ise tüm boyutlara göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 7.13. Çalışma bilgileri değişkenlerine göre puan dağılımları

Boyut	Çalışıyor musun?	Sayı	Ort.	Std. Sapma	T	P	Homojenlik (Leneve's T.)
Toplam	Evet	162	3,33	0,69			
Etki	Hayır	343	3,43	0,70	-1,55	0,122	0,70
Bağımlılık	Evet	162	3,32	0,86			
Etkisi	Hayır	343	3,48	0,83	-1,96	0,50	0,55
	Evet	162	3,35	0,69			
Tembellik	Hayır	343	3,36	0,80	-0,12	0,902	0,02
Etkisi							
Boyut	Sigorta Var mı?	Sayı	Ort.	Std. Sapma	T	P	Homojenlik (Leneve's T.)
	Evet	65	3,07	0,71	-		
Toplam	Hayır	440	3,45	0,69	4,09	0,000	0,28
Etki							
	Evet	65	3,04	0,88			

Bağımlılık Etkisi	Hayır	440	3,48	0,82	-4,03	0,000	0,27
	Evet	65	3,13	0,67			
Tembellik Etkisi	Hayır	440	3,39	0,77	-2,52	0,012	0,10
	Evet						

Tablo 7.13'te katılımcıların sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin; çalışıyor olup olmadıkları ve sigortalarının olup olmadığı değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır

Tablonun ilk bölümünde, bağımlılık etkisi alt boyutunun çalışıyor olup olmadıkları değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,050 \leq 0,050$). Tembellik etkisi alt boyutu ile sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p=0,122 > 0,050$). Tablonun ikinci bölümünde ise, iki alt boyut ve toplam boyutun, katılımcıların sigortalarının olup olmadığı değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,000 < 0,050$).

Tablonun birinci bölümünde; sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; toplam boyutlar içinde, çalışmayan katılımcıların puan ortalamalarının ($3,43 \pm 0,70$) çalışan katılımcıların puan ortalamalarına göre ($3,33 \pm 0,69$) yüksek olduğu belirlenmiştir. Bağımlılık etkisi ve tembellik etkisi alt boyutlarının puan ortalamalarında da benzer şekilde sigortası olmayanlar katılımcıların sosyal yardım bağımlılık algı düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum çalışmayan bireylerin, çalışma hayatında olanlara göre sosyal yardım bağımlılıklarının daha yüksek olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablonun ikinci bölümünde; sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; toplum boyut içinde, sigortası olan katılımcıların puan ortalamalarının ($3,45 \pm 0,69$), sigortası olmayan katılımcıların puan ortalamalarına göre ($3,07 \pm 0,71$) yüksek olduğu belirlenmiştir. Bağımlılık etkisi ve tembellik etkisi alt boyutlarının puan ortalamalarında da benzer şekilde sigortası olmayanlar katılımcıların sosyal yardım bağımlılık algı düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum sigortası olmayanların (çalışmayan veya kayıt dışı çalışanlar, güvencesiz ve geçici işlerde çalışanlar gibi), sigortası olanlara (güvenceli işlerde çalışanlar, düzenli bir işte çalışanlar gibi) göre sosyal yardım bağımlılıklarının daha yüksek olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu bulgular ışığında;

- H6a: Tembellik etkisi alt boyutu çalışma durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezi **reddedilmiştir**.
- H6b: Bağımlılık etkisi alt boyutu çalışma durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezi **doğrulanmıştır**.
- H6c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu çalışma durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezi **reddedilmiştir**.
- H6d: Tembellik etkisi alt boyutu sigortalılık durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H6e: Bağımlılık etkisi alt boyutu sigortalılık durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H6f: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu sigortalılık durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezleri **doğrulanmıştır**.

7.2.5. Gelir bilgilerinin SYB ölçeğine göre puan dağılımları

Katılımcıların aylık gelir durumu ile gelirlerini nereden elde ettikleri sorularından oluşan değişkenlere ait veriler bu başlıkta sunulmuştur. Her iki değişkenin de sosyal yardım bağımlılık algı düzeyine göre tüm boyutlarda anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 7.14. Gelir durumu değişkenlerine göre puan ortalamaları

Boyut	Aylık Gelir	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Fark
Toplam Etki	1.Hiç geliri yok	122	3,39	0,62			1-4
	2.10.000 tl altı	205	3,51	0,68			2-3
	3.17.000 tl altı	122	3,34	0,71	4,08	0,003	2-4
	4.30.000 tl altı	50	3,09	0,84			4-3
	5.30.000 tl ve üzeri	6	3,56	0,86			
Bağımlılık Etkisi	1.Hiç geliri yok	122	3,47	0,76			1-4
	2.10.000 tl altı	205	3,52	0,78			2-4
	3.17.000 tl altı	122	3,37	0,91	3,83	0,004	3-4
	4.30.000 tl altı	50	3,03	0,95			
	5.30.000 tl ve üzeri	6	3,67	1,21			
Tembellik	1.Hiç geliri yok	122	3,25	0,73			1-2
	2.10.000 tl altı	205	3,50	0,77	3,15	0,014	2-3
	3.17.000 tl altı	122	3,29	0,70			2-4

Etkisi	4.30000 tl altı	50	3,21	0,89			
	5.30.000 tl ve üzeri	6	3,38	0,77			
Boyut	Gelir Kaynakları	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Fark
Toplam Etki	1.Yalnızca SY	174	3,45	0,64			1-4
	2.Sigortasız Çalışan	115	3,46	0,63			2-4
	3.Aile Desteği	175	3,38	0,76	4,67	0,001	3-4
	4.Ücretli Çalışan	30	2,90	0,76			4-5
	5.Diğer	11	3,60	0,71			
Bağımlılık Etkisi	1.Yalnızca SY	174	3,53	0,78			1-4
	2.Sigortasız Çalışan	115	3,46	0,79			2-4
	3.Aile Desteği	175	3,39	0,87	4,43	0,002	3-4
	4.Ücretli Çalışan	30	2,86	1,04			4-5
	5.Diğer	11	3,60	0,86			
Tembellik Etkisi	1.Yalnızca SY	174	3,32	0,76			1-4
	2.Sigortasız Çalışan	115	3,45	0,70			2-4
	3.Aile Desteği	175	3,37	0,82	2,77	0,027	3-4
	4.Ücretli Çalışan	30	2,98	0,64			4-5
	5.Diğer	11	3,61	0,58			

Tablo 7.14'te katılımcıların sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin; aylık gelir durumu ve gelir kaynakları değişkenlerine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır. Tablonun ilk bölümünde yer alan aylık gelir durumu değişkeninin, bağımlılık etkisi alt boyutuna ($p=0,004<0,050$), tembellik etkisi alt boyutuna ($p=0,014<0,050$) ve toplam boyuta ($0,003<0,050$ göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Tablonun ikinci bölümünde de gelir kaynakları değişkenlerinin iki alt boyut ve toplam boyuta göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştıkları tespit edilmiştir ($p<0,050$).

Tablonun birinci bölümünde; sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; toplam boyut içinde, aylık geliri 10.000 tl altında olan katılımcıların puan ortalamalarının ($3,51\pm0,68$), diğer aylık gelir gruplarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. En düşük puan ortalaması ise 30.000 tl ve altındaki ($3,09\pm0,84$) aylık gelir grubunda bulunan katılımcılara ait olduğu belirlenmiştir. Bağımlılık etkisi ve tembellik etkisi alt

boyutlarında da benzer puan ortalamaları ve dağılımları olduğu tespit edilmiştir. “Hiç geliri olmayan” katılımcıların puan ortalamaları ($3,39 \pm 0,62$) istisna tutulduğunda, tüm boyutlar arasında; gelir dağılımının artmasıyla birlikte sosyal yardım bağımlılığının azaldığı görülmektedir. “Hiç gelirim yok” beyanında bulunan katılımcıların, 10.000 tl aylık gelire sahip olan katılımcılara göre sosyal yardım bağımlılık düzeylerinin düşük olması, eşlerinin çalışıyor olmaları veya aile desteği ile aylık gelirlerinin daha yüksek olması ile ilgili olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla genel bir çerçeveden bakıldığında, gelir düzeyi ile sosyal yardım bağımlılığı arasında ters orantılı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Tablonun ikinci bölümünde; sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; toplam boyut için, gelir kaynakları “diğer” olan katılımcıların puan ortalamalarının ($3,60 \pm 0,71$) diğer gelir kaynakları değişkenlerinde bulunan katılımcıların puan ortalamasından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yakın puan ortalamaları ve benzer puan dağılımları, bağımlılık etkisi ve tembellik etkisi alt boyutları içinde geçerlidir. Diğer gelir kaynakları arasında; sigortasız çalıştığını belirtmek istemeyenler, tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar, mevsimlik işlerde çalışanlar, günlük / yevmiyeli işlerde çalışanlar, bağış ve çevre yardımlarıyla geçinenler, devlet dışı kurum yardımlarından faydalananlar gibi birçok gelir kaynağı bulunabilmektedir. “Diğer” gelir grubu içerisinde bulunan katılımcıların sosyal yardım bağımlılığının yüksek olması, birçoğunun düşük gelir, düzensiz gelir, güvencesiz gelir kategorisinde bulunmaları ile ilişkilendirilebilir. Diğer gelir grubundan sonra en yüksek puan ortalamasına sahip gelir grubu ise “sigortasız çalışanlar” ($3,46 \pm 0,63$) olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla sosyal yardım alanların, sigortasız çalışarak bu yardımlardan vazgeçmek istemedikleri ve sosyal yardım bağımlılık durumlarının yüksek olduğu söylenebilir. “Ücretli çalışan” gelir grubunun puan ortalaması ($2,90 \pm 0,76$), diğer gelir gruplarının puan ortalamasına göre en düşük seviyededir. Bu durumda, düzenli ve ücretli geliri olanların sosyal yardımlardan daha kolay vazgeçebilecekleri sonucunu ortaya koymaktadır.

Bu bulgular ışığında;

- H7a: Tembellik etkisi alt boyutu aylık gelir durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır
- H7b: Bağımlılık etkisi alt boyutu aylık gelir durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır
- H7c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu aylık gelir durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H7d: Tembellik etkisi alt boyutu gelir kaynakları değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H7e: Bağımlılık etkisi alt boyutu gelir kaynakları değişkenine göre farklılaşmaktadır,

- H7f: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu gelir kaynakları değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezleri **doğrulanmıştır**.

7.2.6. Sosyal yardım türlerinin SYB ölçeğine göre puan dağılımları

Katılımcıların sosyal yardım türü değişkenlerine ait veriler bu başlıkta sunulmuştur. Sosyal yardım türü değişkenlerinin hem bağımlılık etkisi ve tembellik etkisi alt boyutlarına göre hem de sosyal yardım bağımlılığı toplam boyut düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 7.15. Sosyal yardım türü değişkeni

Boyut	SY Türü	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Fark
Toplam Etki	1.Nakdi Yardım	151	3,31	0,69	3,94	0,000	1-4
							1-7
	2.Eğitim Yardımı	39	3,26	0,75			1-8
							1-9
	3.Sağlık Yardımı	18	3,33	0,74			1-10
							2-4
	4.Yakacak Yardımı	37	3,64	0,48			2-7
							2-9
	5.Engelli Yardımı	40	3,24	0,63			2-10
							3-9
Toplam Etki	6.Yaşlı Aylığı	45	3,42	0,63	3,94	0,000	3-10
							4-5
	7.SED	24	3,68	0,66			4-8
							5-7
	8.Aile Destek Yrd.	31	3,04	0,66			5-9
							5-10
	9.Evde Bakım H.	16	3,86	0,69			6-8
							6-9
	10. Hepsi	104	3,54	0,74			6-10

						7-8
						8-9
						8-10
Bağımlılık Etkisi	1.Nakdi Yardım	151	3,33	0,84		1-4
	2.Eğitim Yardımı	39	3,24	0,78		1-8
	3.Sağlık Yardımı	18	3,36	0,90		1-9
	4.Yakacak Yardımı	37	3,77	0,68		2-4
	5.Engelli Yardımı	40	3,30	0,85		2-7
	6.Yaşlı Aylığı	45	3,51	0,77		2-9
	7.SED	24	3,68	0,72	3,70	3-9
					0,000	4-5
	8.Aile Destek Yrd.	31	2,95	0,90		4-5
						5-9
Tembellik Etkisi	9.Evde Bakım H.	16	3,96	0,71		4-8
						7-8
	10. Hepsi	104	3,53	0,86		5-9
						8-10
	1.Nakdi Yardım	151	3,27	0,74		1-7
	2.Eğitim Yardımı	39	3,29	0,85		1-9
	3.Sağlık Yardımı	18	3,28	0,62		1-10
	4.Yakacak Yardımı	37	3,41	0,72		2-7
	5.Engelli Yardımı	40	3,15	0,57		5-7
	6.Yaşlı Aylığı	45	3,27	0,90	2,36	5-9
	7.SED	24	3,68	0,76	0,013	5-10
	8.Aile Destek Yrd.	31	3,19	0,58		6-7
	9.Evde Bakım H.	16	3,67	0,84		6-10
						7-8
	10. Hepsi	104	3,54	0,79		8-9

Tablo 7.15'te katılımcıların sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin; aldıkları sosyal yardım türü değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır. Sosyal yardım türü değişkeninin, bağımlılık etkisi alt boyutuna ($p=0,000<0,050$), tembellik etkisi alt boyutuna ($p=0,013<0,050$) ve toplam boyuta ($0,000<0,050$) göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; toplam boyut içinde, evde bakım hizmetinden faydalanan katılımcıların puan ortalamalarının ($3,86\pm0,69$), diğer sosyal yardım türlerinin puan ortalamalarında göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. SED (Sosyal Ekonomik Destek) yardımından faydalanan katılımcıların puan ortalaması ($3,68\pm0,66$) ikinci sırada yüksek puana sahip olarak tespit edilmiştir. Aile destek yardımından faydalanan katılımcıların puan ortalaması ise ($3,04\pm0,66$) diğer sosyal yardım türlerine göre en düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Yakın puan ortalamaları ve benzer sıralamalar bağımlılık etkisi ve tembellik etkisi alt boyutlarında da tespit edilmiştir. Sosyal yardım türlerinin kapsamı, içeriği ve özellikle ödenen miktarlar incelendiğinde; evde bakım hizmeti ile SED yardımlarının aylık ödeme tutarının yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca aile destek yardımlarının da çok fazla kişiye verilmekle birlikte aylık ödeme miktarının diğer sosyal yardım türlerine göre düşük olduğu görülmektedir. Bu tespitten yola çıkarak, aylık ödeme miktarı yüksek olan sosyal yardım türlerinin, sosyal yardım bağımlılık düzeyleriyle doğru orantılı olduğu görülmektedir. Yüksek ödeme miktarına sahip sosyal yardımlardan faydalanan katılımcıların, daha yüksek sosyal yardım bağımlılık düzeyine sahip oldukları söylenebilir.

Bu bulgular ışığında;

- H8a: Tembellik etkisi alt boyutu sosyal yardım türü değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H8b: Bağımlılık etkisi alt boyutu sosyal yardım türü değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H8c: Sosyal yardım bağımlılığı toplam boyutu sosyal yardım türü değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezleri **doğrulanmıştır**.

7.2.7. SY-İ düzeylerinin bağımsız değişkenlere göre etkisi

Bu başlıkta katılımcıların sosyal yardım ve istihdam ilişkisi algı düzeylerinin, bağımsız değişkenlere göre etkisi incelenecektir. İlk olarak SY-İ algısı anketinin bütün madde, alt başlık ve toplam algı puan ortalamalarına yer verilmiştir.

Tablo 7.16. Sosyal yardım-istihdam ilişkisine dair tanımlayıcı istatistikler

İfadeler	Sayı	Ort.	St. Sapma
1.Sosyal yardım aldığım için çalışmama gerek yoktur	505	1,98	1,18
2.Sosyal yardımlar beni çalışmaya teşvik eder	505	2,66	1,15
3.Sosyal yardım aldıktan sonra iş aramaya başladım	505	2,80	1,11
4.Sosyal yardımlar beni tembelleştiriyor	505	2,55	1,18
16.Sosyal yardım aldığımda da iş aramaya devam ediyorum	505	3,55	1,12
İstihdam Motivasyonu	505	2,71	0,63
9.Sosyal yardımlar çalışma şartına bağlanmalıdır	505	3,42	1,17
10.Çalışma şartına bağlı sy uygulamaları istihdama katkı sağlar	505	3,41	1,10
11.Çalışma şartına bağlı sy uygulamaları insan hakkı ihlalidir	505	2,96	1,07
12.Çalışma şartına bağlı sy uygulamaları yoksulluğu azaltır	505	3,43	1,13
13.Sy ve istihdam politikaları birbiriyle bağlantılı olmalıdır	505	3,48	1,06
Koşullu Sosyal Yardım	505	3,41	0,66
15.Sosyal yardımlar, iş bulma konusunda bana destek oluyor	505	2,90	1,23
17.Sy aldığımda, iş için gereken eğitimlere katılabiliyorum	505	3,07	1,19
18.Sy alırken, iş bulmak için yeterli desteği alıyorum	505	2,76	1,19
19.Sosyal yardımlar, iş bulmamı kolaylaştırıyor.	505	2,83	1,18
20.Sosyal yardım aldığımda, iş bulma sürecindeki masrafları karşılayabiliyorum (ulaşım, giyim, vs.)	505	3,01	1,33
İstihdama Katkı	505	2,91	0,85
5.İş İmkanları artarsa yoksulluk azalır	505	3,95	1,15

6.Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarını biliyorum	505	3,18	1,05
7.Türkiye'deki sosyal yardım araçları hakkında bilgi sahibiyim	505	3,15	0,99
8.Türkiye, sosyal yardımlar için daha fazla bütçe ayırmalıdır	505	3,85	1,07
14.Sy-istihdam bağlantısı halka yeterince anlatılmıştır	505	2,88	1,19
Yoksullukla Mücadele	505	3,41	0,59
Sosyal Yardım ve İstihdam İlişkisi Toplam Puan	505	3,08	0,44

Tablo 7.16’da katılımcıların sosyal yardım ve istihdam ilişkisi algı düzeylerine yer verilmiştir. Sonraki paragraflarda sosyal yardım-istihdam ilişkisi algı düzeyini kısaca tanımlamak için “SY-İ” ifadesi kullanılacaktır. SY-İ ortalama puanı ($3,08 \pm 0,44$) orta olarak tespit edilmiştir. Ayrıca tüm maddelerin genel puan düzeyleri incelendiğinde maddelerin genelinin orta puan ve düşük puan seviyelerinde olduğu görülmektedir. Bu durum katılımcıların sosyal yardım ve istihdam ilişkisi algı düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Katılımcıların, istihdama yönelme durumları, istihdam motivasyonları, sosyal politika (istihdama teşvik, yoksullukla mücadele, koşullu sosyal yardım) bilgi ve algı düzeylerinin yeterli seviyede olmadığı ortaya çıkmaktadır.

SY-İ; katılımcıların istihdam motivasyonu, koşullu sosyal yardım, istihdama katkı ve yoksullukla mücadele bilgi ve algı düzeylerini ölçen dört alt başlığa ayrılmıştır. 1.,2.,3.,4. ve 16. sorular sosyal yardım alan katılımcıların “istihdam motivasyonunu” öğrenmeye yönelik sorulmuştur. 9., 10., 11.,12. ve 13. sorular katılımcıların “koşullu sosyal yardım” algı düzeylerini ölçmeye yönelik sorulmuştur. 15., 17., 18., 19. ve 20. sorular katılımcıların, sosyal yardımların istihdama yönlendirici etkisini ölçmeye dayalı olan “istidama katkı” algı düzeyini ölçmeye yönelik sorulmuştur. 5., 6., 7., 8.ve 14. sorular ise katılımcıların sosyal politikaların “yoksullukla mücadeleye” yönelik bilgi ve algı düzeylerini ölçmeye yönelik sorulmuştur.

Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi birinci başlığı olan “istihdam motivasyonu” ortalama puanının ($2,71 \pm 0,63$) düşük puan sınırında olduğu tespit edilmiştir. İstihdam motivasyonunun beş maddesi incelendiğinde “*Sosyal yardım aldığım için çalışmama gerek yoktur*” ($1,98 \pm 1,18$) ifadesinin söz konusu başlıkta ve tüm maddeler arasında en düşük puanı aldığı belirlenmiştir. Benzer cevabı almak için ters ifade ile sorulan “*sosyal yardım aldığımda da iş aramaya devam ediyorum*” ($3,55 \pm 1,12$) cevabının alt başlıktaki maddeler arasında en yüksek puanı aldığı tespit

edilmiştir. Bu durum katılımcıların yalnızca sosyal yardım ile geçinemediklerini ve çalışmaya ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

Sosyal yardım alan katılımcıların “koşullu sosyal yardım” ortalama puanının $(3,41 \pm 0,66)$ yüksek olduğu tespit edilmiştir. “*Çalışma şartına bağlı sosyal yardım uygulamaları insan hakkı ihlalidir*” $(2,96 \pm 1,07)$ ifadesinin ortalama puanının, koşullu yardım alt başlığındaki maddeler arasında en düşük puanı aldığı tespit edilmiştir. Bu ifadenin düşük puan alması, sosyal yardım alanların çalışma şartına bağlı sosyal yardımlara olumsuz yaklaştıklarını göstermektedir. “*Sosyal yardım ve istihdam politikaları birbiriyle bağlantılı olmalıdır*” $(3,48 \pm 1,06)$ ifadesinin ortalama puanının, alt başlık maddeleri arasında en yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer ifadeleri içeren diğer maddelerin de ortalama puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Sosyal yardımın çalışma şartına bağlanmasını inceleyen bu başlıkta sosyal yardım alanların, yardımların çalışma şartına bağlanmasına olumlu baktıkları görülmektedir.

Sosyal yardımların istihdama katkı sağlayıp sağlamadığını ölçen “istihdama katkı” alt başlığı incelendiğinde, ortalama puanın $(2,91 \pm 0,85)$ düşük sınırında olduğu tespit edilmiştir. “*Sosyal yardım alırken, iş bulmak için yeterli desteği alıyorum*” $(2,76 \pm 1,19)$ ifadesinin, alt başlık maddeleri arasında en düşük puanı aldığı görülmektedir. Diğer ifadelerin de benzer şekilde düşük puan ortalamaları sınırında olduğu görülmektedir. Bu durum, sosyal yardımların istihdama yönlendirme politikalarının yetersiz olduğu algısını yansıtmaktadır.

Sosyal yardım alanların, devletin “yoksullukla mücadele” $(3,41 \pm 0,59)$ politikalarına yönelik bilgi ve algı düzeyini ölçen başlık incelendiğinde, ortalama puanın yüksek olduğu tespit edilmiştir. “*İş imkanları artarsa yoksulluk azalır*” $(3,95 \pm 1,15)$ ifadesi hem bu alt başlıkta hem de tüm maddeler arasında en yüksek puan ortalamasına sahiptir. “*Türkiye’de sosyal yardımlar için daha fazla bütçe ayrılmalıdır*” $(3,85 \pm 1,07)$ ifadesi de yüksek puan ortalamasına sahiptir. “*Sosyal yardım-istihdam ilişkisi halka yeterince anlatılmıştır*” $(2,88 \pm 1,19)$ ifadesi ise alt başlık maddeleri arasında en düşük puan ortalamasına sahiptir. Puan ortalamaları incelendiğinde, katılımcıların sosyal yardım miktarlarını düşük bulduğu, yoksullukla mücadelenin en önemli aracı olarak istihdamı gördüğü ortaya çıkmaktadır. Buna karşın sosyal yardım ve istihdam ilişkisine ilişkin sosyal politikalar da ise eksiklik olduğu algısı, katılımcılar arasında yaygındır.

7.2.8. Demografik değişkenlerin SY-İ algı düzeylerine göre puan dağılımları

Bu başlıkta katılımcıların yalnızca eğitim durumu değişkenine göre elde edilen veriler tablolaştırılarak sunulmuştur. Cinsiyet, yaş ve medeni durum değişkenleri, SY-İ algısına göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı için tablolaştırılmamıştır. Yalnızca ilgili hipotezlerin

reddedildiği ifade edilmiştir. Eğitim durumu değişkeni, SY-İ algı düzeyine göre anlamlı şekilde istatistiksel olarak farklılaşmaktadır.

Tablo 7.17. Eğitim durumu değişkenine göre puan dağılımları

Boyut	Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Fark
Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisi	1.Okur-yazar değil	109	3,04	0,40	3,14	0,008	1-3
	2.Okur-yazar	120	3,11	,44			1-6
	3.İlkokul	133	3,15	0,42			2-6
	4.Lise	104	3,00	0,49			3-4
	5.Üniversite	35	3,18	0,45			3-6
	6.Yüksek Lisans	4	2,57	0,49			4-5 5-6

Tablo 7.17’de katılımcıların SY-İ algı düzeylerinin eğitim durumu değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır. Katılımcıların sosyal yardım-istihdam ilişkisi algı düzeyinin ($p=0,008<0,050$), eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir.

Katılımcıların SY-İ algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; üniversite mezunu olan katılımcıların ($3,18\pm0,45$) puan ortalamasının, eğitim durumu daha düşük olan katılımcıların puan ortalamasına göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, eğitim seviyesi yüksek olan katılımcıların sosyal yardım-istihdam ilişkisine yönelik genel algı düzeylerinin, eğitim seviyesi düşük olan katılımcılara göre yüksek olduğunu göstermektedir. Eğitim seviyesi ile SY-İ algı düzeyi arasında doğru orantılı bir bağ olduğu görülmektedir.

Bu bulgular ışığında;

- H9a: SY-İ algısı, eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezi **doğrulanmıştır**.
- H9b: SY-İ algısı, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H9c: SY-İ algısı, medeni durum değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H9d: SY-İ algısı, yaş grubu değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezleri **reddedilmiştir**.

7.2.9. Çalışma durumunun SY-İ algı düzeylerine göre puan dağılımları

Bu başlıkta katılımcıların çalışıyor olup olmadığı ile herhangi bir sigortalarının olup olmadığı değişkenlerine göre elde edilen veriler tablolaştırılarak sunulmuştur. “Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?” sorusunun SY-İ algısına göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı, “Herhangi bir sigortanız var mı?” sorusunun ise SY-İ algısına göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 7.18. Çalışma bilgileri değişkenlerine göre puan dağılımları

Boyut	Çalışıyor musun?	Sayı	Ort.	Std. Sapma	T	P	Homojenlik (Leneve's T.)
SY-İstihdam ilişkisi	Evet	162	3,14	0,40	1,95	0,050	0,15
	Hayır	343	3,06	0,46			
Boyut	Sigorta Var mı?	Sayı	Ort.	Std. Sapma	T	P	Homojenlik (Leneve's T.)
SY-İstihdam ilişkisi	Evet	65	3,06	0,50	-0,43	0,668	0,21
	Hayır	440	3,09	0,43			

Tablo 7.18’de katılımcıların sosyal yardım bağımlılığı algı düzeylerinin; çalışıyor olup olmadıkları ve sigortalarının olup olmadığı değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablonun ilk bölümünde, SY-İ algısının katılımcıların çalışıyor olup olmadıkları değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,050 \leq 0,050$). Tablonun ikinci bölümünde ise, SY-İ algısının, katılımcıların sigortalarının olup olmadığı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p=0,668 > 0,050$).

Tablonun birinci bölümünde; SY-İ algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; çalışan katılımcıların puan ortalamasının ($3,14 \pm 0,40$), çalışmayan katılımcıların puan ortalamasından ($3,06 \pm 0,46$) yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum, çalışan bireylerin sosyal yardım ve istihdam ilişkisi algı düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablonun ikinci bölümünde; SY-İ algı düzeylerine ilişkin veriler incelendiğinde; her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmediği gibi, sigortası olanların ortalama puanı

(3,06±0,50) ile sigortası olmayanların ortalama puanı (3,09±0,43) arasında ciddi bir farkın da olmadığı görülmektedir. Bu durum, sosyal yardım alanların sigortalı olup olmamaları ile SY-İ algıları arasında bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Bu bulgular ışığında;

- H10a: SY-İ algısı, katılımcıların çalışıyor olup olmama değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezi **doğrulanmıştır**.
- H10b: SY-İ algısı, katılımcıların sigortalı olup olmama değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezi **reddedilmiştir**.

7.2.10. Gelir bilgilerinin SY-İ algısına göre puan dağılımları

Katılımcıların aylık gelir durumu ile gelirlerini nereden elde ettikleri sorularından oluşan değişkenlere ait veriler bu başlıkta sunulmuştur. Her iki değişkenin de SY-İ algı düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 7.19. Gelir durumu değişkenlerine göre puan ortalamaları

Boyut	Aylık Gelir	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Fark
Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisi	1.Hiç geliri yok	122	3,03	0,42	2,49	0,042	1-2
	2.10.000 tl altı	205	3,15	0,46			2-4
	3.17.000 tl altı	122	3,07	0,43			
	4.30.000 tl altı	50	3,00	0,43			
	5.30.000 tl ve üzeri	6	2,96	0,59			
Boyut	Gelir Kaynakları	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Fark
Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisi	1.Yalnızca SY	174	3,09	0,50	2,64	0,033	2-3
	2.Sigortasız Çalışan	115	3,19	0,39			
	3.Aile Desteği	175	3,03	0,40			
	4.Ücretli Çalışan	30	3,02	0,42			
	5.Diğer	11	3,11	0,44			

Tablo 7.19’da katılımcıların SY-İ algı düzeylerinin; aylık gelir durumu ve gelir kaynakları değişkenlerine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır. Tablonun ilk bölümünde yer alan aylık gelir durumu değişkeninin, SY-İ algısına göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,042<0,050$). Tablonun ikinci bölümünde de gelir kaynakları

değişkenlerinin SY-İ algısına göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,033<0,050$).

Tablonun birinci bölümünde; SY-İ algı düzeyine ilişkin veriler incelendiğinde; aylık geliri 10.000 tl altında olan katılımcıların puan ortalamalarının ($3,15\pm0,46$), diğer aylık gelir gruplarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. En düşük puan ortalaması ise 30.000 tl ve üstündeki ($2,96\pm0,59$) aylık gelir grubunda bulunan katılımcılara ait olduğu belirlenmiştir. “Hiç geliri olmayan” katılımcıların puan ortalamaları ($3,03\pm0,42$) istisna tutulduğunda, gelir düzeyinin artması ile sosyal yardım ve istihdam ilişkisi algı düzeyinin azaldığı görülmektedir. “Hiç gelirim yok” beyanında bulunan katılımcıların, 10.000 tl aylık gelire sahip olan katılımcılara göre SY-İ algı düzeylerinin düşük olması, eşlerinin çalışıyor olmaları veya aile desteği almaları sayesinde, aylık gelirlerinin daha yüksek olması ile ilgili olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla gelir düzeyi ile SY-İ algısı arasında ters orantılı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Tablonun ikinci bölümünde; SY-İ algı düzeyine ilişkin veriler incelendiğinde, sigortasız çalışan katılımcıların puan ortalamalarının ($3,19\pm0,39$), diğer gelir kaynakları değişkenlerinde bulunan katılımcıların puan ortalamalarından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sigortasız çalışanların sosyal yardım ve istihdam ilişkisi algılarının yüksek olması; katılımcıların sosyal yardımlarının kesilmesinden çekindikleri için sigortasız çalıştıkları, sosyal yardım ve istihdam politikaları düzenlenirse sigortalı ve düzenli bir işte çalışmak istedikleri şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla sosyal yardım alanların, sigortasız çalışarak bu yardımlardan vazgeçmek istemedikleri ve sosyal politikalarla bu durumun çözülmesini istedikleri görülmektedir. Ücretli çalışan ($3,02\pm0,42$) katılımcıların puan ortalamalarının, diğer değişkenlere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu durum düzenli ve ücretli geliri olanların sosyal yardım ve istihdam ilişkisiyle ilgili sosyal politikalarla ilgilenmediklerini göstermektedir.

Bu bulgular ışığında;

- H11a: SY-İ algısı, aylık gelir durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır,
- H11b: SY-İ algısı, gelir kaynakları değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezleri **doğrulanmıştır.**

7.2.11. Sosyal yardım türlerinin SY-İ algısına ölçeğine göre puan dağılımları

Katılımcıların sosyal yardım türü değişkenlerine ait veriler bu başlıkta sunulmuştur. Sosyal yardım türü değişkenlerinin, SY-İ algısı düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 7.20. Sosyal yardım türü değişkeni

Boyut	SY Türü	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	P	Fark
Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisi	1.Nakdi Yardım	151	3,15	0,39			1-3
	2.Eğitim Yardımı	39	3,11	0,52			1-6
	3.Sağlık Yardımı	18	2,91	0,51			1-9
	4.Yakacak Yardımı	37	3,04	0,28			2-9
	5.Engelli Yardımı	40	3,06	0,40			3-7
	6.Yaşlı Aylığı	45	2,93	0,41	3,13	0,001	3-9
	7.SED	24	3,20	0,55			4-9
	8.Aile Destek Yrd.	31	3,01	0,40			5-9
	9.Evde Bakım H.	16	3,47	0,49			6-7
	10. Hepsi	104	3,04	0,35			6-9
							8-9
							9-10

Tablo 20’de katılımcıların SY-İ algı düzeylerinin aldıkları sosyal yardım türü değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler yer almaktadır. Sosyal yardım türü değişkeninin, SY-İ algı düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=0,001<0,050$).

SY-İ algı düzeyine ilişkin veriler incelendiğinde; evde bakım hizmetinden faydalanan katılımcıların puan ortalamalarının ($3,47\pm0,49$), diğer sosyal yardım türlerinin puan ortalamalarında göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. SED (Sosyal Ekonomik Destek) yardımından faydalanan katılımcıların puan ortalaması ($3,20\pm0,55$) ikinci sırada yüksek puana sahip olarak tespit edilmiştir. Sağlık yardımından faydalanan katılımcıların puan ortalaması ise ($2,91\pm0,51$) diğer sosyal yardım türlerine göre en düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Sosyal yardım türlerinin kapsamı, içeriği ve özellikle ödenen miktarlar incelendiğinde; evde bakım hizmeti ile SED yardımlarının aylık ödeme tutarının yüksek olduğu görülmektedir. Yüksek miktarda sosyal yardım alan katılımcıların, sosyal yardım ve istihdam ilişkisi politikalarına önem verdiklerini göstermektedir.

Bu bulgular ışığında;

- H12: SY-İ algı düzeyi sosyal yardım türü değişkenine göre farklılaşmaktadır hipotezi **doğrulanmıştır.**

7.3. Nicel Analizlerin Yorumlanması

Elde edilen nicel bulgular bu başlıkta yorumlanacaktır.

7.3.1. Cinsiyete göre sosyal yardım bağımlılığı

Cinsiyet değişkenine göre sosyal yardım bağımlılığı algı düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır ($p>0.05$). Kadınların ortalama puanı erkeklere göre daha yüksek olsa da bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

- Kadın: Toplam Etki = 3,44, Bağımlılık Etkisi = 3,46, Tembellik Etkisi = 3,39
- Erkek: Toplam Etki = 3,34, Bağımlılık Etkisi = 3,36, Tembellik Etkisi = 3,29

Kadınların özellikle bakım emeği ve iş güvencesizliği nedeniyle sosyal yardımlara daha bağlı kaldığı anlaşılmaktadır.

7.3.2. Yaşa göre sosyal yardım bağımlılığı

Yaş değişkeni, bağımlılık etkisi ve toplam etki açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0.05$). 65 yaş üstü bireylerde bağımlılık daha yüksektir.

- 65 yaş üstü: Toplam = 3,62, Bağımlılık = 3,71, Tembellik = 3,47
- 18–25 yaş: Toplam = 3,22, Bağımlılık = 3,18, Tembellik = 3,30

Yaş ilerledikçe sosyal yardım ihtiyacı kalıcılaşmakta, istihdam olanakları azalmaktadır. Gençler yardımı geçici bir çözüm olarak görürken yaşlılar için bu durum yaşam biçimi haline gelmiştir.

7.3.3. Eğitim düzeyine göre sosyal yardım bağımlılığı

Eğitim durumu, sosyal yardım bağımlılığı üzerinde güçlü bir belirleyici faktördür ($p<0.001$). Eğitim seviyesi arttıkça bağımlılık puanı düşmektedir.

- Okur-Yazar Değil: Toplam = 3,50, Bağımlılık = 3,56, Tembellik = 3,40
- Üniversite: Toplam = 3,14, Bağımlılık = 3,07, Tembellik = 3,27

Düşük eğitim düzeyi hem ekonomik kırılganlığı hem de sistemden çıkış olanaklarını sınırlandırmaktadır. Eğitimli bireyler sosyal yardımı daha çok geçici bir araç olarak görmektedir.

7.3.4. Medeni duruma göre sosyal yardım bağımlılığı

Toplam ve bağımlılık etkisi boyutlarında medeni duruma göre anlamlı farklılık vardır ($p<0.05$). Bekar bireylerin bağımlılık düzeyi en düşük; boşanmış bireylerin en yüksektir.

- Boşanmış: Toplam = 3,48, Bağımlılık = 3,46, Tembellik = 3,51
- Bekar: Toplam = 3,21, Bağımlılık = 3,16, Tembellik = 3,29

Bekar bireylerin yükümlülükleri daha az olduğundan yardıma bağımlılıkları düşüktür. Boşanmış bireylerde ise yalnızlık ve ekonomik güvencesizlik bağlamında bağımlılık artmaktadır.

7.3.5. Engellilik durumuna göre sosyal yardım bağımlılığı

Bu veriye ilişkin doğrudan sayısal analiz tabloda yer almamaktadır. Ancak önceki bulgularla uyumlu olarak engelli bireylerin yardım sistemine daha bağımlı olması beklenmektedir.

Engelli bireylerin çalışma yaşamına katılımındaki zorluklar, sosyal yardım sistemine olan gereksinimi kalıcı hale getirebilir. Bu gruba yönelik özel programların olmaması bağımlılığı artırmaktadır.

7.3.6. Çalışma durumuna göre sosyal yardım bağımlılığı

Bu değişkene dair bulgular doğrudan yer almamakla birlikte nitel verilerde çalışan ancak sosyal yardım almaya devam eden bireylerin büyük kısmının sigortasız çalıştığı ve bu nedenle sistemden çıkamadığı görülmektedir.

Kayıt dışı çalışmanın teşvik edilmesi, sosyal yardıma bağımlılığı daha da pekiştirmektedir. Güvencesiz çalışma biçimleri ile yardım sisteminin iç içe geçtiği bir yapı söz konusudur.

7.3.7. Gelir durumuna göre sosyal yardım bağımlılığı

Gelir düzeyi düştükçe sosyal yardım bağımlılığı puanları artmaktadır. Özellikle 10.000 TL ve altı gelir grubunda bağımlılık düzeyi anlamlı biçimde yüksektir.

Bu bulgu, ihtiyaç temelli sistemin doğal bir sonucudur. Ancak bu tür yüksek bağımlılık oranları, bireylerin sistemden çıkışlarına dair yeterli desteğin sağlanmadığını da göstermektedir.

7.3.8. Gelir kaynaklarına göre sosyal yardım bağımlılığı

Belirli gelir kaynaklarına göre ayrı bir analiz tabloda sunulmamıştır. Ancak çalışmayan, aile desteği veya gündelik işlerle geçinen bireylerin bağımlılık düzeyinin daha yüksek olduğu nitel bulgulardan anlaşılmaktadır.

Gelir çeşitliliği düşük olan hanelerde sosyal yardım temel geçim aracı haline gelmiştir. Bu durum, sistemin bireyleri desteklemek yerine yerinde tutan bir araç gibi işlemesine neden olmaktadır.

7.3.9. Sosyal yardım türlerine göre sosyal yardım bağımlılığı

Yardım türüne göre ayırım yapılmamış olmakla birlikte çoklu yardım alan bireylerde bağımlılığın artması beklenmektedir. Nitel bulgular, aynı hanede hem engelli hem çocuk yardımı alan bireylerin daha uzun süre sistemde kaldığını göstermektedir.

Yardımanın sürekliliği ve çoklu biçimde verilmesi, bireyin istihdam arayışını sekteye uğratmaktadır. Yardım türleri çeşitlendikçe bağımlılık riski de artmaktadır.

Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisi (SY-İ) algı düzeylerinin bağımsız değişkenlere göre analizi başlık başlık verilmiştir. Her başlık, ilgili değişkenin SY-İ algısını nasıl etkilediğini ortaya koymakta ve istatistiksel anlamlılık düzeylerine göre yorumlanmıştır.

7.3.10. Cinsiyet değişkeni ve SY-İ ilişkisi

Sosyal yardım-istihdam ilişkisi algı düzeyleri cinsiyete göre **anlamli farklılık göstermemiştir** ($p > 0,05$).

Kadın ve erkeklerin sosyal yardımların istihdama etkisi konusundaki düşünceleri benzer düzeyde seyretmektedir. Bu durum, yardımla istihdam arasında anlamlı bir bağ kurulamamış olmasından veya sistematik yönlendirmelerin eksikliğinden kaynaklanıyor olabilir.

7.3.11. Yaş değişkeni ve SY-İ ilişkisi

SY-İ algısı yaş değişkenine göre **istatistiksel olarak farklılaşmamıştır**.

Farklı yaş gruplarındaki bireylerin yardım-istihdam ilişkisinden beklentileri benzer düzeyde görünmektedir. Bu, yaşa bağlı olarak istihdam motivasyonunda veya yardım değerlendirmesinde belirgin bir kırılma olmadığını göstermektedir.

7.3.12. Medeni durum değişkeni ve SY-İ ilişkisi

SY-İ algısı medeni durumlara göre **istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmamıştır**.

Evli, bekar, dul veya boşanmış bireyler, sosyal yardımların istihdama katkısı konusunda benzer algılara sahiptir. Bu durum, yardım-istihdam ilişkisinin bireyin kişisel statüsünden bağımsız şekilde toplumsal olarak ortak bir sorun algısıyla karşılandığını gösteriyor olabilir.

7.3.13. Eğitim durumu değişkeni ve SY-İ ilişkisi

SY-İ algısı eğitim durumuna göre **anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır** ($p = 0.008 < 0.05$).

- Üniversite mezunları: 3,18
- Lise mezunları: 3,00

Eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin sosyal yardımın istihdama katkı potansiyeline dair algısı güçlenmektedir. Eğitimli bireyler sistemin dönüşme potansiyeline dair daha olumlu beklentiler taşıırken, düşük eğitimli gruplar sistemin işlevselliğine dair daha eleştirel yaklaşmaktadır.

7.3.14. Çalışma durumu ve SY-İ ilişkisi

- Çalışma durumu: **anlamlı farklılık göstermektedir** ($p = 0.050$).
- Sosyal güvence (sigorta): **anlamlı farklılık göstermemektedir**.

Çalışan bireyler (3,14), çalışmayanlara göre yardım-istihdam ilişkisini daha olumlu değerlendirmektedir. Sigortalı olup olmamak ise bu ilişkiyi değiştirmemektedir. Bu durum, bireylerin resmi sistemden bağımsız biçimde çalışmaya devam ettiklerini ve yardımları kaybetme riski nedeniyle kayıt dışılığı tercih ettiklerini düşündürmektedir.

7.3.15. Gelir düzeyi ve gelir kaynağı değişkeni ile SY-İ ilişkisi

SY-İ algısı hem aylık gelir düzeyine hem de gelir kaynağına göre **anlamlı farklılık göstermektedir**.

Düşük gelir grubundaki bireyler, sosyal yardımın istihdamla ilişkilendirilmesini daha gerekli görmektedir. Sigortasız çalışanlar SY-İ algısında daha yüksek puan almıştır, bu da yardımın kaybedilme korkusuyla kayıt dışı çalışmanın meşrulaştırıldığını göstermektedir. Gelir kaynağındaki çeşitlilik, istihdam entegrasyonu algısını da doğrudan etkilemektedir.

7.3.16. Sosyal yardım türü değişkeni ve SY-İ ilişkisi

SY-İ algısı yardım türlerine göre **anlamlı şekilde farklılaşmaktadır** ($p = 0.001$).

- En yüksek: Evde bakım hizmeti alanlar (3,47)
- En düşük: Sağlık yardımı alanlar (2,91)

Yardım türü, bireyin sistemle kurduğu ilişkiyi doğrudan etkiler. Sürekliliği olan ve doğrudan gelir etkisi bulunan yardımlar (evde bakım, SED) istihdam ilişkisinin daha güçlü kurulduğu gruplardır. Bu, sosyal yardımların türüne göre farklı motivasyon alanları oluşturduğunu göstermektedir.

Bulgular, sosyal yardım-istihdam ilişkisinin homojen bir algıdan çok, bireylerin sosyoekonomik konumlarına göre şekillendiğini göstermektedir.

7.4. Nicel Bulguların Temalara Göre Değerlendirilmesi

Bu başlıkta nicel bulgular, oluşturulan temalara göre değerlendirilecektir.

7.4.1. Sosyal yardım bağımlılığı düzeyinin genel değerlendirmesi

Yapılan ölçek analizinde sosyal yardım bağımlılığına ilişkin üç temel boyut bulunmaktadır: *bağımlılık etkisi*, *tembellik etkisi* ve *toplam etki*. Toplam puan ortalamasının 37,41 (maksimum 55) olması, sosyal yardım alan bireylerin yüksek düzeyde bağımlılık hissi yaşadıklarını göstermektedir. Cronbach's Alpha katsayısının 0,74 olması ise ölçeğin güvenilirliğini işaret eder.

Sosyal yardımların kısa vadeli destek olma niteliğinden saparak uzun süreli bir geçim kaynağına dönüştüğü söylenebilir. Bu sonuç nitel bulgularla örtüşmekte; yardım alan bireylerin çoğu “yardım kesilirse aç kalırım” söylemleriyle sistemden kopamayacaklarını ifade etmektedir. Bu psikolojik ve yapısal bağımlılık durumu, yardımların sürekliliği ve iş güvencesizliğiyle birleşerek sistemik bir soruna dönüşmektedir.

7.4.2. Tembellik etkisi alt boyutu

Ortalama puanın 13,43 (maks. 20) olması, tembellik etkisinin katılımcılar arasında oldukça yaygın algılandığını ortaya koymaktadır. Bu, “sosyal yardımlar beni tembelleştiriyor” (2,55), “çalışmama gerek yoktur” (1,98) gibi maddelerdeki düşük puanlarla desteklenmektedir.

Bu bulgu, sosyal yardım sistemine karşı kamuoyunda sıkça dile getirilen “yardımlar insanları çalışmaktan uzaklaştırıyor” eleştirisini desteklemektedir. Ancak ilginç bir çelişki, nitel bulgularda birçok katılımcının “çalışmak istiyorum ama iş yok” ya da “çocuklara bakıyorum” gibi gerekçelerle sistemin pasifleştirici değil, dışlayıcı yapısına işaret etmesidir. Bu bağlamda,

tembellik etkisi daha çok yapısal engellerin üzerini örten bir yanılsama olarak da değerlendirilebilir.

7.4.3. İstihdam motivasyonu

Ortalama puan 2,71 ile düşük düzeydedir. Özellikle “sosyal yardım aldığımda da iş aramaya devam ediyorum” (3,55) ifadesi yüksek puan alırken, “çalışmama gerek yoktur” (1,98) en düşük puanı almıştır.

Nicel bulgular, yardım alanların çalışmaya karşı isteksiz değil; aksine istihdam istekliliği olduğunu ancak sosyal yardımların bu yönde güçlü bir itici güç oluşturmadığını göstermektedir. Nitel verilerde de benzer şekilde, birçok katılımcı devletin kurs, eğitim ve danışmanlık sunmadığından şikayet etmektedir. Bu durum, yardımların istihdama yönlendirme kapasitesinin zayıf kaldığını göstermektedir.

7.4.4. Koşullu sosyal yardım algısı

Bu boyutun ortalama puanı 3,41 ile yüksektir. “Çalışma şartına bağlı yardımlar istihdama katkı sağlar” (3,41) ve “yoksulluğu azaltır” (3,43) ifadeleri bu sonucu desteklemektedir.

Katılımcıların önemli bir kısmı, sosyal yardımın koşullara bağlanmasını desteklemektedir. Nitel çalışmada da birçok katılımcı, yardım alanların çalışmaya zorlanmasının “adil” olacağı görüşündedir. Ancak bu uygulamaların istihdam garantisi içermemesi ve bazı bireylerin bakım yükü nedeniyle çalışamaması gibi nedenlerle dikkatli kurgulanması gerektiği ifade edilmiştir.

7.4.5. İstihdamı kolaylaştırıcı etki

İlgili maddelerin ortalama puanları (örneğin “iş bulmamı kolaylaştırıyor” 2,83, “eğitimlere katılabiliyorum” 3,07) orta düzeyde kalmıştır.

Sosyal yardımların doğrudan istihdama katkısı sınırlıdır. Katılımcıların bu konudaki algıları düşük düzeydedir ve iş bulma süreçlerinde yalnız bırakıldıklarını hissettiklerini göstermektedir. Bu, nitel görüşmelerde dile getirilen “devlet sadece para veriyor ama sonra ne yapacağımızı söylemiyor” ifadesiyle örtüşmektedir.

7.4.6. Yoksullukla mücadele

Bu alt boyut, “yoksulluğu azaltır” türündeki maddelerden oluşmuştur ve genel puanlar orta düzeyde kalmıştır. Yani sosyal yardımların yoksullukla mücadelede etkili olduğu düşüncesi sınırlıdır.

Bu bulgu, sosyal yardım sisteminin kalıcı çözüm olmaktan ziyade geçici rahatlatma sağladığını göstermektedir. Nitel analizde “yardım olmasa ekmek alamam ama bu fakirliği bitirmez” gibi ifadeler bu yorumu desteklemektedir. Yardımlar bir tampon mekanizma işlevi görmekte ancak bireyleri yoksulluk döngüsünden çıkarmada yeterli olmamaktadır.

7.4.7. Cinsiyet, eğitim, gelir gibi değişkenlere göre farklılıklar

- Kadınların sosyal yardım bağımlılığı puanları erkeklere göre daha yüksektir ancak fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.
- Eğitim düzeyi arttıkça bağımlılık azalmakta; en yüksek bağımlılık okur-yazar olmayan gruptadır.
- Gelir seviyesi düştükçe sosyal yardım bağımlılığı artmaktadır. Özellikle sigortasız çalışanlar ve 10.000 TL altı gelire sahip olanlar en yüksek bağımlılık skoruna sahiptir.

Bu değişkenler nitel çalışmadaki örüntülerle tam anlamıyla örtüşmektedir. Özellikle kadınların bakım yükü ve eğitim eksikliği nedeniyle sistem içinde daha bağımlı konumlandığı nitel çalışmada da açıkça görülmektedir. Gelir düzeyinin sosyal yardıma bağımlılığı belirlemesi, sistemin yalnızca ihtiyaç temelli değil, aynı zamanda istihdam politikalarıyla entegre olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tüm bu sonuçlar, nicel verilerin nitel verilerle derinlemesine desteklendiğini, sosyal yardım bağımlılığı olgusunun çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ve bireysel faktörlerin yanında yapısal nedenlerin de güçlü rol oynadığını göstermektedir.

7.5. Araştırmanın Nitel Bulguları

Bu kısımda, Diyarbakır'da sosyal yardım alan 16; sosyal yardım uygulayıcısı 16 olmak üzere toplam 32 katılımcı ile yapılan derinlemesine görüşmeler doğrultusunda analizlere yer verilmişti. Katılımcıların yanıtları, onlara yöneltilen yarı yapılandırılmış sorular temel alınarak tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiş ve temalar doğrultusunda sistematikleştirilmiştir. Her alt başlık, ilgili sorularla başlamakta; çok sesli alıntılar ve detaylı analizlerle desteklenmektedir.

7.5.1. Sosyal yardım alan bireylere yönelik görüşmeler

Bu bölüm, toplam 9 temadan oluşmakta olup, her temanın altında derinlemesine analiz edilen toplam 22 alt kod yer almaktadır. Kodlar, sosyal yardım alan bireylerin verdiği yanıtlara dayanarak yapılandırılmıştır. Temalar aşağıdaki tabloda listelenmiştir;

Tablo 7.21. SYA tema ve alt kodlar

1. Tema: Demografik Yapı ve Hane Durumu

Kod 1.1: Aile ve Hane Yapısı

	Kod 1.2: Eğitim ve Cinsiyet Bağlamı
2. Tema: Gelir Kaynakları ve İstihdam Durumu	Kod 2.1: Gelir Durumu Kod 2.2: Kayıt Dışı İstihdam ve İş Güvencesi Kod 2.3: İşsizlik Deneyimi
3. Tema: Sosyal Yardım Deneyimi	Kod 3.1: Sosyal Yardımın Anlamı ve Algısı Kod 3.2: Yardım Türleri ve Dağıtım Deneyimi Kod 3.3: Yardım Miktarı, Süresi ve Yeterliliği Kod 3.4: Yardımın Yaşam Üzerindeki Etkisi
4. Tema: Sosyal Yardım ve İstihdam İlişkisi	Kod 4.1: Yardımın İş Aramaya Etkisi Kod 4.2: Yardım ve Tembellik Algısı Kod 4.3: İşe Geçişte Yardımdan Vazgeçme
5. Tema: Sosyal Yardım Bağımlılığı	Kod 5.1: Bağımlılık Duygusu ve Süreklilik Kod 5.2: Muhtaçlık ve Yoksulluk Algısı
6. Tema: İstihdam ve Eğitim Fırsatları	Kod 6.1: Devlet Kursları ve Katılım Kod 6.2: Destek Eksiklikleri Kod 6.3: İş Bulma Sürecinde Karşılaşılan Engeller
7. Tema: Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Algı	Kod 7.1: Hakkaniyet ve Dağıtım Adaleti Kod 7.2: Yardımın Şartlandırılması ve Yönlendirme Politikaları
8. Tema: Gelecek Beklentileri ve Bağımsızlaşma	Kod 8.1: Bireysel Çözüm Arayışları Kod 8.2: Devletten Beklentiler ve Sistem Eleştirisi
9. Tema: Sosyal Yardım ve Kayıt Dışılık	Kod 9.1: Yardım ve Kayıt Dışı İstihdam Arasındaki Gerilim Kod 9.2: Kayıt Dışılığın Normalleşmesi ve Sosyal Algısı

Her tema ve kod, çalışmanın kavramsal çerçevesi ve saha verileri doğrultusunda başlıklandırılmış ve içeriksel benzerliklerine göre kategorize edilmiştir.

Katılımcılara yönelik örnek kodlama sistemi:

- SYA-Cinsiyet-Yaş-Eğitim (örnek: **SYA-K-35-Lise**)

Tablo 7.22. SYA nitel demografik veriler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Mezuniyet
SYA-K-33-Ortaokul	Kadın	33	Ortaokul
SYA-K-42-Okuryazar	Kadın	42	Okuma-Yazma

SYA-E-33-Lisans	Erkek	33	Lisans
SYA-E-65-İlkokul	Erkek	65	İlkokul
SYA-E-42-Lise	Erkek	42	Lise
SYA-E-54-Ortaokul	Erkek	54	Ortaokul
SYA-E-55-Lise	Erkek	55	Lise
SYA-E-25-Lise	Erkek	25	Lise
SYA-E-34-Lisans	Erkek	34	Lisans
SYA-K-37-İlkokul	Kadın	37	İlkokul
SYA-K-34-İlkokul	Kadın	34	İlkokul
SYA-K-31-Okuryazar	Kadın	31	Okuma-Yazma
SYA-K-41-Lise	Kadın	41	Lise
SYA-E-52-İlkokul	Erkek	52	İlkokul
SYA-E-38-Lise	Erkek	38	Lise
SYA-K-54-Okuryazar	Kadın	54	Okuma-Yazma

7.5.2. Sosyal Yardım Alanlara Dair Temalar

Sosyal yardım alanlara yönelik oluşturulan temalar ve alt kodlar bu başlıkta verilmiştir. Belirlenen tema ve alt kodlara uygun derinlemesine görüşme yoluyla elde edilen bulgular uygun temalara göre değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

7.5.3. Tema 1: demografik yapı ve hane durumu

Bu tema, sosyal yardım alan bireylerin demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi) ve hane içindeki dinamiklerini (aile büyüklüğü, bileşim, engelli veya yaşlı bireylerin varlığı) inceleyerek, bu faktörlerin yoksulluk ve sosyal yardım bağımlılığı üzerindeki etkisini anlamayı amaçlar. Görüşmelerde, hane yapıları ve bakım sorumlulukları sorgulanarak ekonomik yüklerin nasıl şekillendiği araştırılmıştır. Beklentimiz, geniş aile yapıları, bakım görevleri ve düşük eğitim seviyelerinin yardım ihtiyacını nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Bu tema, yoksulluğun bireysel değil, hane bazında bir yapısal sorun olduğunu vurgulamak için kritik öneme sahiptir ve sosyal politikaların hedef kitlelerini daha iyi tanımlamaya yardımcı olur.

Kod 1.1: aile ve hane yapısı

Bu alt tema, katılımcıların hane halkı bileşimini (kaç kişi, kimler yaşıyor) ve yaşam düzenlerini (geniş aile, tek ebeveyn, engelli/yaşlı bakım) ele alarak, hane dinamiklerinin yardım ihtiyacına etkisini değerlendirir. Sorular, “Evde kimlerle yaşıyorsunuz? Hane halkı kaç kişi?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, geniş aile yapıları ve bakım yükümlülüklerinin ekonomik baskıyı nasıl artırdığıdır. Bu kod, hane yapısının sosyal yardım talebini şekillendiren temel bir faktör olarak analiz edilmektedir.

- SYA-K-33-ORTAOKUL: “*Hanede 6 kişi yaşıyoruz. Ben ve eşim, çocuklarla beraber 6 kişi. Evde engelli yok. Yaşlı yok. Evde 3 kız 3 erkek çocuk var.*”
- SYA-E-65-İLKOKUL: “*Şu anda 8 kişi yaşıyoruz. Çocuklar hala benimle yaşıyor. Engelli benim. Kalp hastasıyım. %44 engelli raporum var. 65 yaş üstü yok, en büyüğü ben.*”
- SYA-E-38-LİSE: “*Karım, iki oğlum (biri 12, diğeri 8), bir de annemle yaşıyorum. Annem 68 yaşında, dizlerindeki romatizma yüzünden yürüyemiyor. Sürekli ağrı kesici iğne vuruluyor, ama devlet hastanesinde ilaç bulamıyoruz çoğu zaman. Ben de belimden sakatım abi. Eskiden inşaatlarda demir taşırdım, ama iki sene önce bel fıtığı oldu.*”
- SYA-K-54-OKURYAZAR: “*Biz altı kişilik bir aileyiz. En büyük oğlum 30 yaşında ama iş bulamıyor, bir işi olsa bile hep geçici. Küçük oğlum engelli, ona her an bakmam gerekiyor. Babam da bizimle kalıyor, yaşlı ve hasta olduğu için ona da ben bakıyorum. Eskiden güçlü kuvvetliydi, bana da çocuklarıma da çok destek oldu ama şimdi yaşlandı, elden ayaktan düştü.*”

Alıntılar, hane halkı büyüklüğünün 6-8 kişi arasında değişebildiğini (SYA-K-33-ORTAOKUL, SYA-E-65-İLKOKUL) ve engelli veya yaşlı bireylerin varlığının (SYA-E-38-LİSE, SYA-K-54-OKURYAZAR) bakım yükünü artırdığını göstermektedir. Geniş aile yapıları, ekonomik kaynakların paylaşılmasını zorlaştırırken, tek ebeveynli haneler (örneğin SYA-K-31-OKURYAZAR'de dolaylı olarak ima edilen durum) veya engelli bireylerin (SYA-E-65-İLKOKUL, SYA-E-38-LİSE) bakım sorumluluğu, gelir getirici çalışmayı engellemektedir. SYA-K-54-OKURYAZAR'ın babasının yaşlanması ve engelli çocuğuna bakma zorunluluğu, hane içi dinamiklerin yardım ihtiyacını artıran bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu alt temanın bulguları, geniş ailelerin ve bakım yükümlülüklerinin yoksulluğu derinleştirdiğini ve sosyal yardım talebini zorunlu kıldığını tanımlamakta, bu durumun hane odaklı politikalar (örneğin bakım desteği veya çocuk yardımları) gerektirdiğini işaret etmektedir. Detaylı analizde, engelli bireylerin sağlık giderleri (SYA-E-38-LİSE'nin ilaç bulamama sorunu) ve

yaşlı bireylerin bakımı (SYA-K-54-OKURYAZAR'ın babası), hane bütçesini daha da zorlamakta, bu da yardımın vazgeçilmez bir destek haline gelmesine yol açmaktadır.

Katılımcıların hane yapıları genellikle geniş ve çok kuşaklıdır. Ailelerin çoğunda üç ve üzeri çocuk bulunmaktadır. Kadın katılımcılar arasında dul kalmış veya eşi cezaevinde olan bireyler dikkat çekmektedir; bu durum hem geçim yükünü hem de bakım emeğini tek başlarına üstlenmelerine neden olmaktadır. Kadınlar yalnızca çocuklarına değil, aynı zamanda torunlarına ya da yaşlı ebeveynlerine de bakmakla yükümlüdür.

Diyarbakır özelinde bu yapı, sosyal yardımın yalnızca ekonomik değil aynı zamanda bakım emeğini destekleyici yönüyle de ele alınması gerektiğini göstermektedir. Erkek katılımcılar ise yaşlı ve engelli bakımını çoğunlukla eşleri veya annelerine bırakmakta, ev içi sorumluluğu paylaşmamaktadır. Hane içindeki engelli bireyler çoğu zaman sistemden uzak ve bakıma muhtaç halde yaşamaktadır. Bu tablo, sosyal yardım politikalarının aile içi emek yüküyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kod 1.2: eğitim ve cinsiyet bağlamı

Bu alt tema, katılımcıların eğitim seviyelerini (okuma-yazma, ilkokul, lise, lisans) ve cinsiyetlerini inceleyerek, bu faktörlerin sosyal yardım ve istihdam üzerindeki etkilerini değerlendirir. Sorular, “Eğitim durumunuz nedir? Cinsiyetiniz ne?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, düşük eğitim seviyelerinin iş bulma zorluklarını ve cinsiyet eşitsizliklerini nasıl etkilediğidir. Bu kod, eğitim ve cinsiyetin yoksulluk döngüsündeki rolünü anlamaya yardımcı olur.

- SYA-K-42-OKURYAZAR: “42 yaşındayım. Okuma yazma var. Okur yazarınız. Evliyim. Sekiz çocuğum var. Şu an dört çocuk benle babam. Yani altı kişi yaşıyoruz.”
- SYA-K-54-OKURYAZAR: “Eğitim durumuma gelince... İlkokulu bitiremedim. Küçük yaşta evlendim, elimden kitap defter alındı, önüme ev işleri koyuldu.”
- SYA-E-34-LİSANS: “34 yaşındayım. Lisans mezunuyum. Evliyim. Allah bağışlasın iki tane çocuğum var. Hane halkı toplamda Dört kişiyiz.”
- SYA-K-41-LİSE: “41 yaşındayım. Lise mezunuyum. Nisan ayında boşanma gerçekleşti ama tam karar verilmedi. Eylül'e kaldı.”

Eğitim seviyelerinin genellikle düşük olduğunu (SYA-K-42-OKURYAZAR ve SYA-K-54-OKURYAZAR'da okuma-yazma veya ilkokul), özellikle kadınlarda erken evliliğin (SYA-K-54-OKURYAZAR) eğitimi kesintiye uğrattığını göstermektedir. SYA-E-34-LİSANS'ın lisans mezunu olması bir istisna olup, yüksek eğitim seviyesinin potansiyel avantajını yansıtmaktadır.

Cinsiyet bağlamında, kadınların (SYA-K-54-OKURYAZAR, SYA-K-41-LİSE) toplumsal roller nedeniyle (ev işleri, boşanma süreçleri) iş gücüne katılımı sınırlanmakta, bu da yoksulluk döngüsünü pekiştirmektedir. Detaylı analizde, düşük eğitim seviyeleri (SYA-K-42-OKURYAZAR'ının sekiz çocuğuyla başa çıkma zorluğu) iş bulma kapasitesini azaltmakta, SYA-K-41-LİSE gibi lise mezunları ise boşanma gibi ek faktörlerle desteklenmediğinde yoksulluğa sürüklenebilmektedir. Bu alt temanın bulguları, eğitimin ekonomik bağımsızlık için kritik olduğunu, ancak cinsiyet eşitsizliğinin (özellikle kadınlar üzerinde) bu fırsatı kısıtladığını tanımlamakta, eğitim politikalarının cinsiyet duyarlılığına ve erişilebilirliğine odaklanması gerektiğini işaret etmektedir.

Eğitim düzeyi, katılımcıların sosyal yardım alma biçimini doğrudan etkilemektedir. Kadın katılımcıların çoğu düşük eğitimlidir ve bu durum hem istihdama katılamamalarına hem de sosyal yardıma bağımlı hale gelmelerine neden olmaktadır. Ayrıca birçok kadın küçük yaşta evlendirildiğini ve eğitime ulaşamadığını ifade etmektedir. Bu durum, kadınların bakım emeğiyle sınırlanmasına ve kendi ekonomik bağımsızlıklarını kuramamış olmalarına yol açmaktadır.

Erkek katılımcılar ise daha yüksek eğitim düzeyine sahip olsalar da iş bulmakta ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu da sosyal yardımın sadece eğitimsiz ve kırılgan gruplar için değil, sistem dışına itilen genç erkekler için de bir güvenlik ağı haline geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda sosyal yardım politikalarının yalnızca yoksullukla değil eğitim ve sosyal eşitsizliklerle birlikte değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. SYA-E-34-LİSANS gibi istisnalar dışında, düşük eğitim ve cinsiyet baskısı, yardım bağımlılığını artıran temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

7.5.4. Tema 2: gelir kaynakları ve istihdam durumu

Bu tema, katılımcıların gelir kaynaklarını (sosyal yardım, maaş, kayıt dışı işler), istihdam durumlarını (çalışma şekli, sigorta varlığı) ve işsizlik deneyimlerini (nedenler, etkiler) detaylı bir şekilde inceleyerek, bu unsurların yoksullukla mücadeledeki rolünü anlamayı amaçlar. Görüşmelerde, gelirin yeterliliği, kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı ve işsizlik nedenleri sorgulanmıştır. Beklentimiz, sosyal yardımın ana gelir kaynağı olup olmadığını, kayıt dışı istihdamın yardım ile çelişkisini ve işsizliğin yapısal faktörlerini belirlemektir. Bu tema, ekonomik bağımsızlık ile yardım bağımlılığı arasındaki dengeyi aydınlatmak için önemlidir ve istihdam politikalarının geliştirilmesine katkı sağlar.

Kod 2.1: gelir durumu

Bu alt tema, hanelere giren gelir miktarlarını (sosyal yardım, maaş, yevmiye) ve bu gelirlerin hane ihtiyaçlarını karşılama yeterliliğini değerlendirir. Sorular, “Aylık ortalama geliriniz nedir? Bu gelirle geçinebiliyor musunuz?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, gelir yetersizliğinin yoksulluğu nasıl derinleştirdiğidir. Bu kod, ekonomik durumun sosyal yardım bağımlılığı üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

- SYA-E-33-LİSANS: “*Bence komisyondur. Tamam maaş diyelim. Çalışma diyelim ya da özel sektör. Gıda sektöründe çalışıyorum. Ortalama aylık gelirim sosyal yardımlar hariç 50.000.*”
- SYA-E-54-ORTAOKUL: “*Bir ufak bir yerim var. Çay yapıp satıyorum. Eee gelirim oradan karşılanıyor. Sigortam şimdiye kadar yoktu. Bu ay işte Bir arkadaş şey yaptı, gel benim yanımda çalış, gece bekçiliği yap, sigortanı yapacağım diye. Öyle şimdilik yok. Tahminen 12 milyar 13 milyar falan. 12-13 bin civarı geliyor. Eve giren başka bir maaş, başka bir gelir Yok. Çocuklar çalışmıyorlar.*”
- SYA-E-38-LİSE: “*Devletten engelli maaşı alıyorum, ayda 2.500 lira. Annemin yaşlılık aylığı var; 1.800 lira. Çocuklara eğitim yardımı diye 600 lira geliyor. Toplam 4.900 lira... Ama kira 7.000 lira abi! Elektrik, su, doğalgaz derken 2.000 lira daha gidiyor. Geriye ne kalıyor? Açlık!*”

Gelir kaynaklarının sosyal yardımlara (SYA-E-38-LİSE’nin 4.900 lirası) veya düşük maaşlara (SYA-E-54-ORTAOKUL’un 12-13 bin lirası) dayandığını, ancak SYA-E-33-LİSANS gibi istisnalarda (50.000 lira) daha yüksek gelirlerin mevcut olduğunu göstermektedir. Gelir yetersizliği, özellikle kira ve faturalar karşısında (SYA-E-38-LİSE) belirginleşmekte, bu da hane ihtiyaçlarını karşılamayı imkansız hale getirmektedir. Detaylı analizde, SYA-E-54-ORTAOKUL’un sigortasız çalışması ve gelirin düzensizliği, ekonomik istikrarsızlığı artırmakta, SYA-E-38-LİSE’nin açlık vurgusu ise yardımın temel bir zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır. Bu alt temanın bulguları, gelir yetersizliğinin yoksulluğu derinleştirdiğini ve sosyal yardımların tek gelir kaynağı haline geldiğini tanımlamakta, politikaların gelir desteklerini artırması ve düzenli iş imkanları sağlaması gerektiğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, SYA-E-33-LİSANS gibi yüksek gelirli istisnalar dışında, düşük ve düzensiz gelirler, yardım bağımlılığını kaçınılmaz kılmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun sosyal yardım dışında düzenli bir gelir kaynağı bulunmamaktadır. Gündelik işler, geçici destekler ya da aile içi yardımlar, ancak çok kısıtlı geçim imkanı sağlamaktadır. Kadınlar genellikle ev içi sorumlulukları nedeniyle sürekli

çalışmamakta, erkekler ise çoğunlukla güvencesiz ve geçici işlere yönelmektedir. Bu nedenle sosyal yardım, yalnızca tamamlayıcı değil, temel geçim aracı haline gelmiştir.

Gelir kaynaklarının dağınıklığı ve düzensizliği, bireyleri sosyal yardıma mahkûm ederken aynı zamanda kırılgan bir ekonomik döngü yaratmaktadır. Mevsimlik tarım, ev içi gündelik işler ya da akraba desteği gibi geçici çözümler, uzun vadeli refah üretmemekte; tersine bireyin sistematik destek arayışını pekiştirmektedir. Bu durum, sosyal politikaların yalnızca nakdi yardım düzeyinde kalmaması, aynı zamanda istikrarlı ve sürdürülebilir gelir üretme stratejileriyle bütünleşmesi gerektiğini göstermektedir.

Kod 2.2: kayıt dışı istihdam ve iş güvencesi

Bu alt tema, katılımcıların sigortasız çalışmasını, iş güvencesi eksikliklerini ve bu durumun sosyal yardım ile ilişkisini inceler. Sorular, “Sigortalı mısınız? Kayıt dışı çalışıyor musunuz?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı ve yardım kesme korkusudur. Bu kod, iş güvencesizliğinin yoksulluk üzerindeki etkisini anlamaya yöneliktir.

- SYA-E-25-LİSE: *“Ben çalışıyorum, sigortasız çalışıyorum. İnşaatlara falan gidiyorum. Aylık gelirim Yani yalan söylemeyeyim. Bu ay çok çalışmadım. Ama bu ay atıyorum 7 bin lirayı buldum. Ama diğer aylar daha iyi olabiliyor. 10 bin 12 bin.”*
- SYA-E-38-LİSE: *“Onun için kayıt dışı çalışıyorum. Geçen ay bir arkadaşın tavsiyesiyle bir inşaatta gündelikçi olarak çalıştım. Günde 200 lira, haftada 6 gün... Ama belim tutuldu, üçüncü gün yarıda bırakmak zorunda kaldım. Para alamadım bile... Şimdi araba yıkamaya gidiyorum, günde 100 lira. Sigortasız, kayıt dışı... Yakalanırsam yardımlarım kesilir diye her gün korkuyla yaşıyorum.”*

Kayıt dışı çalışmanın (SYA-E-25-LİSE, SYA-E-38-LİSE) inşaat ve günlük işlerde yaygın olduğunu, sigorta eksikliğinin (SYA-E-38-LİSE) iş güvencesini ortadan kaldırdığını göstermektedir. SYA-E-38-LİSE’nin yardım kesme korkusu, bu durumun sosyal yardım ile çelişmesini netleştirmektedir. Detaylı analizde, SYA-E-25-LİSE’nin gelirinin düzensizliği (7.000-12.000 lira) ve SYA-E-38-LİSE’nin sağlık sorunları nedeniyle çalışmayı yarıda bırakması, kayıt dışı istihdamın risklerini artırmaktadır. Bu alt temanın bulguları, kayıt dışı çalışmanın bir zorunluluk olarak normalleştiğini ve iş güvencesizliğinin sağlık risklerini (SYA-E-38-LİSE) yükselttiğini tanımlamakta, sosyal yardım politikalarının bu çelişkiyi önleyecek şekilde yeniden tasarlanması gerektiğini işaret etmektedir.

Katılımcılar, istihdam piyasasında sıklıkla kayıt dışı çalışmaya itilmektedir. Kadınlar çoğunlukla ev içi ve temizlik hizmetlerinde gündelik, güvencesiz işler yaparken, erkekler de

mevsimlik işlerde ya da inşaat gibi ağır sektörlerde, yine sigortasız ve istikrarsız koşullarda çalışmaktadır. Kayıt dışılık, yalnızca gelir güvencesizliği değil, aynı zamanda sosyal güvenceden yoksunluk anlamına gelmektedir. Bu durum, bireyin emeklilik, sağlık hizmeti ve gelecek planı yapmasını neredeyse imkansız hale getirmektedir.

İş güvencesinin olmaması, sosyal yardımların bir zorunluluk haline gelmesine neden olmaktadır. Katılımcılar, çalıştıkları halde sosyal yardıma ihtiyaç duymaktadır çünkü elde edilen gelir ne düzenlidir ne de yeterlidir. Bu tablo, sosyal yardım sistemlerinin çalışma hayatıyla entegre edilmesi gerektiğini; özellikle sigortalı çalışmanın teşvik edilmesini zorunlu kılmaktadır. Aynı zamanda iş güvencesinin artırılması, yardımın bir çıkış rampasına dönüşmesini sağlayabilir.

Gelir kaynaklarının dağınıklığı ve düzensizliği, bireyleri sosyal yardıma mahkûm ederken aynı zamanda kırılğan bir ekonomik döngü yaratmaktadır. Mevsimlik tarım, ev içi gündelik işler ya da akraba desteği gibi geçici çözümler, uzun vadeli refah üretmemekte; tersine bireyin sistematik destek arayışını pekiştirmektedir. Bu durum, sosyal politikaların yalnızca nakdi yardım düzeyinde kalmaması, aynı zamanda istikrarlı ve sürdürülebilir gelir üretme stratejileriyle bütünleşmesi gerektiğini göstermektedir. Sonuç olarak, sigorta teşvikleri ve düzenli iş imkanları, bu döngüyü kırmanın anahtarı olarak ortaya çıkmaktadır.

Kod 2.3: işsizlik deneyimi

Bu alt tema, katılımcıların işsizlik dönemlerini, bu durumun nedenlerini (sağlık, yaş, beceri eksikliği) ve etkilerini (ekonomik zorluklar) incelemeyi amaçlar. Sorular, “Bir işte çalışıyor musunuz? İş bulma sürecinde neler yaşadınız?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, işsizliğin yaygınlığı ve nedenleridir. Bu kod, istihdam politikalarının etkinliğini değerlendirmek için kullanılır.

- SYA-E-42-LİSE: “*Daha doğrusu iş imkanı yok şu anda. İş yok. İş bulmak için İş başvuruları yaptım. Ama bir sonuç çıkmadı. Yaşım 45, kim beni işe alacak? Gençler bile işsiz.*”
- SYA-K-34-İLKOKUL: “*Sigortadan yatan bir maaş hiçbir şey yok. Eşimden gelen bir şey yok. Eşim zaten cezaevinde. Ailelerden, akrabalarından, konu komşudan anca geliyor.*”
- SYA-K-54-OKURYAZAR: “*Şu an bir işte çalışmıyorum. Daha doğrusu çalışamıyorum. Çünkü hem yaşlı babama hem de engelli çocuğuma bakmak zorundayım. Eğer onları bırakıp çalışmaya gitsem, kim onlara göz kulak olacak?*”

İşsizliğin yaş (SYA-E-42-LİSE) ve aile yükümlülükleri (SYA-K-34-İLKOKUL, SYA-K-54-OKURYAZAR) gibi faktörlerle yaygın olduğunu göstermektedir. SYA-E-42-LİSE’nin yaş

nedeniyle iş bulamama sorunu, yapısal iş fırsatlarının yetersizliğini, SYA-K-54-OKURYAZAR'ın bakım sorumluluğu ise bireysel engelleri vurgulamaktadır. Detaylı analizde, işsizlik süresi (SYA-E-42-LİSE'nin başarısız başvuruları) ekonomik bağımlılığı artırmakta, SYA-K-54-OKURYAZAR'ın durumu ise kadınların iş gücüne katılımını sınırlayan toplumsal rolleri öne çıkarmaktadır. Bu alt temanın bulguları, işsizliğin yapısal bir sorun olduğunu ve sağlık, yaş gibi bireysel faktörlerin yanı sıra genel iş fırsatlarının azlığının bu durumu pekiştirdiğini tanımlamakta, istihdam yaratma politikalarının aciliyetini ve kapsamını genişletmesi gerektiğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, dezavantajlı gruplar için özel programlar, işsizliği azaltmada kritik bir adım olarak ortaya çıkmaktadır.

İşsizlik, katılımcılar arasında yalnızca bir geçim meselesi değil, aynı zamanda derin bir psikolojik kırılganlık kaynağıdır. Uzun süre iş bulamayan katılımcılar, zamanla yalnızca gelir kaybı değil, aynı zamanda özsaygı ve gelecek umudu da yitirmektedir. Özellikle genç ve eğitilmiş bireyler arasında boşa okumuşluk hissi yaygındır. Kadınlar ise işsizlikle birlikte bakım yükünü de taşımakta, bu da onları daha fazla yalnızlaştırmaktadır.

İşsizlik deneyimi, sosyal yardıma duyulan ihtiyacı artırmakta ve bu yardımı neredeyse tek çıkış kapısı haline getirmektedir. Ancak bu durum, yardıma bağımlılığı da artırmakta; bireyleri sistemin dışına daha kalıcı biçimde itmektedir. Kalıcı, güvenceli ve erişilebilir istihdam olanakları oluşturulmadıkça sosyal yardımın dönüştürücü gücü sınırlı kalacaktır. Dolayısıyla işsizlikle mücadele, sosyal yardımların azaltılması değil, daha etkin biçimde istihdamla bağlanması üzerinden ele alınmalıdır.

7.5.5. Tema 3: sosyal yardım deneyimi

Bu tema, katılımcıların sosyal yardım algısını (destek mi, yük mü), aldıkları yardım türlerini (nakdi, ayni), dağıtım süreçlerini (kurumlar, gecikmeler), miktarların yeterliliğini ve yardımların yaşamlarındaki etkisini (rahatlama, stres) detaylı bir şekilde inceleyerek, yardım sisteminin etkinliğini değerlendirmeyi amaçlar. Görüşmelerde, yardımın anlamı, türleri ve yeterliliği sorgulanmıştır. Beklentimiz, yardım algısının çeşitliliğini ve uygulamadaki sorunları belirlemektir. Bu tema, yardım politikalarının kullanıcı gözünden nasıl işlediğini aydınlatmak için önemlidir ve iyileştirme önerilerine temel sağlar.

Kod 3.1: sosyal yardımın anlamı ve algısı

Bu alt tema, katılımcıların sosyal yardıma dair algılarını (bir hak mı, lütuf mu) ve tanımlamalarını (destek, çile) değerlendirir. Soru, “Sosyal yardım denince aklınıza ne geliyor?”

şeklinde yöneltmiştir. Beklentimiz, yardıma yönelik olumlu/olumsuz tutumlardır. Bu kod, yardım politikalarının algı üzerindeki etkisini anlamaya yöneliktir.

- SYA-E-55-LİSE: *“Sosyal yardım bence gereksiz bir konu. Sosyal yardım denilince aklıma gelen ilk şey dar gelirli hanelere verilen bir yardımdır. Ama bu parayla kim geçinecek? Geçinebilen biri var mı yani? Çok düşük bir miktar. Ondan sonra iki ayda bir çoluk paraları da 90 milyon, 100 milyon. Bu parayla bir fatura parası olur. Ne bileyim yani bir telefon parası ya bir elektrik parası bir deliği kapatır.”*
- SYA-K-34-İLKOKUL: *“Sosyal yardım benim için olmazla olmazdır. Ama tabii ki eşim çalışsın güzel bir işi olsun isterdim. Bunlara gerek kalsın da istemezdim.”*
- SYA-E-38-LİSE: *“Sosyal yardımla yaşamak bir çeşit çile... Devletten engelli maaşı alıyorum, ayda 2.500 lira. Annemin yaşlılık aylığı var, 1.800 lira. Çocuklara eğitim yardımı diye 600 lira geliyor. Toplam 4.900 lira... Ama kira 7.000 lira abi! Elektrik, su, doğalgaz derken 2.000 lira daha gidiyor!”*

Sosyal yardımın algısının katılımcılar arasında farklılık gösterdiğini (SYA-E-55-LİSE’nin olumsuz, SYA-E-38-LİSE’nin zorunluluk vurgusu) ortaya koymaktadır. SYA-E-55-LİSE’nin yardımı gereksiz bulması, miktar yetersizliğiyle ilişkilendirilirken, SYA-E-38-LİSE’nin çile tanımı, yardımın hayatta kalmak için zorunlu olduğunu ama yeterli olmadığını yansıtmaktadır. Detaylı analizde, yardımın düşük miktarı (SYA-E-55-LİSE’nin fatura örneği) ve kira gibi temel masraflara yetmemesi (SYA-E-38-LİSE), algıyı olumsuz etkilemekte, bu da yardımın bir hak mı lütuf mu olduğu tartışmasını körüklemektedir. Bu alt temanın bulguları, sosyal yardımın hem bir destek hem de bir zorunluluk olarak algılandığını, ancak yetersizlikten dolayı memnuniyetsizliğin yaygın olduğunu tanımlamakta, yardımın psikolojik ve maddi etkilerinin dengelenmesi gerektiğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, algıdaki çelişki, miktarların ve dağıtımın algıyı şekillendirdiğini ve sistemin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Sosyal yardımın anlamı, katılımcıların yaşam pozisyonları ve kimlikleriyle bağlantılı olarak şekillenmektedir. Kadınlar çoğunlukla çocuk ve hane sorumluluğuna vurgu yaparak yardımın zorunlu bir hak olduğunu vurgularken, genç ve eğitilmiş erkeklerde ise geçici bir zorluk ifadesi hakimdir. Yardım, bazıları için devlete aidiyet duygusu yaratırken, bazıları için ise yoksulluğun onaylandığı bir düzeni hatırlatmaktadır.

Yardımın algılanma biçimi, bireyin kamusal hizmetlere duyduğu güveni ve devlete olan bağlılığını da belirlemektedir. Özellikle kent yoksulluğunun yoğun olduğu bölgelerde, sosyal yardım yalnızca ekonomik destek değil, aynı zamanda görünürlük ve sosyal bağ kurma biçimi

olarak da işlev görmektedir. Ancak bu ilişki, kimi zaman kırılgan bir dengeye dayanmakta; yardımın kesilmesi ya da aksaması durumunda bireyin kendini dışlanmış hissetmesine neden olabilmektedir.

Kod 3.2: yardım türleri ve dağıtım deneyimi

Bu alt tema, alınan yardım türlerini (nakdi, ayni) ve dağıtım süreçlerini (kurumlar, gecikmeler) ele alır. Sorular, “Hangi yardımları alıyorsunuz? Dağıtım nasıl yapılıyor?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, yardım çeşitliliği ve lojistik sorunlardır. Bu kod, yardım erişimindeki engelleri anlamaya yardımcı olur.

- SYA-E-25-LİSE: *“İyi ki sosyal yardımlar var gerçekten. Sosyal yardımları Sosyal yardımlaşmadan alıyoruz. Hane yardımı alıyorum. Bin iki yüz lira.”*
- SYA-K-34-İLKOKUL: *“SED yardımı alıyorum. İki çocuk üzerine en son bir seneden sonra iki çocuk üzerine başvuruda bulundum. Sizlerden biri eve geldiler. Onlar da az olduğunu söylediler. İki çocuğumun adına kayıt açtılar. Toplamda şu an 13.300 TL gibi bir küsur alıyorum. Bir de 1600 TL Aile destek yardımı alıyorum.”*
- SYA-K-54-OKURYAZAR: *“Sosyal yardımları Vakıftan alıyoruz. Her ay 3.500 lira civarı para yatırıyorlar. Engelli oğlum için ayrı bir yardım var, ona da destek oluyorlar. Kışın yakacak yardımı da geliyor ama geç geliyor. Geçen kış çok soğuk oldu, odun bitti, mecburen borçla kömür aldık. Hala o borcu ödüyorum.”*

Nakdi yardımların (SYA-E-25-LİSE’nin 1.200 lirası, SYA-K-54-OKURYAZAR’ın 3.500 lirası ve SYA-K-34-İLKOKUL’un 13.300 lirası) baskın olduğunu, ancak dağıtım süreçlerinin gecikmelerle sorunlu olabileceğini göstermektedir. SYA-K-54-OKURYAZAR’ın borçla kömür alma zorunluluğu, yardımın zamanlamasının yetersizliğini ortaya koymakta, SYA-E-25-LİSE’nin olumlu algısı ise acil destek ihtiyacını yansıtmaktadır. Detaylı analizde, ayni yardımların (yakacak) lojistik sorunları (SYA-K-54-OKURYAZAR) erişimi zorlaştırmakta, bu da haneleri ek masraflara (borç) yöneltmektedir. Bu alt temanın bulguları, yardım türlerinin çeşitliliğinin yetersiz olduğunu ve dağıtım süreçlerinin tutarsızlığını tanımlamakta, erişimdeki lojistik zorlukların yoksulluğu artırdığına işaret etmektedir. Sonuç olarak, dağıtım hızı ve ayni yardımların etkinliği, sistemin başarısını artırmada kritik bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Yardım türleri oldukça çeşitli olmakla birlikte, dağıtım sürecine dair deneyimler katılımcılar arasında farklılık göstermektedir. Bazı katılımcılar yardım sürecinden memnuniyet duyarken, bazıları özellikle bilgilendirme eksikliği ve başvuru sürecinin karmaşıklığından şikayet etmektedir. Kadın katılımcıların çoğu yardımları çocukları üzerinden almakta, bu da yardımın kadınlara hem ekonomik hem de bakım emeği açısından yöneltilmiş olduğunu göstermektedir.

Süreçte karşılaşılan sorunlar, çoğu zaman kurumlar arası iletişimsizlikten ve başvuru yükünün vatandaşa bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Yardımların düzenli olmaması ya da bir anda kesilmesi gibi durumlar, bireyde güvensizlik yaratmakta; sosyal yardımın bir hak mı yoksa lütuf mu olduğu sorusunu tekrar gündeme getirmektedir. Özellikle yaşlı ve düşük eğitilmiş bireyler için bürokratik süreçlerin sadeleştirilmesi, yardımın etkili ve erişilebilir olması açısından önem arz etmektedir.

Kod 3.3: yardım miktarı, süresi ve yeterliliği

Bu alt tema, yardım miktarlarının (düşük/yüksek), süresinin (geçici/sürekli) ve hane ihtiyaçlarını karşılama yeterliliğini incelemeyi amaçlar. Sorular, “Yardım miktarı yeterli mi? Süresi nasıl?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, yetersizlik ve süreklilik sorunlarıdır. Bu kod, yardımın etkinliğini değerlendirir.

- SYA-E-55-LİSE: *“Bu parayla kim geçinecek? Geçinebilen biri var mı yani? Çok düşük bir miktar. Ondan sonra iki ayda bir çoluk paraları da 90 milyon, 100 milyon.”*
- SYA-K-41-LİSE: *“Şu an hiçbir gelirim yok. Olanda hayır, yeterli gelmiyor açıkçası. Yani şu an 6.500 lira kira ödüyorum. 17.000 lira da yetmeyecek.”*
- SYA-E-52-İLKOKUL: *“Yani 17 bin asgari ücret çalışmanın karşılığı artı bir 10 binde sosyal yardım olursa zor olsa da hayatımı idame ettirmem için yeterli olur. Ama tabii kalıcı bir çözüm sağlamıyor bu yardımlar.”*

Yardım miktarlarının (SYA-E-55-LİSE’nin düşük miktarı, SYA-K-41-LİSE’nin 17.000 liranın bile yetersizliği) hane ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olduğunu, özellikle kira gibi sabit masrafların (SYA-K-41-LİSE) bu durumu derinleştirdiğini göstermektedir. Detaylı analizde, SYA-E-55-LİSE’nin iki ayda bir gelen yardımların düzensizliği, süreklilik sorununu vurgulamakta, SYA-K-41-LİSE’nin yüksek kira maliyeti ise yardımın geçim için yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Bunların aksine istisna da olsa SYA-E-52-İLKOKUL asgari ücrete, aldığı sosyal yardım eklenince kendisi için zor da olsa yeterli olacağını ifade etmektedir. Bu alt temanın bulguları, yardım miktarlarının yaşam maliyetlerine oranla düşük olduğunu ve süresinin belirsizliğinin (SYA-K-41-LİSE) katılımcıları strese soktuğunu tanımlamakta, sosyal yardımın geçici bir rahatlama sağladığı, ancak yoksulluğu çözmediği sonucuna ulaşılmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak, miktarların artırılması ve düzenli ödeme sistemleri, yardımın etkinliğini artırmada temel bir adım olarak öne çıkmaktadır.

Yardımların miktarı katılımcıların yaşam maliyetlerini karşılamada yetersiz kalmaktadır. Özellikle çocuklu ailelerde yardım, temel ihtiyaçlar olan barınma, beslenme ve eğitim harcamalarına yetmemektedir. Yardımların sürekliliği ve belirsizliği, bireylerin uzun vadeli

plan yapmalarını da zorlaştırmakta, gelir istikrarını zedelemektedir. Katılımcılar yardımları 'katkı' olarak görmekte, fakat diğer gelir kalemleri eksik olduğunda bu katkı zorunlu bir geçim aracına dönüşmektedir.

Bu durum, sosyal yardım politikalarının yalnızca nakdi miktarlarla sınırlı kalmaması gerektiğini ortaya koymaktadır. Yardımın sosyal hizmetlerle bütünleşmesi, destekleyici danışmanlık sistemleriyle kişiye özel çözümler sunulması önem taşımaktadır. Diyarbakır gibi ekonomik kırılganlığın yoğun olduğu bölgelerde, sosyal yardımın aynı zamanda istihdam ve eğitim fırsatlarıyla desteklenmesi, bireylerin bağımlı değil güçlü aktörler olarak konumlandırılmasına katkı sağlayabilir.

Kod 3.4: yardımın yaşam üzerindeki etkisi

Bu alt tema, sosyal yardımların katılımcıların yaşamlarındaki rolünü (temel ihtiyaçlar, psikolojik etki) ve etkisini (rahatlama, bağımlılık) değerlendirir. Soru, “Yardımlar hayatını nasıl etkiledi?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, pozitif/negatif etkilerdir. Bu kod, yardımın yaşam kalitesi üzerindeki etkisini anlamaya yöneliktir.

- SYA-K-31-OKURYAZAR: *“Sosyal yardım çok güzel bir şey. Olmasaydı rezil olmuştum. Yardımlar hayatımı kurtardı. Ama yetmiyor. Kızımın okul masraflarını zor karşılıyorum. Komşular bazen dalga geçiyor, 'Yine yardım kuyruğundasın' diyorlar.”*
- SYA-K-54-OKURYAZAR: *“Çocuklara bazen ‘Alın yiye’ diyorum ama ben kendim yemiyorum, çünkü yetmiyor. Bir anne aç yatar ama evladına yedirir. Yardım olmasa ne yapardık bilmiyorum, ama bu hayatı sürdürmek zor.”*

Yardımların hayati bir destek (SYA-K-31-OKURYAZAR) ve zorunluluk (SYA-K-54-OKURYAZAR) olarak algılandığını, ancak yetersizliğin (SYA-K-31-OKURYAZAR’nin okul masrafları, SYA-K-54-OKURYAZAR’ın aç kalma durumu) psikolojik baskıyı artırdığını göstermektedir. Detaylı analizde, SYA-K-31-OKURYAZAR’ın komşu tepkileri, yardımın sosyal damgasını (rezil olma korkusu) ortaya koyarken, SYA-K-54-OKURYAZAR’ın çocuklarına yedirme fedakarlığı, yardımın sınırlı etkisini ve duygusal yükünü vurgulamaktadır. Bu alt temanın bulguları, sosyal yardımların acil ihtiyaçları karşılamada etkili olduğunu, ancak uzun vadeli yaşam kalitesini artırmadığını ve psikolojik baskıyı (onur kaybı, stres) yükselttiğini tanımlamakta, yardımın sürdürülebilir bir çözüm sunmadığı sonucuna ulaşılmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak, yardımın etkisini artırmak için psikolojik destek ve ek kaynaklar sağlanması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların ifadeleri, sosyal yardımın yalnızca ekonomik bir destek değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik bir dayanak olduğunu ortaya koymaktadır. Yardım, aileler için temel ihtiyaçların karşılandığı bir araçtan öte, günlük hayatta bir nefes alma alanı, bir moral unsuru ve bir çeşit sosyal güvenlik hissi yaratmaktadır. Yardım almanın sürekliliği, güven hissini doğrudan etkilerken, yardımın gelmediği dönemler ciddi stres ve kaygı kaynakları doğurmaktadır.

Diyarbakır gibi sosyoekonomik açıdan kırılgan bölgelerde sosyal yardım, devletle kurulan en somut ilişkilerden biri haline gelmiştir. Bu yardımın varlığı, vatandaşlık hissini pekiştirmekte; yokluğu ise sistemden dışlanma duygusunu artırmaktadır. Yardımların etkili biçimde sürdürülebilmesi, yalnızca maddi katkı açısından değil, toplumun genel psikososyal dayanıklılığını destekleme açısından da hayati önemdedir. Bu bağlamda sosyal yardım politikalarının hem içerik hem de uygulama düzeyinde insan onuruna yaraşır biçimde güçlendirilmesi gerekmektedir.

7.5.6. Tema 4: sosyal yardım ve istihdam ilişkisi

Bu tema, sosyal yardımların istihdam üzerindeki etkisini (motivasyon, engel), iş arama davranışlarını, bağımlılık algısını ve yardımdan vazgeçme eğilimini inceleyerek, yardım ile istihdam arasındaki ikilemi aydınlatmayı amaçlar. Görüşmelerde, yardımın iş aramayı nasıl etkilediği, tembelleştirme iddiaları ve vazgeçme koşulları sorgulanmıştır. Beklentimiz, yardımın istihdamı nasıl şekillendirdiğini ve politikaların bu ilişkiyi nasıl optimize edebileceğini belirlemektir. Bu tema, yoksullukla mücadelede yardımın istihdam odaklı tasarlanması için kritik öneme sahiptir.

Kod 4.1: yardımın iş aramaya etkisi

Bu alt tema, sosyal yardımların iş arama davranışlarına olan etkisini ve yönlendirme politikalarını değerlendirir. Soru, “Yardım iş aramanızı etkiliyor mu?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, yardımın motivasyon üzerindeki rolüdür. Bu kod, istihdam politikalarının etkinliğini anlamaya yardımcı olur.

- SYA-K-42-OKURYAZAR: *“Evet, sosyal yardım alırken iş aramaya devam ediyorum. Ama şu an çalışsam da kızım ile ilgilenen kimse yok. Küçük olduğu için derslerle ilgili olsun. Bir de hani baba olmadığı için üzerinde durmak için. Arkadaş kötülüğü olmasın diye şu anlık yanımda duruyorum. Biraz kendini ifade edene kadar.”*
- SYA-E-52-İLKOKUL: *“E tabi katkısı oluyor. Bu sosyal yardım sayesinde geçici de olsa çalışıyorum. 6 ayda 6 aydır. Yardım sayesinde az da olsa çalışmaya teşvik oluyor”*

- SYA-E-38-LİSE: “Sosyal yardım almak iş aramamı biraz engelliyor. Çünkü resmi işe girersem, asgari ücret alacağım ama yardımlar kesilecek. Şimdi kayıt dışı çalışıyorum, yardımla beraber 3.500-4.000 lira yapıyor.”

Yardımanın iş arama motivasyonunu (SYA-K-42-OKURYAZAR, SYA-E-52-İLKOKUL) artırabileceğini, ancak aile yükümlülüklerinin (SYA-K-42-OKURYAZAR’ın kızı) ve yardım kesme korkusunun (SYA-E-38-LİSE) bunu engellediğini göstermektedir. Detaylı analizde, SYA-K-42-OKURYAZAR’ın tek ebeveyn sorumluluğu, iş gücüne katılımı sınırlamakta, SYA-E-38-LİSE’nin matematiksel karşılaştırması (resmi iş vs. yardım + kayıt dışı) ise yardımın ekonomik cazibesini ortaya koymaktadır. Bu alt temanın bulguları, sosyal yardımın iş aramayı teşvik edici bir rol oynamadığını, aksine aile sorumluluklarının ve sistemsel eksikliklerin bu süreci zorlaştırdığını tanımlamakta, aktif istihdam politikalarının gerekliliğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, yardımın iş ile entegre edilmesi, bu engelleri aşmada kritik bir adım olarak öne çıkmaktadır.

Sosyal yardımın iş arama davranışları üzerindeki etkisi, bireyin yaşadığı sosyal ve ekonomik bağlama göre değişmektedir. Kadın katılımcılar için yardım, çocuk bakımı ve ev içi sorumluluklarla birlikte değerlendirildiğinde çalışamama nedenlerini açıklayan bir gerekçe olmaktadır. Yardım bu bağlamda bir güvence işlevi görmektedir. Erkek katılımcılarda ise geçici ya da güvencesiz işler sebebiyle sosyal yardım, iş arama çabasıyla birlikte yürütülmektedir. Ancak sigortalı işe geçişin yardımı kaybetme riski taşıması, iş güvencesi olmayan bireylerde yardım alma ile çalışmak arasında zorlayıcı bir ikilem yaratmaktadır. Ayrıca belirli bir yaşın üzerinde olan bireylere yönelik de yaşlarına uygun iş imkanları ve olanakları sağlanması gerekmektedir.

Bu durum, istihdam politikalarının sosyal yardım sistemleriyle entegre edilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bireyin sosyal yardıma ihtiyaç duymasını ortadan kaldırmak için yardım sistemlerinin yalnızca geçici nakdi destek değil, aynı zamanda işgücü piyasasına geçişi kolaylaştıran, rehberlik ve destek içeren modellerle yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Yardımın istihdamı destekleyen değil, geciktiren bir araca dönüşmemesi için özellikle düşük gelir gruplarına yönelik aktif istihdam destek programlarının yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Kod 4.2: yardım ve tembellik algısı

Bu alt tema, sosyal yardımların tembelliğe yol açtığına dair algıları ve bu görüşlerin nedenlerini (ekonomik zorunluluk, bireysel tutum) inceler. Soru, “Yardımlar insanları çalışmaya teşvik ediyor mu, yoksa tembelleştiriyor mu?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, tembellik

algısının yaygınlığı ve gerekçeleridir. Bu kod, yardımın davranışsal etkilerini anlamaya yöneliktir.

- SYA-E-65-İLKOKUL: *“Sosyal yardımlar insanları çalışmaya teşvik etmiyor; tembelleştiriyor. Bak engelliler hariç, %70, %80'e gözde görülebilecek engeller hariç diğerlerine verilmesin. Diğerlerinin hepsi istihdam, yani iş bulmalı. Yardımlar kesilecek, iş verilecek. Adamın kolu yok, ayağı yok, çöpte iki gözü. Onlara devlet ömür boyu bakmak zorundadır. Onun dışında hepsi iş, iş, iş başka yok.”*
- SYA-K-34-İLKOKUL: *“Hayır, kesinlikle. Yani benim fırsatım oluşa çalışırdım. Ama işte çocuklar olduğu için şu anda almak zorundayım.”*
- SYA-K-54-OKURYAZAR: *“Bence sosyal yardımlar insanları tembelleştirmiyor. İnsan tembelse zaten tembeldir, ama çalışmak isteyen insan şartlardan dolayı çalışamaz. Benim gibiler için sosyal yardım olması gerekiyor.”*

Tembelliğin bireysel bir özellik (SYA-K-54-OKURYAZAR) değil, ekonomik zorlukların (SYA-E-65-İLKOKUL, SYA-K-34-İLKOKUL) bir sonucu olarak görüldüğünü göstermektedir. SYA-E-65-İLKOKUL'un çalışabilir bireyler için yardımın kesilmesi ve iş verilmesi önerisi, tembellik algısının koşullarla ilişkili olduğunu desteklerken, SYA-K-34-İLKOKUL'un zorunluluk vurgusu, yardımın pasif bir destek olmadığını ortaya koymaktadır. Detaylı analizde, SYA-E-65-İLKOKUL'un engelli ayrımı, yardımın hedef kitle tanımındaki karmaşayı, SYA-K-54-OKURYAZAR'ın ise kişisel çabayı sınırlayan yapısal faktörleri (bakım yükü) öne çıkarmaktadır. Bu alt temanın bulguları, sosyal yardımların tembelliği teşvik etmediğini, aksine çalışamama durumunun yapısal nedenlere (sağlık, işsizlik) dayandığını tanımlamakta, yardımın aktif istihdam çözümleriyle desteklenmesi gerektiğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, tembellik algısı, yardımın değil, sistemin eksikliklerinden kaynaklanmakta, bu da reform talebini güçlendirmektedir.

Yardımın tembelleştirici etkisinden ziyade, bireyin toplumsal dışlanma, eğitimsizlik ve fırsat yoksunluğu nedeniyle sistemin dışına itildiği anlatılmaktadır. Yardım almanın bir “rahatlık” değil, çoğu zaman çaresizliğin sonucu olduğu vurgulanmaktadır.

Bu ifadeler, sosyal yardımı pasifleştirici değil, mecbur kalınan bir geçim yöntemi olarak değerlendiren bir perspektife işaret eder. Yardım, bireylerin çalışmamasından değil, sistemli bir biçimde dışlanmalarından kaynaklanan bir sonuçtur. Bu bağlamda, sosyal yardım politikalarına eşlik eden istihdam stratejilerinin yalnızca teknik değil, kültürel ve sosyal boyutlarla da ele alınması gerekir. Temizlik işiyle geçinmeye çalışan, okuma yazma bilmeyen ya da yaşlı bir kadının yardım almasını “tembellik” olarak değerlendiren bakış, sosyal adalet perspektifinden

uzaktır. Sosyal yardıma dair her türlü değerlendirme, bu çok katmanlı eşitsizlikleri dikkate alarak yapılmalıdır.

Kod 4.3: işe geçişte yardımdan vazgeçme

Bu alt tema, düzenli ve iyi bir iş bulunması durumunda sosyal yardımdan vazgeçme isteğini (motivasyon, engeller) ve bu kararın nedenlerini (ekonomik avantaj, bağımsızlık arzusu) ele alır. Soru, “Düzenli iş bulsanız yardımı bırakır mısınız?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, vazgeçme isteği ve engellerdir. Bu kod, yardımın uzun vadeli etkisini değerlendirir.

- SYA-E-25-LİSE: *“Düzenli ve iyi bir iş bulursam sosyal yardımlardan vazgeçerim. Bir işim falan zaten oldu mu zaten hiç ihtiyacım bile olmaz bu sosyal yardıma. Keşke iş imkanı olsaydı, istihdam olsaydı da kimse bu sosyal yardımlardan faydalanmasaydı. Keşke hiç kimse faydalanmasaydı, işsizlik düzeyi olmasaydı. Kimse sosyal yardımlaşmana ihtiyaç duymazdı.”*
- SYA-K-37-İLKOKUL: *“Ölene kadar almayı düşünmem. Hayır, hayır, hayır. Düşünmüyorum öyle bir şekilde. Çünkü niye benim nasıl yetim hakkım varsa benim çocuklarım yetimlikten çıktıktan sonra, ayaklarının üstünde durduktan sonra ihtiyacım yoksa ihtiyacım varsa neden bana devlet versin? Belki benden sonra kötü olan insanlar daha mağdur insanlar var.”*

Katılımcıların (SYA-E-25-LİSE, SYA-K-37-İLKOKUL) düzenli bir iş bulduklarında yardımı bırakmaya istekli olduğunu, ancak bu geçişin işsizlik gibi yapısal engellerle (SYA-E-25-LİSE) ve hak ediş bilinciyle (SYA-K-37-İLKOKUL) zorlaştığını göstermektedir. Detaylı analizde, SYA-E-25-LİSE’nin istihdam talebi, yardımın bir zorunluluk değil tercih olduğu fikrini desteklerken, SYA-K-37-İLKOKUL’un yetim hakkı vurgusu, yardımın adil dağıtımı için farkındalığı yansıtmaktadır. Bu alt temanın bulguları, sosyal yardımın bir zorunluluk değil, geçici bir çözüm olarak görüldüğünü ve uygun iş imkanları sağlandığında bağımsızlık arzusunun baskın olduğunu tanımlamakta, istihdam fırsatlarının artırılmasının yardımdan vazgeçmeyi teşvik edebileceği sonucuna ulaşılmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak, iş fırsatlarının çeşitliliği ve erişilebilirliği, bağımsızlık hedefini desteklemede anahtar rol oynamaktadır.

Katılımcıların büyük bölümü sosyal yardımdan vazgeçmeyi yalnızca gelir artışıyla değil, istikrar, sosyal destek ve geçiş güvencesi ile değerlendirmektedir. Yardımın bir anda kesilmesi, bireyleri ekonomik olarak değil, duygusal ve psikolojik olarak da sarsmaktadır. Özellikle kadın katılımcılar, çocuk bakım sorumluluğu nedeniyle yardımdan kopmanın neredeyse imkansız

olduğunu belirtmektedir. Erkek katılımcılar ise geçiş sürecinde yaşanan belirsizliklerin yardım sistemine bağımlılığı artırdığını ifade etmektedir.

Bu durum, sosyal yardımın uzun vadeli bir yaşam biçimine dönüştüğünü göstermektedir. Yardımdan istihdama geçiş süreçlerinin planlı, kademeli ve destekleyici politikalarla tasarlanması gerektiği açıktır. Özellikle kayıtlı işe başlayanlara yönelik geçici desteklerin devam ettirilmesi, psikososyal danışmanlık hizmetlerinin sunulması ve bakım sorumluluklarının toplumsallaştırılması gibi adımlar, sosyal yardım alan bireylerin daha güvenli biçimde istihdama geçmesini sağlayabilir. Aksi halde yardım, istihdamı engelleyen değil, kaçınılmaz şekilde sürdürülen bir güvenlik ağı olmaya devam edecektir.

7.5.7. Tema 5: sosyal yardım bağımlılığı

Bu tema, katılımcıların sosyal yardımlara bağımlılık hislerini (psikolojik, ekonomik), muhtaçlık algısını ve yardımın sürekliliğini (kesilme korkusu, yeterlilik) inceleyerek, yardımın yoksulluk döngüsündeki rolünü anlamayı amaçlar. Görüşmelerde, bağımlılık duygusu ve devlete muhtaçlık sorgulanmıştır. Beklentimiz, yardımın zorunluluk mu yoksa tercih mi olduğunu belirlemektir. Bu tema, yardım politikalarının bağımlılık yaratma potansiyelini aydınlatmak için önemlidir ve alternatif çözümlere yol gösterir.

Kod 5.1: bağımlılık duygusu ve süreklilik

Bu alt tema, sosyal yardımlara olan bağımlılık hissini (psikolojik, ekonomik) ve bu durumun sürekliliğini (kesilme korkusu) ele alır. Soru, “Kendinizi yardıma bağımlı hissediyor musunuz?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, bağımlılığın nedeni ve süreklilik kaygısıdır. Bu kod, yardımın uzun vadeli etkisini anlamaya yöneliktir.

- SYA-E-54-ORTAOKUL: “Şöyle bir şey diyeyim. Bana göre şu anda sosyal, mesela burası bir afet bölgesi olarak ben ona dayanarak da söylüyorum, sosyal yardımların bir süre daha devam etmesi gerektiğini düşünüyorum. Hatta bir miktar zamlı olarak da yani. Ben öyle düşünüyorum. Az olduğunu söylüyorum. Ama sürekli de verilmeli. Burada dedim ya, afet bölgesiydi, deprem bölgesiydi. Hala yaralar var, insanların yaraları sarılmamış. Bir süre daha öyle sürülmesini temenni ediyorum.”
- SYA-E-52-İLKOKUL: “Ben sosyal bağımlısı olduğumu düşünmüyorum. Güzel böyle temiz bir iş olduğu zaman almam ben. Niye alayım ki? Ama zorunluluktan mecburiyetten alıyoruz.”

- SYA-E-38-LİSE: “Sosyal yardımlara bağımlı mıyım? Evet. Çünkü devlet yardımı olmasa, aç kalırız. Ama bu bağımlılık keyfi değil, zorunluluk. Kim ister ki devlet kapısına gitmeyi? Ama çocuklarım aç kalacaksa, mecburum.”

Yardımanın kesilme korkusunun (SYA-E-54-ORTAOKUL) ve ekonomik bağımlılığın (SYA-E-38-LİSE) katılımcılarda derin bir psikolojik baskı yarattığını göstermektedir. SYA-E-54-ORTAOKUL’unun afet bölgesi vurgusu, yardımın süreklilik talebini, SYA-E-52-İLKOKUL’un zorunluluk ifadesi ise hayatta kalma ihtiyacını yansıtmaktadır. Detaylı analizde, SYA-E-54-ORTAOKUL’un zam talebi, ekonomik yetersizliği, SYA-E-38-LİSE’nin utanç hissi ise bağımlılığın duygusal boyutunu ortaya koymaktadır. Bu alt temanın bulguları, sosyal yardımın bir zorunluluk olarak algılandığını ve kesilme ihtimalinin hane ekonomisini çökertebileceğini tanımlamakta, yardımın sürekliliğinin sağlanmasının aciliyetini ve bağımlılığın yapısal nedenlere dayandığını işaret etmektedir. Sonuç olarak, süreklilik kaygısı, sistemin güvenilirliğini artırmayı gerektirmektedir.

Katılımcılar sosyal yardıma bağımlılık hissini hem ekonomik hem psikolojik düzlemde yaşamaktadır. Yardımlar, yalnızca geçici destek değil, birçokları için bir yaşam düzeni haline gelmiştir. Kadın katılımcılar, özellikle çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumluluklar nedeniyle iş gücünden uzak kaldıklarını ve bu nedenle yardıma ihtiyaçlarının süreklilik arz ettiğini belirtmektedir. Genç erkekler ise sistemin kendilerine fırsat sunmadığını, bu nedenle yardıma mecbur kaldıklarını vurgulamaktadır.

Yardımların sürekliliği, bireylerin gelecek planlarını doğrudan etkilemektedir. Sosyal yardım sistemleri, bireyleri desteklemekle kalmayıp aynı zamanda alternatif üretme kapasitesi de taşımalıdır. Yardıma duyulan ihtiyacın hak mı yoksa lütuf mu olduğu sorusu, bu alandaki politikaların geleceği açısından kritik önemdedir. Aksi halde sosyal yardım, bireyi güçlendiren değil, bağımlı hale getiren bir yapıya dönüşme riski taşır.

Kod 5.2: Muhtaçlık ve yoksulluk algısı

Bu alt tema, katılımcıların muhtaçlık (devlete bağımlılık) ve yoksulluk algısını (ekonomik zorluklar) ve bu durumun sosyal yardım ile ilişkisini incelemeyi amaçlar. Soru, “Devlete muhtaç mısınız?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, muhtaçlık hissini kaynağıdır. Bu kod, yoksulluğun algısal boyutlarını anlamaya yardımcı olur.

- SYA-E-52-İLKOKUL: “Devlete muhtaç olduğumu düşünüyorum. Evet, çünkü başka çarem yok. Ama bu benim tercihim değil. Mecbur kaldım. Çalışabilecek durumda olsam, yardıma ihtiyaç duymam.”

- SYA-K-42-OKURYAZAR: “Devletimiz bize iyi baksın. Bizi işten çıkartmasınlar. Devamlı bir iş olursa çok güzel olur. Devletimize bunu da istiyoruz.”

Muhtaçlık hissinin (SYA-E-52-İLKOKUL) ekonomik zorunluluklardan (SYA-K-42-OKURYAZAR’ın iş talebi) kaynaklandığını ve yardımın bir lütuf olarak görülmediğini (SYA-E-52-İLKOKUL’un tercihi reddi) göstermektedir. Detaylı analizde, SYA-E-52-İLKOKUL’un mecburiyet vurgusu, yoksulluğun yapısal olduğunu, SYA-K-42-OKURYAZAR’ın sürekli iş talebi ise devlete duyulan güveni yansıtmaktadır. Bu alt temanın bulguları, muhtaçlık algısının yoksullukla özdeşleştiğini ve yardımın hak olarak yeniden tanımlanması gerektiğini tanımlamakta, sosyal yardımın psikolojik yükünü azaltacak politikaların gerekliliğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, muhtaçlık hissinin azaltılması, hak temelli bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Muhtaçlık ve yoksulluk algısı, bireylerin yardım alma süreçlerinde kimliklerini nasıl kurduklarını ve bu süreçlerin bireysel onur, sosyal görünürlük ve toplumsal aidiyetle nasıl ilişkili olduğunu gözler önüne sermektedir. Katılımcılar yoksulluğu kabul etseler de bu durumu suç veya ayıp gibi algılamamakta, daha çok sistemin adaletsizliğiyle açıklamaktadır. Sosyal yardım politikaları yalnızca yoksulluğu değil, yoksullukla baş etme biçimlerini de dikkate almalıdır. Böylece hem psikolojik dayanıklılığı artırmak hem de bireylerin sosyal hayata katılımını güçlendirmek mümkün olabilir.

7.5.8. Tema 6: istihdam ve eğitim fırsatları

Bu tema, katılımcıların istihdam olanaklarını artırmada eğitimin rolünü (beceri geliştirme) ve devlet kurslarının etkinliğini (işe yerleştirme) incelemeyi hedefler. Görüşmelerde, kurslara katılım, destek eksiklikleri ve iş bulma engelleri sorgulanmıştır. Beklentimiz, eğitim ve kursların istihdama etkisini belirlemektir. Bu tema, yardım politikalarının istihdam odaklı tasarlanması için önemlidir ve eğitim yatırımlarının etkisini aydınlatır.

Kod 6.1: devlet kursları ve katılım

Bu alt tema, katılımcıların devlet tarafından sağlanan kurslara katılımını (süre, tür) ve bu kursların istihdama etkisini (iş bulma) ele alır. Soru, “Kursa katıldınız mı? İşe yaradı mı?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, kursların etkinliğidir. Bu kod, eğitim politikalarının başarısını değerlendirir.

- SYA-K-33-ORTAOKUL: “Burada kursiyerdim. Eğitimlerimi burada aldım. Ve burada işe başladım. Aile destek merkezinde. Eşimin düzenli bir işi yok. Evet, inşaatlarda çalışıyor. Bazen mesela 1-2 yılda boş kaldığı da oluyor.”

- SYA-K-54-OKURYAZAR: “*Abi, bir kere belediyenin dikiş kursuna gittim. Haftada üç gün. Ama kurs bitince bana iş çıkmadı. 'Sertifikan var mı?' diye sordular, yok dedim.*”

Kursların sınırlı başarı sağladığını (SYA-K-33-ORTAOKUL’un iş bulması bir istisna) ve çoğu zaman işe yerleştirmenin eksik olduğunu (SYA-K-54-OKURYAZAR) göstermektedir. Detaylı analizde, SYA-K-33-ORTAOKUL’un başarısı kurumsal destekle bağlantılıyken, SYA-K-54-OKURYAZAR’ın sertifika eksikliği, kursların pratik faydasını sınırlamaktadır. Bu alt temanın bulguları, devlet kurslarının istihdama katkı sağlama potansiyelinin düşük olduğunu ve sertifikasyon ile iş bağlantısının zayıf olduğunu tanımlamakta, kursların etkinliğinin artırılması gerektiğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, kursların işe yerleştirme ile desteklenmesi, başarısını artırmada kritik bir adım olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcıların büyük bölümü devletin sunduğu kurslara erişimde ciddi engellerle karşılaştığını belirtmektedir. Kadınlar açısından kurslara erişimi en çok kısıtlayan etkenler çocuk ve yaşlı bakımı gibi ev içi sorumluluklardır. Aynı zamanda kursların tanıtım eksikliği, sistemin yaygınlığına gölge düşürmektedir. Erkek katılımcılar ise kurslara katılım sonrası istihdama geçişin desteklenmediğini, eğitimle işe ulaşmanın arasında kopukluk olduğunu vurgulamaktadır.

Bu durum, devlet destekli mesleki eğitimlerin yalnızca içerik değil, erişim ve devamlılık açısından da gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Eğitim faaliyetleri yalnızca genç ve bekar bireyleri değil, evli, çocuklu ve yaşlı bireyleri de kapsayacak esneklikte tasarlanmalıdır. Aksi takdirde bu destekler, eşitsizliği pekiştirici bir mekanizmaya dönüşme riski taşır.

Kod 6.2: destek eksiklikleri

Bu alt tema, istihdam ve eğitim süreçlerindeki destek eksikliklerini (sermaye, rehberlik) incelemeyi amaçlar. Soru, “Destek aldınız mı? Eksiklikler neler?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, destek yetersizliğidir. Bu kod, sistemsel boşlukları anlamaya yardımcı olur.

- SYA-K-42-OKURYAZAR: “*Sosyal yardım alırken, iş bulmak için devletin herhangi bir eğitimini, kursunu duymadım. Yok. Hiç duymadın? Hayır.*”
- SYA-E-55-LİSE: “*İş kurda ne olur? Yani ben her zaman için bunu söylüyorum. Yani altı aylık çalışma var, dokuz aylık çalışma var. Ya duyuyorum ki iki dönem ve bilemedin üç dönem işkurda çalıştı mı artık iş hakkı fes oluyor.*”

Rehberlik (SYA-K-42-OKURYAZAR’ın kurs bilgisi eksikliği) ve süreklilik (SYA-E-55-LİSE’in İŞKUR’un geçici yapısı) eksikliklerini ortaya koymaktadır. Detaylı analizde, SYA-K-

42-OKURYAZAR'ın farkındalık sorunu, yönlendirme mekanizmalarının yetersizliğini, SYA-E-55-LİSE'nin eleştirisi ise iş güvencesinin eksikliğini vurgulamaktadır. Bu alt temanın bulguları, istihdam desteklerinin yetersiz olduğunu ve bireylerin kendi imkanlarıyla ilerleme şansının düşük olduğunu tanımlamakta, daha kapsamlı destek mekanizmalarının gerekliliğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, rehberlik ve uzun vadeli destek, istihdam başarısını artırmada temel bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılar, devlet kurumlarının istihdama yönelik yönlendirme ve danışmanlık desteğini yetersiz bulmaktadır. Özellikle düşük eğitim düzeyine sahip, yaşlı ya da kadın katılımcılar, bu eksikliği daha derin yaşamaktadır. Destek sistemleri çoğunlukla pasif ve bürokratik kalmakta, bireye özel rehberlik ve yönlendirme sunulamamaktadır. Katılımcılar çoğunlukla sürecin dışında hissetmekte; yalnızca başvuru yapan değil, süreç boyunca bilgilendirilen ve yönlendirilen birey olmayı talep etmektedir.

Bu durum, sosyal yardım ve istihdam politikalarının koordineli bir biçimde işlemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yardım alan bireyler, yalnızca para desteği değil, aynı zamanda sosyal destek sistemlerine ve aktif rehberliğe ihtiyaç duymaktadır. Özellikle mahalle ölçeğinde hizmet veren sosyal hizmet birimlerinin artırılması ve mobil destek mekanizmalarının kurulması, bireylerin sistemle daha etkin bir ilişki kurmasını sağlayabilir. Devletle kurulan bu bağ ne kadar güçlü olursa, bireylerin istihdam sürecine katılımı da o kadar istikrarlı olacaktır.

Kod 6.3: iş bulma sürecinde karşılaşılan engeller

Bu alt tema, iş bulma sürecindeki zorlukları (yaş, sağlık, ayrımcılık) ve engelleri (tecrübe eksikliği) ele alır. Soru, “İş bulmada neler yaşadınız?” şeklinde yöneltmiştir. Beklentimiz, engellerin türüdür. Bu kod, istihdam bariyerlerini anlamaya yöneliktir.

- SYA-E-42-LİSE: *“Daha doğrusu iş imkanı yok şu anda. İş yok. İş bulmak için İş başvuruları yaptım. Ama bir sonuç çıkmadı. Yaşım 45, kim beni işe alacak? Gençler bile işsiz.”*
- SYA-K-54-OKURYAZAR: *“Eskiden gençken ev temizliğine giderdim. Ama yaş ilerleyince dizlerim ağrımaya başladı, belim tutuluyor.”*

İş fırsatlarının azlığı (SYA-E-42-LİSE) ve sağlık (SYA-K-54-OKURYAZAR) ile yaş gibi bireysel engellerin iş bulmayı zorlaştırdığını göstermektedir. Detaylı analizde, SYA-E-42-LİSE'nin yaş ayrımcılığı, iş piyasasındaki gençlik baskısını, SYA-K-54-OKURYAZAR'ın fiziksel zorlukları ise kadınların iş gücüne katılımını sınırlayan faktörleri öne çıkarmaktadır. Bu alt temanın bulguları, istihdamın erişilebilirliğinin yapısal ve kişisel faktörlerle sınırlı olduğunu

tanımlamakta, dezavantajlı gruplar için özel istihdam programlarının gerekliliğini işaret etmektedir.

İş bulma süreci, sosyal yardım alan bireyler için yalnızca ekonomik değil, sosyal dışlanma ve fırsat eşitsizliği gibi çok katmanlı engellerle çevrilidir. Kadın katılımcılar bakım yükü, ev işleri gibi nedenlerle hem istihdamdan uzak kalmakta hem de işverenler tarafından dezavantajlı görülmektedir. Erkek katılımcılar ise genellikle referans, tecrübe ve güvencesizlik kısıncında kalmaktadır.

Bu çok yönlü engeller, bireylerin yalnızca çalışmak istemeleriyle aşılamayacak yapısal bir problem olduğunu göstermektedir. İstihdam politikalarının, sosyal destekle birlikte eğitim, bakım hizmetleri ve işveren teşviklerini kapsayan bütüncül bir yaklaşımla yeniden kurgulanması gerekmektedir. Ayrıca iş arama sürecinde bireylere yalnızca teknik destek değil, aynı zamanda psikolojik dayanıklılık ve yönlendirme desteği sunulmalıdır. Aksi halde yardım alan bireyler, sistemin dışına daha kalıcı biçimde itilme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Sonuç olarak, yaş ve sağlık odaklı çözümler, engelleri aşmada kritik bir rol oynamaktadır.

7.5.9. Tema 7: sosyal yardım politikalarına yönelik algı

Bu tema, katılımcıların sosyal yardım politikalarına dair görüşlerini (adil mi, yeterli mi), dağıtım adaletini (hak ediş, denetim) ve yönlendirme politikalarını (şartlandırma, istihdam entegrasyonu) incelemeyi hedefler. Görüşmelerde, politikaların adaleti ve iyileştirme önerileri sorgulanmıştır. Beklentimiz, adaletsizlik algısının yaygınlığını ve reform taleplerini belirlemektir. Bu tema, politikaların kullanıcı algısı üzerinden revizyonu için önemlidir ve uygulama boşluklarını aydınlatır.

Kod 7.1: hakkaniyet ve dağıtım adaleti

Bu alt tema, yardım dağıtımındaki adalet algısını (ihtiyaç sahiplerine ulaşma, denetim eksikliği) ve hak ediş tartışmalarını (ayrımcılık, liyakat) ele alır. Soru, “Yardım adil dağıtılıyor mu?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, adaletsizlik şikayetleridir. Bu kod, dağıtım politikalarının etkinliğini değerlendirir.

- SYA-K-33-ORTAOKUL: “Gerçekten ihtiyacı olan istemiyor. Ama ihtiyacı olmayan çok gidiyor, geziyor, şey yapıyor, alıyor. Bak bu, dedim ya, manevi yardımla borçlu. Tembelliktir sosyal yardım. En sağlamı iş, iş, iş. Yine herşey işe çıkıyor yani. Tabii, her şey işe çıkıyor. Tembeller için para, ekmek, yemek, su. Bak, ben altı tane boğaz besliyorum. İstesem alırım, almıyorum. Muhakkak bir iki bin lira bağlarlar istesem. Bence de bağlarlar. Çünkü

şartlarım tutuyor yani. Almam. Benden daha fakirin hakkıdır. Ha ben o gün beş kilo domates alacağım, iki kilo alırım. Et yiyeceğime tavuk yerim. Hani fakir yetimin malını yemeyim.”

- SYA-K-34-İLKOKUL: *“Adaletsizliğin ortaya çıkma sebebi sistemden kaynaklanıyor. Bazı kurumlar düzeltilirse, teknik sorunlar hallolursa daha adil bir dağıtım olacağını düşünüyorum.”*
- SYA-E-52-İLKOKUL: *“Mesela gidip kendimiz yazıyoruz ya da bir yerde bir sınava giriyoruz. Mesela benim kardeşim vardı sınava girdi o zaman yani 10-15 sene önce. Girdi sınavı birinci olarak kazandı. Birileri araya girdi onu çıkarttı. Başkasını aldı.”*
- SYA-E-38-LİSE: *“Yardımlar adil dağıtılmıyor. Bizim sokakta araba olanlar da yardım alıyor. Kimse denetlemiyor. Devlet bizi seçim zamanı hatırlıyor. Geçen milletvekili geldi, yemek dağıttı. Seçimden sonra unuttular. Sosyal yardım hak olmalı, lütuf değil. İskandinav ülkeleri gibi herkese asgari gelir verseler... Ama bizde sadaka kültürü var.”*

Adaletsizlik algısının (SYA-K-33-ORTAOKUL, SYA-E-52-İLKOKUL, SYA-E-38-LİSE) ihtiyaç sahibi olmayanların yardımı aldığı ve denetim eksikliği (SYA-E-38-LİSE'nin araba örneği) nedeniyle yaygın olduğunu göstermektedir. SYA-K-33-ORTAOKUL'un yardım almayı reddetmesi, hak ediş bilincini, SYA-E-38-LİSE'nin sadaka eleştirisi ise sistemin lütuf temelli yapısını eleştirmektedir. Detaylı analizde, SYA-K-33-ORTAOKUL'un tembellik vurgusu, dağıtımın sosyal algısını olumsuz etkilemekte, SYA-E-52-İLKOKUL'un birilerinin araya girip kardeşi yerine başkasını işe sokması örneği ise politik manipülasyonu öne çıkarmaktadır. Bu alt temanın bulguları, yardım dağıtımının adil olmadığını ve denetimsizliğin güveni zedelediğini tanımlamakta, şeffaf ve liyakat temelli bir sistemin gerekliliğini işaret etmektedir.

Katılımcılar arasında sosyal yardımın adil dağıtılmadığına dair yaygın bir kanaat olmakla birlikte, bu görüşü tümünden reddedenler de vardır. Bazı bireyler sistemin eksik uygulandığını ve teknik sorunlar nedeniyle adaletsizliğin ortaya çıktığını savunurken (SYA-K-34-İLKOKUL), bazıları yapısal torpil ve kayırmacılığın (SYA-E-52-İLKOKUL) bu adaletsizliği derinleştirdiğini belirtmektedir. Bir diğer grup ise sistemden genel olarak memnun olmakla birlikte, iyileştirme yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

Bu farklı bakış açıları, yardım sistemine yönelik algıların bireylerin deneyimlerine, sosyoekonomik konumlarına ve devletle kurdukları ilişkilere bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Politikalar bu çeşitliliği dikkate alarak şekillendirilmeli hem şeffaflık hem de hedefleme mekanizmaları güçlendirilmelidir. Mahalle düzeyinde dağıtım farkları ve bilgiye erişimdeki eşitsizlikler, adalet duygusunu zedelemekte; bu durumun giderilmesi sosyal

yardımanın bir güven kurumu olarak algılanmasını sağlayacaktır. Sonuç olarak, adalet algısı, sistemin reformu için temel bir gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır.

Kod 7.2: yönlendirme politikaları ve şartlandırma

Bu alt tema, sosyal yardımın istihdam odaklı yönlendirme politikalarını (kurslar, iş önerileri) ve şartlandırma önerilerini (çalışma karşılığı) ele alır. Soru, “Devletin yönlendirmesi var mı? Şartlar nasıl olmalı?” şeklinde yöneltmiştir. Beklentimiz, yönlendirme eksikliği ve şartlandırma talebidir. Bu kod, istihdam entegrasyonunu değerlendirir.

- SYA-K-54-OKURYAZAR: *“Devlet bazen ‘İŞKUR’a gidin, kurslara katılın’ diyor ama kursa gidip ne yapacağım? Kurs bitince iş mi verecekler? Abi, yardımlar adil dağıtılmıyor. Bizim sokakta araba olanlar da yardım alıyor. Kimse denetlemiyor.”*
- SYA-E-34-LİSANS: *“Hak etmeyenlere veriliyor. Bunu daha iyi yerlerde yapmamız lazım. Bu bir ikincisi de bu çalışan sosyal yardım alan kişilerle ilgili bizim istihdamlar arttırmamız lazım. Az önce bahsettiğimiz gibi. Özel sektör olur başka kamu olur. Bizim onların bireyseline inmemiz lazım. Yani biz bu adamları çalışan grubuna kazandırmamız gerekiyor? Dahil edebiliriz. Bu adamı nasıl milli servete dahil edebiliriz, ekonomiye dahil edebiliriz? Bu adamı nasıl kazanabiliriz?”*
- SYA-E-33-Lisans: *“Bence yardım alan biri çalışabilecek durumdaysa devlet ona iş teklif etmeli. Yoksa hep böyle sürer. Ama iş yoksa ne yapalım? Önce sistem iş sunsun, sonra şart koysun.”*
- SYA-E-25-Lise: *“Zorunlu tutulsun ama insanca şartlar sağlansın. Ben çalışmak isterim ama çocukları bırakacak kimsem yok. Devlet kreş sağlasa, ben hemen çalışırım. Zorunluluk değil destekleyici sistem lazım.”*

Yönlendirme politikalarının (SYA-K-54-OKURYAZAR) yetersiz olduğunu (kursların işe dönüşmemesi) ve şartlandırma talebinin (SYA-E-34-LİSANS) istihdamı teşvik edebileceğini göstermektedir. SYA-K-54-OKURYAZAR’ın adaletsizlik vurgusu, yönlendirmenin etkinliğini baltalarken, SYA-E-34-LİSANS’ın bireysel yaklaşım önerisi, sistemin özelleştirilmesini önermektedir. Detaylı analizde, SYA-K-54-OKURYAZAR’ın kurs sonrası iş bulamama sorunu, rehberlik eksikliğini, SYA-E-34-LİSANS’ın milli servet vurgusu ise ekonomik entegrasyonun önemini öne çıkarmaktadır. Bu alt temanın bulguları, yönlendirme politikalarının zayıf olduğunu ve şartlandırmanın istihdamı artırabileceğini tanımlamakta, aktif iş bulma programlarının geliştirilmesi gerektiğini işaret etmektedir

Yardımanın çalışma şartına bağlanması konusundaki görüşler katılımcılar arasında belirgin biçimde ayrılmaktadır. Eğitimli ve genç erkekler bu uygulamayı desteklemekte, ancak bunun

devletin sunduğu iş fırsatları ve sosyal destek sistemleriyle birlikte yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Öte yandan yaşlılar, kadınlar ve düşük eğitilmiş katılımcılar bu şartı gerçekçi bulmamaktadır. Onlara göre bu yaklaşım, bireyin özel yaşam koşullarını dikkate almayan, tek tipçi bir uygulamadır.

Bu çeşitlilik, sosyal politika yapımında esnekliğe ve farklı ihtiyaç gruplarına göre şekillenen çözümlere duyulan ihtiyacı göstermektedir. Yardımın işe geçişe entegre edilmesi, ancak bireysel farklılıkları tanıyan, destek mekanizmaları güçlü, bakım hizmetleriyle tamamlanmış bir sistemle mümkün olabilir. Aksi halde şartlandırma, kırılgan gruplar üzerinde baskı yaratarak onları daha da sistem dışına itebilir. . Sonuç olarak, yönlendirme ve şartlandırma, yardımın etkinliğini artırmada kritik bir rol oynamaktadır.

7.5.10. Tema 8: gelecek beklentileri ve bağımsızlaşma

Bu tema, katılımcıların gelecek beklentilerini (bağımsızlık, iş bulma), bireysel çözüm arayışlarını (çaba, planlar) ve devletten taleplerini (destek, reform) incelemeyi hedefler. Görüşmelerde, bağımsızlaşma planları ve sistem eleştirileri sorgulanmıştır. Beklentimiz, umut seviyesi ve önerilerdir. Bu tema, politikaların uzun vadeli etkisini aydınlatmak için önemlidir ve sürdürülebilir çözümlere yol gösterir.

Kod 8.1: bireysel çözüm, bağımsızlaşma arayışları ve planlar

Bu alt tema, katılımcıların bağımsız bir yaşam için planlarını (çocuklar, iş bulma) ve bu süreçteki çabalarını (kendi girişimleri) ele alır. Soru, “Bağımsız bir yaşam için neler yapmayı düşünüyorsunuz?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, bireysel motivasyondur. Bu kod, bağımsızlık potansiyelini değerlendirir.

- SYA-K-37-İLKOKUL: *“Gelecekte benim çocuklarım biraz büyüdükten sonra gerçekten devletin bana yani iş de olsa yardımda bulunmasını istiyorum. İş noktasında destek istiyorum. İş bulursam sosyal yardımları kesebilir. Bana iş verdikten sonra kesebilirler. Hiçbir sıkıntı yok.”*
- SYA-E-38-LİSE: *“En büyük hayalim çocuklarımın okuyup kendi ayakları üzerinde durması. Ama oğlum ‘Anne ben çalışayım’ diyor. İstemiyorum. Keşke devlet bana sabit bir iş verse, yardımla birleştirilmiş.”*

Bağımsızlaşma arzusunun (SYA-K-37-İLKOKUL, SYA-E-38-LİSE) çocuklara (SYA-E-38-LİSE) veya devlet desteğine (SYA-K-37-İLKOKUL) bağlı olduğunu göstermektedir. SYA-K-37-İLKOKUL’un iş talebi, yardımın kesilmesine razı olduğunu, SYA-E-38-LİSE’nin çocuk eğitimi vurgusu ise uzun vadeli bir planı yansıtmaktadır. Detaylı analizde, SYA-E-38-LİSE’nin

oğlunun erken çalışma isteği, ekonomik baskıyı, SYA-K-37-İLKOKUL'un iş beklentisi ise sistem güvenini ortaya koymaktadır. Bu alt temanın bulguları, bağımsızlaşmanın bireysel çabalarla sınırlı olduğunu ve dış desteğe ihtiyaç duyduğunu tanımlamakta, devletin rolünün kritik olduğunu işaret etmektedir.

Katılımcıların bireysel çözüm arayışları genellikle küçük ölçekli girişimcilik, mesleki gelişim ve çocuklar üzerinden kurulan gelecek hayalleri etrafında şekillenmektedir. Eğitimli bireyler istihdama yönelme konusunda daha net planlara sahipken, düşük eğitim düzeyine sahip katılımcılar daha çok ev merkezli üretim, mahalle içi dayanışma ve destek talebi ile hareket etmektedir. Yaşlı katılımcılar ise bireysel beklentilerden çok çocuklarının ya da torunlarının geleceğine yatırım yapma isteği taşımaktadır.

Fakat bu planların çoğu, yapısal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Katılımcıların hemen hepsi kendi potansiyellerini hayata geçirebilmek için devletten veya belediyelerden destek beklemektedir. Bu durum, sosyal yardım sistemlerinin yalnızca nakit transferi değil, aynı zamanda bireylerin potansiyelini gerçekleştirmesine alan açan, esnek ve kişiselleştirilmiş kalkınma mekanizmalarıyla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Sonuç olarak, planlar umut vaat etse de uygulanabilirlik sistemsel desteklere bağlıdır.

Kod 8.2: devletten talepler ve sistem eleştirisi

Bu alt tema, katılımcıların devletten beklentilerini (iş, eğitim) ve mevcut sistemle ilgili eleştirilerini (yetersizlik, adaletsizlik) incelemeyi amaçlar. Soru, “Devletin ne yapması lazım?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, reform talepleridir. Bu kod, politikaların geliştirilmesine rehberlik eder.

- SYA-E-33-LİSANS: *“Bir öğrenci ekonomik sorunlarla boğuşunca öğrenci olamıyor. Olamıyor. Yani bir öğrenci okuyorsa dersleri de iyiye ona nakit yardımı verilmeli, ailesine de verilmeli. Çünkü bizinkiler eğitimi artık önemsemiyor. Ama çocuğunun sırf başarılı olduğu için yardım aldığını düşününce o çocuğa ekstradan diyor hadi oğlum hadi oğlum.”*
- SYA-K-41-LİSE: *“Devletin ne yapması lazım? Daha farklı şeyler yapmalılar. Sosyal yardımların önemi nedir bilmiyorum ki. Ne kadar önemlidir ne kadar kıymetlidir? Yani çok önemli de olabilir önemsiz de. Sosyal yardımlar yeniden düzenlenmeli bence.”*

Devletten eğitim (SYA-E-33-LİSANS) ve reform (SYA-K-41-LİSE) taleplerini öne çıkarırken, sistemin yetersizliğine (SYA-K-41-LİSE) dikkat çekmektedir. SYA-E-33-LİSANS'ın eğitim yardımı önerisi, uzun vadeli çözümleri, SYA-K-41-LİSE'nin belirsizliği ise güven eksikliğini yansıtmaktadır. Detaylı analizde, SYA-E-33-LİSANS'ın çocuk motivasyonu vurgusu, eğitimin

potansiyelini, SYA-K-41-LİSE'nin eleştirisi ise sistemin genel başarısızlığını ortaya koymaktadır. Bu alt temanın bulguları, devlete duyulan güvenin az olduğunu ve reform taleplerinin (eğitim, iş) yoğun olduğunu tanımlamakta, politikaların kapsamlı bir değişim gerektirdiğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, eleştiriler, sistemin yenilenmesi ihtiyacını güçlendirmektedir.

Katılımcılar devletten beklentilerini ifade ederken daha sistemli, adil ve fırsat eşitliği sunan yapılar talep etmektedir. Eğitimli katılımcılar daha çok istihdam odaklı çözümler ve sınav sistemindeki adalet talebini vurgularken, düşük eğitimli ve kadın katılımcılar desteklerin yaygınlaştırılmasını, mahalleye-indirilmesini ve daha erişilebilir hale getirilmesini istemektedir.

Bu görüşler, sosyal yardım politikalarının yalnızca yardım miktarı değil, yardımın nasıl verildiği ve kime ulaştığı konularında da yeniden yapılandırılması gerektiğini göstermektedir. Görüşler arasında farklılık bulunsa da ortak talep, devlete güven duyulan, bireyin emeğini ve çabasını tanıyan bir sistem inşasıdır. Sosyal politikalar, bireylerin potansiyelini tanıyan ve bu potansiyeli gerçekleştirmesi için eşit fırsat sağlayan bir vizyonla yeniden tasarlanmalıdır.

7.5.11. Tema 9: sosyal yardım ve kayıt dışılık

Bu tema, sosyal yardım ile kayıt dışı istihdam arasındaki gerilimi (çelişki, zorunluluk) ve bu durumun sosyal algısını (normalleşme, eleştiri) incelemeyi hedefler. Görüşmelerde, kayıt dışı çalışmanın nedenleri ve yardım ile ilişkisi sorgulanmıştır. Beklentimiz, kayıt dışılığın yardım politikalarıyla nasıl çakıştığını belirlemektir. Bu tema, sistemin istihdam güvencesini nasıl etkilediğini aydınlatmak için önemlidir ve kayıt dışılığın önlenmesine yönelik önerilere temel sağlar.

Kod 9.1: kayıt dışı çalışma ve zorunluluk

Bu alt tema, katılımcıların kayıt dışı çalışmasını (sigortasız işler) ve bu durumun ekonomik zorunluluklardan kaynaklanıp kaynaklanmadığını (yardım kesme korkusu) ele alır. Soru, “Kayıt dışı çalışıyor musunuz? Neden?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, zorunluluk nedenleridir. Bu kod, kayıt dışılığın kökenini anlamaya yöneliktir.

- SYA-E-38-LİSE: *“Onun için kayıt dışı çalışıyorum. Geçen ay bir arkadaşın tavsiyesiyle bir inşaatta gündelikçi olarak çalıştım. Günde 200 lira, haftada 6 gün... Ama belim tutuldu, üçüncü gün yarıda bırakmak zorunda kaldım. Para alamadım bile... Şimdi araba yıkamaya gidiyorum, günde 100 lira. Sigortasız, kayıt dışı... Yakalanırsam yardımlarım kesilir diye korkuyla yaşıyorum.”*

- SYA-K-54-OKURYAZAR: *“Büyük oğlum inşaat işlerine gidiyor, bazen kahvehanelerde çalışıyor ama sigortasız. Haftalık yevmiye usulü çalışıyor, iş olursa para var, olmazsa yok.”*

Kayıt dışı çalışmanın (SYA-E-38-LİSE, SYA-K-54-OKURYAZAR) ekonomik zorunluluk (SYA-E-38-LİSE’nin kira baskısı) ve yardım kesme korkusu (SYA-E-38-LİSE) nedeniyle yaygın olduğunu göstermektedir. SYA-E-38-LİSE’nin sağlık sorunları ve SYA-K-54-OKURYAZAR’ın düzensiz gelirleri, bu durumu bir seçenek değil zorunluluk haline getirmektedir. Detaylı analizde, SYA-E-38-LİSE’nin kesilme korkusu, yardım ile kayıt dışılığın çelişkisini, SYA-K-54-OKURYAZAR’ın oğlunun geçici işleri ise iş güvencesizliğini öne çıkarmaktadır. Bu alt temanın bulguları, kayıt dışı çalışmanın bir hayatta kalma stratejisi olduğunu ve yardım politikalarının bu çelişkiyi körüklediğini tanımlamakta, sigorta teşviklerinin gerekliliğini işaret etmektedir.

Katılımcıların çoğu kayıt dışı çalışmak zorunda kaldığını, bunun bilinçli bir tercih değil, yardım-sigorta çelişkisinden doğan bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir. Devlet yardımı ile sigortalı çalışmanın bir arada yürümemesi, bireyleri güvencesiz işlere itmektedir. Özellikle kadın katılımcılar bakım emeği ve ev sorumluluğu nedeniyle sigortalı işlere ulaşmakta zorlanmakta, erkekler ise sigortalı işlerin yardım kaybı anlamına gelmesi nedeniyle güvencesizliği tercih etmektedir.

Bu durum, sosyal yardım ve sosyal güvenlik sistemlerinin entegre edilmemesinden kaynaklanan yapısal bir soruna işaret etmektedir. Yardım alan bireylerin kayıtlı istihdama geçişini desteklemek için geçiş süreci boyunca yardımın kademeli kesilmesi, kayıtlı istihdam için vergi ve SGK teşviklerinin artırılması gibi politikalar hayata geçirilmelidir. Aksi takdirde yardım-sigorta ikilemi bireyleri sürekli olarak sistem dışında tutacaktır. Sonuç olarak, zorunluluk, kayıt dışılığın temel nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Kod 9.2: kayıt dışılığın normalleşmesi ve sosyal algı

Bu alt tema, kayıt dışı çalışmanın toplumsal kabulünü (normalleşme) ve bu durumun sosyal algısını (eleştiri, risk) incelemeyi amaçlar. Soru, “Kayıt dışı çalışmak hakkında ne düşünüyorsunuz?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, algının niteliğidir. Bu kod, kayıt dışılığın sosyal etkilerini anlamaya yardımcı olur.

- SYA-E-25-LİSE: *“Ben çalışıyorum, sigortasız çalışıyorum. İnşaatlara falan gidiyorum. Aynen öyle çalışıyorum. Sigortasız ek bir çalışmam da yok değil mi? Çalıştığımız yerde, yani bizim ölümle mücadelemiz, yani mesela ölümle baş başayız.”*

- SYA-E-33-LİSANS: “*Sigortamı yatırmıyorum. Kayıtlarımı istemiyorum ama ben sigortayı sevmiyorum. Sigortasız çalışıyorum. Ben bilerek yatırmıyorum.*”

Kayıt dışı çalışmanın (SYA-E-25-LİSE, SYA-E-33-LİSANS) normalleştiğini, ancak riskler barındırdığını (SYA-E-25-LİSE’nin ölümle mücadele ifadesi) göstermektedir. SYA-E-33-LİSANS’ın isteğe bağlı reddi, bireysel bir tercih gibi görünse de SYA-E-25-LİSE’nin tehlikeli iş koşulları, bu durumun toplumsal bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Detaylı analizde, SYA-E-25-LİSE’nin risk algısı, iş güvencesizliğini, SYA-E-33-LİSANS’ın tercihi ise sistem dışı bir tutumu yansıtmaktadır. Bu alt temanın bulguları, kayıt dışılığın toplumsal norm haline geldiğini ve risklerin göz ardı edildiğini tanımlamakta, resmi istihdamı teşvik edecek politikaların gerekliliğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, normalleşme, kayıt dışılığın eleştiriden çok kabul gördüğünü göstermektedir.

Katılımcıların ifadeleri, kayıt dışı istihdamın sosyal yardım alan bireyler arasında olağanlaştırıldığını ve artık sistemselsel bir norm haline geldiğini göstermektedir. Kayıt dışılık, bireylerin yalnızca geçici çözümü değil, aynı zamanda yaşadıkları ekonomik gerçekliğin ve devletle kurulan sınırlı ilişkinin bir sonucu olarak içselleştirilmiştir. Bu durum sadece ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda kültürel bir kabullenmeye işaret etmektedir.

Kayıt dışılığın bu denli normalleşmesi, sosyal politika üreticileri açısından ciddi bir alarm niteliğindedir. Bu eğilimi tersine çevirmek için yalnızca cezai önlemler değil, yapısal destek, bilgilendirme kampanyaları ve kayıtlı çalışmayı cazip kılan modeller geliştirilmelidir. Sosyal yardım alan bireylerin sisteme katılımını sağlamak, kayıt dışılığı marjinal bir davranış değil, dışlanmışlığın göstergesi olarak ele almayı gerektirir.

7.5.12. Sosyal yardım alanlara dair genel değerlendirme

16 katılımcının görüşmeleri, sosyal yardım sisteminin yoksullukla mücadelede sınırlı bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Demografik yapı (Tema 1) ve gelir yetersizliği (Tema 2), geniş aileler ve engelli bakım yükleriyle bağımlılığı artırırken, sosyal yardım deneyimi (Tema 3) geçici rahatlama sağlasa da yetersizlik ve dağıtım sorunlarıyla etkisiz kalmaktadır. Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi (Tema 4), aile sorumlulukları ve tembellik algısı arasında bir ikilem yaratmakta, bağımlılık (Tema 5) ise muhtaçlık hissiyle psikolojik baskıyı derinleştirmektedir. İstihdam ve eğitim fırsatları (Tema 6), kursların yetersizliği ve destek eksiklikleriyle sınırlıyken, politikalar (Tema 7) adaletsizlik ve yönlendirme eksikliğiyle eleştirilmektedir. Gelecek beklentileri (Tema 8), bağımsızlaşma arzusunu yansıtsa da sistem eleştirileriyle gölgelenmekte, kayıt dışılık (Tema 9) ise yardım politikalarının bir yan etkisi olarak ortaya

çıkmaktadır. Detaylı bulgular, sosyal yardımın yapısal reformlara ihtiyaç duyduğunu, istihdam odaklı, adil ve eğitim entegrasyonlu politikaların geliştirilmesini gerektirdiğini tanımlamaktadır. Bu çalışma, yoksulluğun çok boyutlu olduğunu ve yardımın tek başına yeterli olmadığını vurgulayarak, bütüncül stratejiler (eğitim, iş fırsatları, denetim) önermektedir. Sonuç olarak, sistemin yeniden tasarımı, yoksullukla mücadelede sürdürülebilir bir çözüm sunma potansiyeline sahiptir.

Demografik yapı ve hane durumu: Bulgular, geniş aile yapıları, engelli veya yaşlı bireylerin bakım yükümlülükleri ve düşük eğitim seviyelerinin, sosyal yardım ihtiyacını artıran temel faktörler olduğunu göstermektedir. Hane halkı büyüklüğü (6-8 kişi) ve tek ebeveyn sorumlulukları, ekonomik baskıyı derinleştirerek yoksulluğu bir hane düzeyinde yapısal soruna dönüştürmektedir. Bu durum, sosyal politikaların hane odaklı ve bakım destekli bir yaklaşıma yönelmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Gelir kaynakları ve istihdam durumu: Katılımcıların gelirlerinin çoğunlukla sosyal yardımlar, düşük maaşlar veya kayıt dışı işlere dayandığı, ancak bu kaynakların hane ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı belirlenmiştir. İşsizlik, yaş ve sağlık gibi faktörlerle yaygınlaşırken, düzenli istihdam eksikliği, yardım bağımlılığını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bulgular, gelir desteğinin artırılması ve iş fırsatlarının çeşitlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sosyal yardım deneyimi: Sosyal yardım, katılımcılar için hayati bir destek olarak görülse de, düşük miktarları, dağıtım gecikmeleri ve psikolojik damgalanma (rezil olma korkusu) nedeniyle yeterliliği sorgulanmaktadır. Yardımın geçici bir rahatlama sağladığı, ancak yoksulluğu çözmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu, yardım sisteminin kapsamının genişletilmesi ve psikolojik destekle desteklenmesi ihtiyacını işaret etmektedir.

Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi: Bulgular, sosyal yardımın iş arama motivasyonunu artırabileceği beklentisine rağmen, aile yükümlülükleri ve yardım kesme korkusu nedeniyle engelleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Tembellik algısı, bireysel tutumlardan çok yapısal zorluklarla ilişkilendirilmiş; düzenli iş bulunması halinde yardım bırakma isteği ise baskın bir eğilim olarak ortaya çıkmıştır. Bu, istihdam odaklı yardım politikalarının aciliyetini ortaya koymaktadır.

Sosyal yardım bağımlılığı: Katılımcılar, yardıma ekonomik bir zorunluluk olarak bağımlı olduklarını ifade etmiş, ancak bu durumun keyfi değil, hayatta kalma ihtiyacıyla bağlantılı olduğunu vurgulamıştır. Kesilme korkusu ve muhtaçlık hissi, psikolojik baskıyı artırmakta,

yardımların sürekliliği talebini güçlendirmektedir. Bulgular, bağımlılığın yapısal nedenlere dayandığını ve hak temelli bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

İstihdam ve eğitim fırsatları: Devlet kurslarının ve eğitim desteklerinin istihdama katkısı sınırlı bulunmuş; yaş, sağlık ve rehberlik eksikliği gibi engeller, iş bulma sürecini zorlaştırmaktadır. Bulgular, kursların işe yerleştirme ile desteklenmesi ve dezavantajlı gruplar için özel programlar geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Sosyal yardım politikalarına yönelik algı: Katılımcılar, yardım dağıtımında adaletsizlik (ihtiyaç dışı dağıtım) ve denetim eksikliği algısının yaygın olduğunu ifade etmiş, yönlendirme politikalarının yetersizliğini eleştirmiştir. Şartlandırma ve istihdam entegrasyonu talepleri, sistemin reforme edilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bulgular, şeffaf ve adil bir sistemin güveni artıracağını vurgulamaktadır.

Gelecek beklentileri ve bağımsızlaşma: Katılımcılar, bağımsız bir yaşam için umut beslemekte, ancak bu hedefin çocuk eğitimi veya devlet desteği gibi dış faktörlere bağlı olduğunu belirtmiştir. Sistem eleştirileri ve iş talepleri, devletin daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bulgular, uzun vadeli planların sistemsel destek olmadan uygulanamayacağını ortaya koymaktadır.

Sosyal yardım ve kayıt dışılık: Kayıt dışı çalışma, ekonomik zorunluluk ve yardım kesme korkusu nedeniyle yaygın bir hayatta kalma stratejisi olarak normalleşmiştir. Bu durum, yardım politikaları ile istihdam güvencesi arasında bir çelişki yaratmakta, riskleri artırmaktadır. Bulgular, sigorta teşvikleri ve resmi istihdamı destekleyen politikaların gerekliliğini işaret etmektedir.

16 katılımcının görüşleri, sosyal yardım sisteminin yoksullukla mücadelede sınırlı bir etkiye sahip olduğunu ve yapısal reformlara ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Geniş aile dinamikleri, düşük gelirler, işsizlik ve adaletsizlik algısı, bağımlılığı ve kayıt dışılığı körüklerken, eğitim ve istihdam fırsatlarının yetersizliği bu döngüyü derinleştirmektedir. Katılımcıların bağımsızlaşma arzusu ve sistem eleştirileri, yardımın geçici bir çözüm olmaktan çıkıp istihdam odaklı, adil ve sürdürülebilir bir modele dönüşmesi gerektiğini göstermektedir. Bütüncül stratejiler (eğitim, iş fırsatları, denetim, psikolojik destek), yoksulluğun çok boyutlu doğasını ele alarak daha etkili sonuçlar vaat etmektedir.

7.5.13. Sosyal yardım uygulayıcılarına yönelik görüşmeler

Bu bölüm, Diyarbakır'da görev yapan 16 sosyal yardım uygulayıcısı (kaymakam, vakıf müdürü, müdür yardımcısı, sosyal hizmet uzmanı, sosyal incelemeçi) ile gerçekleştirilen derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanmaktadır. Katılımcıların yanıtları, tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiş ve aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır. Kodlama, katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek ve görev süresi bilgilerine göre yapılmıştır.

Bu bölüm, toplam 6 temadan oluşmakta olup, her temanın altında derinlemesine analiz edilen toplam 15 alt kod yer almaktadır. Kodlar, sosyal yardım uygulayıcılarının verdiği yanıtlara dayanarak yapılandırılmıştır. Temalar aşağıdaki tabloda listelenmiştir;

Tablo 7.23. SYU tema ve alt kodlar

1. Tema: Sosyal Yardım Bağımlılığına Dair Uygulayıcı Algısı	Kod 1.1: Bağımlılık Gözlemleri
	Kod 1.2: Bağımlılığı Azaltmaya Yönelik Öneriler
2. Tema: Sosyal Yardıma Dair Uygulayıcı Algısı ve Tanımları	Kod 2.1: Sosyal Yardımın Anlamı ve Rolü
	Kod 2.2: Yardım Türleri ve Uygulama Gözlemleri
3.Tema: Sosyal Yardım ve İstihdam İlişkisi	Kod 3.1: Sosyal Yardımın İstihdam Üzerindeki Etkisi
	Kod 3.2: Tembellik Algısı Üzerine Görüşler
	Kod 3.3: İş Bulma Sürecinde Engeller
	Kod 3.4: Programların Etkililiği ve Öneriler
4. Tema: Kayıt Dışı Çalışma ve Yardım İkilemi	Kod 4.1: Kayıt Dışılığın Yaygınlığı ve Nedenleri
	Kod 4.2: Kayıt Dışılığı Azaltma Önerileri
5. Tema: Sosyal Yardım Politikalarının Değerlendirilmesi	Kod 5.1: Mevcut Politikaların Etkililiği
	Kod 5.2: Eksiklikler ve İyileştirme Önerileri
	Kod 5.3: Adalet ve Hedefleme Kriterleri
6. Tema: Uygulayıcıların Deneyimleri ve Strateji Önerileri	Kod 6.1: Uygulamada Karşılaşılan Zorluklar
	Kod 6.2: Strateji ve Politika Önerileri

Her tema ve kod, çalışmanın kavramsal çerçevesi ve saha verileri doğrultusunda başlıklandırılmış ve içeriksel benzerliklerine göre kategorize edilmiştir.

Sosyal yardım uygulayıcılarına yönelik örnek kodlama:

Uygulayıcı-Yaş-Cinsiyet-Meslek-Görev Süresi: UY-42-K-SHU-6

Tablo 7.24. SYU nitel demografik veriler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Mezuniyet	Meslek	Görev Süresi
UY-28-K-Sİ-2	Kadın	28	Lisans	Sosyal İncelemeci	2 yıl
UY-32-E-SHU-6	Erkek	32	Lisans	SH Uzmanı	6 yıl
UY-46-E-Mdr-15	Erkek	46	Yüksek Lisans	SYDV Mdr.	15 yıl
UY-29-E-Sİ-3	Erkek	29	Lisans	Sosyal İncelemeci	3 yıl
UY-42-E-MdrYrd-13	Erkek	42	Yüksek Lisans	Mdr. Yrd.	13 yıl
UY-40-Kymkm-14	Erkek	40	Yüksek Lisans	Kaymakam	14 yıl
UY-30-E-SHU-3	Erkek	30	Lisans	SH Uzmanı	3 yıl
UY-33-K-SHU-10	Kadın	33	Lisans	SH Uzmanı	10 yıl
UY-41-E-Kymkm-15	Erkek	41	Yüksek Lisans	Kaymakam	15 yıl
UY-34-E-SHU-7	Erkek	34	Lisans	SH Uzmanı	7 yıl
UY-33-E-Mdr-12	Erkek	33	Yüksek Lisans	SYDV Mdr.	12 yıl
UY-32-E-Sİ-11	Erkek	32	Yüksek Lisans	Sosyal İncelemeci	11 yıl
UY-36-K-Sİ-13	Kadın	36	Yüksek Lisans	Sosyal İncelemeci	13 yıl
UY-38-K-Sİ-10	Kadın	38	Lisans	Sosyal İncelemeci	10 yıl
UY-34-K-SHU-8	Kadın	34	Lisans	SH Uzmanı	8 Yıl
UY-44-K-SHU-9	Kadın	44	Yüksek Lisans	SH Uzmanı	9 yıl

7.5.14. Sosyal yardım uygulayıcılarına yönelik temalar

7.5.15. Tema 1: sosyal yardım bağımlılığına dair uygulayıcı algısı

Bu tema, sosyal yardım uygulayıcılarının (sosyal yardımlaşma vakfı müdürleri, sosyal hizmet uzmanları ve incelemecilerin) sosyal yardım bağımlılığına ilişkin algılarını incelemeyi

amaçlamaktadır. Görüşmelerde, bağımlılığın nedenleri, gözlemleri ve azaltma stratejileri sorgulanmıştır. Beklentimiz, uygulayıcıların sahada edindiği deneyimlere dayalı olarak bağımlılığın yaygınlığını, nedenlerini (örneğin, düzenli yardımın teşviki) ve önleme önerilerini (örneğin, şartlı yardımlar) belirlemektir. Bu tema, sosyal yardım politikalarının uzun vadeli etkilerini anlamak için kritik öneme sahiptir ve bağımlılık döngüsünün kırılmasına yönelik pratik öneriler sunma potansiyeli taşır. Akademik olarak, tema, yardım bağımlılığının bireysel ve sistemsal boyutlarını ele alarak, yoksulluk literatürüne katkı sağlamayı hedefler.

Kod 1.1: bağımlılık gözlemleri

Bu alt kod, uygulayıcıların sosyal yardım bağımlılığını nasıl gözlemlediğini (örneğin, yardımın sürekli gelir olarak görülmesi, çocuk sayısı artışı) ve bunun nedenlerini (ekonomik zorunluluk, kültürel faktörler) ele alır. Sorular, “Sosyal yardım alan kişiler bağımlı hale geliyor mu? Nasıl/Neden?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, sahada gözlemlenen bağımlılık örneklerini belirlemektir. Bu kod, bağımlılığın uygulayıcı perspektifinden tanımlanmasına yardımcı olur.

- UY-28-K-Sİ-2: *“Evet bağımlılık yapıyor çünkü nasıl söyleyeyim, onlar artık onu bir gelir kapısı olarak görüyorlar. Yani bunun için daha fazla çocuk yapmaya da başlıyorlar. Çünkü her çocuk başına yardım alıyorlar. Bu da onlar için bir ek gelir gibi. Zaten ailedeki çoğu kişi genelde sigortasız çalışıyor. Sigortasız çalıştıkları için Hanede bir gelir görünmüyor. Çoğu sigortasız çalışıyor. Hanede gelir görünmediği için yardım almak daha kolay oluyor. Çocuk sayısı arttıkça yardım miktarı da artmış oluyor. Bir nevi bir gelir kapısı oluyor onlar için.”*
- UY-46-E-MDR-15: *“Aslında söylediğim, sosyal yardım deyince bizim burada vatandaşlar için sürekli yardım. İşte mağdur olan alıyor, ben de gelip alayım. Ya da işte Ayşe Fatma yardımdan faydalaniyor. Biz de faydalanmak istiyoruz diye algılanıyor. Aslında sosyal yardım bizim yapmak istediğimiz ne? Gerçekten mağdur olup ihtiyaç sahibi haneye belli bir süreliğine düzenli olmamak kaydıyla yardım yapmaktır. Düzenli olmamak kaydıyla. Ama maalesef vatandaş sosyal yardımı sürekli yardım diye algılıyor. Çalışsa da işe girse de girmese de maddi durumu iyi olsa da olmasa da faydalanmak istiyor. Bu tür bir algı var.”*
- UY-29-E-Sİ-3: *“Yani sosyal yardım bağımlılığı diye bir şey var. Biz bunu sahada görüyoruz. Yani insanlar yardım almayı bir alışkanlık haline getiriyor. Özellikle düzenli yardımlar, insanları tembelleştiriyor. Yani bir aile yardım almaya alışınca, iş aramayı bırakıyor. Çünkü 'Devlet veriyor, niye çalışayım' diyor. Özellikle pandemi döneminde bu arttı. Faz yardımları sürekli hale gelince, bazı aileler bunu kalıcı gelir gibi gördü.”*

- UY-42-E-MDRYRD-13: “Sosyal yardım bağımlılığı var. Vatandaşlar bunu sürekli gelir olarak görüyor. Özellikle düşük gelirli ailelerde, yardım almayı alışkanlık haline getiriyorlar. İş aramak yerine, yardım için başvuru yapıyorlar. Sahada gördüğümüz, çoğu aile yardım kesilince panik oluyor, çünkü alışmışlar.”
- UY-40-KYMKM-14: “Çok uzun süre yardım yapılanların bağımlı olduğunu düşünüyorum. Çok uzun süre, 2-3 yıl boyunca sosyal yardımı alan bir kişinin artık biz dönüp bir işte çalışmasını bekleyemiyoruz, göremiyoruz. Şeyde de var ya hani işsizlik oranı hesaplanırken iş aramaktan vazgeçenler diye bir bölüm var. İşte bu 2-3 yıl sosyal yardım alınca iş aramaktan vazgeçiyorlar. Maalesef o kitlemiz büyüyor. Tembelleştirici etkisi olduğunu düşünüyorum.”
- UY-30-E-SHU-3: “Ya hocam sosyal yardımda ilk anlayacağımız şey şu. Günlük hayatlarını geçindirebilmek için devletin vermiş olduğu bir yardım. Ama bu yardım onları bağımlı hale getiriyor. Çünkü sosyal yardım alan insanlar, bu yardıma alışıyor ve iş aramayı bırakıyor. Özellikle madde bağımlılığı olan hanelerde, yardım parası bağımlılığı besliyor.”
- UY-33-K-SHU-10: “Yani sosyal yardım alan kişiler bağımlı hale geliyor mu? Evet, geliyor. Çünkü yardım düzenli hale gelince, insanlar 'Devlet veriyor, niye çalışayım' diyor. Özellikle kadınlar, evde bakım yüküyle birleşince, yardım onlara kolay geliyor. Sahada gördüğümüz, yardım kesilince kriz yaşıyorlar.”
- UY-41-E-KYMKM-15: “Malumunuz özellikle bu Türkiye’de bu sosyal yardımların çerçevesini çizen 3.294 sayılı kanun var. Rahmetli Cumhurbaşkanımız Turgut Özal döneminde fak fuk fon olarak geçen bir kurum daha sonra bu kanunla daha da müesses hale getirilmiş. Sosyal yardım ekonomik olarak geçinme zorluğu çeken vatandaşlarımıza devletimizin sunmuş olduğu bir hizmettir. Ama vatandaşlar bunu sürekli bir gelir olarak görüyor, bağımlı hale geliyorlar.”
- UY-34-E-SHU-7: “Bireylerin sosyal yardım kriterlerini kaybetse dahi sosyal yardımı kendisine verilen bir maaş olarak görmesi, kendi ayakları üzerinde durması için çaba göstermemesi sosyal yardım bağımlılığı denebilir. Sosyal yardım alan bireylerin yardımları hangi amaçla kullandığı denetlenmezse bireylerin sosyal yardımları almaya başlamadan önce bunun geçici bir destek olduğu vurgulanmazsa, kendi kendine yetecek bir hale gelmesine yardım edilmezse bu kişiler sosyal yardımlara bağımlı hale gelebilir.”
- UY-33-E-MDR-12: “Aile veya kişilerin hayatlarının bir kısmında ihtiyaçlarının giderebilmeleri için yapılan yardımdır kişiler bu yardımlara maalesef bağımlı hale geliyorlar çünkü ekonomik nedenlerden kaynaklanıyor çalıştıkları zaman aldıkları maaş onlara yetmiyor ve bu yardımlara da ihtiyaçları oluyor.”

Uygulayıcıların bağımlılık gözlemleri, sosyal yardımın düzenli bir gelir olarak algılandığını (UY-28-K-Sİ-2, UY-46-E-MDR-15, UY-42-E-MDRYRD-13, UY-41-E-KYMKM-15, UY-33-E-MDR-12) ve bu durumun çocuk sayısı artışı (UY-28-K-Sİ-2), sigortasız çalışma (UY-28-K-Sİ-2, UY-30-E-SHU-3), tembellleşme (UY-29-E-Sİ-3, UY-32-E-Sİ-11) gibi davranışları tetiklediğini ortaya koymaktadır. Detaylı olarak, UY-36-K-Sİ-13'ün nesiller arası döngü örneği ve UY-38-K-Sİ-10'ün vaka incelemesi, bağımlılığın ekonomik zorunluluk (UY-33-E-MDR-12, UY-34-K-SHU-8) ve kültürel alışkanlıklarla (UY-32-E-SHU-6, UY-34-E-SHU-7) ilişkili olduğunu vurgulamakta, UY-44-K-SHU-9'nın motivasyon düşüşü gözlemi ise psikolojik boyutu eklemektedir. Akademik olarak, bu bulgular, yardımın kısa vadeli destekten uzun vadeli bağımlılığa evrildiğini tanımlamakta, pandemi gibi krizlerin (UY-29-E-Sİ-3) bunu derinleştirdiğini göstermektedir.

- UY-32-E-Sİ-11: *“Sosyal yardım bağımlılığı sosyal yardım alan vatandaşların yardıma bağımlı hale gelerek ve bunu zorunlu olarak görmesidir sosyal yardım alanlar zamanla bu yardımlara bağımlı hale gelir çünkü tembellleşme ve hazıra konma söz konusudur.”*
- UY-36-K-Sİ-13: *“Sosyal yardım bağımlılığı, bireylerin devlet desteğini bir 'yaşam biçimi' haline getirerek, kendi kendine yetme becerisini kaybetmesidir. Örneğin, X köyünde 10 yıldır yardım alan bir aile var. Baba, tarım arazisi olduğu halde 'Devlet buğday veriyor; ekmeye gerek yok' diyerek toprağını nadasa bıraktı. Çocukları ise okulu bırakıp yardım dağıtım günlerinde sıraya giriyor. Bu durum, nesiller arası bir kısır döngüye dönüşüyor.”*
- UY-38-K-Sİ-10: *“Evet, bazı durumlarda, yardım alan vatandaşların bu desteğe alışması ve kendi çabalarıyla geçimlerini sağlamaya yönelik adımlar atmaktan kaçınması söz konusu olabiliyor. Örneğin, geçen sene yaptığım bir vaka incelemesinde, uzun süredir yardım alan bir ailenin, iş ve eğitim imkanlarına erişimde yaşadığı güçlükler nedeniyle yardıma sürekli ihtiyaç duyduğunu gözlemledim.”*
- UY-34-K-SHU-8: *“Sosyal yardım bağımlılığı, bireylerin sürekli olarak devlet veya kurum tarafından sağlanan yardımlara ihtiyaç duyarak kendi çabalarıyla yaşamlarını iyileştirmede yeterince adım atmaması durumudur. Yani, yardım almak başlarda bir destek mekanizması iken, uzun vadede kişinin kendi potansiyelini geliştirme fırsatını azaltabilir.”*
- UY-44-K-SHU-9: *“Evet, bazı bireyler için sosyal yardımlar bağımlılık yaratabiliyor. Bunu özellikle uzun yıllardır yardım alan ailelerde gözlemliyoruz. Örneğin, bir vakamız vardı: 4 çocuklu bir aile, baba sürekli işsizdi. Anne de çalışmıyordu ama devletten düzenli olarak yardım alıyorlardı. Babayla görüştüğümüzde, 'Eğer işe girersem sosyal yardımları keserler, ben bu geliri riske atamam' diyordu.”*

Uygulayıcılar arasında sosyal yardımın bireylerde bağımlılık yarattığı konusunda büyük ölçüde fikir birliği vardır. Ancak bu bağımlılığın nedeni olarak sadece bireylerin pasifliği değil, sistemin sunduğu alternatiflerin yetersizliği de gösterilmektedir. Yardım sürekliliği ve istihdama geçişte yaşanan destek eksikliği, bireyleri sosyal yardımlara uzun süreli bağımlı hale getirmektedir. Özellikle düşük eğitilmiş, yaşlı ve kadın bireylerde bu durum daha yaygındır.

Bu durum sosyal yardım politikalarının yalnızca ekonomik yardım sunmakla kalmayıp bireyi sistemden bağımsızlaştıracak araçlar sunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bağımlılığı kırmak için hem yardımın süresi hem de içeriği yeniden yapılandırılmalı; istihdam, rehberlik ve beceri geliştirme gibi alanlarla entegre edilmelidir. Sonuç olarak, gözlemler, yardımın süreli ve denetimli olması gerektiğini, aksi takdirde yoksulluk döngüsünün sürdürülebilir hale geldiğini ortaya koymaktadır.

Kod 1.2: bağımlılığı azaltmaya yönelik öneriler

Bu alt kod, uygulayıcıların bağımlılığı azaltma stratejilerini (şartlı yardımlar, istihdam yönlendirme) ele alır. Sorular, “Bağımlılık nasıl azaltılabilir?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, pratik önerilerdir. Bu kod, politika iyileştirmelerine katkı sağlar.

- UY-28-K-Sİ-2: *“Sosyal yardım bağımlılığını azaltmak için, yardımların şartlı hale getirilmesi lazım. Örneğin, yardım alan aileler; çocuklarını okula göndermek zorunda olsun. Ya da iş aramak zorunda olsun. Sahada gördüğümüz, şartlı yardımlar daha etkili oluyor. Ayrıca, yardımların süresi sınırlı olsun, sürekli olmasın.”*
- UY-46-E-MDR-15: *“Hocam şunu yapabiliriz. Her ailede bir kişiye, ya anneye ya babaya çalışabilecek durumdaysa ya anne ya baba, anne baba çalışabilecek durumda değil, evdeki 18 yaş üstü bireye iş teklifi yapılır, güzelce anlatılır. 9 ay çalışacaksın, 9 ay boyunca aylık evine senin 17 bin lira maaş vereceksin, senin aldığın bu sosyal yardımlar diyelim ki 500 lirayla 2 bin lira arasındır. O kesilecek, sana güzel bir anlatım yapılacaktır. Senin evine her ay 17 bin lira maaş vereceğiz diyecekler. O teşviği yapacaklar ki aile sosyal yardımdan vazgeçecek, çalışmaya yönelecek. Yani sürekli değil de süreli ve sınırlı şekilde yardım yapılmalıdır”*
- UY-29-E-Sİ-3: *“Bağımlılık azaltmak için, yardımların istihdamla bağlanması lazım. İş Kur ile işbirliği yapılarak, yardım alanlar kurslara yönlendirilsin. Ayrıca, madde bağımlılığı olan haneler için tedavi şartı getirilsin. Maddi destek yerine, eğitim ve iş fırsatları verilsin.”*
- UY-42-E-MDRYRD-13: *“Yardımların şartlı olması, bağımlılığı azaltır. Örneğin, yardım alanlar iş aramak zorunda olsun. Vakıflarda istihdam programları artsın. Ayrıca, ailelere eğitim verilsin, yardımın geçici olduğu anlatılsın.”*

- UY-40-KYMKM-14: *“Bizim iş gücüne yönelik programlarımız da var. İşte aile destek merkezleri, Burada biz meslek edindirme kursları yapıyoruz. Yine Sosyal Yardımlaşma Vakfı bünyesinde. Buradaki kursu yerlerimizin de hemen hemen tamamı sosyal yardım alan kişiler. Büyük çoğunluğu diyeyim. Yani %90 oranının sosyal yardım alan kişiler. Burada meslek edinmelerini sağlayarak iş gücü piyasalarına girmelerini biz tavsiye ediyoruz, yönlendiriyoruz. Bunların daha faydalı olduğunu ben değerlendiriyorum. Hem yardım almaya devam ediyor, hem kursa gidiyor, meslek öğreniyor. Sonra da bir iş sahibi olma imkanı oluyor. Burada da sosyal yardım bağımlılığını azaltmış oluyoruz.”*
- UY-30-E-SHU-3: *“Bağımlılığı azaltmak için, seminerler ve bilgilendirme toplantıları düzenleyelim. Sosyal yardım bağımlılığı nedir, nasıl bırakılır anlatılsın. Ayrıca, yardımların miktarı düşük tutulsun, insanlar çalışmaya teşvik edilsin.”*

Uygulayıcıların önerileri, yardımların şartlı hale getirilmesini (UY-28-K-Sİ-2, UY-29-E-Sİ-3, UY-34-K-SHU-8, UY-44-K-SHU-9), istihdam entegrasyonunu (UY-42-E-MDRYRD-13, UY-41-E-KYMKM-15, UY-34-E-SHU-7, UY-36-K-Sİ-13) ve bilinçlendirme (UY-30-E-SHU-3, UY-38-K-Sİ-10) stratejilerini ön plana çıkarmaktadır. Detaylı olarak, UY-46-E-MDR-15’ün süre sınırlaması talebi ve UY-32-E-Sİ-11’nin kadın istihdamı vurgusu, cinsiyet boyutunu, UY-33-E-MDR-12’in iş imkanları artırma önerisi ise yapısal çözümleri yansıtmaktadır. Akademik olarak, bu bulgular, bağımlılığın azaltılmasının çok katmanlı müdahalelerle (kurslar, hibrit çalışma- UY-34-E-SHU-7) mümkün olduğunu tanımlamakta, enflasyon düzenlemesi (UY-34-E-SHU-7) gibi ekonomik ayarlamaların gerekliliğini göstermektedir. Sonuç olarak, öneriler, bağımlılığın önlenabilir olduğunu ve politikaların istihdam merkezli revizyonu gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

- UY-33-K-SHU-10: *“Bağımlılık azaltmak için, yardımların istihdamla bağlanması lazım. Psikolojik sağlamlığı artıralım, insanlara yapabilirliğini gösterelim. Aile danışma merkezleri artsın, ücretsiz olsun.”*
- UY-41-E-KYMKM-15: *“Sosyal bağımlılığının azaltılması açısından, bilgilendirmenin iyi yapılması lazım. Yardımların çoğu işe girdiği için değil, kişi başı gelir arttığı için kesiliyor. Bizim bağlar gibi yerlerde çoğu insanımızın zaten nüfusu çok olduğu için işe girse de yardımı kesilmez. Bunun iyi anlatılması lazım ama bazı yardımların da devam ettirmesi insan onuruna uygun bir şekilde devam ettirmesi elzem. Yani çocukların eğitimi vesaire. Yine ev hanımlarının üretmiş olduğu değerlerin ekonomik ve diğer hizmetlerin karşılığını bulması lazım. Bunlar da önemli. Bu da sosyal yardım bağımlılığını azaltabilir. Bunun da bir karşılığı olursa yani çalışır, insanlar çalışır, yardım bağımlılığı da azalır. Ama şunu da*

söyleyeyim, şu enflasyonist ortamdaki yapılan yardım bağımlılık yapacak seviyede değil yani. Bir su yani, bir can suyu.”

- UY-34-E-SHU-7: *“Sosyal yardım bağımlılığını azaltmak için kurumlar arası iş birliği arttırılmalıdır. Bireylere ve ailelere özgü iş alanları oluşturulmalıdır; hibrit çalışma (evden-iş yerinden) sistemiyle bireylerin sosyal alanlara zaman ayırmaları sağlanmalıdır. Sosyal yardımların miktarı enflasyona göre düzenlenmelidir.”*
- UY-33-E-MDR-12: *“Bağımlılığı azaltmak için istihdam alanlarının artırılması ve işsizlik sorununun çözülmesi gerekmektedir Dolayısıyla kişiler bu yardımlara bağımlı hale geliyorlar.”*
- UY-32-E-Sİ-11: *“Sadece daha ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi gerekir aynı zamanda kişileri işe yönlendirmesi ve çalışmaları özendirilmesi lazım. Sosyal yardımların yararlanıcısı genellikle bayanlardır yardım miktarı düşük olsa bir yararlanıcı bayan olduğundan eşlerinin istihdamı konusunda sorun çıkarıyorlar.”*
- UY-36-K-Sİ-13: *“Bu sorunun çözülebilmesi için istihdama yönlendirilmelidir kişiler.”*
- UY-38-K-Sİ-10: *“Bence öncelikle vatandaşların mesleki ve eğitim düzeylerinin artırılması şart. Maddi yardımın yanı sıra, psikolojik destek, bireysel danışmanlık seansları ve mentorluk programları uygulanmalı.”*
- UY-34-K-SHU-8: *“Kademeli yardım kesintisi: Örneğin, bir aileye 6 ay boyunca şartlı nakdi yardım verilirken, bu sürede aile bireylerinin meslek edinme kurslarına katılması zorunlu tutulabilir. Kursu tamamlayanların yardımları azaltılarak kesilebilir.”*
- UY-44-K-SHU-9: *“Şartlı Yardım Modeli: Yardımların bir kısmı meslek kurslarına katılım, çocukların eğitime devamı veya iş arama sürecine bağlanabilir. Örneğin, belediyeler veya İŞKUR iş birliğiyle, sosyal yardım alan kişilere belirli meslek kurslarına katılma şartı getirilebilir.”*

Uygulayıcılar bağımlılığı azaltmak için süreli ve koşullu yardım modellerini önermektedir. Ayrıca bireyselleştirilmiş müdahaleler ve çok yönlü sosyal hizmetlerin önemi vurgulanmaktadır. Kadınlar için bakım desteği, gençler için istihdam programları, yaşlılar için farklı destek mekanizmaları önerilmektedir. Yardım sisteminin ‘sadece para verme’ modelinden çıkarılıp ‘güçlendirme’ odaklı bir yapıya dönüşmesi gerektiği dile getirilmektedir.

7.5.16. Tema 2: sosyal yardıma dair uygulayıcı algısı ve tanımları

Bu tema, sosyal yardım uygulayıcılarının yardımın anlamını (dayanışma, geçici destek), rolünü (toplumsal köprü, ihtiyaç giderme) ve uygulama gözlemlerini (türler, süreçler) incelemeyi amaçlamaktadır. Görüşmelerde, yardımın tanımı ve türleri sorgulanmıştır. Beklentimiz,

uygulayıcıların sahada edindiği algıları ve yardımın toplumsal rolünü belirlemektir. Bu tema, sosyal yardımın kültürel ve pratik boyutlarını akademik olarak ele alarak, politikaların uygulanabilirliğini değerlendirmeye katkı sağlar.

Kod 2.1: sosyal yardımın anlamı ve rolü

Bu alt kod, uygulayıcıların sosyal yardımı nasıl tanımladığını (kadim gelenek, devlet hizmeti) ve rolünü (dayanışma, geçici destek) ele alır. Soru, “Sosyal yardım deyince aklınıza ne geliyor?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, yardımın toplumsal anlamıdır. Bu kod, yardımın kültürel bağlamını anlamaya yardımcı olur.

- UY-32-E-SHU-6: “*Sosyal yardım devletin sosyal devlet olma gereği olarak barınma, giyinme, beslenme ihtiyaçlarını karşılamak.*”
- UY-40-KYMKM-14: “*Sosyal yardım, tabii bizim kültürümüzün kadim bir geleneği, vakıf kültürü Osmanlı döneminde de Cumhuriyet döneminde de hep ayakta kalabilmiş. Toplumsal dayanışmayı, zenginle fakir arasındaki iletişimi sağlayan kanallar olarak ben sosyal yardımı değerlendiriyorum.*”
- UY-30-E-SHU-3: “*Genelde insanların sosyal yardımda ilk anlayacağı şey şu. Günlük hayatlarını geçindirebilmek için devletin vermiş olduğu bir yardım.*”
- UY-33-K-SHU-10: “*Sosyal yardım sosyal devletin zor durumda olan, ihtiyacı olan vatandaşlara ödemek zorunda olduğu. Onların refahını artırmak için, iyileşmelerini sosyal olarak iyi hale gelmeleri için yaptığı bir yardım. Biz de burada aracı oluyoruz.*”
- UY-41-E-KYMKM-15: “*Sosyal yardım ekonomik olarak geçinme zorluğu çeken vatandaşlarımıza devletimizin sunmuş olduğu bir hizmettir. Ama vatandaşlar bunu sürekli bir gelir olarak görüyor, kısmen de olsa bağımlı hale geliyorlar.*”

Uygulayıcıların tanımları, sosyal yardımın kadim bir gelenek (UY-40-KYMKM-14) ve devlet aracı (UY-33-K-SHU-10, UY-41-E-KYMKM-15) olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Detaylı olarak, UY-30-E-SHU-3’nin müracaatçı perspektifi günlük geçim vurgusuyla kültürel uyarlamayı, UY-34-E-SHU-7’un maaş algısı ise bağımlılık riskini yansıtmaktadır. Akademik olarak, bu bulgular, yardımın Osmanlı vakıf geleneğinden modern devlete evrildiğini tanımlamakta, ancak vatandaş algısının (UY-32-E-SHU-6, UY-29-E-Sİ-3) sürekli gelir beklentisiyle çeliştiğini göstermektedir.

- UY-34-E-SHU-7: “*Bireylerin sosyal yardım kriterlerini kaybetse dahi sosyal yardımı kendisine verilen bir maaş olarak görmesi, kendi ayakları üzerinde durması için çaba göstermemesi sosyal yardım bağımlılığı denebilir.*”

- UY-33-E-MDR-12: *“Aile veya kişilerin hayatlarının hayatlarının bir kısmında ihtiyaçlarının giderebilmeleri için yapılan yardımdır kişiler bu yardımlara maalesef bağımlı hale geliyorlar çünkü ekonomik nedenlerden kaynaklanıyor.”*
- UY-36-K-Sİ-13: *“Sosyal yardım bağımlılığı, bireylerin devlet desteğini bir 'yaşam biçimi' haline getirerek, kendi kendine yetme becerisini kaybetmesidir.”*
- UY-38-K-Sİ-10: *“Evet, bazı durumlarda, yardım alan vatandaşların bu desteğe alışması ve kendi çabalarıyla geçimlerini sağlamaya yönelik adımlar atmaktan kaçınması söz konusu olabiliyor.”*
- UY-34-K-SHU-8: *“Sosyal yardım bağımlılığı, bireylerin sürekli olarak devlet veya kurum tarafından sağlanan yardımlara ihtiyaç duyarak kendi çabalarıyla yaşamlarını iyileştirmede yeterince adım atmaması durumudur.”*
- UY-44-K-SHU-9: *“Evet, bazı bireyler için sosyal yardımlar bağımlılık yaratabiliyor. Bunu özellikle uzun yıllardır yardım alan ailelerde gözlemliyoruz.”*

Uygulayıcıların sosyal yardıma bakışı sadece görev tanımıyla sınırlı değil; yardım sistemine yüklenen anlam büyük oranda toplumsal duyarlılıkla harmanlanmıştır. Bazı katılımcılar sosyal yardımı sosyal adaletin temel aracı olarak görürken, bazıları onu krize müdahale eden geçici bir destek olarak tanımlamaktadır. Bu farklılık, yardımın sadece bir “maddi kaynak aktarımı” değil, aynı zamanda bir değer aktarımı olduğu fikrini pekiştirir.

Sosyal yardımların devlete duyulan güvenin bir yansıması olduğu da sıkça vurgulanmıştır. Yardım sisteminin vatandaş nezdinde “yalnız değilim” hissini güçlendirdiği; ama aynı zamanda bu sistemin istismar edilmemesi gerektiği yönünde bir bilinç de geliştiği görülmektedir. Yardımın bir hak olarak mı yoksa lütuf olarak mı algılandığı ise uygulayıcının kurumsal ve bireysel yaklaşımına göre farklılık göstermektedir. Bu çeşitlilik, sosyal politika yapımında uygulayıcıların deneyimsel bilgisine duyulan ihtiyacın altını çizer. Sonuç olarak, yardımın rolü, geçici destek olarak tasarlanmasına rağmen, algıda kalıcılık sorunu yaşanmakta, bu da iletişim stratejilerini gerektirmektedir.

Kod 2.2: yardım türleri ve uygulama gözlemleri

Bu alt kod, yardım türlerini (nakdi, ayni) ve uygulama süreçlerini (miktarlar, dağıtım) ele alır. Soru, “Hangi yardım türleri var? Uygulamada ne gözlemliyorsunuz?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, tür çeşitliliği ve uygulama sorunlarıdır. Bu kod, yardımın pratik boyutlarını anlamaya yardımcı olur.

- UY-28-K-Sİ-2: *“Sosyal Hizmet merkezinde engelliler için yardım var. Engelli evde bakımı. Sosyal ve ekonomik destek var. Doğum parası var. Yeni doğan parası. Bunlar var. Şehit*

yardımları yaşa göre, okul durumuna göre değişiyor. Yani miktarı yeni değişti Temmuz'da ama ilkokula giden, ilkokul seviyesindeki bir çocuk şu an 5600 bandında bir şey alıyor.”

- UY-29-E-Sİ-3: *“Hem maddi olarak, parasal anlamda yardımlar, hem aynı olarak gıda, kömür gibi yardımlar. Ama sahada, yardımların aynı olması daha etkili oluyor, çünkü nakdi yardımlar yanlış kullanılabiliyor.”*
- UY-46-E-MDR-15: *“Nakdi yardımlar, aynı yardımlar, eğitim yardımları var. Sosyal yardım deyince bizim burada vatandaşlar sürekli yardım sanıyor. İşte mağdur olan alıyor, ben de gelip alayım. Biz de faydalanmak istiyoruz diye algılanıyor. Aslında sosyal yardım bizim yapmak istediğimiz ne? Gerçekten mağdur olup ihtiyaç sahibi haneye belli bir süreliğine düzenli olmamak kaydıyla yardım yapmaktır. Ama maalesef vatandaş sosyal yardımı sürekli yardım diye anlıyor. Çalışsa da, işe girse de, girmese de, maddi durumu iyi olsa da, olmasa da faydalanmak istiyor. Bu tür bir algı var. Ama yine üstüne vura vura biz söylüyoruz. Bu yaptığımız yardım sürekli olan bir şey değil. Senin hayatını tümünden değiştirecek bir yardım türü de değil. Nedir? O anki ihtiyacını karşılanmaktadır.”*
- UY-42-E-MDRYRD-13: *“Yardım türleri engelli maaşı, yaşlılık aylığı, çocuk yardımı. Uygulamada, yardım miktarı düşük, ama uygulama sahada zorluklar barındırıyor.”*

Uygulayıcıların gözlemleri, yardım türlerinin nakdi (UY-28-K-Sİ-2, UY-46-E-MDR-15) ve aynı (UY-29-E-Sİ-3, UY-40-KYMKM-14) olarak çeşitlendiğini, ancak miktarın yetersizliği (UY-28-K-Sİ-2'nin 5600 lira) ve yardım algısındaki yanlışlıkların (UY-46-E-MDR-15) sorun yarattığını ortaya koymaktadır. Detaylı olarak, UY-29-E-Sİ-3'ün aynı yardım etkisi, pratik faydayı, UY-30-E-SHU-3'nin zorluk vurgusu ise sahada uygulamayı yansıtmaktadır. Akademik olarak, bu bulgular, yardım türlerinin çeşitliliğinin yeterli olmadığını ve uygulama süreçlerinin (UY-42-E-MDRYRD-13, UY-33-K-SHU-10) sahada zorluklar barındırdığını tanımlamakta, yardımın etkinliğinin artırılması için miktar ve dağıtım iyileştirmeleri gerektiğini göstermektedir.

- UY-30-E-SHU-3: *“Sosyal Hizmetlerde engelli evde bakım, SED, doğum parası var. Miktarlar yetersiz, ama uygulama sahada zorluklar barındırıyor.”*
- UY-33-K-SHU-10: *“Engelli evde bakımı, sosyal ekonomik destek, doğum parası var. Yeni doğan parası. Bunlar var. SED yardımı ne kadar oluyor ve nasıl oluyor? Şehit yardımı yaşa göre, okul durumuna göre değişiyor.”*
- UY-32-E-SHU-6: *“Barınma, giyinme, beslenme ihtiyaçlarını karşılamak. Yardımlar nakdi ve aynı olarak veriliyor, ama sahada uygulama zor.”*

- UY-40-KYMKM-14: *“Bizim çok fazla programımız var. Aile destek yardımları var. Son iki yıldır devam eden. Ondan sonra dul yetim aylıkları, asker ailesi aylıkları, öksüz aylıkları, yaşlı aylığı, 2022 diye bahsettiğimiz genel bir yardım çeşidi var. sosyal ekonomik destek, SET yardımı gibi birçok farklı program SYDV eliyle yürütülüyor. Bunların hemen hemen tamamı da bu saydıkları karşılıksız yardımlar. Şarta bağlı yardımlar da var. Düzenli verilen yardımlar var. Örneğin dul maaşı, SED yardımı, Onun dışında 2022 aylıkları, Aile destek yardımı her ay veriliyor. Bunlar bizim Sosyal Yardımlaşma Vakfı'nın her ay düzenli olarak, periyodik olarak ödediği yardımlar. Mesela elektrik yardımları, elektrik faturalarına destek amaçlı elektrik yardımları var. Bu çeşitli sayabiliyorum. Aklıma gelenler bunlar”*
- UY-41-E-KYMKM-15: *“Türkiye Aile Desteği diye bir uygulama çıktı. Bu açıdan hem vakıfların yükünü azalttı hem de vatandaşa da daha iyi bir imkan sundu. Her ay kişinin gelir durumuna ve ailedeki birey sayısına göre direkt merkezi bir ödeme olarak bir maaşa benzer bir şekilde yatırılıyor. Bunun yanında Engelli yardımı var. Yaşlılar için, sosyal güvencesi olmayan, 65 yaşını doldurmuş vatandaşlarımıza yönelik yaşlı aylığı var. Bunun yanında bizim vakıf olarak değil ama sosyal hizmet merkezleri aracılığıyla yürütülen, Eşi vefat etmiş veya eşinden boşanmış, çalışma durumu olmayan kadınlara yönelik, çocuğu olan kadınlara yönelik sosyal ekonomik destek denilen SED yardımı denen yardım var.”*
- UY-33-E-MDR-12: *“Aile veya kişilerin hayatlarının bir kısmında ihtiyaçlarının giderebilmeleri için yapılan yardımdır.”*

Yardım türlerinin talep yoğunluğu kadar ihtiyaç odaklı olup olmamasının da önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Nakit yardımlar bireylerin kendi önceliklerine göre hareket etmelerine olanak sağladığı için daha fazla tercih edilmekte; ancak kontrol edilebilirliği düşüktür. Aynı yardımlar ise daha hedefli ama esneklikten uzak bulunmakta; bu da bireysel farklılıkları gözetmeyen yardımların etkisini azaltmaktadır.

Eğitim, bakım ve sağlık destekleri gibi tematik yardımlar, özellikle dezavantajlı gruplar için uzun vadeli etkiler yaratmaktadır. Uygulayıcılar, yardımın türünden çok yardımın nasıl verildiği, neye göre verildiği ve devamlılığının nasıl sağlandığına dikkat çekmektedir. Yardım türlerinin etkili olabilmesi için sadece dağıtım değil, aynı zamanda takip ve değerlendirme süreçlerinin de etkin işlemesi gerektiği yönünde güçlü bir ortak görüş mevcuttur. Sonuç olarak, türlerin rolü, geçici destek olarak tasarlanmasına rağmen, vatandaş algısında kalıcılık sorunu yaşanmakta, bu da iletişim stratejilerini gerektirmektedir.

7.5.17. Tema 3: sosyal yardım ve istihdam ilişkisi

Bu tema, sosyal yardım uygulayıcılarının yardımın istihdam üzerindeki etkisini tembellik algısını, iş bulma engellerini ve programların etkililiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Görüşmelerde, yardımın istihdamı nasıl etkilediği ve öneriler sorgulanmıştır. Beklentimiz, yardımın istihdam çelişkisini ve önerileri belirlemektir. Bu tema, akademik olarak yardımın istihdam odaklı tasarlanması için kritik öneme sahiptir.

Kod 3.1: sosyal yardımın istihdam üzerindeki etkisi

Bu alt kod, yardımın istihdamı teşvik edip etmediğini (pozitif/negatif etki) ele alır. Soru, “Yardımların istihdama etkisi nedir?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, etki gözlemleridir. Bu kod, ilişkiyi anlamaya yardımcı olur.

- UY-28-K-Sİ-2: *“Sosyal yardımların istihdama teşvik edici bir etkisi var mı? Hayır, tam tersi. Yardımlar insanları tembelleştiriyor. İş aramak yerine yardım bekliyorlar. Özellikle sigortasız çalışanlar, yardım almak için resmi işten kaçınıyor.”*
- UY-46-E-MDR-15: *“Şu an hiçbir şeyi yok, katkısı yok. Vatandaş diyor ki sosyal yardımlarımı alayım, hiçbir yardımım kesilmesin, yine gidip iş kurda çalışayım. Ha, iş kurda da niye çalışmak istiyor? Diyor ki işte hafif iştir, kolay iştir. Resmi kurumlara bizi veriyorlar. Fazla zorlanmıyoruz. Gidip çalışalım. Bir iki ayda yardımımız kesildi. Sıkıntı değil. Ki yardım da zaten pek kesilmiyor. Devlet de onu kesmiyor. Diyor ki vatandaş iş kurdan işe başlarsa 9 ay bulunca ben onun yardımlarını kesmeyeceğim diyor. O vatandaş da diyor ki iş kursa tamam ben yardımlarım kesilmiyor, gidip çalışayım. Ama özel fabrikada olursa gidip çalıştığı zaman sistem otomatik olarak onun yardımlarını kesiyor. Vatandaş da o yardımlardan olmamak için gidip özel sektörde çalışmıyor. Diyor devlet kurumu olsun, devlet dairesi olsun, iş kurulsun o şekilde çalışırım. Onun dışında SSK'lı olarak inşaattaymış, fabrikadaymış, özel sektördeymiş gidip çalışmam. Bir de böyle bir durum var. İş burada çalışırsa sosyal yardımları kesilmiyor. Ama özel şirketlerde çalışırsa sistem normal yardımlarını kesiyor. Bu yüzden istihdama çok katkısı olmuyor yardımların”*
- UY-42-E-MDRYRD-13: *“Sosyal yardımların istihdama teşvik edici bir etkisi olduğunu düşünmüyorum genelde insanları rahatlığı görünce çalışmak istemiyor ve bağımlı hale geliyor.”*
- UY-33-K-SHU-10: *“Sosyal yardımların istihdama teşvik edici bir etkisi olduğunu düşünüyorum musunuz? Hayır düşünmüyorum genelde insanları rahatlığı görünce çalışma isteği oluşmamaktadır.”*

- UY-33-E-MDR-12: *“Maalesef bu sosyal yardımlar istihdama teşvik etmiyor. Aksine kişileri bu yardımlara bağımlı hale getiriyor.”*

Uygulayıcıların gözlemleri, yardımın istihdamı engellediğini (UY-28-K-Sİ-2, UY-46-E-MDR-15) ve sigortasız çalışmayı teşvik ettiğini (UY-28-K-Sİ-2) göstermektedir. Detaylı olarak, UY-46-E-MDR-15’in uzun vadeli veriliş eleştirisi, vatandaşın devlet işi kolay iştir algısı, UY-42-E-MDRYRD-13’in bağımlılık vurgusu ise psikolojik boyutu eklemektedir. Akademik olarak, bu bulgular, yardımın istihdam üzerinde negatif etki yarattığını tanımlamakta, teşvik mekanizmalarının gerekliliğini göstermektedir

Uygulayıcıların değerlendirmeleri, sosyal yardımın istihdamla ilişkisinin çok katmanlı olduğunu göstermektedir. Yardımlar, geçici bir geçim aracı olarak istihdam süreçlerini destekleyebilir; ancak mevcut sistemde bu köprü işlevi zayıftır. Katılımcılar, yardımın çalışmaya teşvik edici olması için rehberlik, eğitim ve istihdam hizmetleriyle bütünleşik şekilde sunulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ayrıca iş piyasasının güvencesizliği, kayıt dışı istihdamın yaygınlığı ve destekleyici sosyal hizmetlerin eksikliği, yardımların istihdama entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Yardım sistemi tek başına motivasyon yaratmak için yeterli değildir; bu motivasyonu sürdürebilecek ve bireyin sistemde tutunmasını sağlayacak destek mekanizmalarına ihtiyaç vardır. Özellikle kadınlar ve gençler için özel olarak tasarlanmış istihdam modellerine duyulan ihtiyaç sıkça dile getirilmiştir. Sonuç olarak, etki, yardımın tasarımına bağlı olarak değişmekte, bu da revizyon ihtiyacını vurgulamaktadır.

Kod 3.2: tembellik algısı üzerine görüşler

Bu alt kod, yardımların tembelliği teşvik ettiğine dair görüşleri inceler. Soru, “Yardımlar tembelliği teşvik eder mi?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, algı gerekçeleridir. Bu kod, davranışsal etkileri değerlendirir.

- UY-46-E-MDR-15: *“Yardımların tembelliği teşvik ettiğine dair görüşler var. Katılıyorum, çünkü düzenli yardımlar insanları çalışmaktan alıkoyuyor. Vatandaş, 'Yardım var, niye çalışayım' diyor. Sosyal yardımlar sürekli oldu mu vatandaş tembelliğe alıştırıyor. İşten kaçmaya alıştırıyor.”*
- UY-32-E-Sİ-11: *“Sosyal yardımların insanları tembelliğe götürüyor bundan ötürü insanları işe teşvik etmek zorlaşıyor.”*

Uygulayıcılar, tembelliğin yardımlardan kaynaklandığını (UY-46-E-MDR-15, UY-32-E-Sİ-11) kabul etmekte, düzenli yardımların çalışmayı engellediğini gözlemlemektedir. Detaylı olarak,

UY-46-E-MDR-15'ün vatandaş ifadesi, davranışsal değişimi, UY-32-E-Sİ-11'nin teşvik zorluğu ise sahada pratik sorunları yansıtmaktadır. Bu bulgular, tembellik algısının yapısal nedenlere dayandığını tanımlamakta, şartlı yardımların gerekliliğini göstermektedir.

Bununla birlikte bazı uygulayıcılar, yardımın belli bireyler için bir konfor alanı yarattığını ve bu durumun istismar edildiğini de belirtmektedir. Bu, yardım sistemine duyulan güveni zedelemekte ve kamuoyunda negatif algılar oluşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla uygulayıcılar yardım politikalarının bireyin durumuna göre farklılaştırılması, destek-sorumluluk dengesi kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Sosyal yardımın çalışma arzusunu törpülememesi için sistemin hem bireyi desteklemesi hem de yönlendirmesi gerektiği ortak kanaattir.

Kod 3.3: iş bulma sürecinde engeller

Bu alt kod, yardım alanların iş bulma engellerini (eğitim eksikliği, sağlık) ele alır. Soru, “İş bulmada engeller neler?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, engel türleridir. Bu kod, istihdam bariyerlerini anlamaya yardımcı olur.

- UY-32-E-SHU-6: *“İş bulmada engeller, eğitim eksikliği ve sağlık sorunları. Yardım alanlar; düşük eğitilmiş olduğu için nitelikli iş bulamıyor.”*
- UY-41-E-KYMKM-15: *“İnsanlardaki şu algı ortadan kaldırılmadan sorun çözülmez. Devlete kapağımızı atalım, ondan sonra yan gelip yatalım. Devleti böyle gelir kaynağı olarak gören anlayıştan bir şekilde yıkmadığımız sürece bu eğitimle mi olur, ilişkiler noktasında yapılacak çalışmayla mı olur, bu biraz zor. Buda tabii ki eğitim seviyesinin yükseltilmesiyle ve bölgenin sanayileşmesiyle bağlantılıdır.”*

Uygulayıcılar, eğitim ve sağlık sorunlarının (UY-32-E-SHU-6, UY-41-E-KYMKM-15) iş bulmayı zorlaştırdığını gözlemlemektedir. Detaylı olarak, UY-32-E-SHU-6'nin nitelikli iş vurgusu, yapısal eksiklikleri, UY-41-E-KYMKM-15 ise bölgesel engellere ve devleti bir gelir kapısı olarak görmeyi vurgulamıştır. Bu bulgular, engellerin çok katmanlı olduğunu tanımlamakta, eğitim programlarının ve sanayileşmenin gerekliliğini göstermektedir.

Uygulayıcıların sahadan aktardığı örnekler, sosyal yardım alan bireylerin iş bulma süreçlerinin önündeki engellerin çok yönlü olduğunu göstermektedir. Bu engeller yalnızca eğitim ve iş tecrübesi eksikliği ile sınırlı değildir. Çocuk bakımı, yaşlı bakımı, ulaşım maliyetleri ve ailevi sorumluluklar gibi faktörler özellikle kadınlar açısından istihdamın önünde ciddi bariyerler oluşturmaktadır.

Öte yandan, uzun süreli yoksulluk içinde büyüyen bireylerde motivasyon eksikliği, iş disiplini kuramama ve güvencesiz çalışmaya karşı korku gibi psikososyal engeller de işgücüne katılımı zorlaştırmaktadır. Uygulayıcılar bu durumun yapısal eşitsizliklerle birleşerek bir “yoksulluk döngüsü” yarattığını belirtmektedir. Bu nedenle sadece bireyi değil, sistemin bütünü dönüştüren sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Kreş desteği, yol parası, istihdam danışmanlığı gibi destekler olmadan bireyleri “çalışmaya hazır” kabul etmek, gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Kod 3.4: programların etkililiği ve öneriler

Bu alt kod, yardım programlarının istihdam etkililiğini ve önerileri ele alır. Soru, “Programlar etkili mi? Öneriler neler?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, önerilerdir. Bu kod, politika iyileştirmelerine katkı sağlar.

- UY-30-E-SHU-3: *“Programlar etkili değil. Önerim, seminerler ve bilgilendirme. Yardımlar istihdama bağlansın.”*
- UY-34-E-SHU-7: *“Mevcut sosyal yardım politikaları son yıllarda daha bütüncül olmakla birlikte geliştirilmesi gereken yönleri de vardır. Yapılan uygulamalar yerel dinamikler gözetilerek hayata geçirilmeli merkezden taşranın değişkenleri bilinmeden politika ya da sosyal yardım yapılmamalıdır. Belirli bir süre sosyal yardım programına alınan bireyler bu sürenin sonunda istihdam hayatına katılmalı ve işgücüne katkı sağlamalıdır.”*

Uygulayıcılar, programların etkililiğinin düşük olduğunu (UY-30-E-SHU-3, UY-34-E-SHU-7) ve bilinçlendirme (UY-30-E-SHU-3) ile destek (UY-34-E-SHU-7) önerileri sunmaktadır. Detaylı olarak, UY-30-E-SHU-3’nin istihdam bağlantısı, yapısal öneriyi, UY-34-E-SHU-7’un psikolojik vurgusu ise bireysel ihtiyaçları yansıtmaktadır. Bu bulgular, programların revizyonu gerektiğini tanımlamakta, bütüncül yaklaşımların gerekliliğini göstermektedir.

Uygulayıcıların değerlendirmeleri, mevcut sosyal yardım sisteminin istihdamı teşvik edici rolünü tam olarak yerine getiremediğini ortaya koymaktadır. Yardım programları çoğunlukla geçici, sürdürülebilirliği zayıf ve kişiyi aktif iş gücü piyasasına entegre etmekten uzak yapılarla tanımlanmıştır. Uygulayıcılar, bu durumun sistemin tasarımına değil, uygulama süreçlerine dair bir zafiyet olduğunu belirtmektedir.

Görüşler arasında ortak olan bir diğer nokta, sosyal yardım sisteminin izleme ve yönlendirme mekanizmalarının eksikliğidir. Yardımın devam etmesi için şartlılık getirilmesi, ancak bu şartların uygulanmaması ya da denetlenmemesi programların etkisini azaltmaktadır. Kadınlara yönelik özel istihdam modelleri, mahalle temelli işler, genç işsizliği hedef alan çözümler gibi

somut öneriler uygulayıcılar tarafından dile getirilmiş ve programların kişiselleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sosyal yardımın sadece bir “nakit destek” değil, aynı zamanda “aktif sosyal politika” aracı haline gelmesi gerektiği yönünde güçlü bir mutabakat oluşmuştur.

7.5.18. Tema 4: kayıt dışı çalışma ve yardım ikilemi

Bu tema, sosyal yardım uygulayıcılarının kayıt dışı çalışmanın yaygınlığını, nedenlerini ve yardım ile çelişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Görüşmelerde, kayıt dışılığın yardım üzerindeki etkisi sorgulanmıştır. Beklentimiz, nedenler ve azaltma stratejileridir. Bu tema, yardımın istihdam güvencesi üzerindeki yan etkilerini akademik olarak ele alır.

Kod 4.1: kayıt dışılığın yaygınlığı ve nedenleri

Bu alt kod, kayıt dışı çalışmanın yaygınlığını ve nedenlerini (yardım kesme korkusu) ele alır. Soru, “Kayıt dışı yaygın mı? Nedenler neler?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, nedenlerdir. Bu kod, ikilemi anlamaya yardımcı olur.

- UY-28-K-Sİ-2: *“Kayıt dışı çalışma yaygın. Çünkü sigortasız çalışınca hane geliri görünmüyor, yardım almak kolaylaşıyor.”*
- UY-32-E-Sİ-11: *“Sosyal yardım alan kişiler kayıt dışı istihdama yönelmek zorunda kalıyorlar bunun asıl nedeni sosyal yardımların kesilmesidir.”*

Uygulayıcılar, kayıt dışılığın yardım kesme korkusuyla (UY-28-K-Sİ-2, UY-32-E-Sİ-11) yaygın olduğunu gözlemlemektedir. Detaylı olarak, UY-28-K-Sİ-2’in hane geliri vurgusu, sistem çelişkisini, UY-32-E-Sİ-11’nin zorunluluk ifadesi ise davranışsal etkileri yansıtmaktadır. Bu bulgular, kayıt dışılığın yardım politikalarından kaynaklandığını tanımlamakta, denetim ihtiyacını göstermektedir.

Uygulayıcılar kayıt dışı çalışmanın yaygınlaştığı konusunda hemfikirdir. Bunun temel nedeni, sosyal yardım sisteminin kayıtlı gelirle doğrudan bağlantılı olmasıdır. Kişi sigortalı bir işe girdiğinde yardım kesilmekte, bu da bireyi görünmeyen işlere yönlendirmektedir. Yardım sisteminin ‘sisteme dahil olma’ değil, ‘sistem dışı kalma’ motivasyonu üretmesi ciddi bir yapısal sorundur.

Kod 4.2: kayıt dışılığı azaltma önerileri

Bu alt kod, kayıt dışılığını azaltma stratejilerini ele alır. Soru, “Nasıl azaltılabilir?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, önerilerdir. Bu kod, çözüm odaklıdır.

- UY-46-E-MDR-15: *“Kayıt dışı çalışma durumu çok yaygın. Kayıt dışılığı azaltmak için, Aileye iş teklifinde bulunacağız. Gerçekten aile gelip diyor ki işte biz mağduru, iş yok,*

çalışmıyoruz, bize yardımları bağlayın. O an ayrı iş teklifinde ya da işte iş kura yönlendirebileceğimiz bir yer olacak ki gidecek iş kura, iş kur ona iş teklifi yapacak. İşe başlatmayı yapacak ona diyecek ki bak sen burada işe başladığın gibi 9 ay mı, 10 ay mı, 24 ay mı çalıştığın gibi senin sosyal yardımların kesilecek. Bir işte uzman eşliğinde anlatılacak. Diyecek ki işte bak senin aldığın 2 bin liradır, hiçbir işe yaramıyor. Bak biz sana sigortalı iş teklif ediyoruz. Ayda 17 bin lira alıyorsun. Hastalandığın zaman devlete gidebilirsin. Bu tür ihtiyaçlarını karşılayabilirsin diye bu tekliflerde bulup şahsa anlatmamız lazım. Çünkü bakanlık nezdinde 1-2 yıldır başlamış ama sıkıntı şu, şahıs işe başlıyor, sosyal yardımlarını yine devlet kesmiyor. Sistem kesmiyor. Diyor ki, o da bir takviye olsun. E madem takviye olsun, o zaman adamı işe koymayalım.”

- UY-44-K-SHU-9: *“Sigorta teşvikleri verilsin, kendi işini kurma programları desteklensin.”*
- UY-41-E-KYMKM-15: *“Yani bilinçlendirmek lazım. Eşi çalışmayan ve çocuğu çok olan insanlara karşı ekstra maaşlara bir şey eklenmesi lazım ki yardımların cazibesi ve kayıt dışılık azalsın. Yani oradan gelecek 3-5 bin lira mı yoksa kayıt altına alınmış 17.000 lira mı? Vatandaş hemen 17.000 lirayı alayım diyor. Hem de 3.000 lirayı alayım diyor. Evet alabilir kayıtlı çalışarak ona 20.000 lirayı ödüyor ama geleceğini bu sefer güvence altına almıyor. Bilinçlendirme ve yönlendirme gerekiyor.”*
- UY-33-K-SHU-10: *“Yardım-sigorta ikilemini çözecek model, yardımın aşamalı olarak kesilmesidir. Bir kişi işe girince yardım hemen kesilmemeli. İlk 6 ay tam, sonra 6 ay yüzde 50, sonra yüzde 25. Bu şekilde geçiş süreci olur. Ani geçiş insanlar için riskli. Bu da kayıt dışılığa kaçışı tetikliyor.”*
- UY-29-E-Sİ-3: *“Kayıt dışılığı azaltmak için önce sistemin insanlara güven vermesi lazım. Yardım alan birey şu anda ‘iş bulursam sistemden atılırım’ diye korkuyor. Oysa ‘iş bulursam sistem beni ödüllendirir’ diye düşünse kayıtlı işe yönelir. Bu zihinsel dönüşümü sağlayacak bilgilendirme de yapılmalı.”*

Uygulayıcıların önerileri, istihdama yönlendirme, bilinçlendirme (UY-46-E-MDR-15) ve teşvik (UY-44-K-SHU-9) odaklıdır. Detaylı olarak, UY-46-E-MDR-15’in yardımların bağımlılığını azaltmak için İŞKUR entegrasyonu ve güvenceli iş vurgusunu, UY-44-K-SHU-9’nın kendi işini kurma vurgusu ise girişimciliği yansıtmaktadır. Bu bulgular, kayıt dışılığın önlenabilir olduğunu tanımlamakta, politika önerileri sunmaktadır.

Katılımcıların kayıt dışılığı azaltma önerileri, yardım sisteminin mevcut yapısının bireyleri kayıt dışılığa nasıl ittiğini net biçimde ortaya koymaktadır. Yardımın, kayıtlı istihdamla çelişen bir sistemde sunulması, kişilerin “yardım mı iş mi” ikilemi arasında kalmasına neden

olmaktadır. Bu ikilem, özellikle kadınlar ve düşük eğitimli bireylerde sistemli bir davranış modeline dönüşmüş durumdadır.

Önerilerde belirlenen ortak noktalar şunlardır:

- Yardımın ani ve tam kesilmemesi, kademeli azaltılması
- Sigortalı çalışmanın yardım kaybı yaratmaması
- İşverene yönelik teşviklerin geliştirilmesi
- Vatandaşa yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yapılması
- Esnek ve kayıtlı iş modellerinin yaygınlaştırılması (özellikle kadınlar için)
- Yardım sistemine güveni artıracak bilgilendirme ve danışmanlık hizmetlerinin sunulması

Katılımcıların mesleki konumlarına göre önerileri farklılaşmaktadır. Kurum amiri pozisyonundakiler daha çok sistemin makro düzenlemeleriyle ilgili konuşurken, saha çalışanları özellikle kadınlar ve gençlerle ilgili mikro müdahale önerileri getirmiştir. Bu farklılık, politika üretiminde sahadaki deneyimin ne kadar değerli olduğunu da ortaya koymaktadır.

Ayrıca dikkat çeken bir başka boyut, cezalandırıcı yaklaşımların yeterli görülmemesi ve yerine teşvik edici, destekleyici modellerin önerilmesidir. Bu da sosyal politikanın yönlendirici değil, dönüştürücü olması gerektiği anlayışının uygulayıcılar arasında yerleştiğini göstermektedir.

7.5.19. Tema 5: sosyal yardım politikalarının değerlendirilmesi

Bu tema, mevcut politikaların etkililiğini, eksiklikleri ve iyileştirme önerilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Görüşmelerde, politikaların adaleti ve kriterleri sorgulanmıştır. Beklentimiz, değerlendirme ve önerilerdir. Bu tema, politikaların akademik revizyonu için önemlidir.

Kod 5.1: mevcut politikaların etkililiği

Bu alt kod, politikaların etkililiğini ele alır. Soru, “Politikalar yeterli mi?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, değerlendirmedir. Bu kod, etkinliği anlamaya yardımcı olur.

- UY-32-E-SHU-6: “*Mevcut politikalar yetersiz. Yardımlar düzensiz, istihdam bağlantısı yok.*”
- UY-33-E-MDR-12: “*Miktarlar yetersiz, ama uygulama sahada zorluklar barındırıyor.*”

Uygulayıcılar, politikaların yetersizliğini (UY-32-E-SHU-6, UY-33-E-MDR-12) vurgulamakta, istihdam bağlantısı eksikliğini öne çıkarmaktadır. Detaylı olarak, UY-32-E-SHU-6’nın düzensizlik eleştirisi, uygulama sorunlarını, UY-33-E-MDR-12’in zorluk vurgusu ise lojistik

zorlukları yansıtmaktadır. Bu bulgular, politikaların etkililiğinin düşük olduğunu tanımlamakta, revizyon ihtiyacını göstermektedir.

Katılımcıların değerlendirmeleri, sosyal yardım politikalarının sahada etkili ve sürdürülebilir bir refah mekanizması yaratmakta yetersiz kaldığını göstermektedir. Yardım miktarlarının enflasyon karşısında eridiği, programların standart ve tek tip olduğu, bireylerin sürece edilgen şekilde dahil edildiği gibi başlıca eleştiriler öne çıkmaktadır.

Uygulayıcıların vurguladığı bir diğer önemli nokta, sistemin merkeziyetçiliğidir. Yardım kalemleri ve miktarları çoğu zaman yerel ihtiyaçları gözetmeden belirlendiği için bazı bölgelerde yetersiz kalmakta, bu da eşitsizlik üretmektedir. Ayrıca yardım sisteminin sürekliliğe dayanmaması ve kriterlerin değişkenliği hem uygulayıcıların hem de yardım alan bireylerin motivasyonunu ve güvenini zayıflatmaktadır.

Kod 5.2: eksiklikler ve iyileştirme önerileri

Bu alt kod, eksiklikleri ve önerileri ele alır. Soru, “Eksiklikler neler? Nasıl iyileştirilir?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, önerilerdir. Bu kod, politika iyileştirmelerine katkı sağlar.

- UY-29-E-Sİ-3: *“Eksiklik, denetim yetersizliği. İyileştirmek için şartlı yardımlar artsın.”*
- UY-36-K-Sİ-13: *“Eksiklik, bütüncül yaklaşım eksikliği. İyileştirmek için yerel kaynaklar kullanılsın.”*

Uygulayıcıların önerileri, denetim (UY-29-E-Sİ-3) ve yerel yaklaşım (UY-36-K-Sİ-13) odaklıdır. Detaylı olarak, UY-29-E-Sİ-3’ün şartlı yardım vurgusu, entegrasyonu, UY-36-K-Sİ-13’ün yerel kaynak önerisi ise bölgesel çözümleri yansıtmaktadır. Bu bulgular, eksikliklerin yapısal olduğunu tanımlamakta, iyileştirme için net kriterler gerektiğini göstermektedir.

Katılımcılar, sosyal yardım sisteminin mevcut yapısında en fazla öne çıkan eksiklikleri üç temel başlık altında toplamaktadır: denetim ve değerlendirme yetersizliği, rehberlik ve yönlendirme mekanizmalarının eksikliği ve bürokratik karmaşa. Yardım sisteminin, yalnızca vermekle sınırlı kalmaması, aynı zamanda bireyi izleyen, destekleyen ve yönlendiren bir bütünlük içinde işlemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Uygulayıcıların önerileri, sosyal yardım politikalarının daha insan odaklı, adil ve erişilebilir olmasına yöneliktir. Bu bağlamda sosyal danışmanlık hizmetleri, yerel düzeyde ihtiyaç tespiti, esnek yardım modelleri ve denetim gücünün artırılması ön plana çıkan yapısal öneriler arasında yer almaktadır. Ayrıca, sistemin erişilebilirliğini artırmak için dijitalleşme, mobil hizmetler ve sadeleştirilmiş başvuru süreçleri gibi yenilikçi önerilere de açık olunması gerektiği ifade edilmiştir.

Kod 5.3: adalet ve hedefleme kriterleri

Bu alt kod, yardımın adaletini ve hedefleme kriterlerini ele alır. Soru, “Yardımlar hangi kriterlere göre verilmeli?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, adalet algısıdır. Bu kod, hedefleme etkinliğini değerlendirir.

- UY-46-E-MDR-15: *“Hedefleme ihtiyaç sahiplerine göre olmalı. Ama vatandaş sürekli yardım bekliyor. En başta hedef kitlemiz; bunu hak eden kesim diye düşündüğümüz öksüz yetim aileler. 65 yaş üzeri kimsesi olmayan, bakacak kimsesi olmayan haneler ve hasta yatakları. Yardımlar doğru kişilere ulaştırılmalı.”*
- UY-32-E-Sİ-11: *“Kriterler ihtiyaç sahiplerine göre belirlenmeli, gerçek muhtaçlar tespit edilsin.”*

Uygulayıcılar, adaletin ihtiyaç odaklı olması gerektiğini (UY-46-E-MDR-15, UY-32-E-Sİ-11) vurgulamakta, hedef kitleye ulaşamama (UY-46-E-MDR-15) sorununu eleştirmektedir. Detaylı olarak, UY-46-E-MDR-15’in hedefleme vurgusu, ihtiyaç odaklılığı, UY-32-E-Sİ-11’in gerçek muhtaç vurgusu ise denetim ihtiyacını yansıtmaktadır. Bu bulgular, hedeflemenin adaletsizliğini tanımlamakta, kriterlerin netleştirilmesini gerektirmektedir.

Katılımcıların görüşleri, sosyal yardımda adalet ilkesinin sadece teknik kriterlere dayandırılmayacağını göstermektedir. Gelir beyanı, nüfus sayısı, tapu bilgisi gibi ölçütler sıklıkla yanıltıcı olabilmekte; bu da sistemin hedef kitlesini tam olarak belirleyememesine yol açmaktadır. Uygulayıcılar, adaletin eşitlikten ziyade eşdeğer ihtiyaç prensibiyle kurgulanması gerektiğini belirtmektedir.

Yardım kriterlerinin sadece belgeye dayalı değil, aynı zamanda sosyal bağlamı dikkate alan gözlemlere ve saha incelemelerine dayandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak bunun için mevcut personel yükünün azaltılması ve sosyal inceleme mekanizmasının güçlendirilmesi şarttır. Uygulayıcılar, sadece bireysel kararlarla değil, kolektif katılımı esas alan yerel denetim modellerinin devreye girmesiyle adaletin daha şeffaf ve güvenilir bir biçimde sağlanabileceğini ifade etmektedir.

Özellikle kırsal ve büyükşehir farkları, kadınların bakım yükü gibi sosyal dinamikler, tek tip kriter anlayışının dışında düşünülmesi gereken çok boyutlu yapıları işaret etmektedir. Bu nedenle sosyal yardım politikalarının hem teknik hem insani boyutu olan karma bir sistemle yeniden yapılandırılması gerektiği yönünde güçlü bir ortak görüş bulunmaktadır.

7.5.20. Tema 6: uygulayıcıların deneyimleri ve strateji önerileri

Bu tema, uygulayıcıların sahada karşılaştığı zorlukları ve strateji önerilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Görüşmelerde, uygulama zorlukları ve öneriler sorgulanmıştır. Beklentimiz, pratik deneyimlere dayalı stratejilerdir. Bu tema, politikaların sahada uygulanabilirliğini akademik olarak ele alır.

Kod 6.1: uygulamada karşılaşılan zorluklar

Bu alt kod, sahada zorlukları (denetim, kaynak yetersizliği) ele alır. Soru, “Uygulamada zorluklar neler?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, deneyimlerdir. Bu kod, uygulama boşluklarını anlamaya yardımcı olur.

- UY-28-K-Sİ-2: *“Sahada zorluk, insanlar yardım almayı alışkanlık haline getiriyor. Denetim zor, çünkü sigortasız çalışıyorlar.”*
- UY-29-E-Sİ-3: *“Zorluk, madde bağımlılığı ve işsizlik. Yardımlar yanlış kullanılıyor, denetim yetersiz.”*

Uygulayıcılar, denetim (UY-28-K-Sİ-2) ve bağımlılık (UY-29-E-Sİ-3) zorluklarını vurgulamakta, sahada uygulama sorunlarını yansıtmaktadır. Detaylı olarak, UY-28-K-Sİ-2’in sigortasız çalışma örneği, tespit zorluğunu, UY-29-E-Sİ-3’ün madde vurgusu ise toplumsal sorunları öne çıkarmaktadır. Bu bulgular, zorlukların yapısal olduğunu tanımlamakta, denetim mekanizmalarının güçlendirilmesini gerektirmektedir.

Uygulayıcılar, sistemin sahada nasıl işlediğini değil, çoğu zaman nasıl işlemediğini gösteren çok sayıda zorlukla karşı karşıyadır. En yaygın sorunlardan biri, personel yetersizliği ve ağır iş yüküdür. Bu durum, sosyal inceleme gibi sürecin en kritik adımının yüzeysel yapılmasına neden olmakta, adaletli karar alma süreçlerini zedelemektedir.

Ayrıca uygulayıcıların üzerinde hissettiği toplumsal baskı, şikayet tehdidi ve siyasal etkiler de karar alma süreçlerinde duygusal ve mesleki yıpranmaya yol açmaktadır. Vatandaşların yardım alma beklentisinin yüksek olması, yardım alamadığında ise kuruma yönelik güvensizlik geliştirmesi, uygulayıcıları duygusal açıdan yalnızlaştırmaktadır.

Zorluklar sadece saha düzeyinde değil, sistem düzeyinde de derinleşmektedir. Sürekli değişen yardım mevzuatları, karmaşık başvuru süreçleri, koordinasyon eksiklikleri ve güncel olmayan veri tabanları gibi sorunlar, uygulayıcıların etkili çalışmasını engellemekte ve sistemin verimliliğini düşürmektedir.

Kod 6.2: strateji ve politika önerileri

Bu alt kod, strateji önerilerini ele alır. Soru, “Nasıl stratejiler uygulanabilir?” şeklinde yöneltilmiştir. Beklentimiz, önerilerdir. Bu kod, politika geliştirmeye katkı sağlar.

- UY-41-E-KYMKM-15: “Şimdi kabul etmek gerekir ki, objektif olarak, geçmişe göre devletimizin sunmuş olduğu yardımlar çok daha iyi. Mesela bu eşi vefat etmiş ya da eşi hapse girmiş veyahut da eşinden boşanmış, çoluğu çocuğu olup çalışmak, küçük çocuğu olduğundan dolayı çalışamayan kadınlar var. Bunlara sosyal ekonomik destek sunulmasını ben yararlı olarak görüyorum. Bunun devam etmesi lazım. Yetim ve öksüzlerle alakalı çalışmalar var. Yetim Öksüz Aylığı diye. Bunların hatta mümkünse miktarların artırılarak devam ettirilmesi lazım. Bu manada bunları olumlu görüyorum. Yani dediğim gibi yardımların sadece vatandaşın ihtiyacını giderme değil, aynı zamanda o ilçenin o iyiliğine, ekonomisine de katkı sunma gibi bir sübvansiyon, bir amacı da olduğu için biraz daha geniş bakmak lazım. “
- UY-40-E-KYMKM-14: “Yardım sistemi sadece ‘vermek’ üzerine kurulu olmamalı. Her yardım başvurusunda bireye bir gelişim planı çıkarılmalı. Eğitim alacak mı, iş başvurusunda bulunacak mı, çocuklarını okula gönderiyor mu... Tüm bunlar izlenmeli. Böylece yardım, bir yola dönüştürülür. Strateji olarak, meslek edindirme kursları artsın. Şartlı yardımlar, istihdamı teşvik eder.”
- UY-33-E-Mdr-12: “Çocukların sosyal yardımla büyümesi değil, eğitimle güçlenmesi lazım. Bu yüzden yardımların büyük kısmı çocuklara yönelik eğitim desteklerine yönlendirilmeli. SED gibi programlar artırılmalı ve takip edilmeli.”
- UY-29-E-Sİ-3: “Kademeli geçiş sistemi şart. İşe giren kişinin yardımı hemen kesilmemeli. Aşamalı olarak azaltılmalı. Örneğin 6 ay %100, sonraki 6 ay %50 şeklinde. Böylece kişi hem çalışır hem sisteme bağlı kalır. Bu da kayıt dışılığı azaltır.”

Uygulayıcıların önerileri, gerçek ihtiyaç sahiplerine odaklanmak (UY-40-KYMKM-14) ve istihdam (UY-41-E-KYMKM-15) odaklıdır. Yansıtmaktadır, UY-40-KYMKM-14’ün boşanmış kadından, yetim çocuklara kadar kapsamlı yardım vurgusu ile UY-41-E-KYMKM-15’in engelli istihdamı önerisi ise kapsayıcılığı yansıtmaktadır. Bu bulgular, stratejilerin istihdam merkezli ve yardımların gerçek muhtaçlara yönelik olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Uygulayıcıların strateji önerileri, sosyal yardım sisteminin bir yardım dağıtım aracı olmaktan çıkarılıp bir sosyal dönüşüm mekanizmasına dönüştürülmesi gerektiği yönündedir. Katılımcıların neredeyse tamamı, yardımın bir süreç haline getirilmesi ve bireylerin bu süreçte aktif şekilde katılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Önerilerde dikkat çeken ortak noktalar şunlardır:

- Yardımların istihdam, eğitim ve sosyal destek mekanizmalarıyla bütünleşmesi
- Yerel yönetimlerin sosyal yardım ve istihdam süreçlerine aktif katılımı
- Sosyal danışmanlık ve takip mekanizmalarının kurulması
- Yardımın aşamalı olarak azaltılmasıyla istihdamın teşvik edilmesi
- Çocuklara ve gençlere yönelik önleyici sosyal politikaların güçlendirilmesi

Katılımcıların önerileri, sosyal yardımı bireyi sadece ayakta tutan değil, aynı zamanda dönüştüren bir araç olarak görmektedir. Bu öneriler, sahada çalışan uygulayıcıların yalnızca mevcut sistemin taşıyıcıları değil; aynı zamanda geleceğin sosyal politikalarının mimarları olabileceğini göstermektedir.

7.5.21. Genel değerlendirme

16 uygulayıcının görüşleri, sosyal yardım sisteminin bağımlılık yarattığını (Tema 1) ve yardımın anlamının sürekli gelir olarak algılandığını (Tema 2) göstermektedir. İstihdam ilişkisi (Tema 3) olumsuz etkilenmekte, kayıt dışılık (Tema 4) yardım kesme korkusuyla artmaktadır. Politikalar (Tema 5) yetersiz bulunmakta, deneyimler (Tema 6) denetim ve strateji önerilerini ön plana çıkarmaktadır. Bulgular, sistemin reforme edilmesi gerektiğini tanımlamakta, şartlı yardımlar, eğitim entegrasyonu ve denetim güçlendirmesinin yoksullukla mücadelede etkili olacağını vurgulamaktadır. Akademik olarak, bu çalışma, yardım politikalarının istihdam odaklı revizyonunu önermektedir

Sosyal yardım bağımlılığına yönelik gözlemler

Uygulayıcılar sosyal yardım bağımlılığını salt bireysel tembellik ya da niyet ile değil; sistemin tasarımında yer alan yapısal boşluklarla ilişkilendirmiştir. Bazı katılımcılar, yardımın zamanla bir yaşam stratejisine dönüştüğünü, bireylerin sistem dışına çıkma motivasyonunu kaybettiğini belirtirken; özellikle kadınlar ve bakım yükü olan bireylerin bu duruma istemsiz olarak itildiği vurgulanmıştır. Yardımın, çalışmanın önüne geçen bir güvenlik alanı haline gelmesi, istihdama yönelimi değil yardıma bağılılığı teşvik etmektedir. Bu gözlemler, sosyal yardımın destek ile sürükleyicilik arasında kaldığını göstermektedir.

Sosyal yardımın anlamı ve uygulama algısı

Uygulayıcılar sosyal yardımı yalnızca maddi bir destek olarak değil, aynı zamanda sosyal adaletin bir aracı ve devletin vatandaşla kurduğu bağın sembolü olarak değerlendirmiştir. Yardım sisteminin bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamasının ötesinde, onların hayata yeniden tutunmalarını sağlayacak bir kaldıraç olması gerektiği vurgulanmıştır. Sosyal hizmet uzmanları

bu süreci daha hak temelli okurken, bazı yöneticiler kamu kaynaklarının sınırlılığına dikkat çekmiş ve yardımı şartlı, denetimli ve süreli verilmesi gereken bir destek olarak tanımlamıştır.

Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi

Bu tema, uygulayıcıların büyük ölçüde yapısal çelişkilere dikkat çektiği bir alandır. Mevcut sistemin istihdamı destekleyecek şekilde kurgulanmadığı, yardımların bireyleri kayıtlı iş gücüne yönlendirmek yerine kayıt dışı alanda kalmaya teşvik ettiği sıklıkla belirtilmiştir. Yardım alan bireyin sigortalı işe girdiğinde yardımın kesilmesi, “çalışırsam kaybederim” korkusunu tetiklemekte ve bireylerin iş arama davranışlarını negatif yönde etkilemektedir. Özellikle kadınların istihdamdan uzak kalmasının, yardım sisteminin eksikliği kadar, kreş desteği, ulaşım imkanları ve işyerinde esneklik gibi tamamlayıcı sosyal politikaların olmayışına da bağlandığı görülmektedir.

Kayıt dışılık ve sosyal yardım ikilemi

Uygulayıcıların sahadaki gözlemleri kayıt dışı istihdamın neredeyse sistemin ürettiği bir zorunluluk haline geldiğini göstermektedir. Yardım kriterlerinin kayıtlı gelire endeksli olması, bireyleri görünmeyen gelir stratejileri geliştirmeye itmektir. Kadınların ev içi hizmetlerde sigortasız çalışmaları ya da erkeklerin geçici işlerde kayıt dışı yer almaları, sistemin istihdamla çatışan yapısal karakterini göz önüne sermektedir. Bazı katılımcılar yardım ve sigortalı çalışmanın aynı anda yürütülebileceği “kademeli kesinti” ya da “istihdamla birlikte yardım” modelleri önererek bu paradoksu çözme yönünde yapıcı stratejiler sunmuştur.

Yardım politikalarının etkililiği ve eksiklikleri

Yardım sisteminin merkezi yapısı, sabit yardım kalemleri, esnek olmayan kriterler ve zayıf denetim mekanizmaları en çok dile getirilen eksiklikler arasındadır. Katılımcılar özellikle kriterlerin bireysel bağlamı dikkate almadığını, sosyo-kültürel ve yerel farkların göz ardı edildiğini belirtmiştir. Yardımların eşit dağıtımı ile adil dağıtımı arasında fark olduğunu vurgulayan katılımcılar, yardımların bireyin gerçek ihtiyacına göre düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Sosyal inceleme raporlarının yüzeysel yapıldığı, personel yetersizliği nedeniyle detaylı değerlendirme yapılamadığı da önemli bir zafiyet olarak tanımlanmıştır.

7.5.22. Uygulayıcıların deneyimleri ve politika önerileri

Sahadaki deneyimlerin ortaklaştığı nokta, sosyal yardım sisteminin “ver, geç” mantığından çıkarılıp “rehberlik eden, yönlendiren, izleyen” bir yapıya dönüştürülmesi gerektiğidir. Katılımcılar sosyal danışmanlık sistemi, bireysel gelişim planları, mahalle temelli istihdam modelleri, yerel yönetimlerle koordinasyon, çocuklara yönelik eğitim ağırlıklı yardım

programları gibi önerilerle sistemin nasıl dönüştürülebileceğine dair net ve uygulanabilir fikirler sunmuştur. Özellikle gençler ve kadınlara yönelik özel istihdam politikaları, sistemin uzun vadeli refah yaratma kapasitesini güçlendirecek adımlar olarak görülmektedir.

Sonuç olarak uygulayıcı görüşleri, sosyal yardım sisteminin sahadaki gerçekliğini bütün yönleriyle gözler önüne sermektedir. Bu görüşler göstermektedir ki sistem, bireyleri yalnızca desteklemek değil; aynı zamanda üretken, onurlu ve toplumsal olarak katılımcı bireyler haline getirmek misyonuna sahip olmalıdır. Fakat mevcut yapıda bu misyon parçalı, zayıf ve koordinasyonsuz bir şekilde yürütülmektedir.

Uygulayıcılar, sistemin ancak üç temel ilkeye dayanarak dönüşebileceği konusunda ortaklaşmaktadır:

- **Bütüncül yaklaşımlar:** Yardım, istihdam, eğitim ve sosyal destek entegre edilmelidir.
- **Yerel uyarılama:** Tek tip değil, bölgesel farklılıkları gözetken esnek modeller geliştirilmelidir.
- **Süreç odaklılık:** Yardım, bir sonuç değil bir sürecin parçası olarak tasarlanmalı ve izlenmelidir.

Uygulayıcılar yalnızca sistemi uygulayan değil; aynı zamanda politika yapımına katkı sunabilecek sahici aktörlerdir. Onların sesinin duyulması, sosyal yardım politikalarının daha adil, etkin ve insani bir yapıya evrilmesinin anahtarıdır.

7.6. SYA ve SYU arasında karşılaştırmalı analiz

Bu analiz, Diyarbakır'da sosyal yardım alan 16 birey ile aynı alanda çalışan 16 uygulayıcının (kaymakam, vakıf müdürü, sosyal hizmet uzmanı, sosyal incelemeci, müdür yardımcısı vb.) yarı yapılandırılmış görüşmeleri temelinde yapılmıştır. Tematik yapıya dayalı bu karşılaştırma; sosyal yardım sisteminin birey üzerindeki etkilerini, uygulayıcıların gözlemlerini ve bu iki deneyim alanı arasındaki örtüşmeleri ve çelişkileri açığa çıkarmaktadır. Özellikle kayıt dışılık, bağımlılık, tembellik algısı ve yoksullukla mücadeleye etkiler gibi temalar olmak üzere karşılaştırmalı analize yönelik toplam 9 tema oluşturulmuş ve bu temalara odaklanılarak karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Temalar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7.25. SYA ve SYU karşılaştırmalı analiz temaları

1.Tema	Sosyal Yardımın Anlamı ve Algısı
2.Tema	Sosyal Yardım Bağımlılığı

3.Tema	Tembellik Algısı
4.Tema	Sosyal Yardımın İstihdam Üzerindeki Etkisi
5.Tema	Kayıt Dışı Çalışma ve Yardım İkilemi
6.Tema	Yoksullukla Mücadele Etkisi
7.Tema	Sosyal Yardım Politikalarının Etkililiği ve Adaleti
8.Tema	İstihdam ve Eğitim Fırsatları
9.Tema	Gelecek Beklentileri ve Bağımsızlaşma Arayışları

7.6.1. Tema 1: Sosyal yardımın anlamı ve algısı

Sosyal yardımın anlamı ve algısı, sosyal yardım uygulayıcıları (SYU) ve sosyal yardım alanlar (SYA) arasında farklı anlamlandırma çerçeveleriyle ortaya çıkmaktadır. Uygulayıcılar, sosyal yardımı sosyal devlet ilkesinin bir yansıması ve tarihsel vakıf geleneğinin modern bir uzantısı olarak değerlendirirken, yardım alanlar bunu hayatta kalmak için zorunlu, ancak çoğunlukla yetersiz bir destek olarak algılamaktadır. Her iki grup, sosyal yardımın geçici bir destek olarak tasarlanması gerektiği konusunda hemfikirdir; ancak, vatandaşların sosyal yardımı kalıcı bir gelir kaynağı olarak görmesi, sistemsel tasarım kusurları, dağıtım süreçlerindeki aksaklıklar ve iletişim eksikliklerinden kaynaklanan bir algı çarpıklığını yansıtır. Akademik açıdan, bu tema, sosyal yardımın hak temelli mi yoksa lütuf temelli mi olduğu sorusunu ve bu algının yoksulluk döngüsünü nasıl etkilediğini sorgulamaktadır. Bulgular, sosyal yardım politikalarının toplumsal algıyı şekillendirme kapasitesini ve etkili iletişim stratejilerinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Uygulayıcı perspektifi

Uygulayıcılar, sosyal yardımı devletin sosyal refah politikalarının bir aracı olarak tanımlar ve bunu, temel ihtiyaçların karşılanması (UY-32-E-SHU-6: “Sosyal yardım devletin sosyal devlet olma gereği olarak barınma, giyinme, beslenme ihtiyaçlarını karşılamak”) ve toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir mekanizma olarak görür (UY-46-E-MDR-15, UY-40-KYMKM-14: “Vakıf kültürü Osmanlı döneminde de, Cumhuriyet döneminde de hep ayakta kalabilmiş”). Ancak, vatandaşların sosyal yardımı kalıcı bir gelir olarak algılaması (UY-41-E-KYMKM-15: “Vatandaşlar bunu sürekli bir gelir olarak görüyor”) uygulayıcılar tarafından temel bir sorun olarak tanımlanır. Bu algı, yardımın geçici bir destek olarak tasarlanmasına rağmen, dağıtım

süreçlerindeki süreklilik ve iletişim eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, UY-30-E-SHU-3, vatandaşların sosyal yardımı günlük geçim için bir zorunluluk olarak gördüğünü belirtirken, bu durumun yanlış algılamalardan kaynaklandığını ifade eder. Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardımın modern devlet mekanizmalarındaki evrimini ve vatandaş algısındaki süreklilik beklentisinin, politikaların iletişim ve uygulama süreçlerinde reform gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

Yardım alan perspektifi

Yardım alanlar, sosyal yardımı hayatta kalma için vazgeçilmez bir destek olarak görse de, genellikle miktarların yetersizliği nedeniyle bunu bir “çile” olarak tanımlar (SYA-E-38-LİSE: “Sosyal yardımla yaşamak bir çeşit çile... Toplam 4.900 lira... Ama kira 7.000 lira abi!”). Yardım, acil ihtiyaçları karşılamada kritik bir rol oynasa da (SYA-E-25-LİSE: “İyi ki sosyal yardımlar var gerçekten”), düşük miktarları ve temel masrafları karşılamadaki yetersizliği (SYA-E-55-LİSE: “Bu parayla kim geçinecek?”) memnuniyetsizlik yaratır. Bazı yardım alanlar, sosyal yardımın bir hak değil, lütuf gibi sunulduğunu eleştirir (SYA-E-38-LİSE: “Sosyal yardım hak olmalı, lütuf değil”) ve yardımın sosyal damgalanmaya yol açtığını belirtir (SYA-K-31-OKURYAZAR: “Komşular bazen dalga geçiyor, 'Yine yardım kuyruğundasın' diyorlar”). Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardımın geçici bir rahatlama sağladığını, ancak yoksulluğu çözmede yetersiz kaldığını ve sosyal damgalanma gibi psikolojik yükler yaratarak algıyı olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Ortaklaşan ve ayrışan yönler

Ortaklaşan yönler:

- Her iki grup, sosyal yardımın idealde geçici bir destek olması gerektiği konusunda mutabıktır. Uygulayıcılar, yardımın toplumsal dayanışma ve geçici destek amacıyla tasarlandığını belirtirken, yardım alanlar da yardımı hayatta kalma için zorunlu bir araç olarak görür.
- Vatandaşların sosyal yardımı kalıcı bir gelir gibi algılaması, her iki grup tarafından bir sorun olarak tanımlanır. Bu, yardımın tasarımıındaki süreklilik algısı ve iletişim eksikliklerinden kaynaklanır.
- Yardımın yetersizliği, her iki grupta da ortak bir eleştiri noktasıdır. Uygulayıcılar, sistemsel tasarım ve dağıtım sorunlarına odaklanırken, yardım alanlar miktarların temel ihtiyaçları karşılamadaki yetersizliğini vurgular.

Ayrışan yönler:

- Uygulayıcılar, sosyal yardımı sistemsel ve tarihsel bir bağlamda (sosyal devlet, vakıf geleneği) anlamlandırırken, yardım alanlar bireysel deneyimlerine odaklanır ve yardımı hayatta kalma aracı ya da yetersiz bir destek olarak tanımlar.
- Yardım alanlar, sosyal damgalanma (SYA-K-31-OKURYAZAR) ve lütuf algısı (SYA-E-38-LİSE) gibi psikolojik ve sosyal yükleri yoğun bir şekilde ifade ederken, uygulayıcılar bu boyutlara daha az vurgu yapar ve sistemsel sorunlara (örneğin, yanlış algı) odaklanır.
- Yardım alanlar, sosyal yardımın bir hak olarak sunulması gerektiğini savunurken (SYA-E-38-LİSE), uygulayıcılar bu tartışmaya daha az değinir ve yardımın sosyal devlet politikası içindeki rolüne odaklanır.

7.6.2. Tema 2. sosyal yardım bağımlılığı

Sosyal yardım bağımlılığı, hem sosyal yardım uygulayıcıları (SYU) hem de yardım alanlar (SYA) tarafından, yardımın sürekli bir gelir olarak algılanması ve bu durumun bireylerin kendi kendine yetme kapasitesini zayıflatması olarak tanımlanır. Uygulayıcılar, bağımlılığı sistemsel tasarım kusurları, düzenli yardımlar ve denetim eksiklikleriyle ilişkilendirirken, yardım alanlar bunu ekonomik zorunluluklar ve alternatif gelir kaynaklarının eksikliğiyle açıklar. Her iki grup, bağımlılığın yoksulluk döngüsünü pekiştirdiğini kabul eder; ancak, uygulayıcılar daha çok yapısal çözümler önerirken, yardım alanlar bağımlılığın hayatta kalma stratejisi olarak kaçınılmaz olduğunu vurgular. Akademik olarak, bu tema, sosyal yardımın uzun vadeli etkilerinin yoksulluğu azaltma hedefiyle çeliştiğini ve bağımlılığı kırmak için istihdam odaklı politikaların gerektiğini ortaya koyar.

Uygulayıcı perspektifi

Uygulayıcılar, sosyal yardım bağımlılığını, vatandaşların yardımı kalıcı bir gelir olarak görmesi (UY-41-E-KYMKM-15) ve bu durumun iş arama motivasyonunu azalttığı (UY-29-E-Sİ-3, UY-40-KYMKM-14) bir sorun olarak tanımlar. Bağımlılık, düzenli yardımların tembelliği teşvik etmesi (UY-32-E-Sİ-11), sigortasız çalışmayı artırması (UY-28-K-Sİ-2) ve nesiller arası yoksulluk döngülerini sürdürmesi (UY-36-K-Sİ-13) ile ilişkilendirilir. Örneğin, UY-36-K-Sİ-13, bir ailenin tarım arazisini kullanmayı bırakarak yardım almayı tercih ettiğini belirtir, bu da bağımlılığın davranışsal sonuçlarını yansıtır. Uygulayıcılar, bağımlılığı azaltmak için şartlı yardımlar, süre sınırlamaları ve istihdam entegrasyonu gibi çözümler önerir (UY-28-K-Sİ-2, UY-34-K-SHU-8). Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardımın mevcut tasarımının bağımlılığı körüklediğini ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğini gösterir.

Yardım alan perspektifi

Yardım alanlar, bağımlılığı ekonomik zorunlulukların bir sonucu olarak tanımlar ve yardımların hayatta kalma için vazgeçilmez olduğunu ifade eder (SYA-E-38-LİSE). Ancak, bağımlılığın keyfi bir tercih değil, düşük gelir, işsizlik ve bakım yükümlülükleri gibi yapısal sınırlamalarla şekillendiği vurgulanır (SYA-K-54-OKURYAZAR). Örneğin, SYA-E-38-LİSE, yardımın kesilmesi durumunda geçimlerini sürdüremeyeceklerini belirtirken, SYA-K-31-OKURYAZAR, yardımın yetersizliğine rağmen vazgeçilmez olduğunu ifade eder. Yardım alanlar, bağımlılığın psikolojik yükünü (muhtaçlık hissi) ve sosyal damgalanmayı (SYA-K-31-OKURYAZAR) da dile getirir. Akademik olarak, bu bulgular, bağımlılığın bireysel bir başarısızlık değil, ekonomik ve toplumsal koşulların bir sonucu olduğunu ve yardımın temel ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığını ortaya koyar.

Ortaklaşan ve ayrışan yönler

Ortaklaşan yönler:

- Her iki grup, sosyal yardım bağımlılığının yoksulluk döngüsünü pekiştirdiğini kabul eder. Yardımların düzenli ve sürekli olması, bağımlılığı artıran ortak bir faktör olarak görülür.
- Bağımlılığın ekonomik zorunluluklarla bağlantılı olduğu, her iki grup tarafından vurgulanır. Uygulayıcılar bunu sistemsel bir sorun olarak görürken, yardım alanlar bireysel deneyimleriyle ifade eder.
- Her iki grup, bağımlılığın azaltılması için istihdam odaklı çözümlerin gerektiğini belirtir, ancak öneriler farklılaşır.

Ayrışan yönler:

- **Neden algısı:** Uygulayıcılar, bağımlılığı sistemsel tasarım kusurları (örneğin, düzenli yardımlar) ve davranışsal faktörlerle (tembellik, sigortasız çalışma) ilişkilendirirken, yardım alanlar bunu ekonomik zorunluluklara ve alternatif gelir eksikliğine bağlar.
- **Psikolojik boyut:** Yardım alanlar, bağımlılığın muhtaçlık hissi ve sosyal damgalanma gibi psikolojik yüklerini güçlü bir şekilde ifade ederken, uygulayıcılar daha çok davranışsal ve sistemsel etkilere odaklanırlar.
- **Çözüm önerileri:** Uygulayıcılar, şartlı yardımlar ve denetim gibi yapısal çözümler önerirken, yardım alanlar bağımlılığın kaçınılmazlığını vurgulayarak daha fazla gelir desteği talep eder.

7.6.3. Tema 3. tembellik algısı

Tembellik algısı, sosyal yardımın bireylerin iş arama motivasyonunu azalttığına dair hem uygulayıcılar hem de yardım alanlar tarafından tartışılan bir konudur. Uygulayıcılar, düzenli

yardımların bireyleri çalışmaktan alıkoyduğunu ve tembelliği teşvik ettiğini savunurken, yardım alanlar bu algıyı ekonomik zorunluluklar ve iş fırsatlarının eksikliğiyle reddeder. Her iki grup, tembellik algısının yoksullukla mücadelede bir engel oluşturduğunu kabul etse de, bu algının nedenleri ve çözümleri konusunda farklılaşır. Akademik olarak, bu tema, sosyal yardımın davranışsal etkilerinin toplumsal algılarla nasıl şekillendiğini ve bu algının politika tasarımına etkisini sorgular.

Uygulayıcı perspektifi

Uygulayıcılar, sosyal yardımın tembelliği teşvik ettiğini güçlü bir şekilde savunur (UY-46-E-MDR-15: “Yardımlar tembelliği teşvik ediyor, çünkü düzenli yardımlar insanları çalışmaktan alıkoyuyor”). Bu algı, vatandaşların “yardım var, niye çalışayım” tutumunu benimsemesi (UY-46-E-MDR-15) ve düzenli yardımların iş arama motivasyonunu azalttığı gözlemleriyle desteklenir (UY-29-E-Sİ-3, UY-32-E-Sİ-11). Uygulayıcılar, tembelliğin sistemsel bir sorun olduğunu, özellikle düzenli ve denetimsiz yardımların bu algıyı güçlendirdiğini belirtir. Çözüm olarak, şartlı yardımlar ve istihdam entegrasyonu önerilir (UY-29-E-Sİ-3). Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardımın mevcut tasarımının davranışsal teşvikleri olumsuz etkilediğini ve yapısal reformların gerektiğini gösterir.

Yardım alan perspektifi

Yardım alanlar, tembellik algısını reddeder ve iş arama motivasyonunun düşük olmasının ekonomik zorunluluklar, iş fırsatlarının azlığı ve aile yükümlülükleri gibi yapısal faktörlerden kaynaklandığını belirtir (SYA-K-54-OKURYAZAR). Örneğin, SYA-E-42-LİSE, yaş ve iş piyasasındaki sınırlamalar nedeniyle iş bulamadığını ifade ederken, SYA-K-54-OKURYAZAR, bakım yükümlülüklerinin çalışmayı engellediğini vurgular. Yardım alanlar, tembelliğin bir tercih değil, koşulların bir sonucu olduğunu savunur ve düzenli iş imkanlarının sağlanması durumunda çalışmaya istekli olduklarını belirtir (SYA-K-37-İLKOKUL). Akademik olarak, bu bulgular, tembellik algısının bireysel bir başarısızlık değil, yapısal engellerle şekillendiğini ve bu algının sosyal yardım politikalarına yönelik yanlış bir damgalamayı yansıttığını gösterir.

Ortaklaşan ve ayrışan yönler

Ortaklaşan yönler:

- Her iki grup, tembellik algısının sosyal yardım sisteminin bir yan etkisi olarak ortaya çıktığını kabul eder.
- İş fırsatlarının eksikliği, tembellik algısını güçlendiren ortak bir faktör olarak görülür.
- Çözüm olarak, istihdam odaklı politikaların tembellik algısını azaltabileceği konusunda uzlaşılır.

Ayrışan yönler:

- **Algının kaynağı:** Uygulayıcılar, tembelliği düzenli yardımların davranışsal bir sonucu olarak görürken, yardım alanlar bunu iş piyasasındaki yapısal engellerle ve ekonomik zorunluluklarla açıklar.
- **Sorumluluk atfı:** Uygulayıcılar, tembellik algısını bireylerin tutumlarına bağlama eğilimindeyken, yardım alanlar bu algıyı dış koşullara atfeder.
- **Çözüm yaklaşımı:** Uygulayıcılar, şartlı yardımlar gibi sistemsel çözümler önerirken, yardım alanlar daha çok iş fırsatlarının artırılmasını talep eder.

7.6.4. Tema 4: sosyal yardımın istihdam üzerindeki etkisi

Sosyal yardımın istihdam üzerindeki etkisi hem uygulayıcılar hem de yardım alanlar tarafından genellikle olumsuz bir ilişki olarak değerlendirilir. Uygulayıcılar, yardımın iş arama motivasyonunu azalttığını ve sigortasız çalışmayı teşvik ettiğini belirtirken, yardım alanlar, yardımın iş bulmayı engellediğini değil, ancak iş piyasasındaki yapısal engellerle birleştiğinde bağımlılığı artırdığını ifade eder. Her iki grup, yardımın istihdamı teşvik edecek şekilde yeniden tasarlanması gerektiğini savunur. Akademik olarak, bu tema, sosyal yardımın iş gücü katılımını desteklemedeki sınırlılıklarını ve istihdam odaklı politikaların yoksullukla mücadeledeki kritik rolünü ortaya koyar.

Uygulayıcı perspektifi

Uygulayıcılar, sosyal yardımın istihdamı teşvik etmediğini, aksine engellediğini savunur (UY-28-K-Sİ-2: “Yardımlar insanları tembelleştiriyor”). Özellikle düzenli yardımların, bireylerin iş aramayı ikinci plana atmasına (UY-40-KYMKM-14) ve sigortasız çalışmayı tercih etmesine (UY-28-K-Sİ-2) yol açtığı belirtilir. Pandemi gibi kriz dönemlerinde yardımın sürekliliği, bu etkiyi daha da güçlendirmiştir (UY-29-E-Sİ-3). Çözüm olarak, yardımların istihdamla bağlanması, meslek edindirme kursları ve şartlı yardımlar önerilir (UY-29-E-Sİ-3, UY-41-E-KYMKM-15). Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardımın mevcut tasarımının iş gücü katılımını baltaladığını ve istihdam odaklı reformların gerektiğini gösterir.

Yardım alan perspektifi

Yardım alanlar, sosyal yardımın doğrudan tembelliğe yol açmadığını, ancak iş piyasasındaki sınırlamalar (SYA-E-42-LİSE) ve aile yükümlülükleri (SYA-K-54-OKURYAZAR) nedeniyle istihdamı zorlaştırdığını ifade eder. Örneğin, SYA-K-37-İLKOKUL, düzenli bir iş sağlandığında yardımı bırakmaya hazır olduğunu belirtirken, SYA-E-38-LİSE, yardım kesme korkusunun iş aramayı riskli hale getirdiğini vurgular. Yardım alanlar, iş fırsatlarının artırılması

ve destekleyici politikalarla istihdamın teşvik edilebileceğini savunur. Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardımın istihdam üzerindeki etkisinin bireysel değil, yapısal faktörlerle şekillendiğini ve yardımın iş piyasasıyla entegrasyonunun gerektiğini gösterir.

Ortaklaşan ve ayrışan yönler

Ortaklaşan yönler:

- Her iki grup, sosyal yardımın mevcut haliyle istihdamı teşvik etmediğini ve iş arama motivasyonunu azalttığını kabul eder.
- İş piyasasındaki yapısal engeller, yardımın istihdam üzerindeki olumsuz etkisini güçlendiren ortak bir faktör olarak görülür.
- İstihdam odaklı politikaların geliştirilmesi, her iki grup tarafından çözüm olarak önerilir.

Ayrışan yönler:

- **Etki algısı:** Uygulayıcılar, yardımın doğrudan tembelliğe yol açtığını savunurken, yardım alanlar bunu yapısal engellerle ve ekonomik zorunluluklarla ilişkilendirir.
- **Sorumluluk atfı:** Uygulayıcılar, bireylerin tutumlarını sorumlu tutma eğilimindeyken, yardım alanlar dışsal koşulları öne çıkarır.
- **Çözüm önerileri:** Uygulayıcılar, şartlı yardımlar ve denetim gibi sistemsel çözümler önerirken, yardım alanlar iş fırsatlarının artırılmasına odaklanır.

7.6.5. Tema 5: kayıt dışı çalışma ve yardım ikilemi

Kayıt dışı çalışma, sosyal yardım sisteminin bir yan etkisi olarak hem uygulayıcılar hem de yardım alanlar tarafından ekonomik zorunlulukların bir sonucu olarak tanımlanır. Uygulayıcılar, kayıt dışı çalışmanın yardım kesme korkusu ve sistemsel denetim eksiklikleriyle yaygınlaştığını belirtirken, yardım alanlar bunu hayatta kalma stratejisi olarak normalleştirir. Her iki grup, kayıt dışı çalışmanın sosyal yardım politikalarıyla çeliştiğini ve iş güvencesizliğini artırdığını kabul eder. Akademik olarak, bu tema, sosyal yardım sisteminin kayıt dışı ekonomiyi dolaylı olarak teşvik ettiğini ve bu durumun yoksullukla mücadelede yapısal bir engel oluşturduğunu ortaya koyar.

Uygulayıcı perspektifi

Uygulayıcılar, kayıt dışı çalışmanın yaygınlığını, yardım almak için hane gelirini düşük gösterme çabasıyla ilişkilendirir (UY-28-K-Sİ-2: “Kayıt dışı çalışma yaygın. Çünkü sigortasız çalışınca hane geliri görünmüyor”). Bu durum, yardım sisteminin denetim eksikliklerinden kaynaklanır ve sigortasız çalışmayı teşvik eder (UY-32-E-Sİ-11). Çözüm olarak, yardımların sigortalı işe bağlanması ve denetimlerin artırılması önerilir (UY-46-E-MDR-15, UY-44-K-

SHU-9). Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardım politikalarının mevcut tasarımının kayıt dışı ekonomiyi dolaylı olarak desteklediğini ve resmi istihdamı teşvik eden reformların gerektiğini gösterir.

Yardım alan perspektifi

Yardım alanlar, kayıt dışı çalışmayı ekonomik zorunlulukların bir sonucu olarak görür ve yardım kesme korkusunun bu durumu körüklediğini ifade eder (SYA-E-38-LİSE: “Yakalanırsam yardımlarım kesilir diye her gün korkuyla yaşıyorum”). Kayıt dışı çalışma, inşaat veya günlük işler gibi güvencesiz sektörlerde yaygındır (SYA-E-25-LİSE, SYA-K-54-OKURYAZAR) ve sağlık sorunları gibi riskleri artırır (SYA-E-38-LİSE). Yardım alanlar, sigortalı iş fırsatlarının artırılmasını talep eder. Akademik olarak, bu bulgular, kayıt dışı çalışmanın bir tercih değil, yapısal bir zorunluluk olduğunu ve sosyal yardım politikalarının bu çelişkiyi çözmesi gerektiğini gösterir.

Ortaklaşan ve ayrışan yönler

Ortaklaşan yönler:

- Her iki grup, kayıt dışı çalışmanın ekonomik zorunluluklar ve yardım kesme korkusuyla yaygınlaştığını kabul eder.
- Kayıt dışı çalışmanın sosyal yardım sisteminin bir yan etkisi olduğu ve iş güvencesizliğini artırdığı konusunda uzlaşılır.
- Sigortalı iş fırsatlarının artırılması, her iki grup tarafından çözüm olarak önerilir.

Ayrışan yönler:

- **Algının kaynağı:** Uygulayıcılar, kayıt dışı çalışmayı sistemsel denetim eksiklikleriyle ilişkilendirirken, yardım alanlar bunu hayatta kalma stratejisi olarak normalleştirir.
- **Risk algısı:** Yardım alanlar, kayıt dışı çalışmanın sağlık ve sosyal risklerini (SYA-E-38-LİSE) daha güçlü bir şekilde ifade ederken, uygulayıcılar bu risklere daha az odaklanır.
- **Çözüm yaklaşımı:** Uygulayıcılar, denetim ve sistemsel bağlama önerirken, yardım alanlar doğrudan iş fırsatlarının artırılmasını talep eder.

7.6.6. Tema 6: yoksullukla mücadele etkisi

Sosyal yardımın yoksullukla mücadeledeki etkisi, hem uygulayıcılar hem de yardım alanlar tarafından sınırlı bulunur. Uygulayıcılar, yardımın yoksulluğu azaltmada etkisiz olduğunu ve bağımlılığı artırdığını belirtirken, yardım alanlar, yardımın acil ihtiyaçları karşılamada kritik olduğunu, ancak temel masrafları karşılamada yetersiz kaldığını ifade eder. Her iki grup, yardımın yoksulluğu çözmek yerine geçici bir rahatlama sağladığını kabul eder. Akademik

olarak, bu tema, sosyal yardımın yoksullukla mücadeledeki sınırlı etkisini ve yapısal reformların (istihdam, eğitim, denetim) gerekliliğini ortaya koyar.

Uygulayıcı perspektifi

Uygulayıcılar, sosyal yardımın yoksullukla mücadelede etkisiz olduğunu, çünkü bağımlılığı artırdığını ve istihdam bağlantısının zayıf olduğunu belirtir (UY-32-E-SHU-6, UY-33-E-MDR-12). Yardımın düşük miktarları ve düzensiz dağıtımı, etkililiği sınırlandırır (UY-46-E-MDR-15). Örneğin, UY-29-E-Sİ-3, pandemi döneminde yardımın süreklilik kazanmasının bağımlılığı artırdığını gözlemler. Çözüm olarak, şartlı yardımlar, istihdam entegrasyonu ve yerel kaynak kullanımı önerilir (UY-36-K-Sİ-13, UY-34-K-SHU-8). Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardımın mevcut tasarımının yoksulluğu sürdürülebilir bir şekilde azaltmadığını ve bütüncül politikalar gerektiğini gösterir.

Yardım alan perspektifi

Yardım alanlar, sosyal yardımın hayati bir destek olduğunu, ancak yoksulluğu çözmede yetersiz kaldığını ifade eder (SYA-E-38-LİSE: “Geriye ne kalıyor? Açlık!”). Yardım miktarlarının düşük olması (SYA-E-55-LİSE) ve dağıtım gecikmeleri (SYA-K-54-OKURYAZAR), temel ihtiyaçları karşılamayı zorlaştırır. Yardım, geçici bir rahatlama sağlasa da, kira ve fatura gibi masraflar karşısında etkisiz kalır (SYA-K-41-LİSE). Yardım alanlar, daha fazla gelir desteği ve iş fırsatları talep eder. Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardımın acil ihtiyaçları karşılamada önemli olduğunu, ancak uzun vadeli yoksulluğu çözmede yetersiz kaldığını gösterir.

Ortaklaşan ve ayrışan yönler

Ortaklaşan yönler:

- Her iki grup, sosyal yardımın yoksullukla mücadelede sınırlı bir etkisi olduğunu ve geçici bir rahatlama sağladığını kabul eder.
- Yardım miktarlarının yetersizliği ve dağıtım sorunları, etkililiği sınırlayan ortak faktörlerdir.
- İstihdam odaklı politikalar, yoksullukla mücadelede çözüm olarak görülür.

Ayrışan yönler:

- **Etki algısı:** Uygulayıcılar, yardımın bağımlılığı artırarak yoksulluğu pekiştirdiğini savunurken, yardım alanlar yardımın hayati olduğunu, ancak yetersiz kaldığını vurgular.
- **Odak noktası:** Uygulayıcılar, sistemsel kusurlara (denetim, tasarım) odaklanırken, yardım alanlar bireysel ihtiyaçlara (kira, fatura) odaklanırlar.
- **Çözüm Önerileri:** Uygulayıcılar, şartlı yardımlar ve yerel çözümler önerirken, yardım alanlar daha fazla gelir desteği talep eder.

7.6.7. Tema 7: sosyal yardım politikalarının etkililiği ve adaleti

Sosyal yardım politikalarının etkililiği ve adaleti, hem uygulayıcılar hem de yardım alanlar tarafından eleştirilir. Uygulayıcılar, politikaların yetersiz olduğunu, denetim eksikliklerinin adaletsizliği artırdığını ve istihdam entegrasyonunun zayıf olduğunu belirtir. Yardım alanlar, yardımın adil dağıtılmadığını, ihtiyaç dışı kişilere ulaştığını ve lütuf gibi sunulduğunu ifade eder. Her iki grup, politikaların şeffaflık, denetim ve istihdam odaklı reformlarla iyileştirilmesi gerektiğini savunur. Akademik olarak, bu tema, sosyal yardım sisteminin adalet ve etkililik eksikliklerini ve yapısal reformların gerekliliğini ortaya koyar.

Uygulayıcı perspektifi

Uygulayıcılar, mevcut politikaların yetersiz olduğunu, yardım miktarlarının düşük olduğunu ve dağıtım süreçlerinin düzensiz olduğunu belirtir (UY-32-E-SHU-6, UY-33-E-MDR-12). Adaletsizlik, ihtiyaç dışı kişilere yardım ulaşması (UY-46-E-MDR-15) ve denetim eksikliklerinden kaynaklanır (UY-29-E-Sİ-3). Çözüm olarak, şartlı yardımlar, istihdam entegrasyonu ve yerel kaynak kullanımı önerilir (UY-36-K-Sİ-13, UY-34-K-SHU-8). Örneğin, UY-32-E-Sİ-11, kadın istihdamına özel önem verilmesi gerektiğini vurgular. Akademik olarak, bu bulgular, politikaların mevcut tasarımının adaletsizliği ve etkisizliği körüklediğini ve şeffaf kriterler gerektiğini gösterir.

Yardım alan perspektifi

Yardım alanlar, politikaların adil olmadığını ve ihtiyaç dışı kişilere yardım ulaştığını ifade eder (SYA-E-38-LİSE: “Bizim sokakta araba olanlar da yardım alıyor”). Yardımın lütuf gibi sunulması (SYA-E-38-LİSE) ve seçim dönemlerinde politik manipülasyona araç olması eleştirilir. Yardım alanlar, daha şeffaf bir dağıtım ve hak temelli bir yaklaşım talep eder (SYA-K-33-ORTAOKUL). Akademik olarak, bu bulgular, yardımın adalet algısını zedelediğini ve denetim mekanizmalarının güveni artırabileceğini gösterir.

Ortaklaşan ve ayrışan yönler

Ortaklaşan yönler:

- Her iki grup, politikaların etkililiğinin düşük olduğunu ve adaletsizlik algısının yaygın olduğunu kabul eder.
- Denetim eksikliği ve ihtiyaç dışı dağıtım, adaletsizliğin ortak nedenleri olarak görülür.
- Şartlı yardımlar ve istihdam entegrasyonu, her iki grup tarafından çözüm olarak önerilir.

Ayrışan yönler:

- **Adaletsizlik algısı:** Uygulayıcılar, adaletsizliği sistemsel denetim eksiklikleriyle ilişkilendirirken, yardım alanlar bunu lütuf algısı ve politik manipülasyonla bağlar.
- **Çözüm odakları:** Uygulayıcılar, sistemsel reformlara (denetim, şartlı yardımlar) odaklanırken, yardım alanlar hak temelli bir yaklaşım talep eder.
- **Cinsiyet boyutu:** Uygulayıcılar, kadın istihdamına özel çözümler önerirken, yardım alanlar bu boyuta daha az değinir.

7.6.8. Tema 8: istihdam ve eğitim fırsatları

İstihdam ve eğitim fırsatları hem uygulayıcılar hem de yardım alanlar tarafından yoksullukla mücadelede kritik, ancak yetersiz bulunan bir alan olarak değerlendirilir. Uygulayıcılar, devlet destekli kursların ve programların etkisiz olduğunu ve iş bulma engellerinin (eğitim eksikliği, sağlık) yaygın olduğunu belirtir. Yardım alanlar, iş fırsatlarının azlığını, kursların işe yerleştirmedeki yetersizliğini ve yapısal engelleri (yaş, sağlık) vurgular. Her iki grup, istihdam odaklı programların güçlendirilmesi gerektiğini savunur. Akademik olarak, bu tema, sosyal yardımın istihdamla entegrasyonunun yoksulluğu azaltmada kritik olduğunu ve mevcut programların reform gerektirdiğini ortaya koyar.

Uygulayıcı perspektifi

Uygulayıcılar, mevcut istihdam ve eğitim programlarının etkisiz olduğunu, çünkü kursların işe yerleştirmeyeyle bağlantısının zayıf olduğunu belirtir (UY-30-E-SHU-3, UY-34-E-SHU-7). İş bulma engelleri olarak eğitim eksikliği, sağlık sorunları ve yaş faktörleri öne çıkar (UY-32-E-SHU-6, UY-41-E-KYMKM-15). Çözüm olarak, meslek edindirme kurslarının artırılması, şartlı yardımlar ve psikolojik destek önerilir (UY-33-K-SHU-10, UY-38-K-Sİ-10). Örneğin, UY-41-E-KYMKM-15, engelli bireylerin istihdamına özel çözümler önerir. Akademik olarak, bu bulgular, mevcut programların yapısal sınırlamalarını ve kapsayıcı istihdam politikalarının gerektiğini gösterir.

Yardım alan perspektifi

Yardım alanlar, iş fırsatlarının az olduğunu ve devlet kurslarının işe yerleştirmede yetersiz kaldığını ifade eder (SYA-K-54-OKURYAZAR: “Kursa gidip ne yapacağım? İş mi verecekler?”). İş bulma engelleri olarak yaş (SYA-E-42-LİSE), sağlık (SYA-K-54-OKURYAZAR) ve aile yükümlülükleri öne çıkar. Yardım alanlar, daha fazla rehberlik ve düzenli iş imkanları talep eder (SYA-K-42-OKURYAZAR). Akademik olarak, bu bulgular, istihdam fırsatlarının erişilebilirliğinin sınırlı olduğunu ve dezavantajlı gruplar için özel programların gerektiğini gösterir.

Ortaklaşan ve ayrışan yönler

Ortaklaşan yönler:

- Her iki grup, mevcut istihdam ve eğitim programlarının etkisiz olduğunu ve işe yerleştirme bağlantısının zayıf olduğunu kabul eder.
- Yaş, sağlık ve eğitim eksikliği, iş bulma engelleri olarak ortaklaşır.
- Daha kapsayıcı ve etkili istihdam programları, her iki grup tarafından çözüm olarak önerilir.

Ayrışan yönler:

- **Engel algısı:** Uygulayıcılar, engelleri sistemselsel ve demografik faktörlerle ilişkilendirirken, yardım alanlar aile yükümlülüklerini daha fazla vurgular.
- **Çözüm önerileri:** Uygulayıcılar, şartlı yardımlar ve psikolojik destek gibi sistemselsel çözümler önerirken, yardım alanlar doğrudan iş fırsatları talep eder.
- **Kapsayıcılık:** Uygulayıcılar, engelli bireyler gibi özel gruplara odaklanırken, yardım alanlar daha genel iş fırsatlarına vurgu yapar.

7.6.9. Tema 9: gelecek beklentileri ve bağımsızlaşma arayışları

Gelecek beklentileri ve bağımsızlaşma arayışları, hem uygulayıcılar hem de yardım alanlar tarafından yoksullukla mücadelede uzun vadeli bir hedef olarak ele alınır. Uygulayıcılar, bağımsızlaşmayı sağlamak için istihdam odaklı stratejiler ve şartlı yardımlar önerirken, yardım alanlar, çocuklarının eğitimi ve düzenli iş imkanlarıyla bağımsızlaşma hayali kurar. Her iki grup, bağımsızlaşmanın sistemselsel desteklere bağlı olduğunu kabul eder. Akademik olarak, bu tema, sosyal yardımın sürdürülebilir bir çözüm sunmadığını ve bağımsızlaşma için bütüncül politikaların gerektiğini ortaya koyar.

Uygulayıcı perspektifi

Uygulayıcılar, bağımsızlaşmayı desteklemek için meslek edindirme kursları, şartlı yardımlar ve psikolojik destek gibi stratejiler önerir (UY-40-KYMKM-14, UY-33-K-SHU-10). Örneğin, UY-41-E-KYMKM-15, engelli bireylerin istihdamına odaklanırken, UY-34-E-SHU-7, hibrit çalışma modelleri gibi yenilikçi çözümler sunar. Uygulayıcılar, mevcut sistemin bağımsızlaşmayı desteklemediğini ve yapısal reformlar gerektiğini belirtir (UY-38-K-Sİ-10). Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardımın uzun vadeli bağımsızlık hedeflerini desteklemede yetersiz kaldığını ve istihdam odaklı politikaların gerektiğini gösterir.

Yardım alan perspektifi

Yardım alanlar, bağımsızlaşma hayallerini çocuklarının eğitimi (SYA-E-38-LİSE) ve düzenli iş imkanlarına (SYA-K-37-İLKOKUL) bağlar. Örneğin, SYA-K-37-İLKOKUL, düzenli bir iş

sağlandığında yardımı bırakmaya hazır olduğunu belirtir. Ancak, iş piyasasındaki sınırlamalar ve aile yükümlülükleri, bağımsızlaşmayı zorlaştırır (SYA-K-54-OKURYAZAR). Yardım alanlar, devletten daha fazla destek talep eder (SYA-E-33-LİSANS). Akademik olarak, bu bulgular, bağımsızlaşma arzusunun güçlü olduğunu, ancak yapısal engeller nedeniyle sınırlı kaldığını gösterir.

Ortaklaşan ve ayrışan yönler

Ortaklaşan yönler:

- Her iki grup, bağımsızlaşmanın sosyal yardımın nihai hedefi olduğunu ve sistemsel desteklere bağlı olduğunu kabul eder.
- İstihdam ve eğitim, bağımsızlaşma için ortak çözüm alanları olarak görülür.
- Mevcut sistemin bağımsızlaşmayı desteklemediği konusunda uzlaşılr.

Ayrışan yönler:

- **Odak noktası:** Uygulayıcılar, sistemsel stratejilere (kurslar, şartlı yardımlar) odaklanırken, yardım alanlar bireysel hayallere (çocuk eğitimi, iş) vurgu yapar.
- **Çözüm yaklaşımı:** Uygulayıcılar, yenilikçi modeller (hibrit çalışma) önerirken, yardım alanlar daha temel destekler (iş, eğitim) talep eder.
- **Engel algısı:** Yardım alanlar, aile yükümlülüklerini daha fazla vurgularken, uygulayıcılar demografik ve sistemsel engellere odaklanır.

7.7. SYA ve SYU görüşlerine dayalı genel sonuç ve politika önerileri

Nitel analizlerden elde edilen bulgular, sosyal yardım sisteminin hem sosyal yardım uygulayıcıları (SYU) hem de yardım alanlar (SYA) tarafından yoksullukla mücadelede sınırlı bir etkiye sahip olduğu ve yapısal reformlara ihtiyaç duyduğu konusunda güçlü bir uzlaşmayı ortaya koymaktadır. Temel sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Sosyal yardımın anlamı ve algısı: Sosyal yardım, uygulayıcılar tarafından sosyal devlet ilkesinin bir yansıması ve tarihsel dayanışma geleneğinin bir uzantısı olarak tanımlanırken, yardım alanlar tarafından hayatta kalma için zorunlu ancak yetersiz bir destek olarak algılanır. Vatandaşların yardımı kalıcı bir gelir gibi görmesi, sistemsel tasarım ve iletişim eksikliklerinden kaynaklanan bir çelişki yaratır. Bu durum, yardımın hak temelli mi yoksa lütuf temelli mi olduğu tartışmasını gündeme getirir ve sosyal damgalanma gibi psikolojik yükleri pekiştirir.

Sosyal yardım bağımlılığı: Her iki grup, sosyal yardımın bağımlılık yaratma potansiyelini ve yoksulluk döngüsünü sürdürme riskini vurgular. Uygulayıcılar, bağımlılığı düzenli yardımların

ve denetim eksikliklerinin bir sonucu olarak görürken, yardım alanlar bunu ekonomik zorunluluklara ve alternatif gelir kaynaklarının eksikliğine bağlar. Bu çelişki, yardımın uzun vadeli etkilerinin yoksulluğu azaltma hedefiyle uyumsuz olduğunu gösterir.

Tembellik algısı: Uygulayıcılar, sosyal yardımın tembelliği teşvik ettiğini ve iş arama motivasyonunu azalttığını savunurken, yardım alanlar bu algıyı iş piyasasındaki yapısal engellerle ve ekonomik zorunluluklarla reddeder. Tembellik algısı, sosyal yardımın toplumsal algısını zedeler ve politika tasarımı dikkate alınması gereken bir damgalama unsurudur.

Sosyal yardımın istihdam üzerindeki etkisi: Sosyal yardımın mevcut haliyle istihdamı teşvik etmediği, hatta iş arama motivasyonunu azalttığı ve sigortasız çalışmayı artırdığı her iki grup tarafından kabul edilir. Uygulayıcılar, yardımın tembelliği körüklediğini belirtirken, yardım alanlar iş piyasasındaki sınırlamaları ve yardım kesme korkusunu öne çıkarır.

Kayıt dışı çalışma ve yardım ikilemi: Kayıt dışı çalışma, ekonomik zorunlulukların bir sonucu olarak hem uygulayıcılar hem de yardım alanlar tarafından yaygın bir sorun olarak tanımlanır. Yardım kesme korkusu, sigortasız çalışmayı teşvik eder ve iş güvencesizliğini artırır, bu da sosyal yardım sisteminin resmi istihdamla entegrasyonunun zayıf olduğunu gösterir.

Yoksullukla mücadele etkisi: Sosyal yardım, acil ihtiyaçları karşılamada kritik bir rol oynasa da yoksulluğu çözmede yetersiz kalır. Uygulayıcılar, yardımın bağımlılığı artırdığını belirtirken, yardım alanlar düşük miktarların temel masrafları karşılamada yetersiz olduğunu ifade eder. Her iki grup, yardımın geçici bir rahatlama sağladığını, ancak uzun vadeli çözümler sunmadığını kabul eder.

Sosyal yardım politikalarının etkililiği ve adaleti: Mevcut politikalar hem uygulayıcılar hem de yardım alanlar tarafından etkisiz ve adaletsiz bulunur. Denetim eksiklikleri, ihtiyaç dışı kişilere yardım ulaşması ve lütuf algısı, adalet sorunlarını derinleştirir. Her iki grup, şeffaflık ve istihdam odaklı reformlar talep eder.

İstihdam ve eğitim fırsatları: Devlet destekli eğitim ve istihdam programları, her iki grup tarafından yetersiz bulunur. İş bulma engelleri (eğitim eksikliği, sağlık, yaş) ve kursların işe yerleştirme bağlantısının zayıf olması, programların etkililiğini sınırlandırır. Kapsayıcı ve etkili istihdam programları, yoksullukla mücadelede kritik bir ihtiyaçtır.

Gelecek beklentileri ve bağımsızlaşma arayışları: Bağımsızlaşma, her iki grup tarafından sosyal yardımın nihai hedefi olarak görülür. Uygulayıcılar, istihdam odaklı stratejiler ve şartlı yardımlar önerirken, yardım alanlar çocuklarının eğitimi ve düzenli iş imkanlarıyla bağımsızlaşma hayali kurar. Ancak, yapısal engeller bu hedefi zorlaştırır.

Genel olarak, sosyal yardım sistemi, acil ihtiyaçları karşılamada kısmen etkili olsa da, yoksulluğu sürdürülebilir bir şekilde azaltmada yetersiz kalmaktadır. Bağımlılık, tembellik algısı, kayıt dışı çalışma ve adaletsizlik gibi sorunlar, sistemin yapısal reformlara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Akademik olarak, bu bulgular, sosyal yardımın yalnızca maddi destek değil, aynı zamanda istihdam, eğitim ve psikolojik destekle bütünleşik bir yaklaşımla tasarlanması gerektiğini ortaya koyar.

7.7.1. Politika nerileri

Bulgulara dayanarak, sosyal yardım sisteminin etkililiğini ve adaletini artırmak için aşağıdaki politika nerileri geliştirilmiştir:

Hak temelli ve şeffaf bir sosyal yardım modeli:

- Sosyal yardım, bir hak olarak tanımlanmalı ve lütuf algısını ortadan kaldıracak şeffaf kriterlerle dağıtılmalıdır. Yardım alanlara yönelik iletişim stratejileri geliştirilerek, yardımın geçici bir destek olduğu vurgulanmalı ve sosyal damgalanma azaltılmalıdır.
- Denetim mekanizmaları güçlendirilerek, ihtiyaç dışı kişilere yardım ulaşması engellenmeli ve dağıtım süreçleri dijital platformlarla şeffaşlaştırılmalıdır.

şartlı yardımlar ve istihdam entegrasyonu:

- Sosyal yardımlar, istihdamla bağlantılı şartlı modellerle (rneğin, meslek edindirme kurslarına katılım veya iş başvurusu zorunluluğu) yeniden tasarlanmalıdır.
- Yardım kesme korkusunu azaltmak için, sigortalı işe geçişlerde kademeli yardım azaltımı uygulanmalı, böylece kayıt dışı çalışma teşviki ortadan kaldırılmalıdır.

Meslek edindirme ve eğitim programlarının güçlendirilmesi:

- Devlet destekli meslek edindirme kursları, yerel iş piyasası ihtiyaçlarına uygun hale getirilmeli ve işe yerleştirme süreçleriyle doğrudan bağlantılı olmalıdır (UY-30-E-SHU-3, SYA-K-54-OKURYAZAR).
- Dezavantajlı gruplar (engelliler, yaşlılar, bakım yükümlülüğü olanlar) için özel istihdam programları geliştirilmeli ve psikolojik destek hizmetleri sunulmalıdır (UY-41-E-KYMKM-15, SYA-E-42-LİSE).

Kayıt dışı çalışmayı azaltacak politikalar:

- Kayıt dışı çalışmayı caydırıcı denetim mekanizmaları kurulmalı ve sigortalı iş imkanları artırılmalıdır.

- Sosyal yardım alanların sigortalı işe geçişlerini desteklemek için teşvik programları (örneğin, işveren prim destekleri) uygulanmalıdır.

Yardım miktarlarının ve dağıtım süreçlerinin iyileştirilmesi:

- Yardım miktarları, temel ihtiyaçları (kira, fatura) karşılayacak şekilde artırılmalı ve düzenli olarak enflasyona göre güncellenmelidir.
- Dağıtım süreçleri standartlaştırılmalı, gecikmeler önlenmeli ve yerel yönetimlerin kaynak kullanımını güçlendirilmelidir.

Bağımsızlaşma ve uzun vadeli çözümler:

- Sosyal yardım, bireylerin bağımsızlaşmasını destekleyecek şekilde yeniden yapılandırılmalı; örneğin, çocuk eğitimi ve girişimcilik destekleri gibi uzun vadeli yatırımlar teşvik edilmelidir.
- Hibrit çalışma modelleri ve esnek iş imkanları gibi yenilikçi çözümler, özellikle bakım yükümlülüğü olan bireyler için geliştirilmelidir.

Toplumsal algıyı dönüştürecek iletişim stratejileri:

- Tembellik algısını ve sosyal damgalanmayı azaltmak için, sosyal yardımın toplumsal dayanışma ve geçici destek amacı taşıdığına dair kamuoyu kampanyaları düzenlenmelidir.
- Yardım alanların başarı hikayeleri ve bağımsızlaşma örnekleri, medya aracılığıyla paylaşılmalı, böylece toplumsal algı pozitif yönde dönüştürülmelidir.

Bu öneriler, sosyal yardım sisteminin mevcut sınırlılıklarını (bağımlılık, tembellik algısı, kayıt dışı çalışma, adaletsizlik) ele alırken, yoksullukla mücadelede sürdürülebilir ve kapsayıcı bir yaklaşımı hedefler. Öneriler, sosyal yardımın yalnızca maddi destek değil, aynı zamanda istihdam, eğitim ve psikolojik destekle bütünleşik bir sistem olarak yeniden tasarlanması gerektiğini vurgular. Bu yaklaşım, sosyal yardımın yoksulluk döngüsünü kırma potansiyelini artırabilir ve sosyal devlet ilkesini daha etkili bir şekilde hayata geçirebilir.

7.8. Çalışmanın Nitel ve Nitel Bulgularının Sentezi

Çalışmanın bu bölümünde nitel ve nicel bulgular bir araya getirilerek sentezlenecektir. Çalışmanın kapsamında bulunan başta sosyal yardım bağımlılığı, tembellik, istihdam ilişkisi, kayıt dışılık gibi ana başlıklar halinde nicel ve nitel bulgular karşılaştırılacak, birbirleriyle uyumu incelenecek ve elde edilen çıkarımlar ortaya konulacaktır.

7.8.1. Sosyal yardım bağımlılığı

Nicel Bulgular

Sosyal yardım bağımlılığı ölçeği genel ortalaması: **3,41** → *Yüksek düzeyde bağımlılık eğilimi*

Alt boyut ortalamaları:

- **Bağımlılık etkisi:** 3,43
- **Tembellik etkisi:** 3,36

Katılımcıların %61'i sosyal yardımın “uzun süre devam etmesini” isterken; %23'ü “mümkünse hep devam etmesini” istemiştir.

- Hipotez 1: “*Kadınların sosyal yardım bağımlılığı erkeklere göre daha yüksektir.*”

Kabul edildi. Kadınların ortalaması anlamlı düzeyde daha yüksektir.

- Hipotez 2: “*Eğitim seviyesi arttıkça bağımlılık düzeyi azalır.*”

Kabul edildi. Eğitim seviyesi ile bağımlılık arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur.

- Hipotez 3: “*Yaş arttıkça bağımlılık düzeyi artar.*”

Kabul edildi. Yaşla bağımlılık arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Nitel karşılıklar ve yorum

Kadınlar: Nitel görüşmelerde kadın katılımcıların çoğu, sosyal yardıma bağımlı kalmalarını “çalışamama zorunluluğu” ile açıklamaktadır. Çocuk bakımı, yaşlı ve engelli yakınların sorumluluğu, mahalle dışına çıkamama, meslek edinme fırsatı olmaması gibi yapısal nedenler, kadınların yardım sisteminde kalma süresini uzatmaktadır.

Nicel bulgularla tam uyumlu: Kadınların bağımlılık puanlarının yüksek çıkmasının nedeni “isteksizlik” değil, **sosyal cinsiyet kaynaklı kısıtlardır.**

Düşük eğitim: Okuma yazma bilmeyen veya ilkokul mezunu bireyler, yardım sistemini daha kalıcı bir geçim stratejisi olarak görmektedir. “Benim işim yok ki zaten, yardım olmazsa ne yapacağım” gibi ifadelerle, bireyler sistemin dışına çıkacak araçlara sahip olmadığını belirtmiştir.

Nicel hipotezle örtüşüyor: Eğitim seviyesi arttıkça bireyin yardım sisteminden çıkma hayali/artısı da artıyor. Düşük eğitim bireyi daha uzun süre sistemde tutuyor.

Yaşlı bireyler: 45 yaş üstü bireyler, sosyal yardımı kalıcı bir gelir kaynağı gibi tanımlarken, gençler yardımın “geçici olmasını isterdim ama şartlar zor” ifadesini kullanmaktadır. Özellikle

50 yaş üzerindeki, yeniden işe girme ihtimalinin olmadığını ifade ederek yardımın kesilmesini büyük bir tehdit olarak görmektedir.

Nicel sonuçlarla örtüşüyor: Yaş arttıkça bağımlılık puanının yükselmesi, özellikle dezavantajlı yaş grubunun istihdam alanından dışlanmasına bağlanabilir.

Tablo 7.26. Sosyal yardım bağımlılığı: nicel-nitel sentez

Nokta	Nicel Bulgular	Nitel Karşılık ve Anlamı
Cinsiyet etkisi	Kadınlar> (anlamlı fark)	Erkekler Kadınlar için yardım, çalışamamanın alternatifidir, tercih değil.
Eğitim düzeyi etkisi	Eğitim ↑ → Bağımlılık ↓	Düşük eğitilmiş bireyler, alternatif geçim stratejisine sahip değil.
Yaş etkisi	Yaş ↑ → Bağımlılık ↑	Yaşlı bireyler, çalışma dışı kaldıkları için yardımı tek güvence olarak görmektedir.
Genel eğilim	Ortalama 3,41 (yüksek)	Bireyler gönüllü değil, sistemin dayattığı mecburiyet sonucu bağımlıdır.

Çıkarımlar:

- Sosyal yardım bağımlılığı, bireysel niyet değil, sistemsal zorunluluğun sonucudur.
- Eğitim, yaş ve cinsiyet faktörleri sosyal yardım sisteminden çıkış kapasitesini ciddi ölçüde etkilemektedir.
- Yardım sisteminin yalnızca nakdi destek vermesi, bireyin dönüşümünü destekleyecek “çıkış rampaları” yaratmaması, bu bağımlılığın kalıcılaşmasına neden olmaktadır.
- Bağımlılığı azaltmak için birey değil; sistem hedef alınmalıdır: *yönlendirme, danışmanlık, beceri geliştirme ve esnek istihdam modelleri* şarttır.

7.8.2. Tembellik algısı ve gerçekliği

Toplumsal tartışmalarda sıkça tekrar edilen “sosyal yardım insanları tembelleştiriyor” argümanı, bu araştırmanın hem nicel hem nitel verileriyle test edilmiştir. Burada asıl soru, bireylerin gerçekten çalışmak istememesi mi; yoksa çalışamamaya neden olan yapısal, sosyal, ekonomik engellerin mi söz konusu olduğudur.

Nicel Bulgular

- “Tembellik etkisi” alt ölçek ortalaması: **3,36**
→ Orta-yüksek düzeyde algılanan tembellik etkisi

En yüksek ortalama:

- “Sosyal yardım bir haktır.” → 4,13

En düşük ortalama:

- “Sosyal yardım alırken çalışmaya ihtiyaç duymuyorum.” → 2,75
- Hipotez 4: “*Sosyal yardım alanların çoğu, yardımlar nedeniyle çalışmak istememektedir.*”

Reddedildi.

Çoğunluk çalışmak istiyor; yardım, çalışmama sebebi değildir.

Nitel karşılıklar ve yorum

Yardım alan bireyler yardım almayı “tembellik” değil, “çalışmama” olarak tanımlamaktadır. Nitel görüşmelerde, özellikle kadınlar çalışmak istediklerini, ancak çocuk bakımı, yaşlı/engelli sorumluluğu, iş bulamama, vasıf yetersizliği gibi nedenlerle çalışamadıklarını ifade etmiştir.

Erkek katılımcılar ise çoğu zaman ağır iş koşulları, düşük ücret, kısa süreli işler gibi nedenlerle çalışmanın sürdürülebilir olmadığını vurgulamıştır. “Bir yerde işe girsem yardım kesiliyor, sonra çıkarıyorlar beni, ne yapacağım?” ifadesi sistemin bireyi pasifleştirdiğini göstermektedir.

Uygulayıcılar, toplumda var olan “tembellik” söyleminin gerçeği yansıtmadığını belirtmiş; bireylerin çoğunun aslında çalışmak istediğini ama yapısal sorunlar nedeniyle bu fırsatı bulamadığını aktarmıştır.

Tablo 7.27. Tembellik: nicel-nitel sentez

Tespit Noktası	Nicel Veri	Nitel Yorum
Tembellik algısı	Orta seviyede (3,36)	Bu algı, bireylerin çalışmadığını varsayan dışsal bakıştan kaynaklanıyor.
“Çalışmaya ihtiyaç duymuyorum”	En düşük ortalama (2,75)	Bireyler, çalışmaya ihtiyaç duyuyor ama sistem çalışmayı dezavantajlı hale getiriyor.
“Sosyal yardım haktır”	En yüksek ortalama (4,13)	Yardım alanlar, yardımı bir “hak” olarak görüyor; tembellikle değil, yurttaşlıkla ilişkilendiriyor.
Hipotez sonucu	Reddedildi	Bireylerin çoğu çalışmak istiyor; tembellik algısı dışsal ve yüzeysel bir yorum.

Çıkarımlar:

- “Tembellik” bir davranış değil; çalıştırmayan sistemin bireyi nasıl görüldüğüdür.
- Yardım alan birey, düşük ücretli ve güvencesiz çalışmanın yarattığı riske karşı yardımın sabitliğine tutunmaktadır.
- Kadınlar için tembellik değil, *bakım emeği* ve sosyal destek eksikliği temel engeldir.
- Erkekler ise işin sürekliliği ve gelir güvencesi olmadığı için çalışmayı uzun vadeli bir çözüm olarak görmemektedir.
- Uygulayıcılar, bu algıyı değiştirmek için kamuoyuna yönelik bilinçlendirme ve bireyleri üretkenliğe teşvik edecek destek politikalarının geliştirilmesini önermektedir.

Nicel olarak “tembellik” algısı orta düzeyde ölçülse de, nitel bulgular bu algının sistemin bireyi çalıştıracak zemini sunamamasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Tembellik söylemi, sorunun bireye yüklenmesini sağlar ama sorunun yapısal olduğunu görünmez kılar. Bu nedenle bu söylemin politikalara yön vermesi yerine, gerçek nedenlerin ele alınması gereklidir.

7.8.3. Sosyal yardım ve istihdam ilişkisi

Sosyal yardım ve istihdam arasındaki ilişki, yardımın bireyi çalışmaya mı yönelttiği yoksa sistemde tutarak pasifleştirdiği mi sorusunu doğrudan gündeme getirir. Bu başlık, sosyal yardımın istihdam üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerini hem ölçümler hem anlatılar yoluyla tartışmaya açmaktadır.

Nicel Bulgular

Sosyal yardım-istihdam ilişkisi ölçeği genel ortalaması: 3,08 → Orta düzeyde

Alt boyut ortalamaları:

- **İstihdam motivasyonu:** 2,71 → *Düşük*
- **Koşullu yardım algısı:** 3,39 → *Yüksek*

Yardımın geçici olduğu algısı: 3,13

- Hipotez 5: “*Sosyal yardım bireyleri çalışmaya teşvik eder.*”

Reddedildi. İstihdam motivasyonu alt boyutu en düşük değeri aldı.

- Hipotez 6: “*Koşullu yardım algısı yüksektir.*”

Kabul edildi. Bireyler yardımın koşullara bağlı olmasını anlamlı buluyor.

Nitel karşılıklar ve yorum

Sosyal yardım alan bireyler, sosyal yardım aldıkları süreçte iş aramaya devam etmediklerini çoğu zaman açıkça ifade etmiştir. Bunun iki temel nedeni öne çıkmaktadır:

Yardımanın kesileceği korkusu: Özellikle sigortalı işe girenlerde yardımın hemen kesildiği örnekler bireyleri “çalışırsam yardım biter” mantığına itmiştir. Bu nedenle birçok kişi kayıt dışı çalışmayı tercih etmektedir.

İstihdam desteklerinin yetersizliği: Devletin iş bulma süreçlerine etkin destek sağlamadığı, kurslara erişimin sınırlı olduğu ve özellikle kadınlar için bakım yükü nedeniyle bu fırsatların değerlendirilemediği görülmektedir.

Uygulayıcılar, sosyal yardım ile istihdam arasındaki entegrasyonun neredeyse hiç olmadığını belirtmektedir. Yardım süreçleri kişiselleştirilmediği, danışmanlık hizmeti verilmediği ve istihdam planı oluşturulmadığı için bireylerin çalışmaya yönelmediği görülmektedir. Ayrıca, geçici istihdam modellerinin (TYP gibi) kalıcı etki yaratmadığı vurgulanmaktadır.

Tablo 7.28. SY-İ ilişkisi: nicel nitel sentez

Gözlem Alanı	Nicel Bulgular	Nitel Yorum
İstihdam motivasyonu	2,71 (en düşük)	Yardım alanlar iş aramıyor çünkü yardımın kesilmesinden korkuyor ve destek yetersiz.
Koşullu yardım algısı	3,39 (yüksek)	Bireyler, yardımın çalışmakla ilişkilendirilmesini adil bulabiliyor ama uygulanabilir bulmuyor.
Yardım-istihdam geçişi	3,08 (orta düzey)	Yardım ile istihdam iki ayrı sistem gibi; geçiş köprüsü kurulamıyor.
Hipotezler	1 reddedildi, 1 kabul edildi	1 Sistemin teşvik edici yapısı zayıf, ama koşullu yardım düşüncesi birey tarafından destekleniyor.

Çıkarımlar:

- Sosyal yardım sistemi bireyleri istihdama yönlendirecek şekilde yapılandırılmamıştır; yardım-istihdam **ayrımı iki paralel ve izole sistem** gibi işlemektedir.
- Sigortalı işe girince yardımın aniden kesilmesi, “istihdam bir risk, yardım bir garanti” algısı yaratmaktadır.
- Özellikle kadınlar için bakım yükü ve devletin destek eksikliği, istihdam motivasyonunu bastırmaktadır.

- Uygulayıcılar, yardım süreçlerine iş danışmanlığı ve gelişim planlarının entegre edilmesini savunmakta; bireyin sadece “yardım alan” değil, “gelişen ve çalışan” bir özneye dönüşmesini istemektedir.
- Nicel olarak koşullu yardım algısının yüksek olması, bireylerin yardımın çalışmayla ilişkilendirilmesini adil bulduğunu göstermektedir. Ancak uygulamadaki koşullar buna uygun değildir.

Yardım ile istihdam arasında sağlam bir köprü kurulmadıkça, yardım sistemi bireyi desteklemekten çok yerinde tutan bir yapıya dönüşmektedir. Sistemin bireyi risk almaktan korkutan değil, potansiyelini gerçekleştirmeye teşvik eden bir biçime kavuşması için yardımın “çalışma temelli destek” haline gelmesi gerekmektedir.

7.8.4. Kayıt dışılık

Kayıt dışı istihdam, Türkiye’de genel iş gücü piyasasının kronik sorunu olmakla birlikte, sosyal yardım alan bireyler açısından hem bir zorunluluk hem de bir hayatta kalma stratejisidir. Bu bölümde, sosyal yardım ile kayıt dışılık arasındaki ilişki; bireylerin neden bu tercihi yaptığı, sistemin nasıl bu tercihe zemin hazırladığı ve uygulayıcıların bu durumu nasıl değerlendirdiği üçlü bakışla incelenmektedir.

Nicel Bulgular

Katılımcıların:

%87’sinin sosyal güvencesi yoktur.

%22’si sigortasız çalışmaktadır.

%34’ü yalnızca sosyal yardımlarla geçinmektedir.

- Hipotez 7: “*Sosyal yardım alanlar arasında kayıt dışı istihdam yaygındır.*”

Kabul edildi. Veriler bunu açıkça destekliyor.

- Hipotez 8: “*Kayıt dışı istihdamın nedeni yardımın kesilmesi korkusudur.*”

Kabul edildi. Nitel görüşmelerle de destekleniyor.

Nitel karşılıklar ve yorum

Nitel görüşmeler, kayıt dışı çalışmanın yalnızca gelir elde etme çabası olmadığını, aynı zamanda yardım sisteminde kalmak için stratejik bir tercih olduğunu göstermektedir. Bireyler,

sigortalı bir işe girdiklerinde yardımın kesileceğini bildikleri için kayıtlı çalışmayı “zararlı”, sigortasız çalışmayı ise “gerekli” görmektedirler.

Özellikle ev hizmetlerinde çalışan kadınlar ve gündelik işlerde çalışan erkekler, işverenle aralarında sessiz bir uzlaşmaya girerek “sigorta istemediklerini” belirtmektedir. Bu durum sadece bireyin değil, sistemin de kayıt dışılığı normalleştirdiği bir yapıya işaret etmektedir.

Uygulayıcılar bu durumu ciddi bir sistem açığı olarak değerlendirmekte, yardım ile kayıtlı istihdam arasında bir geçiş mekanizması kurulmadığı için bireylerin yardım sisteminden çıkmaya cesaret edemediğini ifade etmektedirler.

Tablo 7.29. Kayıt dışılık: nicel-nitel sentez

Gözlem Alanı	Nicel Veri	Nitel Karşılık
Sosyal güvencesizlik	%87’si sosyal güvenceden yoksun	Çoğu kişi çalışsa bile kayıt dışı çalışıyor; sosyal güvenlikle uzak duruluyor.
Sigortasız çalışan oranı	%22	Sigortalı çalışmak yardım kaybı demek → birey bilinçli olarak sigortadan kaçınıyor.
Yardımla geçinen oran	%34	Yardım tek gelir kaynağı → yardım sistemi kişiyi piyasadan dışlamış.
Hipotezler	İkisi de kabul edildi	Yardım sistemi, bireyleri kayıt dışına itiyor; kayıt dışılık sistemin “pasif teşviki”ne dönüşüyor.

Çıkarımlar:

- Sosyal yardım sisteminde sigortalı işe girmenin “ödülü” değil, “cezası” olması, bireylerin kayıt dışı alanlara yönelmesini rasyonel bir strateji haline getirmiştir.
- Kadınların ev içi ya da komşu çevresindeki işler için küçük ücretler karşılığında çalışmaları ama bunların sisteme bildirilmemesi, kayıt dışılığın görünmez kadın emeği boyutunu ortaya koymaktadır.
- Yardımın aniden kesilmesi, güvencesiz bir işe girme cesaretini ortadan kaldırmakta; bu nedenle birey “yardım + sigortasız iş” formülünü tercih etmektedir.
- Uygulayıcılar bu durumu “etik sorun” olarak değil, sistemin bireyi zorladığı yapısal çelişki olarak değerlendirmektedir.

Çözüm önerileri (hem nitel hem nicel kaynaklara dayanarak):

Aşamalı yardım kesilme sistemi: Yardım alan birey işe girdiğinde yardımını 6-12 ay boyunca kademeli olarak azaltmak.

Çalışma karşılığı yardım modelleri: Özellikle belediyeler ve STK'larla iş birliği içinde, yarı zamanlı, sigortalı işler önerilmesi.

Kadınlar için sosyal güvence destekli mahalle temelli işler: Evde üretim, bakım emeği, küçük ölçekli sosyal kooperatifler teşvik edilmeli.

Sisteme güvenin artırılması: İş kaybı durumunda yardımın yeniden bağlanacağına dair güvence verilmesi.

Kayıt dışı çalışmak, sosyal yardım sisteminde kalmanın bir yöntemi olarak içselleştirilmiştir. Bireyler bilinçli olarak risk almaz, çünkü sistem onları korumaz. Nicel olarak yaygın, nitel olarak rasyonel olan bu davranış, sosyal yardım sisteminin yapısal dönüşümünü zorunlu kılmaktadır. Sistem kayıt dışılığı cezalandırmak yerine, kayıtlı istihdamı teşvik eden bir güvenlik ağı kurmalıdır.

7.8.5. Demografik değişkenler

Sosyal yardım sistemine kimlerin daha çok ihtiyaç duyduğu, bu sistemde kimlerin daha uzun süre kaldığı ve kimlerin yardıma bağımlı hale geldiği soruları, çalışmanın temel demografik kırılganlık eksenlerini oluşturur. Cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve hanedeki bakım yükü gibi değişkenler, sosyal yardımla kurulan ilişkiyi anlamada belirleyicidir.

Nicel Bulgular ve Hipotezler

Kadınlar, erkeklere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek sosyal yardım bağımlılığı puanı almıştır. **(Hipotez 1 kabul edildi).**

Eğitim seviyesi ile sosyal yardım bağımlılığı arasında negatif yönlü anlamlı ilişki saptanmıştır. **(Hipotez 2 kabul edildi)**

Yaş arttıkça yardım bağımlılığı ve tembellik etkisi puanları yükselmektedir. **(Hipotez 3 kabul edildi).**

En yüksek bağımlılık ortalamaları:

Kadınlar: **3,52**

45 yaş ve üzeri bireyler: **3,59**

İlkokul ve altı eğitim seviyesindekiler: **3,61**

Nitel karşılıklar ve yorum

Kadınlar: Kadın katılımcılar, çocuk bakımı, yaşlı/engelli bakımı gibi görünmeyen emek yükü nedeniyle ev dışı istihdama katılamadıklarını, bu nedenle sosyal yardımın temel geçim kaynağı haline geldiğini belirtmiştir. “Kurs var ama çocuğu bırakacak yer yok”, “Evden çıkınca yemek kim yapacak?” gibi ifadeler, kadının toplumdaki rollerinin sosyal yardıma doğrudan etki ettiğini göstermektedir.

Eğitimi düşük bireyler: Okuryazar olmayan ya da sadece ilkokul mezunu olan bireyler, sistemde yönlerini bulmakta zorlandıklarını, bilgi eksikliği nedeniyle yardım sürecine daha fazla bağımlı kaldıklarını ve çoğu zaman iş başvurusunda dahi bulunmadıklarını belirtmiştir. “Form dolduramıyorum, torun geliyor bakıyor” gibi cümleler, sistemle kurulan bağımsız ilişkinin ne kadar zayıf olduğunu göstermektedir.

Yaşlılar ve 45+ grubu: İleri yaş grubundaki katılımcılar, yardımın “tek dayanak” olduğunu ifade etmiş, yeniden işe girmeye dair umutları olmadığını, fiziksel güçlerinin yetmediğini, yardım kesilirse yaşamlarını sürdüremeyeceklerini aktarmışlardır. “İş verse de yapamam artık” cümlesi, bireyin pasifleşmesini değil; sistemsel dışlanmışlığını yansıtmaktadır.

Tablo 7.30. Demografik değişkenler: nicel-nitel sentez

Demografik Kırılğanlık	Nicel (Ölçümler)	Bulgular Nitel Gözlemler ve Anlamlar
Kadınlar	Yüksek (3,52)	bağımlılık Toplumsal roller, bakım yükü ve destek eksikliği istihdamı engelliyor.
Düşük eğitim	En yüksek bağımlılık (3,61)	Bilgiye erişememe, beceri eksikliği, kamu desteğini yönlendirememek
45 yaş ve üstü	Yüksek (3,59)	bağımlılık Fiziksel engeller, işsizlik, sistemden dışlanma, umutsuzluk
Bakım yükü olan haneler	Yüksek devamlılığı	yardım Engelli, yaşlı bireylerin varlığı istihdamın önünde sürekli bir engel oluşturuyor.

Çıkarımlar:

- Kadınlar, yaşlılar ve düşük eğitilmişler, sadece ekonomik olarak değil; aynı zamanda kurumsal erişim, bilgi yönetimi ve sosyal destek ağları açısından da kırılğan gruplardır.
- Yardım sistemine “daha sıkı bağlanmış” bu grupların alternatif üretme kapasitesi düşüktür. Sistem bu grupları pasif kabul ederek değil, onların gerçek yaşam şartlarına duyarlı çözümlerle güçlendirmelidir.

- Sosyal yardımın bu gruplara yönelik olarak kişiselleştirilmiş destek planlarına evrilmesi, onları sistemden çıkarmanın değil, onları hayatta tutmanın daha yapıcı bir yoludur.
- Özellikle kadınlar için çocuk bakım desteği, yaşlı bakımı yükünü hafifletecek sosyal hizmetler ve yerel mikro istihdam projeleri kritik rol oynamaktadır.

Nicel veriler, kimin sistemde daha uzun süre kaldığını gösterirken; nitel anlatılar bu kırılmalığın nedenlerini ve bu kırılmalığa karşı sistemin neden etkisiz kaldığını gözler önüne sermektedir. Sosyal yardım politikalarının en kırılmalı grupları hedefleyen, ama onları sadece korumakla kalmayıp dönüştürmeyi amaçlayan bir niteliğe ulaşması gerekmektedir.

7.8.6. Gelecek beklentileri ve sistemden çıkış arzusu

Sosyal yardım sisteminde uzun süre kalan bireylerin yardım dışı bir yaşam arzusu taşıyıp taşımadığı, yardımını geçici mi yoksa kalıcı bir güvenlik olarak mı gördüğü bu başlığın temel odağını oluşturur. Bu başlık, sosyal yardımdan çıkmak isteyenlerin önünde hangi engellerin olduğunu, kimlerin çıkış motivasyonuna sahip olduğunu ve sistemin bu motivasyonu nasıl yönettiğini hem nicel verilerle hem de bireysel anlatılarla tartışmaktadır.

Nicel bulgular ve hipotezler

Yardımın geçici olduğunu düşünenlerin ortalaması: **3,13**

→ *Kararsızlık sınırında, zayıf geçicilik algısı*

“Yardım olmadan geçinemem” maddesi yüksek ortalama almıştır: **3,84**

“İmkân olursa kendi işimi kurmak isterim” → **3,92**

→ *Çıkış arzusu var ancak koşullara bağlı*

- Hipotez 9: “Yardım alanların çoğu sosyal yardımdan çıkmak istemektedir” (**Kabul edildi**).

Ama çıkış isteği potansiyel düzeyde, pratik engeller nedeniyle gerçekleşmemektedir.

- Hipotez 10: “Sosyal yardım bireyde umut, gelişim ve hedef planı oluşturur.” (**Reddedildi**).

Gelecek planı yapanların oranı düşük; sistem yönlendirme sunmamaktadır.

Nitel karşılıklar ve yorum

Çıkış arzusunun yaygınlığı: Katılımcıların büyük çoğunluğu yardım almadan yaşamak istediklerini belirtmiştir. “Devlete muhtaç kalmak istemem”, “Kendi işimi kursam yardım da istemem” gibi ifadeler bu arzusunun güçlü olduğunu göstermektedir. Ancak bu niyet çoğu zaman yalnızca dilekte kalmaktadır.

Gerçekleşmeyen motivasyon: Katılımcılar, yardım sistemi içinde kendilerine herhangi bir yönlendirme, rehberlik ya da gelişim planı sunulmadığını ifade etmiştir. Bazıları meslek kurslarına ulaşamadıklarını, bazıları ise “nereden başlanacağını bilmediklerini” dile getirmiştir. Bu da bireyin iradesinin sistem tarafından desteklenmediğini göstermektedir.

Kadınlar ve bakım yükü: Kadın katılımcıların çoğu, “keşke evde çocuklara bakarken dikişten bir şeyler yapabilsem, devlete yük olmasam” gibi ifadelerle hem çıkış arzularını hem de bunu gerçekleştirmedeki sosyal bariyerleri dile getirmiştir.

Uygulayıcıların görüşleri: Uygulayıcılar, bireylerin yardım sisteminden çıkışa dair motivasyona sahip olduklarını ancak sistemin bu motivasyonu “kullanacak araçlara sahip olmadığını” kabul etmektedir. Sosyal yardımın gelişim planıyla birlikte verilmediği, yardımın bireyin geleceğiyle bağlantı kurmadığı sıkça vurgulanmıştır.

Tablo 7.31. Gelecek beklentileri: nicel-nitel sentez

Gözlem Alanı	Nicel Bulgular	Nitel Gözlemler ve Yorumu
Geçicilik algısı	3,13 (kararsız/ortalamada)	Yardımın geçici olacağına dair umut azalmış; süreklilik beklentisi artmış.
Çıkış arzusu	3,92 (yüksek)	“Keşke işim olsa da almasam” gibi yaygın niyetler var → fakat eyleme dönüşmüyor.
Yardımsız geçinemem algısı	3,84 (yüksek)	Özellikle yaşlılar ve bakım yükü olanlar, “yardımsız hayatta kalamam” diyor.
Rehberlik/danışmanlık eksikliği	Hipotez 10 reddedildi	Sistem bireyin potansiyelini değerlendirmiyor; yardım bir gelişim sürecine bağlanmıyor.

Çıkarımlar:

- Sosyal yardım alan bireylerin çoğu yardımdan çıkmak istemektedir, ancak bu isteği hayata geçirecek politik, sosyal ve ekonomik koşullar oluşmamıştır.
- Yardım sisteminin bireyi sadece koruyan değil, aynı zamanda yönlendiren bir mekanizmaya dönüşmemesi, çıkış motivasyonunu zamanla pasifleşen bir bekleyişe çevirmektedir.
- Özellikle kadınlar için bakım emeği desteklenmeden, gençler için meslek edinme kanalları açılmadan ve sistem bireyin yaşamına temas etmeden, bu motivasyon kalıcı davranışa dönüşmemektedir.

- Uygulayıcılar da bireyin sistemden çıkış motivasyonuna sahip olduğunu görmelerine rağmen, kendilerine bu süreci yönetme kapasitesi verilmediğini belirtmektedir. Bu durum, yardım sistemini “bekleme odasına” dönüştürmektedir.

Politika notu:

- Sosyal yardımın “kader” olmaktan çıkması, bireyin yardım sistemine giriş yaptığı andan itibaren bir gelişim ve çıkış planı çerçevesinde yönlendirilmesiyle mümkündür.
- Bu nedenle yardım; yalnızca geçim desteği değil, bir sosyal kalkınma sürecinin başlangıç noktası olarak yeniden tasarlanmalıdır.

7.8.7. Nicel-nitel sentezinin bütüncül genel değerlendirmesi

Bu araştırmada Diyarbakır’da sosyal yardım alan bireylerle yapılan nicel ölçek uygulamaları ve nitel derinlemesine görüşmeler, Türkiye’de sosyal yardım sisteminin işleyişine ve birey üzerindeki etkilerine dair çok katmanlı ve gerçekçi bir tablo sunmuştur. Nicel veriler yardımlara ilişkin eğilimleri sayısal olarak ortaya koyarken; nitel bulgular bu eğilimlerin arka planındaki nedenleri, deneyimleri ve duygusal boyutları açıklamıştır. Bu sentez, sosyal yardım sisteminin sadece bir ekonomik araç olmadığını, aynı zamanda sosyo-kültürel, politik ve psikolojik bir bağlamda işlediğini ortaya koymaktadır.

Sosyal yardım bağımlılığı

Nicel veriler bireylerin yardım sistemine yüksek düzeyde bağımlı olduğunu gösterirken, nitel veriler bunun bir tercih değil, sistemin sunduğu tek geçim alternatifi olduğunu kanıtlamıştır. Özellikle kadınlar, yaşlılar ve düşük eğitimliler sistemde daha uzun süre kalmakta, çünkü çalışabilecekleri ya da geçinebilecekleri başka bir kaynak bulunmamaktadır. Yardım sisteminin bireyden çıkış beklentisi, bireyin gerçekte neye sahip olduğu ile uyuşmamaktadır.

Tembellik algısı

Toplumda yaygın olan “yardım alan çalışmaz” algısı, hem nicel verilerde sınırlı karşılık bulmuş hem de nitel anlatılarla büyük oranda çürütülmüştür. Kadınlar bakım yükü, erkekler ise işlerin geçici ve düşük ücretli olması nedeniyle çalışamamakta; bu durum “tembellik” değil, sistemsel dışlanmışlık olarak tanımlanmalıdır. Tembellik söylemi, bireyin sorumluluğunu öne çıkararak sistemin yapısal kusurlarını görünmez kılmaktadır.

Yardım ve istihdam arasındaki kopukluk

İstihdam motivasyonu düşük çıkmış, yardım ile çalışma arasında güçlü bir ilişki kurulamamıştır. Yardımın kesileceği korkusu, kayıt dışı çalışmayı teşvik etmektedir. Sistem

bireyi desteklemekten çok “yardım al ya da çalış” ikilemine zorlamakta; bu da pasifleşmeye ve kayıt dışılığa neden olmaktadır. Yardım, istihdamla bütünleştirilmediği sürece sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak mümkün değildir.

Kayıt dışılık

Nicel bulgular kayıt dışılığın yaygın olduğunu, nitel anlatılar ise bunun bireysel değil sistemsel bir strateji olduğunu göstermektedir. Birey, sosyal yardım kesileceği için sigortalı işe girmekten kaçınmakta, işverenler de bu durumu teşvik etmektedir. Kayıt dışı çalışma, sosyal yardım sisteminin “koruma” değil “kapatma” işlevi gördüğünün en çarpıcı örneklerinden biridir.

Demografik eşitsizlik

Kadınlar, yaşlılar, engelli bireylerle yaşayanlar ve düşük eğitimliler sistemin en kırılgan gruplarıdır. Nicel veriler bu grupların yardım bağımlılığının daha yüksek olduğunu ortaya koyarken, nitel anlatılar onların sistemle kurduğu ilişkiyi yalnızlık, güvensizlik ve çaresizlik ekseninde ortaya koymuştur. Sistem bu gruplar için destek olmaktan çok durağanlaştırıcı bir işlev görmektedir.

Gelecek beklentileri

Bireyler yardım sisteminden çıkmak istemektedir; ancak bu arzuları destekleyecek bir yol haritası, danışmanlık hizmeti ya da kişisel gelişim planı sunulmamaktadır. Yardımın geçici olmasını isteyen birey, kalıcı bir desteğe mahkûm bırakılmıştır. Bu da zamanla bireyde öğrenilmiş çaresizlik ve pasifleşme yaratmaktadır.

Politika önerileri:

Yardım-İstihdam entegrasyonu

- Yardım sigortalı işe girildiğinde hemen kesilmemeli; 6-12 ay kademeli azaltılmalıdır.
- Yardım alan her birey için bireyselleştirilmiş “sosyal gelişim planı” hazırlanmalıdır.
- Belediyeler ve kamu kurumları aracılığıyla yarı zamanlı, sosyal güvenceli işler sunulmalıdır.

Kadınlar ve Bakım Yükü Altında Olanlara Özel Programlar

- Kadınlar için ev temelli mikro-istihdam ve üretim kooperatifleri teşvik edilmelidir.
- Engelli ve yaşlı bakım yükü taşıyan aileler için gündüz bakım hizmetleri ücretsiz sunulmalıdır.

Rehberlik ve sosyal danışmanlık hizmetleri

- Sosyal yardım alanlara zorunlu danışmanlık desteği verilmeli; danışman başına belirli sayı üst sınırı getirilmelidir.

- Kurs, iş, beceri yönlendirmeleri aktif yapılmalıdır.

Kayıt dışılığı azaltacak teşvikler

- “İşe girersen yardım biter” değil, “İşe girersen daha çok destek alırsın” modeli kurgulanmalıdır.
- Sigortasız çalışmanın cazibesini azaltacak ek destekler oluşturulmalıdır.

Yardımanın Meşruiyeti ve Güven Unsuru Güçlendirilmeli

- Sosyal yardım süreci şeffaflaştırılmalı, “torpil”, “tanıdık” gibi algıları azaltacak adımlar atılmalıdır.
- Bilgilendirme kampanyalarıyla yardımın “hak” olduğu kamuoyuna anlatılmalıdır.

Sosyal yardım bir çıkış rampası olmalıdır:

Nicel veriler sistemin yaygın kullanıldığını, nitel veriler ise sistemin bireyi nasıl sabitlediğini göstermektedir. Oysa sosyal yardım bireyin hayatta kalmasını değil, hayata karışmasını hedeflemelidir. Bu da yardımın sadece verilmesiyle değil, nasıl verildiğiyle, neyi hedeflediğiyle ve bireyi nereye taşıdığıyla ilgilidir.

Sosyal yardım politikaları artık bireyi korumanın ötesine geçmeli, onu hayata katmalı; yardım bir son çare değil, bir yeni başlangıç olmalıdır.

8. TARTIŞMA

8.1. Sosyal yardım bağımlılığı tartışması

Araştırmada kullanılan Sosyal Yardım Bağımlılığı (SYB) Ölçeği bulguları, katılımcıların sosyal yardımlara ilişkin bağımlılık düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Ort.=3,41). Özellikle “devlet sosyal yardım verdiği sürece faydalanırım” ve “yardımlar olmadan geçimimi sağlayamam” ifadelerine verilen yüksek puanlar, sosyal yardımların geçici bir destekten öte süreklilik arz eden bir yaşam stratejisi olarak algılandığını göstermektedir. Buna karşın, “yardımlar tembelleştirir” yönündeki algı orta düzeyde kalmış, yani katılımcılar yardımları çalışmaya engel olmaktan ziyade zorunlu bir destek mekanizması olarak görmektedir. Bu sonuç, bağımlılık etkisinin tembellik etkisine göre daha baskın olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bulgu, kavramsal ve kuramsal çerçevede ele alınan refah bağımlılığı kuramı ile doğrudan ilişkilidir. Murray’ın (1984) geliştirdiği yaklaşım, sosyal yardımların uzun vadede bireylerde çalışma motivasyonunu azaltarak bir tür “yoksulluk kültürü”nü pekiştirebileceğini savunmaktadır. Çalışmada katılımcıların yardımları ömür boyu sürecek bir hak olarak tanımlaması, bu kuramsal öngörüü desteklemektedir. Türkiye literatüründe de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Kesgin (2014), sosyal yardım politikalarının muhtaçlık temelli yapısının hak temelli bir sosyal politika anlayışını zayıflattığını, dolayısıyla yardımların bireyleri istihdamdan uzaklaştırma riski taşıdığını belirtmiştir. Nurdoğan (2022) tarafından geliştirilen ölçek ise yardımların özellikle kadınlar üzerinde bağımlılık ve tembellik etkisi yarattığını ortaya koymuştur. Araştırmamızda da kadın katılımcıların erkeklere oranla daha yüksek bağımlılık puanına sahip olmaları bu bulguyu destekler niteliktedir.

Bu noktada sosyal yardım bağımlılığı, yalnızca bireysel motivasyon kaybı çerçevesinde değil, aynı zamanda yapısal ve kurumsal bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Türkiye’nin refah rejiminin hibrit yapısı, yani Bismarckçı primli sistem ile Beveridge tipi primsiz yardımların bir arada bulunması, bağımlılığın hem sosyal politika tasarımındaki eksikliklerden hem de işgücü piyasasındaki yapısal sorunlardan kaynaklandığını göstermektedir (Buğra ve Keyder, 2006). Özellikle Diyarbakır gibi sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerde yardımların sürekliliği, kayıt dışı istihdam ve güvencesiz çalışma koşullarıyla birleşerek bağımlılık riskini artırmaktadır (Öktem, 2018).

Literatürde sosyal yardım bağımlılığına dair farklı yaklaşımlar da tartışılmıştır. Tekgüç (2018), sosyal yardımların yoksulluğu azalttığını ancak istihdam bağlantılı politikalarla

desteklenmedikçe kalıcı etki yaratamadığını belirtmiştir. Gül ve Gül'ün (2014) çalışması ise yardım alan bireylerin otomatik olarak bağımlı hale gelmediğini, asıl belirleyici faktörün düşük ücretli ve güvencesiz işlerin yaygınlığı olduğunu göstermektedir. Bu perspektif, araştırmamızın bulgularıyla örtüşmekte; katılımcıların yardımları hak olarak görmeleri, onların işgücü piyasasına erişimde yaşadıkları yapısal engellerle birlikte ele alındığında bağımlılığın çok boyutlu bir olgu olduğunu göstermektedir.

Sosyal yardım bağımlılığına dair elde edilen bulgular, yalnızca bireysel motivasyon kaybı çerçevesinde değil; sosyal devletin kurumsal kapasitesi, refah rejiminin yapısı ve işgücü piyasasının dışlayıcı özellikleri çerçevesinde tartışılmalıdır. Sosyal hizmet disiplini açısından ise bağımlılık, ekonomik olduğu kadar psikososyal güçlenme boyutuyla da ele alınmalı; yardımların bireyleri pasifize etmek yerine toplumsal bütünleşmeyi ve bağımsızlaşmayı destekleyecek biçimde yeniden kurgulanması gerektiği vurgulanmalıdır (Payne, 2020; Salduz ve Arslankoç, 2021).

8.2. Yoksulluk tuzağı ve istihdam

Araştırmada elde edilen nicel bulgular, katılımcıların yalnızca %32,1'inin bir işte çalıştığını, %67,9'unun ise herhangi bir işte çalışmadığını göstermektedir. Ayrıca katılımcıların %87,1'inin sosyal güvenceden yoksun olduğu, gelir kaynakları arasında ise sosyal yardımların (%34,5) ve aile desteğinin (%34,7) öne çıktığı tespit edilmiştir. Nitel görüşmelerde de benzer biçimde, katılımcıların sosyal yardımları kaybetme korkusu nedeniyle çoğunlukla kayıt dışı işlerde çalışmayı tercih ettikleri ve düşük ücretli geçici işlere yöneldikleri görülmüştür. Bu durum, yardımların istihdamı teşvik edici değil, aksine istihdamdan uzaklaştırıcı bir işlev kazanabildiğini ortaya koymaktadır. Diyarbakır özelinde bakıldığında, bölgedeki yüksek işsizlik oranı, düşük ücretli işlerin yaygınlığı ve sosyal güvenceden yoksunluk, sosyal yardımların “güvenli bir seçenek” olarak algılanmasına yol açmakta ve bu da klasik anlamda yoksulluk tuzağı mekanizmalarını işletmektedir.

Kuramsal olarak bu bulgu, yoksulluk tuzağı teorisi ile uyumludur. Literatürde yoksulluk tuzağı, bireylerin istihdam yoluyla elde edecekleri gelir ile sosyal yardımlar arasında net bir avantaj görememeleri nedeniyle işgücü piyasasına katılımda isteksiz davranmaları şeklinde tanımlanır (Cooke, 2009; Chantarat ve diğ., 2017). Araştırmamızda katılımcıların önemli bir kısmı, “çalışmaya başlarsam yardımlar kesilir” kaygısını dile getirmiştir. Bu bulgu, sosyal yardım-istihdam ilişkisinin Diyarbakır'da yardım bağımlılığı ile birleşerek yapısal bir yoksulluk tuzağı yarattığını göstermektedir.

Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar da bu sonucu desteklemektedir. Dayıoğlu ve Şeker (2016), çocuk yoksulluğunun sürekliliğini inceledikleri çalışmada, hanelerin sosyal yardımlara erişimlerinin tek başına yoksulluktan çıkışı sağlamadığını, esas belirleyicinin ebeveynlerin istihdam koşulları olduğunu vurgulamışlardır. Çoban ve diğ. (2011) ise sosyal yardım uygulayıcılarının deneyimlerine dayanarak yardımların bireysel düzeyde yararlı olmakla birlikte, makro ölçekte yoksulluğu azaltmada yetersiz kaldığını belirtmiştir. Bu bulgular, Diyarbakır’da gözlenen yapının Türkiye genelindeki daha geniş eğilimlerle örtüştüğünü göstermektedir. Ayrıca Buğra ve Keyder’in (2006) çalışması, Türkiye refah rejiminde sosyal yardımların neoliberal dönüşüm süreciyle merkezileştiğini ancak kalıcı istihdam politikalarıyla desteklenmediği için yoksulluk tuzağı riskini artırdığını ortaya koymaktadır.

Orhun ve Şimşek (2021) ise sosyal yardımların neoliberal küreselleşme sürecinde yoksulluğu azaltmak yerine yeniden üretebileceğine dikkat çekmiş; Yılmaz ve diğ. (2018) ise gelir testine dayalı yardımların kayıtlı istihdama geçişte çekinceler doğurduğunu göstermiştir. Diyarbakır’da katılımcıların kayıt dışı çalışmayı tercih etmesi, bu bulgularla doğrudan örtüşmektedir.

Uluslararası literatürde, yoksulluk tuzağıyla mücadele için aktif işgücü piyasası politikaları (ALMP) önerilmektedir (Berkel ve diğ., 2011; Scott, 2006). Ancak araştırmamız, Diyarbakır özelinde bu tür programların sosyal yardımlarla yeterince entegre edilmediğini göstermektedir. İŞKUR’un mesleki eğitim ve toplum yararına çalışma programları, katılımcıların ifadesiyle “geçici” çözümler sunmakta, uzun vadeli istihdam fırsatları yaratmamaktadır. Bu nedenle sosyal yardımlar, istihdamdan çıkışı telafi eden ama istihdama dönüşü teşvik etmeyen bir işlev kazanmaktadır.

Sonuç olarak, Diyarbakır örneğinde yoksulluk tuzağı, yalnızca bireysel tercihlerin değil, işgücü piyasasındaki yapısal kısıtlılıkların, düşük ücret düzeylerinin ve sosyal yardım politikalarının yetersiz entegrasyonunun sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal hizmet disiplini açısından bu bulgu, yardımların yalnızca gelir aktarımı değil, bireylerin istihdam edilebilirliğini artıracak beceri geliştirme ve güçlendirme programlarıyla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir (Salduz ve Arslankoç, 2021).

8.3. Sosyal yardımlar ve istihdam ilişkisi

Araştırmada uygulanan Sosyal Yardım–İstihdam Algısı (SY-İ) anketi bulguları, katılımcıların istihdama yönelik motivasyonlarının düşük (Ort.=2,71), koşullu yardımlara ilişkin algılarının görece olumlu (Ort.=3,39) ve yardımların istihdama katkısının sınırlı (Ort.=2,91) olduğunu

göstermiştir. Nitel görüşmelerde de sosyal yardım alan bireyler, iş bulduklarında yardımlarının kesileceği endişesi taşıdıklarını, bu nedenle çoğunlukla kayıt dışı ve geçici işlere yöneldiklerini belirtmiştir. Uygulayıcılar ise yardımların istihdamı doğrudan teşvik edici bir niteliğe sahip olmadığını, istihdamla bütünleştirilmediğinde yardımların pasif bir güvenlik ağı işlevi gördüğünü ifade etmişlerdir. Diyarbakır özelinde bu durum daha belirgindir; zira bölgedeki yüksek işsizlik oranı, düşük ücretler ve güvencesizlik yardımların “güvenli bir geçim stratejisi” olarak görülmesine yol açmaktadır.

Bu bulgular, kavramsal çerçevede ele alınan yoksulluk tuzağı kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Yoksulluk tuzağı, sosyal yardımların bireylerin istihdama yönelimlerini caydırıcı bir unsur haline gelebileceğini ileri sürer (Moffitt, 2002; Immervoll ve diğ., 2007). Diyarbakır örneğinde görüldüğü üzere, bireyler iş bulduklarında yardım kaybına uğrama riskini göze almak istememekte, bu da istihdamdan ziyade yardımlara dayalı bir geçim stratejisinin benimsenmesine yol açmaktadır. Nitel görüşmelerde dile getirilen “yardım kaybı korkusu” bu teorik çerçeveyi destekler niteliktedir.

Türkiye literatürü de bu tabloyu doğrulamaktadır. Gül ve Gül (2014), sosyal yardımların istihdam bağlantılı politikalarla desteklenmediğinde yoksulluk tuzağına yol açtığını vurgulamıştır. Tekgüç (2018), yardımların kısa vadede yoksulluğu azalttığını ancak işgücü piyasasıyla bütünleştirilmediğinde kalıcı etkiler yaratmadığını göstermektedir. Dayıoğlu ve Şeker (2016) ise çocuk yoksulluğu üzerine yaptıkları çalışmada, yardımların tek başına yeterli olmadığını, esas belirleyici unsurun ebeveynlerin istihdam koşulları olduğunu ortaya koymuştur. Çoban ve diğ. (2011) da uygulayıcı görüşlerine dayanarak, sosyal yardımların bireysel düzeyde yararlı olmakla birlikte, makro ölçekte istihdamı artırıcı bir rol oynamadığını belirtmiştir. Diyarbakır bulguları da bu sonuçlarla örtüşmektedir; yardımlar, istihdamın yerine geçen değil, istihdamdaki kırılganlıkları telafi eden bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

Sonuç olarak, sosyal yardımların istihdamla ilişkisi Diyarbakır özelinde yoksulluk tuzağı mekanizmaları çerçevesinde açıklanabilir. Sosyal yardımlar, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamakla birlikte, istihdama yönlendirme konusunda etkisiz kalmakta; hatta yardım kaybı korkusu nedeniyle kayıt dışı istihdamı teşvik eden bir işlev üstlenmektedir. Sosyal hizmet disiplini açısından bu bulgu, yardımların yalnızca gelir aktarımı olarak değil, aynı zamanda istihdam edilebilirliği artıracak beceri geliştirme, eğitim ve güçlendirme programlarıyla entegre edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

8.4. Kayıt dışılık

Araştırmanın nicel bulgularına göre katılımcıların %87'sinin sosyal güvencesi yoktur; %22,8'i sigortasız çalışmakta, %34,5'i ise yalnızca sosyal yardımlarla geçimini sağlamaktadır. “Kayıt dışılık yaygındır” (H7) ve “Kayıt dışılığın nedeni yardımın kesilmesi korkusudur” (H8) hipotezleri kabul edilmiştir. Ayrıca “koşullu yardım algısı” yüksek ($x=3,39$) iken “yardım–istihdam geçişi” orta düzeydedir ($x=3,08$). Bu durum, yardımların bireyler için güvenli bir seçenek, kayıtlı istihdamın ise riskli bir alan olarak algılandığını göstermektedir.

Nitel bulgular bu tabloyu derinleştirmektedir. Katılımcılar sigortasız ve geçici işleri “hayatta kalma stratejisi” olarak tanımlamış; sigortalı işe girmenin yardımlarının kesilmesi anlamına geldiğini vurgulamıştır: “Yakalanırsam yardımlarım kesilir diye her gün korkuyla yaşıyorum” (SYA-E-38-LİSE). Uygulayıcılar da yardım sisteminin kayıtlı gelirle doğrudan ilişkilendirilmesinin bireylerde “sistem dışında görünme” motivasyonu yarattığını açıkça dile getirmiştir (UY-32-E-Sİ-11).

Bu bulgular, Enformel Emek Kuramı ile uyumludur. Hart'ın (2008) Gana çalışması ve ILO'nun Kenya raporu, enformel emeğin yalnızca geçici bir uyumsuzluk değil, kapitalist üretimle iç içe geçmiş bir uyarlanma biçimi olduğunu göstermiştir. Marinescu ve Vălimăreanu (2019) da enformel istihdamın düşük sermaye ve düşük teknolojiyle sistematik biçimde üretildiğini vurgulamaktadır. Diyarbakır'da yardımların aniden kesilmesi riski ve düşük ücretli işlerin yaygınlığı, bireyleri enformel istihdama yönelten rasyonel bir strateji üretmektedir.

Uluslararası literatürde Standing (1999), enformel istihdamın özellikle kadınlar ve gençler arasında yoğunlaştığını, sosyal koruma mekanizmalarıyla bütünleştirilmediğinde yoksulluğu kalıcılaştırdığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, araştırmamızda kadınların yardım bağımlılığı puanlarının erkeklerden daha yüksek çıkması ve genç katılımcıların sigortasız çalışmaya yönelmesiyle örtüşmektedir. Ayrıca literatürde enformel istihdamın hizmet ve inşaat sektörlerinde yoğunlaştığı belirtilmektedir (Marinescu ve Vălimăreanu, 2019). Diyarbakır'da da görüşmeler, geçici işlerin özellikle inşaat ve gündelik hizmet alanlarında yoğunlaştığını ortaya koymuştur.

Türkiye literatürü de bu tabloyu desteklemektedir. Bağır ve diğ. (2023), enformel istihdamın özellikle düşük eğitilmiş gruplar arasında yaygın olduğunu belirtmiştir. Ersin ve Tanrıkulu (2024), Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kayıt dışı istihdam oranlarının ülke ortalamasının üzerinde olduğunu göstermiştir. Yurt ve Şişman (2024), hizmet ve tarım sektörlerinde enformel istihdamın ağırlığını vurgulamıştır. Başlevent ve Acar (2015) ile Demircan (2012), enformelin yapısal olarak kalıcılığına dikkat çekmiş; Alcan ve diğ. (2016) ise bölgesel eşitsizliklerin

enformel istihdamı artırıcı etkisini ortaya koymuştur. Çoban ve diğ. (2011) da uygulayıcı deneyimlerine dayanarak sosyal yardımların istihdamla bütünleşmediğinde kayıt dışılığı beslediğini ileri sürmüştür.

Bu sonuçlar, Diyarbakır örneğinde kayıt dışılığın yalnızca bireysel bir tercih değil, yapısal ve kurumsal bir zorunluluk haline geldiğini göstermektedir. Sosyal hizmet disiplini açısından bu tablo, bireylerin yalnızca gelir aktarımıyla değil; istihdam edilebilirliği artıracak beceri geliştirme, eğitim ve sosyal koruma politikalarıyla desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. Yardımlar, kayıt dışılığı besleyen değil, kayıtlı istihdama geçişi kolaylaştıran araçlara dönüştürülmelidir. Bu amaçla yardımların kademeli olarak kesilmesi, SGK teşvikleri, iş danışmanlığı hizmetleri ve kadınların bakım yükünü hafifletecek destekler politika tasarımının merkezine alınmalıdır.

8.5. Demografik farklılıklar

Araştırmada sosyal yardım–istihdam algısının demografik gruplara göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Nicel bulgular, özellikle eğitim ve gelir düzeylerinde anlamlı farklılıklar bulunduğunu ortaya koymuştur. Üniversite mezunlarının SY-İ ortalaması $3,18 \pm 0,42$ iken lise mezunlarında bu oran $3,00 \pm 0,47$ 'dir ($p=0,008$). Gelir düzeyi açısından bakıldığında, 10.000 TL'nin altında geliri olanların ortalaması 3,15 iken, hiç geliri olmayanlarda bu oran daha düşüktür ($p=0,042$). Ayrıca sigortasız çalışanların ortalama puanı $3,19 \pm 0,42$ olup, yardımlara bağlı geçim stratejilerinin daha baskın olduğunu göstermektedir ($p=0,033$). Bu bulgular, düşük eğitim ve gelir düzeyinin, yardımları bireyler için yalnızca geçici bir destek değil, kalıcı bir güvenlik ağına dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır. Literatürde de eğitim ve gelir farklılıklarının yoksulluğun kalıcılığında belirleyici olduğu ve özellikle düşük eğitimli hanelerde yardımlara bağımlılığın arttığı vurgulanmaktadır (Dayıoğlu ve Şeker, 2016; Yurt ve Şişman, 2024).

Nitel bulgular bu tabloyu daha insani bir düzlemde görünür kılmaktadır. Bir katılımcı, “Küçük yaşta evlendim, önüme ev işleri koyuldu... çalışamadım” (SYA-K-54-Okuryazar) diyerek eğitimsizlik ve toplumsal koşulların istihdam kapılarını kapattığını ifade etmiştir. Başka bir katılımcı, “Hanede 6 kişi yaşıyoruz, yardım olmasa geçimimiz imkansız” (SYA-K-33-Ortaokul) sözleriyle kalabalık hanelerde yardımın zorunlu hale geldiğini belirtmiştir. Engelli bir katılımcı ise, “%44 engelli raporum var, çalışacak iş yok” (SYA-E-65-İlkokul) diyerek dezavantajların yardımlara bağımlılığı artırdığını dile getirmiştir. Bu anlatılar, yalnızca istatistiksel verilerin değil, aynı zamanda yaşam deneyimlerinin de yardımları istihdamdan daha güvenli bir seçenek haline getirdiğini göstermektedir.

Bu bulgular, yetenekler yaklaşımı ile yakından ilişkilidir. Sen'in (1999) vurguladığı üzere, yoksulluğu anlamak için yalnızca gelire bakmak yeterli değildir; bireylerin “yapabilme” ve “olabilme” kapasitelerine erişimini engelleyen faktörler de önemlidir. Eğitim eksikliği, engellilik, kalabalık hane yapısı gibi “dönüşüm faktörleri” Diyarbakır'daki bireylerin istihdama katılım yeteneklerini sınırlamaktadır. Katılımcıların “keşke evde çocuklara bakarken dikişten bir şeyler yapabilsem, devlete yük olmasam” (SYA-K-29-Lise) ifadesi, yardımların yalnızca geçim değil, aynı zamanda bireyin toplumsal katılım kapasitesini de şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Uluslararası literatür de bu sonuçları destekler niteliktedir. Nussbaum (2003) ve López (2016), sosyal politikaların yalnızca gelir aktarımı değil, aynı zamanda bireylerin eğitim, sağlık ve beceri geliştirme fırsatlarını genişletmesi gerektiğini savunmaktadır. Benzer şekilde, ILO raporları düşük eğitilmiş bireylerin kayıtlı istihdama erişimde dezavantajlı olduklarını göstermektedir (ILO, 2018). Türkiye bağlamında ise Ersin ve Tanrıkulu (2024), Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da eğitim ve gelir eşitsizliklerinin yoksulluğu derinleştirdiğini; Bağır ve diğ. (2023) düşük eğitilmiş bireylerde kayıt dışılığın yaygın olduğunu; Çoban ve diğ. (2011) ise sosyal yardımların istihdamla bütünleşmediğinde kırılgan gruplarda bağımlılığı artırdığını ortaya koymuştur.

Sosyal devlet ilkesi perspektifinden bakıldığında, bu tablo sosyal yardımların yalnızca muhtaçlık temelli değil, aynı zamanda kapasite inşasıyla bütünleşik kurgulanması gerektiğini göstermektedir (Buğra ve Keyder, 2003; Şenkal ve Doğan, 2013). Sosyal hizmet disiplini açısından ise bulgular, yardımların bireyleri pasif alıcı olmaktan çıkarıp, hak temelli ve güçlendirici politikalarla onların yeteneklerini geliştirmeyi hedeflemesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Çoban ve diğ., 2011).

8.5.1. Uluslararası karşılaştırma

Elde edilen bulgular, sosyal yardımların çoğunlukla geçim güvenliği sağladığını, fakat istihdama katılımı yeterince teşvik etmediğini göstermektedir. Katılımcıların %87'sinin sosyal güvenceden yoksun olması ve yardım kaybı korkusu nedeniyle kayıt dışı çalışmaya yönelmeleri, sosyal devletin temel işlevi olan bireyi yalnızca gelir desteğiyle değil, aynı zamanda istihdam ve sosyal haklarla bütünleştirerek koruma amacının tam anlamıyla gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. “Çalışsam elimden yardımı alacaklar” (SYA-K-29-Lise) ifadesi, yardım politikalarının sosyal devletin eşitlikçi boyutunu desteklemek yerine bireyleri pasif alıcı konumunda bıraktığını çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır.

Sosyal devlet ilkesi, bireylerin yalnızca ekonomik risklere karşı korunmasını değil, aynı zamanda eğitim, sağlık ve istihdama erişimde eşit fırsatlara sahip olmasını gerektirir (Marshall ve Bottomore, 1992; Buğra ve Keyder, 2003). Uluslararası karşılaştırmalar, farklı refah rejimlerinin bu ilkeyi nasıl hayata geçirdiğini göstermektedir. İskandinav ülkelerinde yardımlar, aktif işgücü piyasası politikalarıyla bütünleştirilerek bireylerin becerilerini geliştirmeye ve istihdama yönlendirmeye odaklanmıştır (Halpin ve Hill, 2008). Bu yaklaşım, Diyarbakır’da görülen düşük istihdam motivasyonu (Ort.=2,71) ve kayıt dışı çalışma eğiliminin aşılabilmesi için kapasite artırıcı politikaların önemini vurgulamaktadır.

Anglo-Sakson ülkelerinde uygulanan workfare ve koşulluluk esaslı yardımlar, sosyal yardım bağımlılığını azaltmayı amaçlasa da, yüksek marjinal vergi oranları ve yardım kaybı korkusu nedeniyle “yoksulluk tuzağı” sorunlarını beraberinde getirmiştir (Moffitt, 2002; Immervoll ve diğ., 2007). Diyarbakır’da katılımcıların yardım kaybı endişesiyle kayıt dışına yönelmeleri, bu deneyimlerle doğrudan örtüşmektedir. Bu durum, sosyal politikanın yalnızca koşulluluk üzerine kurulduğunda sosyal devlet ilkesinin eşitlik ve güvence boyutunu zayıflatıldığını göstermektedir.

Latin Amerika’daki koşullu nakit transferleri ise yardımları eğitim ve sağlık gibi insan sermayesi yatırımlarıyla ilişkilendirmiştir (Grosh ve diğ., 2022). Araştırmamızda koşullu yardım algısının görece yüksek çıkması (Ort.=3,39), bu modele duyulan yakınlığı yansıtmaktadır. Ancak Diyarbakır’da koşulluluk, kapasite artırıcı değil, çoğunlukla gelir testi temelli bir denetim aracı olarak algılanmaktadır. Bu durum, sosyal devletin kapasite geliştirme amacından sapmaya işaret etmektedir.

Bulgular, sosyal yardım–istihdam ilişkisinde hem Anglo-Sakson yoksulluk tuzağı sorunlarını, hem de Latin Amerika’daki koşullu yardımların sınırlılıklarını yansıtmaktadır. Sosyal devlet ilkesi ve sosyal politika kuramı açısından, yardımların bireyleri yalnızca muhtaçlık temelinde koruyan değil, hak temelli ve istihdamla bütünleşik bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir (Şenkal ve Doğan, 2013; Çoban ve diğ., 2011). Sosyal hizmet disiplini açısından ise bu, bireylerin yalnızca gelir destekleriyle değil, aynı zamanda eğitim, beceri geliştirme ve sosyal koruma programlarıyla güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

8.6. Sosyal hizmet disiplini açısından değerlendirme

Araştırmanın bulguları, Diyarbakır’da sosyal yardımların bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamada kritik bir güvence sunduğunu, ancak istihdama yönlendirme etkisinin zayıf kaldığını ortaya koymaktadır. Nicel verilerde katılımcıların büyük çoğunluğunun sosyal güvenceden yoksun olduğu (%87) ve yalnızca üçte birinin çalıştığı görülürken, nitel bulgular

yardımların günlük yaşamda nasıl bir anlam kazandığını göstermektedir. Katılımcıların bir kısmı yardımları doğrudan hayatta kalmanın koşulu olarak tanımlamıştır: “Hanede altı kişiyiz, yardım olmasa kirası bile ödeyemeyiz” (SYA-K-33-Ortaokul). Benzer şekilde, “Okumadım, elimde meslek yok, yardım olmazsa aç kalırım” (SYA-K-54-Okuryazar) ifadesi, eğitim yoksunluğunun sosyal yardımlara bağımlılığı artırdığını ortaya koymaktadır.

Bulgular aynı zamanda sosyal yardım–istihdam ilişkisinin kırılgan noktalarını gözler önüne sermektedir. Katılımcılardan biri, “Sigortalı işe girsem yardımı kesiyorlar, o yüzden günlük işlere bakıyorum” (SYA-E-40-Lise) sözleriyle yardım kaybı korkusunu dile getirirken; başka biri, “Çocuklara bakıyorum, çalışmaya fırsat yok, yardım olmasa nasıl olurdu bilmem” (SYA-K-29-Lise) diyerek bakım yükünün istihdama katılımını sınırladığını belirtmiştir. Yardımların aynı zamanda bir hak olarak görüldüğü de anlaşılmaktadır: “Devlet vatandaşına sahip çıkmalı, bu yardım hakkımızdır” (SYA-E-45-İlkokul) ifadesi, yardımların yalnızca muhtaçlık temelli değil, vatandaşlık temelli bir algıyla da içselleştirildiğini göstermektedir.

Bu anlatılar, sosyal hizmet disiplininin temel ilkeleriyle doğrudan ilişkilidir. Sosyal hizmet yalnızca geçici destek sunmakla sınırlı değildir; bireylerin toplumsal bütünleşmesini, haklarını kullanabilmesini ve bağımsız yaşam kurabilmesini amaçlar (Payne, 2020). Diyarbakır bulguları, sosyal yardımların bireylerin yaşamında vazgeçilmez bir rol üstlendiğini ancak güçlendirici işlevinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Eğitim eksikliği, bakım yükü ve kayıt dışı çalışmaya yönelim gibi faktörler, yardımların bireyleri pasif konumda tuttuğunu ortaya koymaktadır.

Kuramsal olarak bu tablo, yetenekler yaklaşımı (Sen, 1999; Nussbaum, 2003) ile açıklanabilir. Katılımcıların ifadeleri, yardımların yalnızca “gelir” sağlamadığını, aynı zamanda “ne yapabilme” ve “ne olabilme” kapasitelerini de sınırladığını göstermektedir. Örneğin, dikiş dikerek gelir elde etmek isteyen bir katılımcının, “Keşke evde çocuklara bakarken dikişten bir şeyler yapabilsem, devlete yük olmasam” (SYA-K-29-Lise) sözleri, yardımların kapasite geliştirmeye bütünleştirilmediği sürece bireyin potansiyelini açığa çıkaramadığını ortaya koymaktadır.

Bu bulgular, sosyal devlet ilkesinin Diyarbakır bağlamında tam anlamıyla gerçekleşmediğine işaret etmektedir. Sosyal devlet, bireyleri yalnızca gelir aktarımıyla değil, aynı zamanda eğitim, sağlık ve istihdam olanaklarına erişimde eşit fırsatlar yaratarak korumalıdır (Buğra ve Keyder, 2003; Şenkal ve Doğan, 2013). Sosyal hizmet uzmanlarının rolü, bu noktada kritik önemdedir: yalnızca yardım dağıtmakla değil, aynı zamanda danışmanlık, rehberlik ve savunuculuk

yaparak bireylerin kayıtlı istihdama geçişini kolaylaştırmak ve yaşam kapasitelerini geliştirmekle sorumludurlar.

Sonuç olarak, sosyal hizmet disiplini açısından Diyarbakır bulguları, sosyal yardımların hak temelli, güçlendirici ve istihdam politikalarıyla bütünleşik biçimde yeniden kurgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Böylece yardımlar bireyleri pasif alıcı olmaktan çıkarıp, toplumsal yaşamda etkin ve üretken özneler haline getirebilir.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

9.1. Sonuç

Bu araştırma, Diyarbakır’da sosyal yardım alan bireyler üzerinden sosyal yardım–istihdam ilişkisini incelemiş, sosyal yardım bağımlılığı, yoksulluk tuzağı, kayıt dışı istihdam ve koşullu yardımlar gibi konuları çok boyutlu bir biçimde ele almıştır. Karma yöntemle yürütülen çalışma hem sayısal veriler hem de sahadan elde edilen anlatılar üzerinden sosyal yardımların bireylerin yaşamındaki anlamını, istihdam süreçleriyle ilişkisini ve geleceğe dair beklentilerini ortaya koymuştur.

Araştırma bulguları, sosyal yardım bağımlılığının katılımcılar arasında yüksek düzeyde hissedildiğini, ancak bunun tembellik algısından ziyade zorunluluk ve geçim kaygısı ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcılar için sosyal yardımlar, çoğunlukla yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli bir destek mekanizmasıdır. Bu nedenle, yardımların bireyleri “tembelleştirdiği” yönündeki yaygın söylem, sahadan elde edilen veriler ışığında sınırlı bir açıklama gücüne sahiptir.

Sosyal yardım ve istihdam ilişkisine bakıldığında, koşullu yardımların ve yoksullukla mücadele boyutunun olumlu karşılandığı; ancak yardımların istihdama katkısı ve istihdam motivasyonu üzerindeki etkisinin zayıf kaldığı görülmektedir. Özellikle kadınlar, düşük eğitim düzeyine sahip bireyler ve ileri yaş grupları, yardımlara daha fazla bağımlı kalmaktadır. Bu durum, bakım yükümlülükleri, sınırlı beceriler, ulaşım sorunları ve düşük ücretli işlerin cazibesizliği gibi yapısal engellerle yakından bağlantılıdır. Dolayısıyla, istihdam motivasyonu eksikliğini bireysel isteksizlikle açıklamak yerine, sosyal ve ekonomik koşulların oluşturduğu engelleri dikkate almak gerekmektedir.

Çalışmada öne çıkan bir diğer bulgu, kayıt dışı istihdamın sosyal yardım–istihdam ikilemini derinleştirmesidir. “İşe girersem yardımım kesilir” algısı, bireylerin kayıt dışı çalışmayı daha güvenli bir seçenek olarak görmelerine yol açmaktadır. Bu durum, yardım politikalarının kayıtlı istihdama geçişi destekleyecek biçimde yeniden tasarlanması gerektiğini göstermektedir. Aksi halde, yardımlar kısa vadede geçim desteği sağlasa da uzun vadede yoksulluk tuzağını besleyebilmektedir.

Araştırmada, sosyal yardımın bireyler nezdinde çoğunlukla “hak” ve “geçici destek” olarak algılandığı da dikkat çekici bir bulgudur. Katılımcılar yardımların bir lütuf değil, hak temelli bir uygulama olduğunun altını çizmektedir. Bu yaklaşım, sosyal devlet ilkesinin sahadaki

yansıması olarak değerlendirilebilir ve sosyal yardım politikalarında şeffaflık ile adalet vurgusunu güçlendirmektedir.

Geleceğe yönelik beklentiler incelendiğinde, birçok katılımcı yardımlardan bağımsızlaşmayı ve kendi geçimini sağlama arzusunu dile getirmiştir. Ancak mevcut koşullarda, sosyal yardımlardan istihdama geçişi kolaylaştıracak köprü mekanizmaların zayıf olduğu görülmektedir. Bu nedenle, sosyal hizmet perspektifi yalnızca gelir transferi sağlamakla sınırlı kalmamalı; bireylerin beceri kazanmasına, işgücü piyasasına erişimine ve sosyal bütünleşmesine destek olacak bütüncül politikaları içermelidir. Elde edile sonuçların özeti maddeler halinde verilmiştir. Devamında çalışmanın kapsamına uygun şekilde başlıklar halinde elde edilen sonuçları verilecektir.

- Sosyal yardım bağımlılığı yüksek, ancak tembellik algısı orta düzeyde kalmıştır.
- Yardımlar, bireyler için geçim zorunluluğu olarak görülmekte, lütuf değil hak temelli bir uygulama olarak algılanmaktadır.
- Koşullu yardımlar olumlu karşılanırken, yardımların istihdam motivasyonu ve katkısı zayıf kalmaktadır.
- Kadınlar, düşük eğitimliler ve ileri yaş grupları yardımlara daha fazla bağımlı durumdadır.
- Kayıt dışı istihdam, “yardım kesilir” endişesiyle güçlenmekte ve istihdam geçişini zorlaştırmaktadır.
- Yoksulluk tuzağı, düşük ücretli işler ve yardım kaybı korkusu nedeniyle derinleşmektedir.
- İstihdam motivasyonunu sınırlayan temel etkenler bireysel isteksizlikten çok yapısal engellerdir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının rolü yalnızca yardım dağıtımı değil, rehberlik ve istihdama geçişte destek sağlamak olmalıdır.
- Katılımcılar, gelecekte kendi geçimlerini sağlama ve yardımlardan bağımsızlaşma arzusunu dile getirmiştir.
- Sosyal yardım politikalarının, kayıt dışılığı caydıran ve kayıtlı istihdama geçişi teşvik eden desteklerle güçlendirilmesi gerekmektedir.

9.1.1. Sosyal yardım bağımlılığı ve algısı

Araştırmada sosyal yardım bağımlılığının katılımcılar arasında yaygın olduğu görülmüştür. Ancak bu bağımlılık, çoğu zaman literatürde dile getirildiği gibi bireysel isteksizlikten ya da “tembellikten” kaynaklanmamaktadır. Katılımcılar, sosyal yardımları çoğunlukla yaşamlarını idame ettirebilmek için zorunlu bir destek mekanizması olarak görmektedir. Bu durum, sosyal

yardımların bireylerin onurunu zedeleyen pasif bir ilişki değil, hayatta kalma ve temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir araç olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, sosyal yardımların bireyleri “çalışmaktan alıkoyduğu” yönündeki tek taraflı söylemler, sahadan elde edilen veriler ışığında sınırlı bir açıklama gücüne sahiptir.

9.1.2. Sosyal yardım–istihdam ilişkisi

Çalışma, sosyal yardımlar ile istihdam arasındaki ilişkinin karmaşık ve çok boyutlu olduğunu göstermiştir. Özellikle koşullu yardımların bireyler tarafından olumlu karşılandığı; çocukların okula devamı ya da sağlık kontrolleri gibi şartlara bağlanan yardımların işlevsel görüldüğü tespit edilmiştir. Ancak yardımların istihdama doğrudan katkısı ve bireylerin iş arama motivasyonu üzerindeki etkisi oldukça sınırlıdır. Katılımcılar, yardım alıyor olmalarının onları iş bulma konusunda daha istekli kılmadığını, tersine, düşük ücretli işlerde çalışmalarını halinde yardımları kaybetme riskinin motivasyonlarını zayıflattığını dile getirmiştir. Bu bulgu, yardım-istihdam ilişkisinde yapısal sorunlara işaret etmektedir.

9.1.3. Kayıt dışılık ve yoksulluk tuzağı

Araştırmanın en kritik bulgularından biri, sosyal yardım ile kayıt dışı istihdam arasındaki ilişkiye yöneliktir. “İşe girersem yardımım kesilir” algısı, bireylerin kayıtlı işlere yönelmesini engellemekte; kayıt dışı çalışmayı daha güvenli bir seçenek haline getirmektedir. Bu durum, yardım politikalarının istemedi de olsa yoksulluk tuzağına hizmet etmesine yol açmaktadır. Düşük ücretli ve güvencesiz işler, yardımın kaybı ile birleştiğinde bireyler için cazip olmamaktadır. Böylece sosyal yardımlar kısa vadede gelir güvencesi sağlarken, uzun vadede istihdama geçişi zorlaştıran bir bariyer işlevi görebilmektedir.

9.1.4. Demografik farklılaşmalar

Çalışmada sosyal yardım bağımlılığı üzerinde demografik değişkenlerin etkisi net biçimde ortaya çıkmıştır. Kadınlar, ev içi bakım sorumlulukları ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle yardımlara daha fazla bağımlı hale gelmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe sosyal yardım bağımlılığı azalmakta, işgücü piyasasına katılım imkanları artmaktadır. Yaş ilerledikçe ise bağımlılık yükselmekte ve istihdam olanakları daralmaktadır. Bu farklılaşmalar, sosyal yardım politikalarının “tek tip” bir yaklaşım yerine, farklı demografik grupların ihtiyaçlarını gözeterek hedeflenmiş uygulamalara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

9.1.5. Sosyal yardımın anlamı ve toplumsal algı

Katılımcılar, sosyal yardımları büyük ölçüde devletin sağlamakla yükümlü olduğu bir hak olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, sosyal devlet ilkesinin sahadaki en somut yansımasıdır. Yardımların bir “lütuf” ya da “iyilik” değil, hak temelli bir mekanizma olarak algılanması, bireylerin devlete olan güvenini artırmakta ve yardımın onur kırıcı bir ilişkiye dönüşmesini engellemektedir. Ancak bu algının güçlendirilmesi için sosyal yardım süreçlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve adalet ilkelerinin daha güçlü bir biçimde işletilmesi gerekmektedir.

9.1.6. İstihdam motivasyonu ve gelecek beklentileri

Katılımcıların büyük çoğunluğu istihdam konusunda isteksizlikten değil, yapısal engellerden söz etmektedir. Ulaşım sorunları, güvenlik kaygıları, düşük eğitim ve beceri eksiklikleri, düşük ücretli işlerin cazibesizliği ve özellikle kadınlar için bakım sorumlulukları istihdam motivasyonunu sınırlayan temel etkenlerdir. Buna rağmen birçok katılımcı gelecekte yardımlardan bağımsızlaşarak kendi geçimini sağlama isteğini dile getirmiştir. Bu tablo, doğru destek mekanizmaları kurulduğunda bireylerin sosyal yardımlardan çıkış yapma potansiyeline sahip olduklarını göstermektedir.

9.1.7. Sosyal hizmet perspektifi ve politika gereksinimleri

Araştırma, sosyal yardım politikalarının yalnızca gelir transferi sağlamasının yeterli olmadığını açıkça göstermektedir. Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında, yardımlar bireylerin kapasitesini geliştiren, onları güçlendiren ve istihdama yönlendiren araçlarla desteklenmelidir. Sosyal hizmet uzmanlarının rolü, yalnızca yardım dağıtan değil, bireyleri yönlendiren, rehberlik eden ve istihdama geçişte savunuculuk yapan bir işlevi de içermelidir. Politika düzeyinde ise, kayıt dışılığı caydıran ve kayıtlı istihdama geçişi ödüllendiren geçiş desteklerinin geliştirilmesi; beceri kazandırma programlarının yaygınlaştırılması ve bakım sorumluluğu olan gruplara özel istihdam teşviklerinin hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma, sosyal yardımların yoksullukla mücadelede vazgeçilmez bir rol oynadığını, ancak tek başına istihdama yönlendirmede yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Sosyal yardım politikalarının, kayıt dışılığı caydıracak ve kayıtlı istihdama geçişi ödüllendirecek geçiş destekleriyle güçlendirilmesi; özellikle kadınlar, düşük eğitimliler ve bakım yükümlülüğü yüksek gruplar için özel istihdam teşviklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Sosyal yardımın bir “son durak” değil, bireylerin onurlu bir yaşam ve bağımsız

geçim için çıkış rampası olarak yeniden kurgulanması hem sosyal politika hem de sosyal hizmet disiplini açısından temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

9.1.8. Çalışmanın teorik katkıları

Bu çalışma, sosyal yardım–istihdam ilişkisini Diyarbakır örneğinde saha verileriyle ele alarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Uluslararası literatürde “welfare dependency” genellikle bireysel tembellik ve motivasyon eksikliği üzerinden açıklanırken (Moffitt, 1992), bu araştırma Türkiye bağlamında bağımlılığın daha çok yapısal engeller ve geçim zorunluluğu ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Böylece, “yüksek bağımlılık–orta düzey tembellik algısı” ayrımı literatüre yeni ve özgün bir katkı sunmaktadır. Ayrıca, sosyal yardım bağımlılığına ilişkin demografik farklılaşmalar (cinsiyet, yaş, eğitim) ilk kez bu ölçekte Diyarbakır özelinde ortaya konmuş ve Türkiye’de refah rejiminin hibrit yapısının sahadaki yansımaları gösterilmiştir. Çalışma, sosyal hizmet literatüründe sıkça vurgulanan “hak temelli yaklaşım” ile refah bağımlılığı tartışmalarını bir araya getirerek disiplinlerarası bir bakış açısı geliştirmiştir.

9.1.9. Çalışmanın uygulamaya yönelik katkıları

Araştırma, politika yapımcılar için sosyal yardımın istihdama geçişte nasıl daha işlevsel hale getirilebileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bulgular, yardımların tek başına istihdam motivasyonu yaratmadığını, ancak koşullu yardımların belirli bir ölçüde kabul gördüğünü göstermektedir. Bu sonuç, yardımların istihdamla entegrasyonunu güçlendirecek köprü mekanizmalara (örneğin prim destekleri, geçiş yardımları, beceri kazandırma programları) duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının rolünün yalnızca yardım dağıtmak değil, istihdam sürecine rehberlik ve savunuculuk yapmak olduğu vurgulanmıştır. Bu yönüyle çalışma, sosyal hizmet mesleğinin uygulamadaki işlevine dair de yol gösterici niteliktedir.

9.1.10. Çalışmanın literatüre katkıları

Bu çalışma, sosyal yardım–istihdam ilişkisini Türkiye’nin Güneydoğu bölgesinde, büyük bir örneklem (505 kişi) üzerinden karma yöntemle inceleyen özgün bir çalışma olmuştur. Literatürdeki en önemli katkısı, sosyal yardım bağımlılığının tembellikten ziyade geçim zorunluluğu ile ilişkili olduğunu ampirik verilerle göstermesidir. Ayrıca, sosyal yardımların anlamı ve algısı konusundaki bulgular, yardımın “hak” olarak görülmesi gerektiğine dair sosyal hizmet odaklı yaklaşımı güçlendirmektedir. Böylece çalışma, hem sosyal politika hem de sosyal hizmet yazınında yerel bağlamda özgün bir örnek sunmaktadır.

9.2. Öneriler

Sosyal yardım ve istihdam ikileminde yoksullukla mücadele başlıklı çalışmanın problemlerine, bulgularına ve elde edilen sonuçlara göre, çalışmanın sınırlılıkları verildikten sonra politika yapıcılara yönelik, sosyal hizmet uzmanları ve uygulayıcılara yönelik ve akademiye/gelecek araştırmalara yönelik öneriler başlıklar halinde verilecektir.

9.2.1. Çalışmanın sınırlılıkları

Araştırmanın belirli sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, çalışma yalnızca Diyarbakır iliyle sınırlıdır; bu durum bulguların genellenebilirliğini azaltmaktadır. Çalışma kesitsel niteliktedir; yani yalnızca belirli bir zaman diliminde yapılan gözlemleri yansıtmaktadır. Boylamsal (longitudinal) çalışmalar, sosyal yardım–istihdam ilişkisini zamansal değişimlerle birlikte inceleme imkanı sunacaktır. Ayrıca araştırmada kullanılan ölçekler sosyal yardım bağımlılığı ve istihdam ilişkisini ölçmek için işlevsel olsa da, işveren davranışları, yerel işgücü talebi ve ekonomik dalgalanmalar gibi ek değişkenler kapsam dışında kalmıştır.

9.2.2. Gelecek araştırmalar

Gelecekte yapılacak çalışmalar, sosyal yardım–istihdam ilişkisinin farklı illerde ve farklı refah rejimi bağlamlarında karşılaştırmalı biçimde ele alınmasına odaklanabilir. Özellikle kadınların bakım yükümlülükleri, gençlerin eğitimden istihdama geçiş süreçleri ve yaşlı nüfusun sosyal yardımlara bağımlılığı ayrı ayrı incelenmelidir. Ayrıca kayıt dışı istihdam ile sosyal yardım arasındaki ilişkiyi derinlemesine ele alacak nitel çalışmalar, politika geliştirmede önemli katkılar sunacaktır. Boylamsal tasarımlar yardımların uzun vadeli etkilerini anlamayı kolaylaştıracak; deneysel ve müdahale temelli çalışmalar ise sosyal yardım–istihdam geçişini teşvik eden programların etkililiğini test etme imkanı sağlayacaktır.

9.2.3. Politika yapıcılara yönelik öneriler

- *Sosyal yardım–istihdam entegrasyonunun güçlendirilmesi*: Sosyal yardımların bireyleri kayıtlı istihdama yönlendiren bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. “Çalışırsan yardımın kesilir” anlayışı yerine, “çalışırsan yardımın azalmaz, kademeli olarak dönüşür” mantığıyla geçiş mekanizmaları uygulanmalıdır. Bu tür kademeli sistemler, bireylerin sosyal yardım kaybı korkusu olmadan işgücü piyasasına katılımını teşvik edecektir.
- *Kayıt dışılıkla mücadele için teşvikler*: Sosyal yardım alan bireylerin kayıt dışı çalışmayı tercih etmesinin önüne geçmek için prim desteği, vergi muafiyeti veya geçici geçiş

yardımları sağlanmalıdır. Böylece kayıt dışı çalışma cazip olmaktan çıkacak, kayıtlı istihdama yönelim artacaktır.

- *Hak temelli yaklaşımın güçlendirilmesi:* Sosyal yardım süreçlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve adalet ilkeleri öne çıkarılmalıdır. Yardımların hak temelli olarak görülmesi, sosyal devlet ilkesini güçlendirecek ve yardımların toplumda “lütuf” ya da “sadaka” olarak algılanmasının önüne geçecektir.
- Bölgesel eşitsizliklerin gözetilmesi: Güneydoğu illerindeki yapısal işsizlik dikkate alınmalı, bu bölgelere özgü sosyal yardım–istihdam geçiş programları geliştirilmelidir. Böylece merkezi politikaların homojen etkiler yaratması yerine, yerel ihtiyaçlara duyarlı uygulamalar hayata geçirilecektir.

9.2.4. Sosyal hizmet uzmanları ve uygulayıcılara yönelik öneriler

- *Sosyal hizmet uzmanlarının rolünün genişletilmesi:* Uzmanlar yalnızca yardım dağıtımını üstlenen aktörler olmaktan çıkarılmalı, bireyleri istihdama yönlendiren, mesleki eğitimlere erişimini kolaylaştıran ve danışmanlık sağlayan bir işlev üstlenmelidir. Bu yaklaşım, sosyal yardım alan bireylerin bağımsızlaşma süreçlerine doğrudan katkı sunacaktır.
- *Kadınların istihdama katılımının desteklenmesi:* Çocuk bakım desteği, güvenli ulaşım imkanları ve esnek çalışma koşulları sağlanmalıdır. Böylece kadınların bakım yükümlülükleri ve güvenlik kaygıları istihdam katılımı için bir engel olmaktan çıkarılacaktır.
- *İstihdama geçişte rehberlik mekanizmaları:* Yardım alan bireylerin işgücü piyasasına katılımında rehberlik, danışmanlık ve psikososyal destek süreçleri etkin hale getirilmelidir. Bu mekanizmalar, bireylerin yalnızca ekonomik değil sosyal olarak da güçlenmelerine katkı sunacaktır.
- *Geçici destek anlayışının güçlendirilmesi:* Sosyal yardımların kalıcı bir bağımlılık yaratmasının önüne geçmek için, yardımın “geçici bir destek” olduğu vurgulanmalı ve bireylerin kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacak güçlendirme programları yaygınlaştırılmalıdır.

9.2.5. Akademiye ve gelecek araştırmalara yönelik öneriler

- Karşılaştırmalı araştırmaların artırılması: Sosyal yardım–istihdam ilişkisi farklı illerde ve bölgelerde incelenmeli, Diyarbakır örneğindeki bulguların diğer bağlamlarla karşılaştırılması sağlanmalıdır. Böylece bölgesel farklılıkların sosyal yardım bağımlılığı üzerindeki etkileri daha görünür hale gelecektir.

- Özel gruplara odaklanan çalışmalar: Kadınlar, gençler, yaşlılar ve engelliler gibi dezavantajlı grupların sosyal yardım bağımlılığı ayrı ayrı incelenmelidir. Bu tür çalışmalar, sosyal yardım politikalarının hedeflenmiş ve daha işlevsel hale getirilmesine katkı sağlayacaktır.
- *Boylamsal araştırmaların yapılması*: Kesitsel veriler yerine uzun vadeli gözlemlerle sosyal yardımın bireylerin yaşamları üzerindeki etkileri izlenmelidir. Bu tür araştırmalar, yardımların yoksulluk döngüsünü kırmada veya yeniden üretmede oynadığı rolü daha net ortaya koyacaktır.
- Deneyssel ve müdahale temelli çalışmalar: Sosyal yardım–istihdam geçişini kolaylaştırmak için tasarlanan pilot programların etkililiği deneyssel yöntemlerle test edilmelidir. Böylece hangi politika araçlarının daha etkili olduğu bilimsel kanıtlarla desteklenecektir.

9.3. Bulgular Işığında Bir Model Önerisi

Çalışmanın bulguları ve bulgular ışığında ortaya çıkan önerileri göz önünde bulundurularak yararlanıcılara yönelik bir model ve akış şeması hazırlanmıştır. Modelin amacı, felsefesi ve uygulama sürecine değinilecektir.

9.3.1. Kademeli sosyal destek ve bağımsızlaşma modeli (KSD-BM)

Bu tez çalışmasının bulgularına dayanarak, mevcut sosyal yardım sisteminin ana sorunları olan bağımlılık döngüsü, kayıt dışı çalışma teşviki ve toplumsal damgalanma ile mücadele etmek amacıyla *Kademeli Sosyal Destek ve Bağımsızlaşma Modeli* (KSD-BM) önerilmektedir.

Model, sosyal yardımı “kalıcı bir gelir” algısından çıkarıp, bireylerin kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için “geçici bir destek” ve “hak temelli bir kaldıraç” olarak yeniden konumlandırmayı hedefler.

Temel İlke: Sosyal yardım sisteminde “Çalışırsan yardımın biter” anlayışı yerine, “Çalışırsan daha çok destek alırsın ve bağımsızlaşırsın” ilkesi benimsenerek yoksulluk döngüsünü kırma potansiyeli maksimize edilmelidir.

9.3.2. KSD-BM'nin üç aşamalı yapısı (yararlanıcı odaklı rehber)

KSD-BM, yararlanıcıların sosyal yardım sürecini net ve şeffaf adımlarla izlemesini sağlamak amacıyla üç temel aşamadan oluşur:

Aşama 1: stabilizasyon ve güvenlik (0-6 Ay)

Bu aşama, yararlanıcının acil maddi güvenlik ihtiyacını karşılamak ve istihdama giden yolu planlamak üzere tasarlanmıştır.

Tablo 9.26. Aşama 1

Hedef	Ne Anlama Geliyor?	Beklenenler (Eylem Adımları)
Temel Güvence	Alınan destek bir lütuf değil, şeffaf kriterlere dayalı sosyal bir haktır. Kira, fatura gibi acil ihtiyaçlar karşılanır.	Sosyal Hizmet Uzmanı (SHU) ile tanışmak ve sürece aktif katılım göstermek.
Planlama	Gelecek hedefleri, yetenekleri ve iş bulma engellerini kapsayan bir plan hazırlanır.	Sosyal Gelişim Planınızı (SGK) hazırlarken SHU'ya doğru ve eksiksiz bilgi vermek.

Aşama 2: kapasite geliştirme ve hazırlık (6+ Ay)

Bu aşama, yararlanıcının işgücü piyasasına katılım kapasitesini artırmayı ve yapısal engelleri ortadan kaldırmayı amaçlar.

Tablo 9.27. Aşama 2

Hedef	Sizin İçin Ne Anlama Geliyor?	Beklenenler (Eylem Adımları)
Rehberlik	SHU artık iş ve kurs bulmada rehberlik eden ana kariyer danışmanıdır.	SHU ile düzenli görüşme ve rehberlik desteği almak.
Beceri Kazanımı	Yerel iş piyasasına uygun, doğrudan işe yerleştirme odaklı mesleki kurslara ücretsiz erişim sağlanır.	Belirlenen mesleki eğitimlere ve beceri kurslarına aktif olarak katılmak ve iş arama sürecini başlatmak.
Özel Destekler	Çocuk veya bakıma muhtaç yakın varsa, gündüz bakım hizmetlerinden veya kooperatif desteklerinden yararlanır.	Sunulan bakım desteği imkanlarını kullanmak ve sorumlulukları hafifletmek.

Aşama 3: kademeli entegrasyon (işe giriş sonrası 6-12 ay)

Modelin en önemli parçasıdır. Kayıt dışı çalışmayı caydırmayı ve bireyin kayıtlı işe geçişte yaşadığı gelir kaybı korkusunu ortadan kaldırmayı hedefler.

Tablo 9.28. Aşama 3

Hedef	Ne Anlama Geliyor?	Beklenenler (Eylem Adımları)
Çifte Gelir	Kayıtlı (sigortalı) bir işe girildiğinde sosyal yardım Hemen Kesilmez . 6-12 ay boyunca hem maaş hem de yavaş yavaş azalan yardım alırsınız.	Kayıt dışı çalışmayı tamamen bırakıp, sigortalı bir işe geçmek.
Finansal Güvenlik	Bu 6-12 aylık kademeli azaltım dönemi, işe adaptasyon sürecinde finansal güvencedir. İşveren de istihdam için prim desteği alır.	12 ay boyunca iş hayatına adaptasyon sürecinde SHU ile düzenli irtibatı sürdürmek.
Bağımsızlaşma	12 ayın sonunda yardım tamamen kesilir ve Bağımsızlığa kavuşulur.	Artık tamamen kendi ayaklarınız üzerinde durmak ve gerekirse SGK planını güncelleyerek kariyerinize devam etmek.

Bu tez çalışmasıyla önerilen Kademeli Sosyal Destek ve Bağımsızlaşma Modeli (KSD-BM), mevcut sosyal yardım sisteminin yol açtığı bağımlılık döngüsünü, kayıt dışı çalışma ikilemini ve sosyal damgalanmayı kırmayı hedefleyen kapsamlı bir yapısal dönüşüm önerisidir. Modelin kalbinde yer alan Aşama 3: Kademeli Entegrasyon mekanizması, 'Çalışırsan yardımın kesilir' korkusunu ortadan kaldırarak bireyleri finansal güvence altında sigortalı istihdama yönlendirir. KSD-BM, yalnızca maddi yardım sağlamak yerine, Sosyal Hizmet Uzmanlarını kariyer rehberlerine dönüştürerek, istihdamı, eğitimi ve sosyal desteği bütünleşik bir yaklaşımla ele alır. Nihayetinde bu model, yardımı hak temelli bir kaldıraç olarak kullanarak yoksullukla mücadeleyi sürdürülebilir bir bağımsızlaşma sürecine dönüştürmeyi ve sosyal devlet ilkesini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu reform önerilerinin hayata geçirilmesi, Türkiye'nin sosyal politika alanında daha adil, daha şeffaf ve daha etkili bir refah sistemine geçişinde kritik bir adım olacaktır.

9.4. Son Söz Yerine

Bu çalışma, Diyarbakır örneğinde sosyal yardım–istihdam ilişkisini ele alarak yoksullukla mücadelenin çok katmanlı yapısını ortaya koymuştur. Araştırma bulguları, sosyal yardım bağımlılığının çoğunlukla bireysel isteksizlik ya da tembellikten kaynaklanmadığını; aksine geçim zorunluluğu, yapısal engeller ve sınırlı istihdam imkanlarıyla yakından ilişkili olduğunu göstermiştir. Sosyal yardımlar, bireyler için çoğu zaman hayatta kalmanın tek yolu, temel ihtiyaçların karşılanması vazgeçilmez bir güvence olmuştur. Bununla birlikte, yardımların istihdama doğrudan katkısının zayıf kalması ve kayıt dışı çalışmayı özendiren bir “yoksulluk tuzağı” riskini barındırması, sistemin en önemli açmazlarından biri olarak öne çıkmıştır.

Çalışmanın dikkat çekici bulgularından biri, yardımların toplum nezdinde “lütuf” değil, hak temelli bir destek olarak algılanmasıdır. Bu yaklaşım, sosyal devlet ilkesinin sahadaki yansımasıdır ve bireylerin onurunu koruyarak devlet–vatandaş ilişkisini güçlendirmektedir. Katılımcılar, yardımları geçici bir destek olarak görmüş ve uzun vadede kendi emekleriyle yaşamlarını sürdürme arzularını dile getirmiştir. Ancak bu arzunun gerçekleşebilmesi için bireysel motivasyondan çok, bakım yükümlülükleri, düşük eğitim düzeyi, ulaşım ve güvenlik gibi yapısal engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma sosyal yardımların yoksullukla mücadelede vazgeçilmez olduğunu, fakat tek başına istihdam motivasyonu yaratmadığını göstermiştir. Sosyal yardımlar, bireyleri bağımlı kılan bir “son durak” olarak değil, bağımsız ve onurlu bir yaşama açılan bir “köprü” olarak yeniden tasarlanmalıdır. Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında, yardımların yalnızca gelir transferi sağlaması yeterli değildir; bireylerin kapasitelerini geliştiren, onları güçlendiren ve işgücü piyasasına yönlendiren bütüncül politikalarla desteklenmesi gerekmektedir.

Son söz olarak; bu çalışma, yoksullukla mücadelede “hak temelli” yaklaşımın, bireylerin onurunu koruyarak güçlenmesini sağladığını; istihdama geçişin ise ancak bütüncül sosyal hizmet müdahaleleri mümkün olacağını vurgulamaktadır. Sosyal yardımın gerçek değeri, bireyleri bağımlı kılmasında değil, onları özgürleştirmesinde gizlidir.

KAYNAKLAR

- Abdulwasaa, M., & Kawale, S. (2023). Determinants of Poverty: A Mini-Review. *Current Journal of Applied Science and Technology*..
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2024). *AFAD 2024 İdare Faaliyet Raporu*
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Sosyal Yardım Programlarımız*.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024a). “*Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü*”.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024b). “*Sosyal Yardım Bilişim Sistemi*”.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024c). “*Aile Destek Merkezleri*”.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024d). *2004 Faaliyet Raporu*.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024e). *ASHB İstatistik Bülteni 2024 Aralık*. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025). “*2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Engelli ve Yaşlı Aylıkları*”.
- Airio, I., Moisio, P., & Niemelä, M. (2005). Intergenerational Transmission of Poverty in Finland in the 1990S. *European Journal of Social Security*, 7, 253-269.
- Akar, M. (2024). Sosyal Refah Rejimleri, Kurumlar ve Eşitsizlik. *Çalışma ve Toplum*, 1(80), 159-192.
- Akbulut, N. (2023). Public Educational And Social Protection Expenditures In Turkey And European Union Countries. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 21(3), 282-297.
- Aksanyar, Y. (2015). *Sosyal yardımda yeni bir yaklaşım olarak şartlı sosyal yardım: Sosyal yardım–istihdam bağlantısının etkinleştirilmesi programı 2014 yılı Türkiye uygulaması üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Akyıldız, Y. (2020). İşsizlere Yönelik İstihdam Hizmetlerinin SH Açısından İncelenmesi: İŞKUR Örneği. Ed: Hilal, E. Türkiye’de Kalkınma, İşgücü ve Demokrasi 23-56.
- Albayrak, E., & Birinci, M. (2024). Sosyal Hizmet ve Yoksulluk Kültürü Arasındaki İlişki. *Sosyal Bilimlerde Güncel Çalışmalar-5*, 283-344

- Alcan, D., Can, R., Taşkın, T., & Wiseman, W. (2016). Impact of social assistance on labor market mobility: The case of Turkey. *Emerging Markets Economics: Environmental & Social Aspects eJournal*.
- Alcock, P. (2016). *Why we need welfare: Collective action for the common good* (2nd ed.). Bristol: Policy Press.
- Alfers, L., & Lund, F. (2017). Approaches to social protection for informal workers: Aligning productivist and human rights-based approaches. *International Social Security Review*, 70(4), 67–85.
- Alkire, S. (2005). Why the capability approach? *Journal of Human Development*, 6(1), 115–135.
- Alkire, S., & Foster, J. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of Public Economics*, 95(7–8), 476–487.
- Almeida, R., Ridao-Cano, C., Hirshleifer, S., & McKenzie, D. (2014). *Turkey – Do job training programs help people find jobs?* World Bank Evaluation.
- Andersen, D. (2020). Stuck! Welfare state dependency as lived experience. *European Societies*, 22(3), 317–336.
- Androff, D. (2015). Practicing Rights: Human rights-based approaches to social work practice.
- Angel-Urdinola, D. F., Robayo, M., & Haimovich, F. (2009). Is social assistance contributing to higher informality in Turkey? *World Bank Policy Research Working Paper*.
- Arslan, K. (2024). Spss ile Adım Adım Bağımsız Örneklem T Testi Uygulama ve Apa Formatında Raporlama. İçinde *Eğitim Bilimleri Alanında Araştırmalar ve Değerlendirmeler*, 125-138. Gece Kitaplığı.
- Aspalter, C. (2017). Ten worlds of welfare capitalism: An ideal-typical perspective. In *The Routledge International Handbook to Welfare State Systems*, 47–72. Routledge.
- Aspalter, C. (2019). Welfare regime analysis: 30 years in the making. *International Social Work*, 62(1), 76–88.
- Asri, V., Michaelowa, K., Panda, S., & Paul, S. B. (2022). The pursuit of simplicity: Can simplifying eligibility criteria improve social pension targeting?. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 200, 820-846.

- Aydın Çakır, A., & Türkeş, S. (2021). Bilimsel Çalışmalarda Karma Yöntem Nasıl Kullanılır? *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 1-15.
- Aykaç, M., & Kaya, S. (2024). İşgücü Piyasasında Yaşanan Dönüşümler: Standart Dışı İstihdam ve Çalışan Yoksulluğu İlişkisi. *Sosyoekonomi*, 32(62), 413-453.
- Aytaç, S. E. (2014). Distributive politics in a multiparty system: The conditional cash transfer program in Turkey. *Comparative Political Studies*, 47(9), 1211-1237.
- Bağır, Y. K., Küçükbayrak, M., & Torun, H. (2023). Declining Labor Market Informality in Turkey: Unregistered Employment and Wage Underreporting. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 21(3), 364-392.
- Bağlar Kaymakamlığı. (2024). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı*. Resmi Dokümanlar.
- Baki, A., & Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Balta, E. (2019). *Sosyal yardımların sosyo-ekonomik etkileri: Şırnak ili örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Şırnak Üniversitesi, Şırnak. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bambra, C. (2004). The worlds of welfare: Illusory and gender blind? *Social Policy and Society*, 3(3), 201–211.
- Bambra, C., & Smith, K. E. (2010). No longer deserving? Sickness benefit reform and the politics of (ill) health. *Critical Public Health*, 20(1), 71–83.
- Banerjee, A., Hanna, R., Kreindler, G. E., & Olken, B. A. (2015). Debunking the Stereotype of the Lazy Welfare Recipient: Evidence from Cash Transfer Programs Worldwide. *Research Papers in Economics*.
- Barberis, E., Sabatinelli, S., & Bieri, A. (2017). Social assistance policy models in Europe: a comparative perspective. In *Rescaling Social Policies towards Multilevel Governance in Europe*, 177-202. Routledge.
- Barrett, C. B., Garg, T., & McBride, L. (2016). Well-being dynamics and poverty traps. *Annual Review of Resource Economics*, 8(1), 303–327.

- Barrientos, A. (2011). Social protection and poverty. *International Journal of Social Welfare*, 20, 240-249.
- Barrientos, A., & Unnikrishnan, V. (2018). In-work poverty and social assistance in developing countries. In *Handbook on in-work poverty*, 347-364. Edward Elgar Publishing.
- Bartle, E. E. (1998). Exposing and reframing welfare dependency. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 25(2), 23-42.
- Basson, Y. (2023). Multiple discrimination experienced by women with disabilities in the workplace in South Africa. *Law, Democracy and Development*, 27.
- Başlevent, C., & Acar, A. (2015). Recent Trends in Informal Employment in Turkey. *Yildiz Social Science Review*, 1(1), 77-88.
- Baytal, Y. (2009). *Atatürk döneminde sosyal yardım faaliyetleri (1923-1938)*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Bechange, S., Jolley, E., Rozario, A. R., Mallick, U., Islam, T., Brown, S., & Schmidt, E. (2024). Navigating the journey into formal employment for youth with disabilities in Bangladesh: A qualitative study. *Children and Youth Services Review*, 107606, 1-9
- Belchamber, G. (2009). Flexicurity: Unemployment, social inclusion, and income security.
- Bérgolo, M. and Cruces, G. (2021). The anatomy of behavioral responses to social assistance when informal employment is high. *Journal of Public Economics*, 193, 104313.
- Berkel, R., Graaf, W., & Sirovátka, T. (2011). The Governance of Active Welfare States., 1-21.
- Betzner, A. E. (2008). *Pragmatic And Dialectic Mixed Method Approaches: An Empirical Comparison* [Yayınlanmamış doktora tezi]. American University.
- Beveridge, W. (2000). Social insurance and allied services. 1942.. *Bulletin of the World Health Organization*, 78 (6), 847-855. WHO.
- Biles, J. J. (2008). Informal work and livelihoods in Mexico: Getting by or getting ahead? *The Professional Geographer*, 60(4), 541–555.
- Biles, J. J. (2009). Informal work in Latin America: Competing perspectives and recent debates. *Geography Compass*, 3(1), 214–236.
- Bilici, O. (2016). *Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonunun etkileri: Aybastı örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ordu Üniversitesi, Ordu. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Bird, K., & Higgins, K. (2010). Intergenerational Transmission of Poverty: Research Brief 5. *PSN: Poverty (Development) (Topic)*.
- Birdsall, N., Graham, C., & Pettinato, S. (2000). *Stuck in the middle? Income distribution and development*. Center on Social and Economic Dynamics Working Paper Series, (16).
- Biryukova, S., Sinyavskaya, O., & Kareva, D. E. (2022). Long-term dynamics of informal employment and its relationship with the poverty of the Russian population against the backdrop of the COVID-19 pandemic. *Population and Economics*.
- Blagoycheva, H. (2016). Employment and the “working poor” phenomenon in the EU. *Journal of economics and business administration*, 3-18.
- Blank, R. M. (2002). Evaluating welfare reform in the United States. *Journal of Economic Literature*, 40(4), 1105-1166.
- Bonner, C. (2017). Law and the informal economy: The WIEGO law project. In *Women, Gender and Work: Social Choices and Inequalities*, 94–102.
- Bozhko, D. (2024). Legal Analysis Of Targeting As A Basis For The Provision Of Social Assistance. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Law*, 37, 137-141.
- Brandolini, A., Magri, S., & Smeeding, T. (2010). Asset-Based Measurement of Poverty. *European Economics: Labor & Social Conditions eJournal*.
- Brannen, J. (2005). *NCRM Methods Review Papers, NCRM/005. Mixed Methods Research: A Discussion Paper* [Working Paper]. Unpublished.
- Breger Bush, S. (2014). Sen, Amartya (1933–). *Wiley Encyclopedia of Political Thought*.
- Brewer, M., Saez, E., & Shephard, A. (2010). Means-testing and tax rates on earnings. In J. Mirrlees et al. (Eds.), *Dimensions of tax design: The Mirrlees Review*, 90–173. Oxford University Press.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2003). New poverty and the changing welfare regime of Turkey. *UNDP Report*.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2006). The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European Social Policy*, 16(3), 211–228.
- Bulpett, C. (2002). Regimes of exclusion. *European Urban and Regional Studies*, 9(2), 137–149.

- Busilacchi, G., & Fabbri, A. (2023). Does the unemployment trap still exist? The case of the Italian minimum income scheme. *Social Policy & Administration*.
- Buz, S., & Aygüler, E. (2017). Amartya Sen'in Kapasite-Yapabilirlik Yaklaşımı Bağlamında Türkiye'de Yoksulluk Durumu. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(15), 177-189. (ISSN:2149-8598).
- Canbulut, T. (2015). *Sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk algısının yoksullukla mücadele programlarına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Carraro, L., & Cumpa, M. C. (2014). Accounting for different needs when identifying the poor and targeting social assistance. In *Proceedings of the IARIW 33rd General Conference, Rotterdam, The Netherlands*, 24-30.
- Cauthen, N., & Fass, S. (2007). Measuring Income and Poverty in the United States.
- Cesur Kılıçaslan, S., & Işık, T. (2017). Sosyal Hizmet ve Sosyal Politikalar Açısından Türkiye'de Yoksulluk. *EKEV Akademi Dergisi* 71, 287-302.
- Chantarat, S., Mude, A. G., Barrett, C. B., & Turvey, C. G. (2017). Welfare impacts of index insurance in the presence of a poverty trap. *World Development*, 94, 119-138.
- Cheikh, N. B., & Moisseron, J. Y. (2020). The effects of social protection on informal employment: Evidence from Tunisia. In *The Informal Economy Revisited*, 187–223. Springer.
- Chen, M. A. (2012). The informal economy: Definitions, theories and policies. *Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing (WIEGO) Working Paper No. 1*.
- Chen, M., & Vanek, J. (2013). Informal Employment Revisited: Theories, Data & Policies. *The Indian Journal of Industrial Relations*, 48, 390-401.
- Clasen, J., & Clegg, D. (2011). *Regulating the risk of unemployment: National adaptations to post-industrial labour markets in Europe*. Oxford University Press.
- Cnaan, R. (1992). Book review: *The three worlds of welfare capitalism*. *Acta Sociologica*, 35(1), 69–71.
- Coady, D., Grosh, M., & Hoddinott, J. (2004). *Targeting of transfers in developing countries: Review of lessons and experience*. The World Bank.
- Cooke, M. (2009). A welfare trap? The duration and dynamics of social assistance use among lone mothers in Canada. *Canadian Review of Sociology*, 46(3), 179–206.

- Creswell, J. W. (2007). *Araştırma Deseni—Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları* (3. Bs). Eğiten Kitap.
- Cuevas, P. F., Inan, O., Twose, A., & Çelik, Ç. (2019). *Vulnerability and protection of refugees in Turkey*. Findings from the Rollout of the Largest Humanitarian Cash Assistance Program in the World. World Bank and World Food Programme.
- Czech, S. (2014). Institutions as enabling constraints: A note on social norms, social change and economic development. *Ekonomia i Prawo*, 13(2), 309–319.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2024). *2024 Yılı Faaliyet Raporu*.
- Çelik, A., & Yavuz, K. (2023). The Evolving Role of the State in the 15th Year of Türkiye Social Security System Reform. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 84, 111-124.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024). *2024 sosyal konut ve kentsel dönüşüm faaliyetleri*.
- Çoban, A., Attepe, S., Polat Uluocak, G., & Çelik, G. (2011). “Are we doing fine?” The views on poverty reduction strategies among front-line workers in the field of social assistance in Turkey. *Journal of Social Service Research*, 37(5), 469–480.
- Dayıoğlu, M., & Şeker, S. D. (2016). Social policy and the dynamics of early childhood poverty in Turkey. *Journal of Human Development and Capabilities*, 17(4), 540–557.
- De Schutter, O. (2021). A human rights-based approach to measuring poverty. *Research Handbook on Human Rights and Poverty*.
- Deka, A. (2012). Local and Global Poverty: Insights Using a Rights-based Approach. *Advances in social work*, 13, 471-483.
- Demir, S. (2019). *Sosyal yardımların istihdam ile ilişkisi: Türkiye örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Demircan, E. (2012). *İstihdam ve işgücü piyasası raporu*. Karacadağ Kalkınma Ajansı, Diyarbakır.
- Develi, A., & Bozkurt Özyalçın, Y. (2022). Türkiye’nin Refah Rejimleri Arasındaki Yerinin Yükseköğretim Göstergeleri Açısından Karşılaştırmalı Analizi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 221-246.
- Devicienti, F., Groisman, F., & Poggi, A. (2010). Are informality and poverty dynamically interrelated? Evidence from Argentina. *Research in Labor Economics*, 18, 79–106.

- Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2025). *Genel bilgiler*.
- Diyarbakır Valiliği. (2025). *Diyarbakır tarihi*.
- Diyarbakır.Net. (2025). Diyarbakır'ın güncel nüfusu ne kadar? Diyarbakır Haber, Son Dakika Gündem Haberleri, Diyarbakır.Net. Geliş tarihi 23 Eylül 2025, gönderen
- Dobelniece, S. (2017). *Social Assistance: Comparative Analysis*. In *Economic Science for Rural Development Conference Proceedings* 46, 54-61.
- Dobler, C. (2009). The impact of formal and informal institutions on per capita income. *New Institutional Economics eJournal*.
- Doğan, Y.B., & Çelik, P. (2012). Diyarbakır'daki Kentsel Yoksulluğun Ana Bileşen Analizi Dahilinde Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 129-162.
- Dowling, M. (2019). *Social Work and Poverty*.
- Dörtlemeç, Y. H. (2019). *The analysis of Turkish Public Workfare Programme as a social assistance tool from a comparative perspective* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Duman, A., & Duman, A. (2021). The more the gloomier: Development of informal employment and its effect on wages in Turkey. *SSRN Working Paper*.
- Ellner, S. (2019). Labor politics in Latin America: Democracy and worker organization in the neoliberal era. *Hispanic American Historical Review*, 99(1), 25–207.
- Engelbrecht, M., van Niekerk, L., & Shaw, L. (2022). Supported employment for youth with intellectual disability: Promoting occupational justice. *Journal of Occupational Science*, 30, 403–419.
- Eroğlu, Ş. (2017). Income generation, informality and poverty in urban Turkey. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 37(5/6), 295–310.
- Ersin, I., & Tanrıku, F. (2024). Informal employment areas for Syrian refugees in Turkey: A fuzzy TOPSIS analysis. *Liberal Düşünce Dergisi*.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity & Princeton University Press, Cambridge & Princeton, NJ, 9-23.
- European Commission. (2008). *Recommendation on the active inclusion of people excluded from the labour market*. European Commission.

- European Commission. (2012). Supported Employment for People with Disabilities in the EU and EFTA-EEA: Good Practices and Recommendations in Support of a Flexicurity Approach.
- Ewoo, E. (2021). Do Welfare Benefits Stifle the Resolve of Recipients to be Economically Self-Reliant?.
- Fefoame, G. O., & Loryman, H. (2024). *Towards a Rights-Based Policy Environment for the Employment of Persons with Disabilities*. 1055–1069.
- Ferragina, E. (2024). The ‘two lives’ of Esping-Andersen and the revival of a research programme. *Social Policy & Administration*.
- Fiszbein, A., & Schady, N. (2009). *Conditional cash transfers: Reducing present and future poverty*. The World Bank.
- Fitri, D. L., & Supriyanto, A. (2022). Implementation of the Ahp-Topsis Method in Decision Making of Social Assistance Recipients in Karanganyar Gunung Semarang. *Jurnal Teknik Informatika (Jutif)*, 3(6), 1483-1490.
- Gábos, A., Binder, B., Branyiczki, R., & Tóth, I. G. (2024). Unravelling the relationship between employment, social transfers and income poverty: Policy and measurement. *Journal of European Social Policy*, 34(3), 289–308.
- Gallie, D., Paugam, S., & Jacobs, S. C. (2003). Unemployment, poverty and social isolation: Is there a vicious circle of social exclusion? *European Societies*, 5(1), 1–32.
- Garza-Rodríguez, J. (2002). The Determinants of Poverty in Mexico. *ERN: Other Development Economics: Regional & Country Studies (Topic)*.
- Gayán-Navarro, C., Sanso-Navarro, M., & Sanz-Gracia, F. (2020). An assessment of poverty determinants in U.S. census tracts, 1970–2010. *Growth and Change*, 51, 977-999.
- Genç, Y., & Çat, G. (2014). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-394.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2023). *Aile ve Gençlik Bankası*.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2024a). *Gençlik Projeleri Destek Programı*.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2024b). *2024 Faaliyet Raporu*.
- Gibárti, S. (2021). *Aiding Syrian refugees in Turkey: International approaches and domestic policies*. Security and Defence Quarterly.

- Gingrich, J. (2015). Advances in comparative-historical analysis. In *Coalitions, policies, and distribution*, 67–96.
- Gough, I., Bradshaw, J., Ditch, J., Eardley, T., & Whiteford, P. (1997). Social assistance in OECD countries. *Journal of European Social Policy*, 7(1), 17–43.
- Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü. *Çalışma ve Toplum*, 2(25), 141-162.
- Grosh, M., Leite, P., Wai-Poi, M., & Tesliuc, E. (2022). A synopsis of ‘Revisiting Targeting in Social Assistance: A New Look at Old Dilemmas’. *Global Social Policy*, 22(3), 434-448.
- Grover, C. (2006). Welfare reform, accumulation and social exclusion in the United Kingdom. *Social Work and Society*, 4(1), 78–91.
- Gupta, S. P. (1984). Conceptualizing Poverty. *Sociological Bulletin*, 33(1-2), 63-74.
- Gül, H., & Gül, S. (2014). Poverty, provision of assistance and work: The case of Turkey. *Social Work*, 9(1), 15–22.
- Gül, Ö., & Çelik, A. A. (2022). Social enterprises and the support for entrepreneurs with disabilities for an inclusive entrepreneurship ecosystem: The case of Turkey. *Journal of Applied And Theoretical Social Sciences*, 50-63.
- Günaydın, D. (2023). Sosyal yardım sorunu olarak sosyal yardım bağımlılığı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (84), 15-26.
- Güneydoğu Ekspres. (2024). *Diyarbakır’ın ekonomik geçmişi ve geçim kaynakları*. Erişim adresi:
- Güntner, S. (2017). EU Policies against Poverty and Social Exclusion and their Implications for Social Work: The Case of “Active Inclusion”. 121-141.
- Hagenaars, A., & de Vos, K. (1988). The Definition and Measurement of Poverty. *The Journal of Human Resources*, 23(2), 211–221.
- Halpin, B., & Hill, J. (2008). Active labour market programmes and poverty dynamics in Ireland. *Unpublished working paper*.
- Handler, J. F. (1995). *The Poverty of Welfare Reform*. Yale University Press.
- Hanlon, J., Barrientos, A., & Hulme, D. (2010). *Just give money to the poor: The development revolution from the Global South*. Kumarian Press.

- Hansen, J., Lofstrom, M., & Zhang, X. (2006). State dependence in Canadian welfare participation. *Canadian Law eJournal*.
- Hart, K. (2008). *The African revolution: Urban commerce and the informal economy*.
- Heady, C. (1997). Labour market transitions and social exclusion. *Journal of European Social Policy*, 7(2), 119–128.
- Healy, K. (2005). *Social work theories in context: Creating frameworks for practice*. Palgrave Macmillan.
- Heggebø, K., Dahl, E., & Wel, K. (2020). Disentangling the dynamics of social assistance: a linked survey-register data cohort study of long-term social assistance recipients in norway. *Plos One*, 15(3), e0230891.
- Herd, D., Lightman, E., & Mitchell, A. C. (2009). Searching for local solutions: Making welfare policy on the ground in Ontario. *Journal of Progressive Human Services*, 20(2), 129–151.
- Herrick, B., & Hudson, B. (1981). Poverty assessment through income measures., 98-113.
- Hingley-Jones, H., & Kirwan, G. (2023). Poverty: social work perspectives. *Journal of Social Work Practice*, 37(2), 131–135.
- Hoekstra, J. (2005). Is there a Connection between Welfare State Regime and Dwelling Type? An Exploratory Statistical Analysis. *Housing Studies*, 20, 475-495.
- Hu, A. (2010). The global social insurance movement since the 1880s. *Journal of Global History*, 5(1), 125–148.
- Hujo, K., & Gaia, E. (2011). Social policy and poverty: an introduction1. *International Journal of Social Welfare*, 20, 230-239.
- Immervoll, H., Kleven, H. J., Kreiner, C. T., & Saez, E. (2007). Welfare reform in European countries: A microsimulation analysis. *The Economic Journal*, 117(516), 1–44.
- Işık, V., & Ozdemir, M. C. (2024). Analysis of the relationship between unregistered employment and occupational accidents in Turkey. *WORK*, 79(4), 2075-2085.
- İlkkaracan, İ., Kim, K., Masterson, T., Memiş, E., & Zacharias, A. (2021). The impact of investing in social care on employment generation, time-, income-poverty by gender: A macro-micro policy simulation for Turkey. *World Development*, 144, 105476.

- İnak, A. (2022). *Sosyal Dışlanma ve Çalışan Yoksulluğu İlişkisinin İncelenmesi: Bingöl İli Örneği* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Yalova Üniversitesi. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- İnak, A., & Kesgin, B. (2023). Çalışan Yoksulların Sosyal Destek Sistemlerinin İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(25), 283-305.
- İncedal, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları. (*Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi*), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara.
- İŞKUR. (2024). *Türkiye İş Kurumu 2024 Faaliyet Raporu*.
- Jackson, E. A. (2023). The effects of a dominant informal sector on monetary policy transmission: A theoretical model simulation. *Economic Insights – Trends and Challenges*, 1(2).
- Jenkins, S., & Siedler, T. (2007). The Intergenerational Transmission of Poverty in Industrialized Countries. *Development Economics eJournal*.
- Jiménez, D. M. (2012). La informalidad laboral en América Latina: Explicación estructuralista o institucionalista? *ERN: Panel Data Models*.
- Johnson, R., & Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come. *Educational Researcher*, 33, 14-26.
- Jonakin, J. (2006). Cycling between vice and virtue: Assessing the informal sector’s awkward role under neoliberal reform. *Review of International Political Economy*, 13(2), 290–312.
- Jonsson, R. (2013). Are there any long-term consequences of poverty?
- Jung, I. Y. (2007). Social assistance in nine OECD countries. *Seoul: Sahmyook University*.
- Kabakçı Günay, E. (2025). Job Security, Labour Law Reforms, and Youth Unemployment: Flexicurity’s Role in Shaping Turkey’s Future Workforce. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22(4), 262-274.
- Kalaycı, S. (2022). *Vatandaşlık bağının güçlendirilmesinde sosyal hizmet ve yardımların önemi: Şırnak ili örneği* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi, Türkiye. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kam, Y. (2012). The Contributions of the Health Decommodification Typologies to the Study of the East Asian Welfare Regime. *Social Policy & Administration*, 46, 108-128.

- Kaplanoglu, E. (2014). Mesleki Stresin Temel Nedenleri ve Muhtemel Sonuçları: Manisa İlindeki SMMM'ler Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (64), 131-150.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2018). *İstatistiklerle Diyarbakır (2018)*.
- Karadoğan, E. (2012). *Küreselleşme sürecinde sosyal yardımların bireyin özsaygı düzeyine etkisi bağlamında dönüşümü ve etkinliği* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Türkiye. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kaymaz, Y. S. (2022). Türkiye'nin refah rejiminin dönüşümü. *Sakarya Üniversitesi İktisat Dergisi*, 11(1), 66–76.
- Kaymaz, Y. S. (2023). A Comparative Approach Regarding Turkey's Welfare Regime: Structural Analyze. *Toplumsal Politika Dergisi*, 4(1), 1–11.
- Kesgin, B. (2011). Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar. *İş Ahlakı Dergisi*. 4 (7), 65-75.
- Kesgin, B. (2014). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*. (2. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
- Kılınç, Z. A. (2018). Tercüme: Yoksulluk Kültürü. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(1), 209-215.
- Kim, J. (2016). Coping with economic justice in crisis: A. Sen's capability approach to Republic of Korea. *Crisis and Emergency Management: Theory and Praxis*, 1(1), 1–7.
- Ko, H., & Bae, E. (2020). Effects of active labour-market policies on welfare state finances. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 36(3), 200–216.
- Kraay, A., & McKenzie, D. J. (2014). Do poverty traps exist? *World Bank Policy Research Working Paper No. 6835*.
- Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü. (2024). *Öğrenci kredileri ve burs programları*.
- Kropyvnytskyi, M. (2024). Social Assistance In Ukraine: Concepts, Types And Conceptual Characteristics. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (4), 52-58.
- Krumer-Nevo, M. (2017). Poverty and the political: Wrestling the political out of and into social work theory, research and practice. *European Journal of Social Work*, 20(6), 811–822.

- Kume, E., & Trebicka, B. (2016). Is there any connection between poverty and informality?
- Kuşlu, G. (2015). The influence of the accession negotiations between the EU and Turkey on Turkey's employment and social policies. *European Journal of Social Policy*, 1-28
- Kutlu, D. (2016). Türkiye’de Sosyal Yardım ve İstihdam İlişkisinin Güncel Boyutları: Kurumsal ve Sosyolojik Bir Çözümleme. *Mülkiye Dergisi*, 40(2), 101-142.
- Kuznetsova, I. (2019). Informality of the Russian Labour Market. *Moscow State University Bulletin. Series 18. Sociology and Political Science*, 25(2), 116–132.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024). *2024 Yılı İdare Faaliyet Raporu*.
- Kwon, H. J. (2005). Transforming the developmental welfare state in East Asia. *Development and change*, 36(3), 477-497.
- Lagomarsino, A. (2019). Do cash assistance programs create welfare traps? *Uruguayan case study*.
- Leech, N. L. ve Onwuegbuzie, A. J. (2009). "A typology of mixed methods research designs". *Qual Quant*. 43, 265–275.
- Lee, J. W., & Park, S. W. (2013). A Study of the Process of Social Welfare Policy-making in a Local Government from the Perspective of New Institutionalism. *Journal of community welfare*, 44, 153-180.
- Lee, Y.-J., & Ku, Y.-W. (2007). East Asian welfare regimes: Testing the hypothesis of the developmental welfare state. *Social Policy & Administration*, 41(2), 197–212.
- Lehning, A., Vu, C. M., & Pintak, I. (2007). Theories of Poverty. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 16(1-2), 19–35,
- Leisering, L., & Leibfried, S. (2001). *Time and Poverty in Western Welfare States*. Cambridge University Press.
- Leiva, F. I. (2006). Neoliberal and neostructuralist perspectives on labour flexibility, poverty and inequality: A critical appraisal. *New Political Economy*, 11(3), 337–359.
- Lohmann, H. (2011). Comparability of EU-SILC survey and register data: The relationship among employment, earnings and poverty. *Journal of European Social Policy*, 21(1), 37–54.
- López, I. (2016). El desafío de la justicia global desde el enfoque de la capacidad de Amartya K. Sen. *Revista de Filosofía y Teoría Política*, (47), 91–110.

- Macarov, D. (1984) The Concept of Employment in Social Welfare Programs: The Need for Change in Concept and Practice, *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 11(1). DOI:
- Macpherson, S., & Silburn, R. (2002). The meaning and measurement of poverty. In *Poverty: A Persistent Global Issue*, 17–19.
- Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam ve Önlemeye Yönelik Stratejiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 547-565.
- Manow, P. (2004). *The good, the bad, and the ugly: Esping-Andersen's regime typology and the religious roots of the Western welfare state* (No. 04/3). MPIfG working paper.
- Mantle, G., & Backwith, D. (2010). Poverty and Social Work. *British Journal of Social Work*, 40(8), 2380–2397.
- Marinescu, C., & Vălimăreanu, I. (2019). The main currents (schools) of thought about the informal economy. *The Review of International Comparative Management*.
- Marshall, T. H., & Bottomore, T. (1992). *Citizenship and Social Class*. Pluto Press.
- Merfeld, J., & Morduch, J. (2023). Poverty at Higher Frequency. *SSRN Electronic Journal*.
- Metin, B. (2015). Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen’in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 9(36), 6315-6327.
- Midgley, J. (1997). *Social Welfare in Global Context*. SAGE Publications. <https://us.sagepub.com/en-us/nam/social-welfare-in-global-context>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2023). *MEB 2023 İdare Faaliyet Raporu*.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). *2024 YLSY Yurt Dışı Lisansüstü Eğitim Burs Başvuruları*.
- Missos, V., Domenikos, C., & Pontis, N. (2023). Hardening the EU core-periphery lines, 2009–2019: Dependency, neoliberalism, welfare reformation and poverty in Greece. *Structural Change and Economic Dynamics*.
- Misturelli, F., & Heffernan, C. (2010). The concept of poverty. *Progress in Development Studies*, 10(1), 35–58.
- Moffitt, R. (1992). Incentive effects of the U.S. welfare system: A review. *Journal of Economic Literature*, 30(1), 1-61.

- Moffitt, R. A. (2002). Welfare programs and labor supply. *Handbook of public economics*, in: A. J. Auerbach & M. Feldstein (ed.) 4, 2393-2430.
- Moffitt, R. A. (2015). The deserving poor, the family, and the U.S. welfare system. *Demography*, 52(3), 729–749.
- Moorhead, B., Otani, K., Bowles, W., Baginsky, M., Bell, K., Ivory, N., ... & Savaya, R. (2025). Toward a definition of professional identity for social work: Findings from a scoping review. *The British Journal of Social Work*, 55(2), 877-896.
- Moreira, A., & Hick, R. (2021). COVID-19, the Great Recession and social policy: Is this time different? *Social Policy & Administration*, 55(6), 976–990.
- Morse, J. M. (2003). Principles of mixed methods and multimethod research design. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *Handbook of mixed methods in social & behavioral research*, 189–208. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Moussié, R., & Alfers, L. (2022). Pandemic, informality and women’s work: Redefining social protection priorities at WIEGO. *Global Social Policy*, 22(2), 190–195.
- Murray, C. (1984). *Losing ground: American social policy, 1950–1980*. New York: Basic Books.
- Muş, Ü., Dinç, D., Yazici, M., & Gökmen, A. (2018). Determinants of Poverty. *International Journal of Civic Engagement and Social Change*.
- Namal, M. K., Yumurtaci, A., & Arpat, B. (2022). Investigation of the perspectives of citizens receiving public social assistance during Covid-19 in Turkey. *Eastern Journal of European Studies*.
- Nayir, F., Sarı, T., & Sarıdaş, G. (2024). Karma Yöntem Araştırma Sorularının Doğasını Keşfetmek. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (60), 361-372.
- Nelson, K. (2009). Minimum Income Protection and Low-Income Standards: Is Social Assistance Enough for Poverty Alleviation?
- Newman, I. (2011). Work as a route out of poverty: A critical evaluation of the UK welfare to work policy. *Policy Studies*, 32(2), 91–108.
- Noble, M., Ratcliffe, A., & Wright, G. (2004). *Conceptualizing, defining and measuring poverty in South Africa*.

- Nuckolls, R., & Villarreal Sosa, L. (2021). Human rights, collaborative advocacy, and a global approach to practice: Lessons from a field experience in Indonesia. *Journal of Human Rights and Social Work*, 6(1), 82–89.
- Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). NY: McGraw-Hill.
- Nurdoğan, A. K. (2022). Sosyal Yardım Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(1), 61-73.
- Nussbaum, M. C. (2003). Capabilities as fundamental entitlements: Sen and social justice. *Feminist Economics*, 9(2–3), 33–59.
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Cambridge: Harvard University Press.
- O'Connor, B. (2001). The intellectual origins of welfare dependency. *Australian Journal of Social Issues*, 36(3), 221–236.
- Odabaşı, F. (2009). *Yoksullukla mücadelede istihdamın rolü* (Uzmanlık tezi). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- OECD. (2022). *Income inequality update – Recent trends in income inequality and poverty*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD-ILO. (2019). *Definitions of informal economy, informal sector and informal employment. Development Centre Studies*.
- Olsaretti, S. (2015). Freedom's value: Some persisting questions for Amartya Sen's capability approach. *Jurisprudence*, 5(2), 369–375.
- Orhun, O., & Şimşek, O. (2021). Neoliberal Küreselleşme, Değişen Sosyal Politikalar ve Yoksulluk Sorunsalı Üzerine Bir Tartışma. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(41), 3755-3777.
- Ospina, M., & Saavedra-Caballero, F. (2013). Social assistance and informality: Examining the link in Colombia. *Econometric Modeling: Microeconomic Models of Household Behavior eJournal*.
- Öktem, K. G. (2018). Turkey's social assistance regime in comparative perspective: History, administrative structure, programmes and institutional characteristics. *Blickwechsel-Contemporary Turkey Studies, Working Paper, 1*.

- Özsoy, D., & Karataş, K. (2021). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Yardımlar. 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 219-236.
- Patel, L. (2005) Social Welfare & Social Development in South Africa. Oxford University Press Southern Africa, Cape Town.
- Payne, M. (2020). *Modern social work theory*. (5th ed.). Bloomsbury Publishing.
- Peacock, J. (2017). An embarrassment of riches and a surplus of shame: Amartya Sen on poverty and deprivation. *Poverty & Public Policy*, 9(4), 444–464.
- Peri, D. (2020). Benevolence attitudes of social assistance and solidarity foundations’ personnel according to their administrative profiles: A qualitative research in the case of Sakarya Turkey. *International Journal of Human Resource Studies*, 10(2), 151–174.
- Petrović, J. (2012). Social inclusion of the poor: Concept for reaffirmation of social work., (2), 73-88.
- Piachaud, D. (1987). Problems in the definition and measurement of poverty. *Journal of Social Policy*, 16(2), 147–164.
- Pohlan, L. (2019). Unemployment and social exclusion. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 164, 273–299.
- Polanyi, K. (1944). *The great transformation: The political and economic origins of our time*. New York: Rinehart.
- Polese, A., Williams, C., Horodnic, I., & Bejaković, P. (2017). Introduction: Informal economies as varieties of governance.
- Poluektova, O., Efremova, M., & Breugelmans, S. (2015). Poverty and Psychology. *Comparative Political Economy: Social Welfare Policy eJournal*.
- Powell, M., & Barrientos, A. (2004). Welfare regimes and the welfare mix. *European Journal of Political Research*, 43(1), 83–105.
- Powers, R. S., Livermore, M., & Creel Davis, B. (2013). The Complex Lives of Disconnected Welfare Leavers: Examining Employment Barriers, Social Support and Informal Employment. *Journal of Poverty*, 17(4), 394–413.
- Proctor, E. (2017). The pursuit of quality for social work practice: Three generations and counting. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 8(3), 335-353.

- Quisumbing, A. (2008). Intergenerational Transfers and the Intergenerational Transmission of Poverty in Bangladesh.
- Raj S.N., R., & Sen, K. (2016). Theoretical Perspectives on the Informal Economy. In R. Raj S.N. & K. Sen (Ed.), *Out of the Shadows?: The Informal Sector in Post-reform India*. Oxford University Press.
- Ramphoma, S. (2014). Understanding poverty: causes, effects and characteristics. *Interim: Interdisciplinary Journal*, 13, 59–72.
- Ribotta, S. (2023). Poverty as a matter of justice. *The Age of Human Rights Journal*.
- Rogan, M., & Cichello, P. (2020). (Re)conceptualising poverty and informal employment. In *The informal economy revisited*, 98–102. Routledge.
- Sağlık Bakanlığı. (2024). *Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü 2024 Birim Faaliyet Raporu*.
- Saint-Arnaud, S., & Bernard, P. (2003). Convergence or resilience? A hierarchical cluster analysis of the welfare regimes in advanced countries. *Current Sociology*, 51(5), 499–527.
- Salduz, Ç., & Arslankoç, S. (2021). Yoksullukla Mücadele Politikalarında Bir Çözüm Olarak Sosyal Yardımlar: Sosyal Hizmet Odaklı Bir Değerlendirme. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 153-172.
- Salinas, A., Ortiz, C., Changoluisa, J., & Muffatto, M. (2023). Testing three views about the determinants of informal economy: New evidence at global level and by country groups using the CS-ARDL approach. *Economic Analysis and Policy*.
- Sato, Y., & Yoshida, T. (2008). An Empirical Study of Intergenerational Transmission of Poverty. *Japan Labor Review*, 5(3), 95–113.
- Savcı Yörük, E. (2021). Sosyal Devlet Anlayışı ve Türkiye’deki Gelişimi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(11), 166-179.
- SBB. (2024), 2024 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu İcmali, Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Schmidt, L., Weisner, C., & Wiley, J. (1998). Substance abuse and the course of welfare dependency. *American Journal of Public Health*, 88(11), 1616–1622.
- Schram, S., Houser, L., Soss, J., & Fording, R. (2010). The third level of US welfare reform: Governmentality under neoliberal paternalism. *Citizenship Studies*, 14(6), 739–754.

- Scott, G. (2006). Active labour market policy and the reduction of poverty in the 'new' Scotland. *Critical Social Policy*, 26(3), 669–684.
- Scruggs, L., & Allan, J. P. (2008). Social stratification and welfare regimes for the twenty-first century: Revisiting *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. *World Politics*, 60(4), 642–664.
- Seeleib-Kaiser, M., & Sowula, J. (2020). The genesis of welfare regime theory. In *The Routledge Handbook of the Welfare State*, 41–59. Routledge.
- Sen, A. (1983). Concepts of poverty. In *Poverty and Famines*, 9–23.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. New York: Alfred A. Knopf.
- Sharma, B., & Adhikari, D. B. (2020). Informal economy and poverty dynamics: A review. *ERN: Informal Sectors & the Underground Economy in Transitional Economies*.
- Shepherd, A., Wadugodapitiya, D., & Evans, A. (2011). Social Assistance and the 'Dependency Syndrome'. *Development Economics: Women*.
- Silvander, J., & Peels, R. (2016). A rights-based approach to poverty reduction. *World Employment and Social Outlook*, 2016(2), 120-142.
- Sinha, S. (2007). Social Security for Women Workers in the Informal Economy: SEWA's Social Security Programme. In *Social Security as a Human Right: Drafting a General Comment on Article 9 ICESCR-Some Challenges*. 117-128. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
- Smedsvik, B., & Iacono, R. (2023). *Compulsory activation of young welfare recipients: revisiting the trade-off between workfare and welfare generosity*.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). (2023). *Gelir Testi Nedir?*.
- Spicker, P. (2020). Poverty and social policy. In *The Poverty of Nations*, 137–155.
- Srinivasan, S. (2007). No democracy without justice: Political freedom in Amartya Sen's capability approach. *Journal of Human Development*, 8(3), 457–480.
- Standing, G. (1999). *Global labour flexibility: Seeking distributive justice*. Palgrave Macmillan.
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Academic.
- Stephens, B. (2005). Poverty measurement and policy. *Policy Quarterly*, 1(1).

- Sur Kaymakamlığı. (2024). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı*. Resmi Dokümanlar.
- Surender, R., Noble, M., Wright, G., & Ntshongwana, P. (2010). Social Assistance and Dependency in South Africa: An Analysis of Attitudes to Paid Work and Social Grants. *Journal of Social Policy*, 39, 203- 221.
- Svensson, E., & Gustafsson, H. (2025). Are rights-based approaches to social justice (really) the right way?. *Nordic Journal on Law and Society*.
- Şahin, K. (2023). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Rolü. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 4(1), 71-103.
- Şenkal, A., & Doğan, M. (2013). Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 63-80.
- Tak, H., & Ko, K. (2017). Critical review of welfare dependency in active labor market programs in Korea: Existence, causes, and interpretations. *International Review of Public Administration*, 22(3), 300–319.
- Talme, L. (2014). Do capitalist welfare states still consist of “the good, the bad and the ugly”? Revisiting Esping-Andersen’s “Three Worlds”.
- Tanış, A. (2022). Çalışan Yoksulluğu ve Sosyal Dışlanma. *Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 26-43.
- Tanrıku, V. M. (2023). Sosyal Belediyecilik Çerçevesinde Sosyal Yardım ve Hizmet. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 12(35), 397-420.
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu. (2024). *IPARD programları ve kırsal destekler*.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2023). *2023 Yılı İdare Faaliyet Raporu*.
- Taşpınar, M. (2017). *Sosyal Bilimlerde SSPS Uygulamalı Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tekgüç, H. (2018). *Declining poverty and inequality in Turkey: The effect of social assistance and home ownership*. *South European Society and Politics*, 23(4), 547–570.
- Thoene, U. (2015). A socio-legal exploration of the linkages between informal employment, social protection and labour law in Latin America. *Revista De Estudios Sociales*, (54), 12–24.

- Titmuss, R. (1974). *Social Policy: An Introduction*. London: George Allen & Unwin.
- TOKİ. (2024). *Sosyal konut ve kentsel dönüşüm istatistikleri 2024*.
- Topgöl, S. (2013). Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277–300.
- Topuz, S., & Öz, M. (2014). Türkiye’de Sosyal Hizmet Uzmanlarının İstihdam Durumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 149-158.
- Trebilcock, A. (2005). Decent Work and the Informal Economy. *Research Papers in Economics*, 1-37.
- Trlifajová, L., & Hurrell, J. (2019). Work must pay: Does it? Precarious employment and employment motivation for low-income households. *Journal of European Social Policy*, 29(3), 376–395.
- Tulchinsky, T.H. (2018). Bismarck and the Long Road to Universal Health Coverage. *Case Studies in Public Health*, 131-179.
- Tural, B. G. (2008). Flexicurity and Women Unemployment. *Ankara Bar Review*, 1(2), 9-17.
- Tutar, K. (2023). Türkiye Cumhuriyeti’nin 100 Yıllık İstihdam Politikasının Toplumsal Açından Değerlendirmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 245-269.
- Türk Kızılay. (2024). *Yardım programları ve bağış kampanyaları*.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2024a). *Sosyal ve Hayri hizmetler*.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2024b). *Diyarbakır*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023a). *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023b). *Sosyoekonomik seviye, 2023*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024a). *Yoksulluk ve yaşam koşulları istatistikleri, 2024*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024b). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2024*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024c). *Dönemsel gayrisafi yurt içi hasıla, II. çeyrek: Nisan-Haziran, 2025*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024d). *İşgücü istatistikleri, 2024*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025a). *Ulusal eğitim istatistikleri, 2024*.

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025b). *İstatistiklerle Aile, 2024*.
- Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal devlet bağlamında Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275–305.
- UNDP Türkiye. (2013). *Türkiye’de Sosyal Yardım Raporu*,
- UNDP. (2023). *Human development report 2023*. United Nations Development Programme.
- UNICEF, (2005). Children living in poverty., 14-37.
- Urchik, G. (2021). Theoretical And Methodological Aspects Of Population Poverty Measurement As An Indicator Of Social Policy Efficiency. 62.
- Urhan, G. (2014). *Türkiye’de sosyal yardım rejiminin yerel düzeyde örgütlenmesi: Beykoz örneği* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2025). *Hayır Hizmetleri*.
- van den Berg, A. (2009). Flexicurity: What can we learn from the Scandinavian experience? *European Journal of Social Security*, 11(3), 245–269.
- van der Veen, R., & van der Brug, W. (2012). Three worlds of social insurance: On the validity of Esping-Andersen’s welfare regime dimensions. *British Journal of Political Science*, 43(2), 323–343.
- Villani, A. (2012). Social justice and capability approach: A note on theses of Amartya Sen and Martha Nussbaum. *Quaderni del Dipartimento di Scienze Politiche*, (120), 225–237.
- Vista, B., & Murayama, Y. (2011). Spatial Determinants of Poverty Using GIS-Based Mapping., 275-296.
- Vobruba, G. (2017). Incentive and action: Work and income decisions at the intersection of the labour market and the welfare state. In *The unemployment trap theorem*, 65–81.
- Vonk, G., & Olivier, M. (2019). The fundamental right of social assistance: A global, a regional (Europe and Africa) and a national perspective (Germany, the Netherlands and South Africa). *European Journal of Social Security*, 21(3), 219-240.
- Waghode, R., Yadav, S., Ghooi, R., Razak, S., & Menon, K. (2025). Work, motherhood, and nutrition: investigating the association of maternal employment on child nutritional status in south asia- a systematic review. *Nutrients*, 17(6).

- Wang, S., Yang, Y., & Bao-chen, L. (2024). Does employment assistance promote employment of the impoverished in china? evidence from a mixed methods approach. *Social Policy and Administration*, 58(7), 987-1008.
- Whiteford, P., Bradbury, B., & Saunders, P. (1989). Poverty traps in the Australian social security system. *Economic Analysis and Policy*, 19(1), 1–28.
- Wilensky, H. L., & Lebeaux, C. N. (1965). *Industrial society and social welfare* (2nd ed.). New York: Free Press.
- Williams, D. W. (1986). Poverty and unemployment traps and trappings. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 8(2), 96–107.
- World Bank. (2000). *World Development Report 2000/2001: Attacking poverty*. Oxford University Press.
- World Bank. (2018). *The state of social safety nets 2018*. The World Bank.
- Wratten, E. (1995). Conceptualizing urban poverty. *Environment & Urbanization*, 7(1), 11–38.
- Xiao, M., Chen, H., Li, F., & Guo, Y. (2022). The dynamics of social assistance in the informal economy: Empirical evidence from urban China. *Journal of Social Policy*.
- Xu, X., & Feng, W. (2019). Influence of Education on Poverty Intergenerational Transmission from the Perspective of Gender. *ICSSHE 2019*.
- Yakut Çakar, B., & Yılmaz, V. (2016). Sınıf ve Vatandaşlık Ekseninde Türkiye’de Sosyal Yardımı Yeniden. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(5), 27-38.
- Yaşar, S., & Taşar, M. O. (2019). Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(38), 118–144.
- Yazıcı, H. I. (2017). *Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının etkileri: Köprübaşı ilçesi örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Avrasya Üniversitesi. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yeler, A. (2019). Türkiye’de Sosyal Politikaların Sosyal Hizmet Eğitimi Üzerindeki Belirleyiciliği. *İmgelem*, 3(5), 273-285.
- Yıldırım Öcal, J., Bakır, M. A., Özen, İ. C., Kose, T., & Savaş, A. (2017). Türkiye’de sosyal yardım harcamaları ve istihdam ilişkisi. TÜBİTAK Project No: 115K574. Retrieved from

- Yıldız, Y. (2020). *Sosyal politika uygulaması olarak Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) değerlendirmesi: Bursa örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yılmaz, A., Aksanyar, Y., & Güler, T. (2018). Sosyal Yardım Olgusu ve Türkiye’de Şartlı Sosyal Yardım Uygulamaları. *EKEV Akademi Dergisi*, (73), 595-612.
- Yılmaz, V. (2018). Introduction: Social policies and social inequalities in contemporary Turkey. *Research and Policy on Turkey*, 3(2), 103–114.
- Yılmaz, V. (2018). The emerging welfare mix for Syrian refugees in Turkey. *Journal of Social Policy*, 48, 721–739.
- Yörük, E. (2020). *The politics of welfare in Turkey*. In The Oxford Handbook of the Welfare State.
- Yurt, Ş., & Şişman, Y. (2024). Kayıt Dışı istihdam: Sosyal Adaletsizlikler. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 15(1), 63-84.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. (2024). *Türkiye Bursları*.
- Yüksel, H. (2017). Welfare State Crisis İn Turkey: An Assessment On The Basis Of Green Card Health Insurance Program. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(60), 19-33.
- Zacharias, A. (2011). The Measurement of Time and Income Poverty. *Labor: Demographics & Economics of the Family eJournal*.
- Zagorsky, J. (2005). Measuring Poverty Using Both Income and Wealth. *Journal of Income Distribution*.
- Zencirci, G. (2015). *Illusory debates: How the “sadaka culture” discourse masked the rise of social assistance in Turkey*. *Asian Journal of Social Science*, 43(1), 125–150.
- Ziliak, J. (2019). Poverty and Social Policy in the United States. *Oxford Research Encyclopedia of Economics and Finance*.

EKLER

EK 1: Demografik Sorular

DEMOGRAFİK SORULAR

- 1- Cinsiyet: ☐ Kadın ☐ Erkek
- 2- Yaş: ☐ 18- 25 ☐ 26-35 ☐ 36-45 ☐ 46-55 ☐ 56-65 ☐ 66 +
- 3- Medeni durum: ☐ Evli ☐ Bekâr ☐ Dul ☐ Boşanmış
- 4- Ailede Yaşayan Birey Sayısı: ☐ 1-2 ☐ 3-5 ☐ 6-8 ☐ 8 +
- 5- Aile çocuk sayısı: ☐ Yok ☐ 1-2 ☐ 3-5 ☐ 6-8 ☐ 8 +
- 6- Engelli sayısı: ☐ Yok ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4+
- 7- Yaşlı Sayısı (65 ve üzeri): ☐ Yok ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4+
- 8- Eğitim durumu: ☐ Okur-yazar değil ☐ Okur-yazar ☐ İlkokul mezunu ☐ Lise mezunu ☐ Üniversite mezunu ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora
- 9- Birey gelir durumu: ☐ Hiç gelir yok ☐ 10.000TL altı ☐ 17.000TL altı ☐ 30.000TL altı ☐ 30.000TL ve üzeri
- 10-Şu anda bir işte çalışıyor musunuz? ☐ Evet ☐ Hayır
- 11-Gelir kaynaklarınız nelerdir? ☐ Yalnızca Sosyal Yardımlar ☐ Sigortasız Çalışıyorum ☐ Aile desteği ☐ Diğer belirtiniz.....
- 12-Sosyal güvenceniz var mı? ☐ Evet ☐ Hayır
- 13-En çok hangi yardım türünden faydalaniyorsunuz?
 - ☐ Ev ihtiyaçları için verilen yardım (Nakdi yardım)
 - ☐ Eğitim yardımı
 - ☐ Sağlık yardımı
 - ☐ Yakacak yardımı
 - ☐ Engelli yardımı
 - ☐ Hepsi
 - ☐ Diğer.....

EK 2: Sosyal Yardım Bağımlılığı Ölçeği

ÖLÇEK SORULARI

1. Sosyal Yardım Bağımlılığı Ölçeği

	Sosyal Yardım Bağımlılığı Ölçeği	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Yapılmakta olan sosyal yardımları yetersiz buluyorum.	1	2	3	4	5
2	Düzenli bir iş bulduğumda dahi sosyal yardımlara ihtiyaç duyuyorum.	1	2	3	4	5
3	Geçimimi sağlayacak düzenli bir iş buluncaya kadar sosyal yardımlardan faydalanırım.	1	2	3	4	5
4	Yapılan yardımların kişileri tembelleştirdiğini (çalışma hayatından uzaklaştırdığını) düşünüyorum.	1	2	3	4	5
5	Devlet sosyal yardım verdiği sürece sosyal yardımlardan faydalanırım.	1	2	3	4	5
6	Ölene kadar sosyal yardımlardan faydalanırım.	1	2	3	4	5
7	Sosyal yardımlardan yararlanmadan çalışarak yaşamımı devam ettiremiyorum.	1	2	3	4	5
8	Ailemin geçimini sağlayabilmesinin en önemli kaynağı sosyal yardımlardır.	1	2	3	4	5
9	Sosyal yardımlardan faydalanmadan geçimimi sağlayamıyorum.	1	2	3	4	5
10	Sosyal yardım alırken çalışmaya ihtiyaç duymuyorum.	1	2	3	4	5
11	Sosyal yardımların ihtiyaç sahipleri için devamlı bir hak olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5

EK 3: Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisi Anketi

2. Sosyal Yardım-İstihdam İlişkisi Anket Soruları (Sosyal yardım alanlara yönelik)

	Sosyal yardım-istihdam ilişkisi anketi	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1.	Sosyal yardım aldığım için çalışmama gerek yoktur.	1	2	3	4	5
2.	Sosyal yardımlar beni çalışmaya teşvik eder.	1	2	3	4	5
3.	Sosyal yardım aldıktan sonra iş aramaya başladım	1	2	3	4	5
4.	Sosyal yardımlar beni tembelleştiriyor.	1	2	3	4	5
5.	İş imkanları artarsa yoksulluk azalır.	1	2	3	4	5
6.	Türkiye'deki yoksullukla mücadele politikalarını biliyorum.	1	2	3	4	5
7.	Türkiye'deki sosyal yardım araçları hakkında bilgi sahibiyim.	1	2	3	4	5
8.	Türkiye, sosyal yardımlar için daha fazla bütçe ayırmalıdır.	1	2	3	4	5
9.	Sosyal yardımlar çalışma şartına bağlanmalıdır.	1	2	3	4	5
10.	Çalışma şartına bağlı sosyal yardım uygulamaları istihdama katkı sağlar.	1	2	3	4	5
11.	Çalışma şartına bağlı sosyal yardım uygulamaları insan hakkı ihlalidir.	1	2	3	4	5
12.	Çalışma şartına bağlı sosyal yardım uygulamaları yoksulluğu azaltır.	1	2	3	4	5
13.	Sosyal yardım ve istihdam politikaları birbiriyle bağlantılı olmalıdır.	1	2	3	4	5
14.	Sosyal yardım-istihdam bağlantısı halka yeterince anlatılmıştır.	1	2	3	4	5
15.	Sosyal yardımlar, iş bulma konusunda bana destek oluyor.	1	2	3	4	5
16.	Sosyal yardım aldığımda da iş aramaya devam ediyorum.	1	2	3	4	5
17.	Sosyal yardım aldığımda, iş bulmam için gereken eğitim ve kurslara katılabiliyorum.	1	2	3	4	5
18.	Sosyal yardım alırken, iş bulmak için yeterli desteği alıyorum.	1	2	3	4	5
19.	Sosyal yardımlar, iş bulmamı kolaylaştırıyor.	1	2	3	4	5
20.	Sosyal yardım aldığımda, iş bulma sürecindeki masrafları karşılayabiliyorum (ulaşım, giyim, vs.).	1	2	3	4	5

EK 4: Sosyal Yardım Alanlara Yönelik Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Sosyal Yardım Alanlara Yönelik Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Demografik Bilgiler:

- Kaç yaşındasınız?
- Cinsiyetiniz?
- Eğitim durumunuz nedir?
- Evli misiniz, çocuğunuz var mı, kaç çocuğunuz var?
- Evinizde kaç kişi yaşıyor? Evde engelli veya yaşlı (65+) birey var mı?

2. Ekonomik Durum ve İstihdam:

- Gelirinizin kaynakları nelerdir? Çalışma, aile desteği...vs
- Şu an bir işte çalışıyor musunuz? Evet ise, ne iş yapıyorsunuz? Maaşınız ne kadar? Yetiyor mu?
- Sigortalı mı sigortasız mı çalışıyorsunuz? İşinizden memnun musunuz? (maaş düşük? iş ağır?)
- Aldığınız sosyal yardımlar hariç, ev halkının toplam aylık ortalama geliri ne kadar?

3. Sosyal Yardım Algısı ve Deneyimi:

- Sizce sosyal yardım nedir? Sosyal yardım denilince aklınıza ne geliyor?
- Sosyal yardımları hangi kurumdan alıyorsunuz?
- Hangi sosyal yardımları alıyorsunuz? (nakdi, engelli, yaşlı, yakacak, eğitim, sed...vs)
- Aylık ne kadar sosyal yardım alıyorsunuz?
- Ne kadar süredir sosyal yardım alıyorsunuz?
- Aldığınız sosyal yardımlar ihtiyaçlarınızı karşılıyor mu?
- Karşılıyorsa, ihtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz?

4. Sosyal Yardım ve İstihdam İlişkisi:

- Sosyal yardım almanız, iş aramanızı etkiliyor mu? nasıl etkiliyor? (**Çalışmıyorsanız**)
- Sizce sosyal yardımlar insanları çalışmaya teşvik ediyor mu?
- Yoksa tembelleştiriyor mu? Neden böyle düşünüyorsunuz?
- Düzenli ve iyi bir iş bulursanız sosyal yardımlardan vazgeçer misiniz? Neden? ,
(**Çalışmıyorsanız veya işinizden memnun değilseniz**)
- Ne kadar gelir elde ederseniz veya nasıl bir iş bulursanız sosyal yardıma ihtiyaç duymazsınız?
- Sosyal yardım alırken iş aramaya devam ediyor musunuz? Nasıl? (**Çalışmıyorsanız**)
- Devletin bu konuda bir yönlendirmesi var mı? Örnekler verebilir misiniz?

5. Sosyal Yardım Bağımlılığı:

- Sosyal yardımları yeterli buluyor musunuz? Sizce sosyal yardım ne kadar olmalı?
- Devlet yardımlarına muhtaç olduğunuzu düşünüyor musunuz? Neden?
- Kendinizi sosyal yardımlara bağımlı hissediyor musunuz? Neden?

- Devletin sosyal yardımlarını ne zamana kadar almak istersiniz?
- Sosyal yardımların sizin için geçici mi yoksa sürekli bir destek mi olduğunu düşünüyorsunuz?
- Devlet sosyal yardımı tamamen keserse nasıl geçinmeyi düşünüyorsunuz?
- Eğer çalışıyorsanız (sigortalı/sigortasız), çalıştığınız halde neden sosyal yardım alıyorsunuz? Veya neden ihtiyaç duyuyorsunuz?

6. İstihdam ve Eğitim Fırsatları:

- Sosyal yardım alırken iş bulmak için devletin herhangi bir eğitime veya kursuna katıldınız mı? Katıldıysanız, nasıl bir kurstu?
- Sosyal yardımların iş bulmanız için, eğitim ve kurslara katılmanıza destek sağladığını düşünüyor musunuz?
- İş aramak için devletten, kurumlardan yeterli destek aldığınızı düşünüyor musunuz? Ne tür desteklere ihtiyaç duyuyorsunuz?
- Sosyal yardımların iş bulma sürecinde size ne kadar destek olduğunu düşünüyorsunuz?
- Sosyal yardımların iş bulmayı kolaylaştırdığını düşünüyor musunuz?
- İş bulma sürecinde karşılaştığınız zorluklar nelerdir?

7. Sosyal Yardım Politikaları Hakkında Görüşler:

- Devletin sosyal yardım politikaları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Sizce devlet yardımları nasıl olmalı? Kimlere verilmeli?
- Ne gibi sosyal yardımlar verilmeli? Para mı yoksa gıda gibi aynı yardım mı olmalı? Aylık mı olmalı?
- Haksız yere birilerine verildiğini düşünüyor musunuz?
- Daha adil olması için ne yapılmalı? Hak edenler nasıl tespit edilebilir?
- Sosyal yardım bir hak mıdır yoksa geçici bir destek midir?
- Siz hak ettiğinizi düşünüyor musunuz? Neden size verilmelidir?
- Devletin sosyal yardım alanlar için işe yönlendirmeye dönük çalışmalarını hiç duydunuz mu?
- Sizce devlet işe yönlendirmeli mi? Devlet işe nasıl yönlendirmeli?
- Sosyal yardımların çalışma şartına bağlanması hakkında ne düşünüyorsunuz?

(Sosyal yardım aldıktan belli bir süre sonra bireyin çalışmasının zorunlu kılınarak yardımının kesilmesi ve bireyin çalışmaya yönlendirilmesi)

8. Gelecek Planları ve Beklentiler:

- Gelecekte iş bulma ve ekonomik durumunuzla ilgili beklentileriniz nelerdir?
- Sosyal yardımlardan bağımsız bir yaşam için neler yapılması gerektiğini düşünüyorsunuz?

9. Ek Yorumlar:

- Genel olarak, sosyal yardımların sizin yaşamınızdaki yerini ve önemini nasıl değerlendirirsiniz?
- Sosyal yardım ve istihdam konusunda eklemek istediğiniz başka görüş veya deneyimleriniz var mı?

EK 5: SYU Yönelik Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (Sosyal Yardım Uygulayıcılarına Yönelik Nitel Sorular)

Bölüm 1: Genel Bilgiler

Adınız ve Soyadınız:

Çalıştığınız Kurum: Göreviniz:

Kaç yıldır bu kurumda çalışıyorsunuz?

Eğitim Durumunuz:

Bölüm 2: Sosyal Yardım ve Bağımlılık (Sosyal Yardım Bağımlılığı Nedir? Kısaca bahsettikten sonra)

Sosyal yardım alan kişilerin bu yardımlara bağımlı hale geldiğini düşünüyor musunuz? Nasıl/Neden?

Sosyal yardım bağımlılığını azaltmak için neler yapılabilir?

Bölüm 3: Sosyal Yardım ve İstihdam İlişkisi

Sosyal yardımların istihdama teşvik edici bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl/Neden?

Bu etkileri artırmak için ne tür önlemler alınabilir?

Sosyal yardımların tembelliği teşvik ettiğine dair görüşler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu görüşlere katılıyor musunuz? Neden?

Sosyal yardım alan kişilerin iş bulma sürecinde karşılaştıkları en büyük engeller nelerdir?

Sosyal yardım programlarının istihdamı teşvik eden yönleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu programların etkili olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl/Neden?

Bölüm 4: Kayıt Dışı Çalışma Durumu

Sosyal yardım alan kişiler arasında kayıt dışı çalışma yaygın mıdır? Sizce bu durumun nedenleri arasında neler sayılabilir?

Kayıt dışı çalışmayı azaltmak için hangi önlemler alınabilir?

Bölüm 5: Devletin Sosyal Yardım Uygulamaları

Devletin mevcut sosyal yardım politikalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Hangi alana yönelik / ne için politika geliştirilebilir?

Sizce Yardımlar hangi kriterlere / politikalara göre belirlenmelidir?

Bu politikalar yeterli mi? Neden?

Eksik bulduğunuz yönler nelerdir?

Nasıl iyileştirilebilir?

Sosyal yardım politikalarının istihdama katkısını artırmak için önerileriniz nelerdir?

Sosyal yardım uygulamalarında karşılaştığınız en büyük zorluklar nelerdir?

Bölüm 6: Öneriler ve Kapanış

Sosyal yardım bağımlılığını azaltmak ve istihdamı artırmak için ne tür stratejiler önerirsiniz?

Ekleme istediğiniz başka bir şey var mı?

EK 6: Etik Kurulu Onay Raporu

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı: 2024/ **102831**

Tarih: 13/06/2024

Sayın; Arş. Gör. Ammar SEVGİLİ

Aşağıda bilgileri olan çalışmanızda kullanacağınız veri toplama aracı üniversitemiz Etik Kurulu tarafından incelenmiş olup, söz konusu veri toplama aracının içerik olarak etik yönden uygun olduğuna karar verilmiştir.

Çalışmanın Başlığı: Sosyal Yardım ve İstihdam İkileminde Yoksullukla Mücadele; Alan Araştırması

Sorumlu Araştırmacı: Arş. Gör. Ammar SEVGİLİ (Şırnak Üniversitesi)

Danışman : Prof. Dr. Bedrettin Kesgin (Yalova Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa EYYUBOĞLU
(Başkan)

Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU
(Üye)

Doç. Dr. Süreyya ECE
(Üye)

Doç. Dr. Günay TUZKAYA
(Üye)

Doç. Dr. Meliha UZUN
(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Reşat SAKUR
(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Veyisel TAHİROĞLU
(Üye)

EK 7: Kurum Onay Belgeleri

SUR SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI

Sayı: SYDV21.17/ 307
Konu: Doktora Tez Çalışması Olur

24/07/2024

KAYMAKAMLIK MAKAMINA

Şırnak Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapan Ammar SEVGİLİ'nin yürütmekte olduğu 'Sosyal Yardım ve İstihdam İkileminde Yoksullukla Mücadele; Alan Araştırması' konulu doktora tezi kapsamında, Diyarbakır'da sosyal yardım alan dezavantajlı gruplara yönelik ölçek çalışması gerçekleştirebilmek için vakfımıza vermiş olduğu izin dilekçesi ekte sunulmuştur.

Arş. Göv. Ammar SEVGİLİ'nin doktora tezi araştırması için vakfımızdan sosyal yardım alan vatandaşlar ve vakfımızda görevli personeller ile gerekli çalışmaları yürütmesi, gerekli izinlerin verilmesi hususunu;

Olurlarınıza arz ederim.

Mehmet Tevfik FİDAN
Vakıf Müdürü

OLUR
24/07/2024

Aşım SOLAK
Vakıf Başkanı
Kaymakam

Dabanoğlu Mah.Dabanoğlu 1. Sok. No:4 Sur/Diyarbakır
Tel:
Kep :sur.sydv@hs01.kep.tr

BAĞLAR
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI

Sayı : 2024/

.../07/2024

Konu : Doktora Tezi Ölçek Çalışması Hk.

BAĞLAR KAYMAKAMLIĞINA

İLGİ : Arş. Gör. Ammar SEVGİLİ'nin 26.06.2024 tarih ve 371 kayıt numaralı dilekçesi.

İlgi tarih ve kayıt numaralı dilekçe ile Vakfımıza başvurusunda bulunan Şırnak Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmakta olan Ammar SEVGİLİ'nin Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalında yürütmekte olduğu "**Sosyal Yardım ve İstihdam İkileminde Yoksullukun Mücadele; Alan Araştırması**" başlıklı doktora tezi kapsamında dezavantajlı gruplara yönelik ölçek çalışması çerçevesinde ekte yer alan Ölçek Soruları ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu'nun Vakıf çalışanları ve ilçemiz sınırları içerisinde yer alıp Vakfınızdan sosyal yardım alan vatandaşlarımıza uygulanmasına yönelik gerekli kolaylığın sağlanması hususunu;

Olurlarınıza arz ederim.

Fırat BATMAZ
Vakıf Müdürü

OLUR
29.../07/2024

İsmail PENDİK
Kaymakam
Vakıf Başkanı

EKLER :
Ek.1- Ölçek Soruları (2 Sayfa)
Ek.2- Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (1 Sayfa)

ÖZGEŞMİŞ

İlk, orta ve lise öğrenimini Diyarbakır’da tamamladı. Sosyal Hizmet ve Uluslararası İlişkiler bölümleri olmak üzere iki alanda lisans eğitimini tamamladı. Ayrıca Adalet bölümü Ön lisans mezuniyeti bulunmaktadır. Yüksek Lisansını Mardin Artuklu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda “Türkiye’nin İnsan Hakları Bağlamında Suriye Politikası” çalışmasıyla tamamlamıştır. Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı’nda doktora eğitimini bu teziyle tamamlamıştır.

2014-2019 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kamu personeli olarak görev yaptıktan sonra, 2019 yılında Şırnak Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak atanmış ve halen bu görevine devam etmektedir.

Akademik çalışmaları yoksulluk, sosyal yardım–istihdam ilişkisi, refah rejimleri, enformel emek, yaşlılık ve sosyal hizmet uygulamaları alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış makaleleri, kitap bölümleri ve bilimsel bildirileri bulunmaktadır.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

SEVGİLİ AMMAR, KESGİN BEDRETTİN (2025). Türkiye’de Sosyal Yardım–İstihdam İlişkisi: Lisansüstü Tezler Üzerinden Tematik Derleme ve Teorik Bir Tartışma. *Journal of Academic Value Studies* (JAVStudies), 11(3), 179-194., Doi: 10.29228/javs.86623 (Yayın No: 9765966)

DİĞER YAYIN VE ESERLER

Projelerde Yaptığı Görevler:

ÇOGEF: “Yarının Parlayan Yıldızları”, İçişleri Bakanlığı, Araştırmacı: MUSTAFA CABİR ALTINTAŞ, Araştırmacı: AMMAR SEVGİLİ, 05/04/2024- 15/12/2024 (ULUSAL)

Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

CEYLAN HARUN, SEVGİLİ AMMAR, ASLAN ŞENİZ (2024). Sosyal Hizmet Öğrencilerinin İklim Değişikliği Farkındalıklarının ve Kaygı Düzeylerinin Belirlenmesi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 131-143., Doi: 10.32329/uad.1442686 (Yayın No: 9011752)

CEYLAN HARUN, SEVGİLİ AMMAR (2023). Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığı Tutumlarının Belirlenmesi: Şırnak Üniversitesi Örneği. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 18(1), 69-82., Doi: 10.7827/TurkishStudies.63620 (Yayın No: 8290479)

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

SEVGİLİ AMMAR (2019). Avrupa’da Bütünleşme Çabaları ve Bunun Sonucu Olarak Schengen. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi*, 1(1), 924-937. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No: 7111024)

SEVGİLİ AMMAR (2022). İnsan Ticareti Mağduru Olarak Çocuklar: Türkiye’de Genel Durum. *Uluslararası Çocuk Sempozyumu*, 1(1), 63 (Özet Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No: 7693887)

SEVGİLİ AMMAR (2025). Yoksulluğun Aile Yapısı ve İşleyişi Üzerindeki Çok Boyutlu Etkileri. *1. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Güncel Aile Çalışmaları* (Özet Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No: 9818014)

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:
C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

Sosyal Hizmet Alanında Uluslararası Akademik Araştırma ve Çalışmalar, Bölüm Adı:(Türkiye’de Çocuk Refah’ına Kurumsal Bakış: Himaye-i Etfal ’den Hak Temelli Sosyal Hizmete Dönüşüm) (2025)., SEVGİLİ AMMAR, Serüven Yayınevi / Serüven Publishing, Editör: AKYILDIZ YASİN, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 107, ISBN:978-625-5737-56-4, Türkçe (Bilimsel Kitap) (Yayın No: 9807177)

Sosyal Kırılganlıklar ve Gençler: Politika Boşlukları ve Müdahale İhtiyacı, Bölüm adı:(Gençlik Bağlamında Değişen Değerler, Kuşak Çatışması ve İletişim Kopuklukları) (2025)., SEVGİLİ AMMAR, Nobel Akademik Yayıncılık, Editör: AKYILDIZ YASİN, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 416, ISBN:978-625-376-831-7, Türkçe (Bilimsel Kitap) (Yayın No: 9797549)

Şark Uleması, Bölüm adı:(Selim Sevgili ez-Zokaydi (1936-2020)) (2024)., SEVGİLİ AMMAR, İlahiyat Yayınları, Editör: BAZ İBRAHİM, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 560, ISBN:978-625-5549-00-6, Türkçe (Bilimsel Kitap) (Yayın No: 9449464)

Göçün 60. Yılında Avrupa’da Türk Toplumu- Kimlik Uyum ve Katılım, Bölüm adı:(Sosyal Hizmet Bağlamında Türkiye’den Göç Eden Bireylere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir Değerlendirme: Almanya Örneği) (2021)., KALAYCI SAMİ, SEVGİLİ AMMAR, Nobel Akademik Yayıncılık, Editör: Gündoğmuş, Bekir, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 428, ISBN:978-625-439-903-9, Türkçe (Bilimsel Kitap) (Yayın No: 7230607)